T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DERVİŞ MUKÎMÎ'NİN VAHDET-NÂME-İ İLÂHÎ'Sİ (METİN-İNCELEME-DİZİN)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İbrahim UZUN

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Ankara – 2020

T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DERVİŞ MUKÎMÎ'NİN VAHDET-NÂME-İ İLÂHÎ'Sİ (METİN-İNCELEME-DİZİN)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İbrahim UZUN

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Prof. Dr. İsrafil BABACAN
Tez Danışmanı

Ankara - 2020

Onay Sayfası

İbrahim UZUN tarafından hazırlanan "Derviş Mukîmî'nin Vahdet-nâme-i İlâhî'si" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvan Adı Soyadı	Kurumu	İmza
PROF. DR. İSRAFİL BABACAN	AYBÜ	
PROF. DR. MUSTAFA ERDOĞAN	AYBÜ	
DOÇ. DR. NESLİHAN İLKNUR KOÇ KESKİN	AHBVÜ	

Tez Savunma Tarihi: 22.05.2020

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü: Ünvan Ad Soyad

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda patent ve telif haklarını ihlal edici etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tezde kullanılmış olan tüm bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim. 22.05.2020

İbrahim UZUN

İmza:

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitimine başladığım ilk zamanlardan beri bilgi birikimlerini ve hayat tecrübelerini paylaşan, tez çalışmam esnasında zamanının çoğunu ayırarak gerek çalışmamla ilgili gerek çalışmam dışında ihtiyacım olan her konuda yardımlarını esirgemeyen tez danışmanım sayın Prof. Dr. İsrafil Babacan'a teşekkürü borç bilirim. Tezimde özellikle Arapça bölümler konusunda düzeltmelerime yardımcı olan, beni aydınlatan, yönlendiren kıymetli hocam. Dr. Öğr. Üyesi Kenan Özçelik'e sabrı ve samimiyetinden dolayı teşekkür ederim. Eğitim hayatım boyunca maddi manevi desteklerini esirgemeyen, beni bu günlere sabırla getiren babam İlhan UZUN'a ve annem Fadime UZUN'a sonsuz güvenlerinden dolayı minnettarım.

ÖZET

DERVİŞ MUKÎMÎ'NİN VAHDET-NÂME-İ İLÂHÎSİ

(METİN-İNCELEME-DİZİN)

Uzun, İbrahim

Yüksek Lisans, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Tez Yöneticisi: Prof. Dr. İsrafil BABACAN

Derviş Mukîmî'nin hayatı hakkında henüz bir bilgiye ulaşamasak da Mukîmî'nin tek eseri olan Vahdet-nâme-i İlâhî'nin nüshalarını incelediğimizde yazarın XVI.-XVII. yüzyılda yaşadığını düşünmekteyiz. Vahdet-nâme-i İlâhî'de yazar, hayatı hakkında bilgi vermemiş, sadece "Bende-i Fazlullah" ifadesini kullanmıştır. Yeni çalışmalar ışığında veriler toplandıkça, yazarın hayatı hakkında bilgiler gün yüzüne çıkacaktır. Tez çalışmamın amacı, Hurûfîlik alanında yazılmış ve birçok nüshaya sahip bu önemli eserin Hurûfîlik öğretileri çerçevesinde, eserin edebiyatımıza kazandırılmasını sağlamak, bu alanda yapılan çalışmalara kaynaklık oluşturmak, bu eserin edebiyatımızdaki yerini belirleyip, diğer Hurûfî eserlerden ve diğer benzer eserlerden farkını ortaya koymaktır. Ayrıca eserin dil ve üslup özelliklerini değerlendirerek nâsirin edebî kişiliğini ortaya çıkararak yazarın edebiyatımızdaki önemini bilim dünyasına sunmaktır.

Hurûfîlik XIV. yüzyılda İran'da Fazlullah Esterâbâdî (ö. 796/1394) tarafından kurulmuş, mistik ve felsefî bir akımdır. Bu akım, İran'da ortaya çıkmış, izleri XVII. yüzyıla kadar devam etmiş, İran ve Azerbaycan topraklarında temeli atılarak Anadolu ve Balkanlara kadar yayılmıştır. Hurûfîliğin ilk dönemini, Hurufîliğin kurucusu olan Fazlullah ile birlikte, Aliyyu'l-A'lâ (754-822/1353-1419), Şeyh Ebu'l Hasan (753-?), Seyyid Şerif, Seyyid İshak (771/1369-?), Emir Gıyâseddin (ö. 852/1448'den sonra), Mir Fâzılî gibi Fazlullah'ın halife

ve çağdaşlarının Farsça kaleme aldıkları eserler oluşturmaktadır. Anadolu'da ve Balkanlarda Hurûfîliğin yayılmasında önemli rol oynayan Seyyid Nesîmî (748-821/1347-1418) ve onun izinden gelen Refi'î, bu akımın Anadolu'daki ilk temsilcilerindendir. Abdülmecid Ferişteoğlu (ö.864/1459-60), Cavidî Ali, Mukîmî, İşkurt Dede nesir alanında Hurûfîliğin önemli temsilcilerindendir. Bu nâsirlerin eserleri genelde Hurûfîliği yaymak, Fazlullah'ın eserlerini Türkçeye çevirerek halkın anlayabileceği bir dilde anlatarak öğretici nitelikte yazılmış eserlerdir. Şiir alanında ise Penâhî (ö. 1456'dan sonra), Misâlî (ö. 985/1577), Muhîtî (960/1553-?), Arşî (970-1030/1562-1621) önemli temsilcilerdir.

Vahdet-nâme-i İlâhî, yazarın ulaşabildiğimiz tek eseridir. Eserde Hurûfîlik öğretileri halk diliyle anlatılmıştır. Bu mensur eserde birçok ayet, hadis ve Arapça rivayetlere yer verilmiş, bunların açıklamaları ve yorumları, tasavvufî terim açıklamaları yapılmıştır. Eserde yaratılış, Hz. Âdem, Hz. Havva, Hz. Muhammed, Hz. Ali ile ilgili konuların yanı sıra ibadetlerin Hurûfî tevillerini de açıklamıştır. Vahdet-nâme-i İlâhî'nin 6 tanesi tam olmak üzere 16 nüshasına ulaşılmıştır. Eserin müellif nüshasına ulaşamadık. Çalışmamızda 6 tam nüshanın karşılaştırılmasıyla birlikte benzerlikten hareketle aynı nüshadan istinsah edildiğini düşündüğümüz iki nüshayı çıkartıp 4 nüshadan yararlanarak metni oluşturduk. En eski nüsha olan 1703 tarihli Millet Kütüphanesi nüshasını temel nüsha olarak belirleyerek diğer nüshalarla karşılaştırdık. Tezimizde çalıştığımız Derviş Mukîmî'nin Hurûfîlik alanında yapılacak çalışmalara ışık tutabilecek nitelikteki Vahdet-nâme-i İlâhî adlı bu önemli eserini transkribe edilerek Hurûfîlik açısından incelemesi yapılmıştır. Çalışmamızın sonuna bir de dizin eklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Derviş Mukîmî, Fazlullah, Hurûfîlik, Vahdet-nâme-i İlâhî.

ABSTRACT

DERVİSH MUKÎMÎ'S VAHDET-NÂME-İ İLÂHÎ

(TEXT-EXAMİNATİON-İNDEX)

Uzun, İbrahim

M.A., Department of Turkish Language and Literature

Supervisor: Prof. Dr. İsrafil BABACAN

Although we haven't come across any information about Dervish Mukîmî's life, when we examine Mukîmî's only work Vahdet-nâme-i İlâhi's copies, we think that the writer must have lived during 16th and 17th centuries. The work does not include any information about the writer's life, but only the expression 'The slave of Fazlullah' is used. If new information is obtained, the writer's life will come to light. The aim of the study is to ensure that this important work, written in Hurufism area and has many copies, to bring into our literature within the framework of Hurufism teachings, to create a source for the studies in this field, and to determine the place of this work in our literature and to distinguish the difference from other Hurufism works and other similar works. Besides, the study aims to present the importance of the writer in our literature by appraising the language and style of the work and revealing the literary side of the writer.

Hurufism is a mystic and philosophical movement founded by Fazlullah Esterâbâdî in Iran in 14.century. The movement emerged in Iran, its' effects continued until 17. century and spread to Anatolia and the Balkans by laying the base in Iran and Azerbaijan. The first period of Hurufism, together with Fazlullah, who is the founder of the movement, comprises of the Farsi works written by the khalifa and Fazullah's coeval such as Aliyyu'l-Âlâ, Sheik Ebu'l Hasan, Sayyids Şerif, Sayyids İshak, Emir Gıyâseddin, Mir Fâzılî. Sayyids Nesimî and

Refi'î, followed his footstep, who had a vital role to spread the movement, were the first representatives of the movement in Anatolia. Abdulmecid b. Ferişteoğlu (d.864 / 1459-60), Cavîdî Ali, Mukîmî, İşkurt Dede are among the important representatives of Hurufizm in the field of prose. The works of these writer are generally written in a didactic way by spreading Hurufizm and by explaining the works of Fazlullah in a language that can be understood by public. In the field of poetry, Penahî (d. after 1456), Misâlî (d. 985/1577), Muhitî (960 / 1553-?), Arşî (970-1030 / 1562-1621) are important representatives.

Vahdet-nâme-i İlâhî is the only work of writer that we have got. In this work the doctrine of Hurufism is told in a daily language. In this prose, many verses, Hadith and Arabic narrations were included and their explanations and interpretations, Sufi term explanations were made. Also, the work defines the Creation, Adam, Eve, Muhammad, Ali alongside of devotions' Hurufi interpretations. 16 copies of Vahdet-nâme-i İlâhî, 6 of which are complete, have been reached. We could not reach the original copy of the work. In our study, with the comparison of 6 full copies, we removed the two copies we thought were written from the same copy and created the text using 4 copies. Assigning the oldest copy as a main text, which dates back 1703 and in Millet Kütüphanesi, we compare the other copies of the work. We studied in our thesis this important work of Dervish Mukîmî, Vahdet-nâme-i İlâhî, which may light the other studies to be done in Hurifism field and the work is transferred to Latin letters and examined in terms of Hurufism. A index was added at the end of our study.

Key Words: Dervish Mukîmî, Fazlullah, Hurufism, Vahdet-nâme-i İlâhî.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ 1
GENEL BİLGİLER 3
1. BÖLÜM: DERVİŞ MUKÎMÎ 25
2. BÖLÜM: VAHDET-NÂME-İ İLÂHÎ 27
2.1. Vahdet-nâme-i İlâhî Hakkında Genel Bilgiler 27
2.2. Eserin Dil ve Üslup Özellikleri 28
2.2.1. Dil Özellikleri 28
2.2.2. Üslup Özellikleri 31
2.2.2.1. Eserdeki Secî Örnekleri 33
2.2.3. Atasözleri, Deyim ve Kalıp İfadeler 37
3. BÖLÜM: VAHDET-NÂME-İ İLÂHÎ'NİN İÇERİK İNCELEMESİ 40
3.1. Din ve İnanca Dair Bazı Konular 40
3.1.1. Kur'ân 40
3.1.2. Fatiha 41
3.1.3. Müteşabih Ayetler 43
3.1.4. Kadir Gecesi 44
3.1.5. Miraç Gecesi 45
3.1.6. Ramazan Bayramı 46
3.1.7. Hz. Âdem ve Yaratılış 47
3.1.8. Hz. Muhammed 50
3.1.9. Hz. Ali 52
3.2. İtikâda Dair Bazı Konular 53
3.2.1. Kelime-i Şahadet ve Kelime-i Tevhid 53
3.2.2. Zahir-Batın 55
3.2.3. Mehdî İnancı ve Fazlullah Hurûfî 57
3.3. İbadet 58
3.3.1. Besmele 58
3.3.2. Abdest 59
3.3.3. Ezan 60
3.3.4. Namaz 63
3.3.5. Zekat 66
3.3.6. Oruç 67
3.3.7. Hac 69
3.4. Alem ve Zamana Ait Bazı Unsurlar 73

3.4.1. Dört Unsur ... 73
3.4.2. Yedi Yel ... 74
3.4.3. Saatler, Günler, Haftalar, Aylar, Burçlar ... 76
4. BÖLÜM: METİN ... 78
4.1. Nüshaların Şeceresi ve Kol Ailesi ... 78
4.1.1. Karşılaştırılan Nüshaların Tavsifi ... 81
4.1.2. Diğer Nüshalar ... 82
4.2. Eserin Hazırlanışında İzlenen Yol ... 88
4.3. Hurûfî Kısaltmalar ... 91
4.4. Metin ... 94
SONUÇ ... 160
KAYNAKÇA ... 162
DİZİN ... 171

Kısaltmalar

Bkz.: Bakınız

C.: Cilt

çev.: Çeviren

b.: Baskı

d.: Doğum

E.T.: Erişim Tarihi

h.: Hicrî

haz.: Hazırlayan

Hz.: Hazreti

İBB: İstanbul Büyükşehir Belediyesi (Nüsha Kısaltması)

İBB2: İstanbul Üniversitesi (Karşılaştırmaya Alınmayan Nüshanın Kısaltması)

İÜ: İstanbul Üniversitesi (Nüsha Kısaltması)

İSAM: İslam Araştırmaları Merkezi

mm.: Milimetre

ML: Millet Kütüphanesi Nüshası

nşr.: Neşreden

ö.: Ölüm

s.: Sayfa

S.: Sayı

TDV: Türkiye Diyanet Vakfı

TDVİA: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

thk. : Tahkik eden

v.d.: Ve diğerleri

v.s.: Vesaire

YK: Yapı Kredi (Nüsha Kısaltması)

YK2: Yapı Kredi (Karşılaştırmaya Alınmayan Nüshanın Kısaltması)

Yz: Yazma

GİRİŞ

Derviş Mukîmî, Hurûfî kaynaklarda adı ilk olarak Abdulbaki Gölpınarlı'nın Hurûfîlik Metinleri Kataloğunda zikredilen, hayatı hakkında bilgiye rastlayamadığımız, derviş-meşrep tarzda eserini kaleme almış bir nâsirdir. Vahdet-nâme-i İlâhî'den başka eserine ulaşamadığımız Mukîmî'nin eserinde de hayatı hakkında ipucuna ulaşamadık. Çalışmalarını Hurûfîlik alanında yoğunlaştıran Fatih Usluer, 2009 yılında çıkardığı *İlk Elden Kaynaklarla Doğuşundan İtibaren Hurûfîlik* adlı kitabında Hurûfîlik öğretilerini açıklarken çoğu Hurûfî metnini okuduğunu söylemiştir. Bu eserler içinde Vahdet-nâme-i İlâhî'nin de olduğu, konuların anlatımında Vahdet-nâme-i İlâhî'den örneklendirilerek yapılan yorumlar görülmektedir. Eserin incelenmesinde Fatih Usluer'in bu kitabı bizlere el kitabı niteliğinde yardımcı kaynak olmuştur.

Fazlullah Esterâbâdî'nin XIV. yüzyılda temellerini attığı Hurûfîlik, İran ve Azerbaycan bölgesinden doğup Osmanlı coğrafyasında gelişimini sürdürüp Anadolu coğrafyasına yayılarak Balkanlara kadar ulaşmıştır. Hurûfîlik ortaya çıktıktan kısa bir süre sonra yok edilmek istenmiştir. Fazlullah'ın idam edilmesinden sonra da Anadolu'ya doğru geçişler başlamıştır. Fazlullah'ın ölümünden sonra Anadolu'ya geçen Aliyyü'l-A'lâ (754-822/1353-1419), Mir Şerif, Seyyid Nesîmî (748-821/1347-1418) ve Refi'î, Hurûfîliğin Anadolu'da gelişmesine katkı sağlayan önemli isimlerdir. Mukîmî, İşkurt Dede, Cavidî Ali gibi yazarlar Hurûfî felsefesini ileri götüren isimlerdir.

Ülkemizde Hurûfîlik hakkında ilk önemli çalışmalar 1927'de Rıza Tevfik Bölükbaşı'nın *Encylopedia İslamica* dergisindeki "Hurûfîlik" maddesi ve Rıfkı Melûl Meriç'in 1936'daki Hurûfîlik isimli mezuniyet tezi, İsmail Hakkı Ertaylan'ın 1946'da yazdığı *Hurufi Edebiyatı Örnekleri 1: Gencnâme-i Refi'î* ve *Hurufi Edebiyatı Örnekleri 2: Mathnawi-i Penahi* adlı kitaplarıdır. Abdulbaki Gölpınarlı, Hurûfilik alanındaki eserleriyle edebiyatımızda bu konuda yapılan çalışmalara kaynaklık etmiştir. Gölpınarlı'nın 1973'te yayımladığı ve 1986'da genişletilmiş ikinci baskısını yaptığı *Hurûfîlik Metinleri Kataloğu*, Hurûfî eserlerin tespitinde önemli bir kaynaktır. Gölpınarlı'nın *Şarkiyat Mecmuası*'nda 1956'da "Fadlallâh-ı Hurufi'nin Oğluna Ait Bir Mektup" ve 1958'de "Fazlullah-ı Hurufi'nin vasiyyat-Nâme'si veya Vesâyâsı" ve 1964'de "Bektaşilik-Hurufilik ve Fadlallah'ın Öldürülmesine Düşürülen Üç Tarih" adlı makaleleri önemli çalışmalardır.

Fatih Usluer Hurûfî metinlerden örneklerle Hurûfîlik felsefesini kapsamlı şekilde incelemiş, belli başlı Hurûfî eserlerin neşrini yapmıştır. Usluer'in Hurûfîlik konusunda yayımladığı kitaplar şunlardır: *İlk Elden Kaynaklarla Doğuşundan İtibaren Hurûfîlik* (2009), *Dürr-i Yetîm* (2012), *Hurûfî Metinler 1* (2014) adlı kitabının içinde bulunan Nesîmî'nin *Mukaddimetü'l-Hakâyık*'ı,Vîrânî Abdal'ın *Risâle*'si, Muhîtî'nin *Keşf-nâme*'si, Misâlî'nin *Miftahü'l-Gayb*'ı ve *Hakikatnâme*'yi, ve Vîrânî Abdal'ın *Risâle*'sini (2017) *Fakrnâme* adıyla günümüz Türkçesine çevirerek müstakil olarak yayımlamıştır. Usluer'in ayrıca konu ile ilgili birçok makalesi ile birlikte Türkiye Yazma Eser Kurumu Başkanlığı Yayınlarından çıkardığı Muhîtî'nin *Kısmet-nâme* (2016) ve Âmiloğlu'nun *Arşnâme Tercümesi* (2014) adlı çalışmaları mevcuttur.

Tez çalışmamızda incelediğimiz Derviş Mukîmî'nin *Vahdet-nâme-i İlâhî* isimli eserinin tespit ettiğimiz 16 nüshası içerisinde müellif nüshasına rastlayamadık. 6 tane tam nüsha arasından nüshaların şeceresini çıkararak belirlediğimiz 4 nüshayı karşılaştırıp ana metne yakın bir metin oluşturmaya çalıştık.

Çalışmamızın "Genel Bilgiler" bölümünde Hurûfîlik ve Hurûfîliğin Türk Edebiyatına yansımaları hakkında bilgi verilmiştir. Hurûfîliğin kısaca tarihi, Fazlullah Hurûfî'nin hayatı, Hurûfîliğin Anadolu'da yayılması ve Türk Edebiyatı'na Hurûfîliğin etkileri, Bektâşî-Hurûfî ilişkisi, Vahdet-nâme isimli eserler ve Mukîm/Mukîmî mahlaslı şairler bu bölümde kısaca incelenmiştir.

Birinci bölüm, Derviş Mukîmî'nin hayatı, sanatı ve eseri hakkındadır. Yaptığımız araştırmalar sonucunda Derviş Mukîmî'nin hayatı hakkında kaynaklarda bir bilgiye rastlamadık. Mukîmî'nin eserinden hareketle sanatı ile ilgili tespitler ve *Vahdet-nâme-i İlâhî*'nin önemi ile diğer Hurûfî eserlerden farklı olan yönleri bu kısımda verilmiştir.

İkinci ve üçüncü bölümde *Vahdet-nâme-i İlâhî* hakkında bilgi verilmiş, dil ve üslup özellikleri incelenmiştir. Eserde dağınık şekilde işlenen konular, başlıklar şeklinde toplanarak eserden örneklendirmelerle anlatılmış, yazarın Hurûfî yorumları açıklanmıştır.

Çalışmanın beşinci bölümünde nüshalarının tavsifi yapılmış, eserin hazırlanmasında izlenen yol ve yazmalarda bulunan Hurûfî kısaltmalar tablo şeklinde verilmiştir. Eserin Latin harfli metni verilmiş, çalışmadan hareketle bir dizin eklenmiştir.

GENEL BİLGİLER

Hurûfîlik

Hurûf, Arapçada harfler anlamına gelir. Hurûfî ise harfe mensup, harfçiler demektir. Hurûfîlik düşüncesi, vahdet-i vücut düşüncesini farklı metotlarla ve harflerle sistemleştiren felsefî-mistik bir ekoldür. (Usluer, 2014, s. 238-239) Bâtınîlerin de tevil yöntemlerini kullanan Fazlullah, bazı sırların kendisine rüya yoluyla bildirildiğini açıklamış, 28 ve 32 harf ile varlığı, yaratılışı ve dinî kaideleri ilişkilendirerek sistemli şekilde anlatmıştır. (Aksu, 1998, s. 408) Fuat Köprülü, Hurûfîliğin garip ve çocukça sistem olduğunu, Fazlullah'ı ilahlaştırmak için acemice oluşturulmuş felsefi değeri olmayan inançlar derlemesi olarak tanımlar. (Köprülü, 2016, s. 448) Fatih Usluer, Hurûfîliğin bir tarikat felsefî-mistik bir ekol olduğunu, bunun yanında harflerden hareketle Kur'an ve hadis yorumlarıyla yorumcu bir felsefe olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle de farklı tarikat çevrelerine mensup şairlerin Hurûfîlikten etkilenmesinin normal olduğunu ifade etmiştir. (Usluer, 2019) Ayrıca bu mistik felsefenin Beyazıt-ı Bistâmî, Cüneyd-i Bağdâdî ve Hallâc-ı Mansur gibi Müslüman mistiklerin vahdet-i vücut anlayışından farklı olmadığını ifade etmiştir. (Usluer, 2014, s. 243)

Hurûfîlik Felsefesi

Hurûfîlik felsefesi İslam dünyasında çok hoş karşılanmamış, hatta Hurûfîlerin Müslüman olmadıkları bile söylenmiştir. Hurûfîler Hristiyanlığa İslamiyet kadar önem vermişlerdir. Hurûfîlik kaynaklarının çoğunda Hz. İsa'ya büyük yer verilmiştir. Araştırmacılar Hurûfîlik ile Hristiyanlık arasında böylece ilişki kurmuşlardır. (Usluer, 2014, s. 151-152) Hurûfîlerin zındık olduğunu düşünenler devlet adamlarını kışkırtmışlar bunun sonucunda Hurûfîler katliamlara maruz kaldılar. Hurûfîler faaliyetlerini böylece gizli sürdürmeye devam ettiler. (Aksu, 1998, s. 408) Hurûfîlere yöneltilen bir diğer eleştiri ise Farslara ve Fars diline duydukları ilgiden kaynaklıdır. Farsça yazılmış *Cavidannâme*'yi kutsal kabul etmeleri ve Fars alfabesinde bulunan 32 harfle tevillerini yapıp

sistemleştirmeleri ve din dilini Arapça'dan Farsça'ya çevirmeleri eleştirilere neden olmuştur. (Gölpınarlı, 1973, s. 22) Hurûfîler tüm bu eleştiri ve yoğun baskılara rağmen görüşlerini yaymaya çabalamışlar, baskıların yoğun olduğu dönemlerde kendilerini gizleyerek eserler kaleme almaya devam etmişlerdir.

Hurûfîlik sisteminde bütün âlem, insanın yüzünde bulunduğu yedişer hatlı "hutût-ı ebiyye" ve "hutût-ı ümmiye" denilen iki görünüşle açıklanır. Bütün dinî hükümlerin 28 ve 32 sayılarından kinaye olduğu açıklanarak bunların insanın yüzünde bulunduğu anlatılır. (Aksu, 1998, s. 409) Hurûfîlere göre her şey harflerin mazharıdır ve harflerin hükümlerine mahkumdur. (Usluer, 2014, s. 236) Huruf-ı mukattaânın müteşabih değil muhkem olduğunu ve bu 14 harfin de insan yüzünde bulunduğunu açıklamışlardır. (Aksu, 1998, s. 409) Hurûfî öğretisi harflerin rakamsal değeriyle olan hesaplamalar üzerine değil alfabedeki harf sayısı üzerine kuruludur. (Usluer, 2014, s. 118) Hurûfîler harfleri Kur'an'da bulunan 28 ve Fazlullah'ın nutkunda bulunan 32 harf ve bunların tamamını telaffuz eden insanı felsefelerinin temeline almışlardır. Hurûfîler İslam'ın sınırına giren her şeyde 28 ve 32 harfin var olduğunu göstermeye çalışmışlardır. (Usluer, 2014, s. 125-126) *Vahdet-nâme-i İlâhî*'de Hurûfîlerin harflerle yapılan tevillere örnek olabilecek birçok bölüm inceleme kısmında bulunmaktadır.

Fatihâ suresi Kur'an'ın başında bulunur ve Kur'an'ın özüdür. Yedi ayettir ve bu 7 ayet insanın yüzündeki 7 ümmi hattan kinayedir. Sünnete göre erkeğin saçı ortadan ikiye ayrıldığı için baba hattı 8 hattır. Bu nedenle Fatihâ suresi Ümmü'l-Kitâb olarak geçmektedir. (Aksu, 1995, s. 278) Kur'an'ın sırrının yirmi dokuz surenin başındaki 14 harf olan mukattaâ harflerinde olduğunu, bu harflerin de okunuşuyla yazıldığında 17 harf olduğunu açıklayan Hurûfîler, günde farz olarak kılınan namazın da bundan kinaye olduğunu belirtirler. (Usluer, 2014, s. 463) Bu 17 harfe "muhkemât", 17 harfin dışında kalan 11 harfe de "müteşâbihât" denir. Seferde kılınan 11 rekât namaz da bundan kinayedir ve toplamı 28 yapar. (Aksu, 1995, s. 278) Vahdet-nâme-i İlâhî'de namaz bahsinde mukîm iken kılınan namaz, seferde kılınan namaz ve hazarda kılınan namaz olarak açıklanmış, Hurûfî tevilleri verilmiştir. (Bkz. "Namaz" bölümü)

Hurûfîler, Allah'a ibadet etmenin amacının Allah'ın vechini müşahede edebilmek olduğunu, bunun hakikatine ulaşabilmenin ise 28 ve 32 kelimenin sırrını anlamaktan geçtiğini düşünürler. (Esterâbâdî, 2012, s. 440) Abdest, namaz, hacdaki uygulamalar, oruç, zekât ve diğer tüm İslamî kaideler ile birlikte felekleri, zamanı, rüzgârı, denizleri hep 28 ve

32 kelimeye dayandırarak anlatmışlardır. Bu tez çalışmamıza konu olan Vahdet-nâme-i İlahi'de de bu konular örnekleriyle işlenmiş, çalışmanın konu incelemesi olan bölümünde eserden alıntılarla birlikte anlatılmıştır.

İnsan eşref-i mahlukattır ve İslamî kaynaklarda yaratılmışların en üstünü olarak geçmektedir. Hurûfîler insanı felsefelerinin temeline koymuşlardır. (Usluer, 2014, s. 263) Hurûfîlere göre 32 harf bizzat Allah'tır. Kudsî hadise göre Allah kâinatı bilinmek için yaratmıştır. İnsanı da kendi sıfatı üzerine yarattığı için 32 harf insanın yüzünden kinayedir. İnsanın yüzü de Allah'ın yüzüdür. (Esterâbâdî, 2012, s. 175) Birçok kaynaklarda insan âlem-i sağîr, evren âlem-i kebîr olarak gösterilirken Hurûfîlere göre insan âlem-i kebîrdir. Bunun nedeni ise evreni oluşturan 28 ve 32 kelimenin insanda bulunmasındandır. (Usluer, 2014, s. 64-65) Hurûfîlere göre insanın yüzündeki 7 ümmî hat 7 semavata, 7 delik 7 yıldız ve göğün 7 tabakasından ve dünyadaki 7 denizden kinayedir. Dünyada bulunan 7 yel (kıble, gündoğusu, kuzey, karayel, yıldız, gün batısı, lodos) 4 unsurla çarpıldığında 28 ilahi kelime olur. Bu da insanın yani Allah'ın nutkudur. Mukîmî bu hususu Vahdet-nâme-i İlâhî'de anlatmıştır. (Bkz. Yedi Yel)

Hurûfîlik felsefesi, insanı merkeze alarak, yaratılmış her şeyi insan üzerinden, insanda müşahede edilen 32 ve 28 ilahi kelimeyle açıklamaya çalışan, kaynağını ayet ve hadislerden alan, Sünnî gelenek yanında Şiî gelenekten de etkilenen kendine has inanç tarzıdır. Tezimizde Latin alfabesine aktarımını yaptığımız, Hurûfîlik kaidelerinin anlatıldığı Vahdet-nâme-i İlâhî'den hareketle Hurûfîlik felsefesini eser incelemesiyle birlikte anlatmaya çalıştık. Burada değinmediğimiz Hurûfîlik felsefesi ile ilgili diğer kaidelere eserde bulunduğu kadarıyla inceleme kısmında açıkladık. Hurûfîlik felsefesi ile ilgili daha kapsamlı bilgi için Fatih Usluer'in *"İlk Elden Kaynaklarla Doğuşundan İtibaren Hurûfîlik"* kitabı incelenebilir.

Hurûfîliğin Yayılışı

Hurûfîler Fazlullah (ö. 796/1394) döneminde ulema tarafından büyük eleştirilere ve dışlamalara maruz kalmışlardır. Fazlullah'ın idamından sonra bu daha da şiddetlenmiş, sıkı takipler ve katliamlar yıllar boyunca devam etmiştir. Kaynaklar sadece bu katliamlardan

bahsetmiş, Hurûfîlerin isimleri tezkirelerde bile zikredilmemişlerdir. Faaliyetlerini gizli sürdüren Hurûfîler, halifeleri sayesinde Anadolu üzerinden Balkanlara kadar yayılmış birçok takipçi toplamışlardır.

Fazlullah'ın halifelerini Gölpınarlı şöyle sıralar: Emir Seyyid Ali, Hüseyin b. Keyâ b. Nâkib/Tâkib, Mevlânâ Mecdü'd-din, Mevlâna Mahmud, Mevlana Kemaleddin Hâşimî, Hâce Hâfız Hasan, Şeyh Ali Mağzayiş, Mevlana Bâyezid, Tevekkül b. Dârâ, Mevlana Ebu'l-Hasan, Emir Seyyid İshak, Emir Seyyid Nesîmî, Mevlana Hasan b. Haydar, Hüseyin Gazi ve Süleyman. (Gölpınarlı, 1989, s. 45)

Timur döneminde Fazlullah idam edilene kadar Hurûfîler iktidarla mücadeleye girmemiş, idamdan sonra örgütlü bir şekilde tepkilerini göstermişlerdir ancak bu ayaklanmalar yönetimi ele geçirmeye yönelik olduğuna dair kanıt yoktur. (Usluer, 2014, s. 18) Fazlullah'ın ölümünden sonra Hacı Surh İsfahan'da bir grup Hurûfî ile birlikte taraftar toplayarak ayaklanma çıkarmış (835/1431), bunun üzerine Şahruh (1377/1447) Hacı Surh'un derisini yüzerek katlettirmiştir. Taraftarları ise çeşitli şekillerde cezalandırılmıştır. (Aksu, 1998, s. 410) Hurûfîlerin faaliyetlerini bu katliamlar durduramamıştır.

Karakoyunlu hükümdarı Cihanşah (1397/1467) döneminde, Fazlullah'ın (ö. 796/1394) kızı ve Yusuf adında bir Hurûfî Tebriz'de Hurûfîliği yaymaya başlamışlar, Cihanşah (1397/1467) ile de iyi ilişkiler kurmuşlardır. Bu durum ulemayı rahatsız etmiş ve Hurûfîler aleyhine fetva vermişlerdir. Hükümdarın Hurûfîler'in katledilmesini ihmal etmesi halinde hükümdarın da katlinin vacip olacağı fetvada yer almıştır. (Usluer, 2014, s. 22-23) Bunun üzerine 500 Hurûfî katledilmiştir. Diğer bir görüş ise Tebriz'de bu 500 Hurûfî'nin katlinin ulemanın da desteğiyle bastırılan bir ayaklanma sonucu olduğudur. (Aksu, 1998, s. 410) Bu durum Fazlullah'ın (ö. 796/1394) halifelerinin idamdan sonra güçlü şekilde örgütlenerek yönetimi zor durumda bıraktığını göstermektedir.

Bazı dervişler Fazlullah'ın idamından sonra Hindistan'a gitmiştir. Hindistan'a giden bu dervişler Mahmûd Pesihanî'nin (ö. 831/1428) önderliğindedir. Mahmûd Pesihanî (ö. 831/1428), Fazlullah'ın görüşünden ayrılarak harf yerine noktanın önemini vurgulamıştır. Noktavîliğin kurucusu olan Pesihanî Cevâzü's-Sâ'irîn adlı kitabını bitirene kadar (818/1415) Esterâbâd'da kalmış, muhtemelen Aras nehrine kendisini atarak intihar etmiştir. (Ballı, 2010, s. 167) Kaynaklarda Noktavîliğin XIX. yüzyıla kadar izlerinin ulaştığı geçmektedir. (Bkz. (Algar, 2007, s. 204-205)) Anadolu'da izleri görülmese de İran çevrelerinde takipçi toplamışlardır.

Hurûfîler, yoğun baskıların ve infazların ardından XV. yüzyılda Tebriz ve Halep yoluyla Anadolu'ya gelmişlerdir. Hurûfîler inançlarını Anadolu ve Balkanlarda tasavvuf, vahdet-i vücut, ilm-i esrâr-ı hurûf gibi düşüncelerin içine gizleyerek kalk ve yöneticiler arasında çevre edinerek yaymaya çalışmışlar, sonunda kalenderilerin arasına sızmışlardır. (Ballı, 2010, s. 169) Hurûfîlerin kalenderiler yanında diğer Bâtınî çevreler arasında da gizlendiği düşünülmektedir.

Hoca İshak (771/1369-?), Aliyyü'l-A'lâ'nın (754-822/1353-1419) Anadolu'ya geçerek Bektaşîlere Hurûfîliği telkin ettiğini söyler. Mir Şerif ise *Hac-nâme* adlı eserinde Anadolu'ya gelip Fazlullah'ın düşüncesini yaydığını söylemiştir. Seyyid Nesîmî'nin (748-821/1347-1418) de Hurûfîlik görüşlerini yaymak için Anadolu'da birçok yeri gezip Hacı Bayram (1352/1430) ile görüşmek isteği kaynaklarda geçmektedir. (Usluer, 2014, s. 18) Gölpınarlı'ya göre Hurûfîliğin Anadolu ve Balkanlarda yayılmasında Aliyyü'l-A'lâ'nın değil Nesîmî ve Mir Şerif'in etkisi daha çoktur. (Gölpınarlı, 1973, s. 28) Anadolu'da gizli şekilde yayılan Hurûfîlik, Nesimi gibi güçlü şairlerin şiirleriyle Anadolu'daki temellerini sağlamlaştırmıştır.

Anadolu'da Sultan Murad (1326/1389) zamanında başlayan Hurûfî tesirleri, Fatih Sultan Mehmet (1432/1481) zamanında saraya kadar ulaşmıştır. Hurûfîlerin görüşlerinin Fatih Sultan Mehmet'i etkilediği hatta yeniçeriler arasında taraftar toplamaya çalışarak iktidarı ele geçirmeye çalıştıkları kaynaklarda geçmektedir. Durumun farkında varan vezir Mahmut Paşa'nın Fahreddîn-i Acemî'nin desteğini alarak padişahı Hurûfîleri cezalandırması konusunda ikna etmesi üzerine Hurûfîler Edirne'de katledilmişlerdir. (Aksu, 1998, s. 411) Bu olaydan sonra Hurûfîlerin saraya yakınlığı kalmamıştır.

Sultan II. Bayezid (1447/1512) döneminde padişaha bir kalenderî tarafından suikast girişimi olması sebebiyle Hurûfîler de dâhil olmak üzere birçok tarikat cezalandırılmıştır. (Usluer, 2014, s. 25) Kalenderîler ile birlikte Bektaşîlerin de cezalandırıldığı bilinmektedir.

Hurûfîlik, XVI ve XVII. yüzyıllarda Bektaşîler ile Anadolu ve Rumeli'de ışık dervişleri arasında gizlenen Hurûfîlerin takip edildiği ve cezalandırıldığı görülmektedir. Bektaşilerin arasına gizlenen Hurûfîler diğer yüzyıllarda azalsa da gizlice faaliyetlerini devam ettirmişlerdir. (Ballı, 2010, s. 171) Gölpınarlı, Hurûfîlerin Anadolu'da Akçahisar, İstanbul, Eskişehir ve Sivas bölgelerinde, Rumeli'de ise Ergirikesri (Arnavutluk), Filibe (Yunanistan), Tatarpazarcığı (Bulgaristan), Ahyolı'nda bulunduğunu ifade etmiştir.

(Gölpınarlı, 1973, s. 31-32) Bu durum Hurûfîliğin geniş coğrafyada takipçi toplayarak faaliyetlerini sürdürdüğünü göstermektedir.

Bektaşîlik-Hurûfîlik İlişkisi

Hurûfîler, Anadolu'da yüzyıllar boyu kovuşturmalara uğrasa da fikirlerini gerek gizlenerek gerek açık şekilde yaymışlar, büyük şairler yetiştirmişlerdir. Anadolu'da kalmayıp Rumeli'nin çeşitli yerlerinde de faaliyetlerini gösteren Hurûfîler, Gülşenî, Bektaşî, Kalenderî, tekkelerinde faaliyetlerini sürdürmüşlerdir.

Hurûfî düşüncelerin Bektaşî tekkelerinde benimsenmesi muhtemelen Aliyyü'l-A'lâ ve müritlerinin propagandalarıyla Fazlullah'ın fikirlerinin Anadolu içerisinde benimsendiği dönemlerde gerçekleşmeye başlamıştır. (Bashir, 2013, s. 106) Sadık Vicdânî'ye göre; Şiiliğin ve Hurûfîliğin Bektaşîlik içine sokulmak istendiği dönem, Rumeli'den gelen, Bektaşîlerce "vâzı-ı erkân" ve kendisine "Sultan", "pîr-i sânî" denilen Balım Baba'nın (ö.922/1516) Hacı Bektaş-ı Velî'yi temsil ettiği dönemlere denk geldiği sanılmaktadır. (Vicdânî, 2017, s. 180) Balım Sultan bir nefesinde Hurûfî düşüncesini şöyle ifade etmiştir:

İstivayı gözler gözüm
Seb'al-mesânîdir yüzüm

Ene'l-Hakk'ı söyler sözüm
Mi'racımız dârdır bizim

Haber aldık muhkemâtdan
Geçmeyiz zat u sıfattan

Balım nihân söyler Hak'tan
İrşâdımız sırdır bizim (Ballı, 2010, s. 172)

Asıl adı Hızır Balı olarak ileri sürülen Balım Sultan'ın (ö. 822/1516) yaşadığı dönemden günümüze ulaşan belge bulunmadığından, hakkında bilinenler sözlü geleneğe dayanmaktadır. Balım Sultan, XVI. yüzyıl başlarında Bektaşîlik tarikatının gelişmesinde rol oynamış, Osmanlı-Safevî mücadelesinin kızıştığı dönemlerde Osmanlı ile yakın ilişkilerde bulunmuştur. XV. yüzyıldan beri Bektaşîlik üzerinde etkileri olan Şiî ve Hurûfî unsurları

Bektaşîliğe uygun şekilde işleyen Balım Sultan, bu unsurları Safevî propagandası yapmadan kaideleştirerek Bektaşîlik tarihinde büyük rol oynamıştır. (Ocak, 1992, s. 17-18)

Pir Sultan Abdal'ın da Hurûfî düşüncesinden etkilendiğini ifade eden Ballı, Pir sultan Abdal'ın şu dörtlüğünden hareketle, şiirde geçen Hurûfî felsefesine ait "hatt-ı istiva", "Kâbe'nin makamı" gibi konulara işaret etmiştir:

Benim uzun boylu sevi çınarım
Yüreğime bir od düştü yanarım
Kıblem sensin yüzüm sana dönerim
Mihrabımdır kaşlarının arası (Ballı, 2010, s. 172)

Alevî-Bektaşîler arasında "Yedi Ulu Ozan" arasında anılan Vîrânî Baba'nın Eğriboz adasında doğmuş, Necef'te Hz. Ali Türbesi'nde defterdarlık yapmış, Bulgaristan'da Demir Baba Tekkesi postnişininden icazet almış, Otman Baba'ya (ö. 883/1478) giderken Filibe'de vefat etmiş olduğu kaynaklarda geçmektedir. Bununlar birlikte onun Nusayri olduğu, Balım Sultan'a intisap ettiği bilgisi de vardır. (Ballı, 2015, s. 44) (Albayrak, 2013, s. 109) (Gölpınarlı & Boratav, 2010, s. 6) Gölpınarlı'ya göre Vîrânî 1587-1628 yıllarında hüküm süren Safevi Hükümdarı Şah Abbas (1571/1629) ile görüşmüştür. Bu bilgiye göre Vîrânî XVII. yüzyılın başlarında yaşamıştır. (Ballı, 2015, s. 44) (Gölpınarlı, 1992, s. 20) Vîrânî'nin *İlm-i Câvidan* isimli eserini incelediğimizde Hurûfî terimlerin yoğunluğunu, açıklamaların Hurûfî eserlere yakın bir üslupla yapıldığını fark ederiz. *İlm-i Cavidan*'da geçen Hurûfî unsurları tespit eden Ballı, Fazlullah Hurûfî'nin *Cavidannâme*'sinin şerhi niteliğinde olduğunu belirtmiş, eserdeki temel konunun Hurûfîlik olmadığını, tasavvufi konuları ele alırken yoğun şekilde Hurûfî unsurları kullandığını, Hurûfî kaynaklar kadar olmasa da Hurûfî terminolojiyi kullanan bir eser ortaya çıktığını ifade etmiştir. (Ballı, 2015)

Bashir'e göre Yeniçerilerin Bektaşîliği benimsemesinden sonra tarikat devletin her köşesine yayılmış, Bektaşî babaları Hurûfîliğin önemli eserlerini gittikleri yerlere yaymışlardır. XIX. yüzyılda yeniçeriler askeri düzenlemelerle itibarlarını kaybedip 1825'te de Bektaşî dergahları kapatılınca tarikatın merkezi Arnavutluk'a kaymıştır. Bu değişiklikten sonra Hurûfîlik felsefesi Bektaşîlere özgü yorumlarla devam ettirilmiştir. Bu duruma örnek veren Bashir, Bektaşîlerin Allah, Muhammed, Ali, Hasan, Hüseyin ve Fazlullah gibi isimleri insan yüzündeki şekillerin üzerine yerleştirerek çeşitli imgeler ürettiklerini, bu tarz imgelere Hurûfî eserlerde rastlanmadığını belirtmiştir. (Bashir, 2013, s. 106-108) Ahmet Yaşar Ocak'a göre ise Balım Sultan'la başlayan Hurûfî ve Şiî tesir birdenbire Bektaşîliği sarmamış,

Şiîlik, Hurûfîlik ve Bektaşîlikte bulunan benzer unsurlar sayesinde Bektaşîlikte kendini göstermiştir. (Ocak, 1992, s. 374-375) (Ballı, 2010, s. 175)

Bektaşîlerin On İki İmam'dan dolayı Şiî kimliğinin olması, Hacı Bektaş-ı Velî'nin *Makâlât*'ında insanın mikrokosmos olduğuna yapılan vurgularla birlikte insan ile kâinat arasında benzerlik olduğu konularına vurgu yapması gibi unsurların Bektaşîliğe Hurûfî tesirlerini kolaylaştırdığı muhtemeldir. (Ballı, 2010, s. 176) Bektaşîliğin tarikat olarak kurulduğu dönemlerden itibaren görülen Hurûfîlik etkisi, cumhuriyetin kurulduğu yıllara kadar etkisini göstermiştir.

Fazlullah Hurûfî ve Eserleri

Derviş Mukîmî'nin de intisab ettiği Hurûfîlik akımı, Fazlullah Esterâbâdî (ö. 796/1394) tarafından XIV. yüzyılda İran'da ortaya çıkmıştır. İslam dünyasında harflerin bazı gizli özelliklerinin olduğu düşüncesi hayli eskidir. Ancak Bâtınî düşüncelerin ışığında Hurûfîliği sistemli şekilde yayan kişi Fazlullah-ı Hurûfî (ö. 796/1394) olmuştur. (Aksu, 1998, s. 408)

Fazlullah Hurûfî'nin hayatı hakkında bilgiler sınırlıdır. Emir Gıyasüddin Muhammed b. Huseyn b. Muhammed el-Esterâbâdî'nin (ö. 852/1448'den sonra) *İstiva-nâme*'si ile Fazlullah'ın halifelerinden olan Seyyid İshak-ı Esterâbâdî'nin (771/1369-?) *Mahrem-nâme*'si, Fazlullah'ın hayatı hakkında iki önemli kaynaktır (Gölpınarlı, 1973, s. 3). Fazullah'ın doğum yeri konusunda kaynaklarda farklı bilgiler bulunsa da Abdulbaki Gölpınarlı, Fazlullah'ın halifesi Aliyyü'l-A'lâ'ya (754-822/1353-1419) göre ve Fazlullah'ın eseri olan *Nevnâme*'de Fazlullah'ın kendisinin bizzat Esterâbâdlı olduğunu kaydetmektedir. (Gölpınarlı, 1973, s. 4) Babasının adı Bahâeddin Hasan olup, soyunun yedinci imam Seyyid Ca'fer'e ulaştığı kaynaklarda geçmektedir. (Aksu, 1995, s. 277) Babasının şehirde kadı başı olarak görev yaptığı, ölümünden sonra henüz çocukken ondan kadılık görevini devraldığı kaynaklarda geçmektedir. (Bashir, 2013, s. 12-13) Bazı kaynaklarda ise babasının adının Ebu Muhammed, mesleğinin ise ayakkabı işleyen bir zanaatkâr olduğu, babasının ve dedesinin sufî olduğu ifade edilmektedir. (Melikoff, 1994, s. 184) Sufi bir soydan gelen Fazlullah'ın eserlerinden de anlaşılacağı üzere din bilgisi iyidir.

Fazlullah'ın hayatının ilk dönemi ile ilgili kaynaklarda yeterli bilgi yoktur. Seyyid İshak'ın *Hâbnâme*'sinde geçen anlatıma göre bir gün bir derviş Mevlânâ Celâleddin'in "Bekaya sahip olduğun halde ölümden ne endişe ediyorsun/ Hüdanın nuruna sahipken neden mağarada gizleniyorsun" anlamındaki beyitini okuduğunu, Fazlullah'ın da beyitin manasını hocası Kemalüddîn'den sorması üzerine hocası bu beydin ibadet, riyazet, aşk, zevk ve cezbeye anlaşılabileceğini söylemiştir. Bu intisabla beraber Fazlullah kendini henüz on sekiz yaşlarındayken ibadete verip tasavvuf yoluna girdiğinden bahsedilmiştir. (Gölpınarlı, 1973, s. 5) Hurûfîliğin felsefisini oluşturan tasavvuf düşünceleri, bu bilgileri doğrular niteliktedir.

Fazlullah 18-19 yaşlarında Esterâbâd'ı terk ederek önce İsfahan'a sonra Hacca gider. Dönüş yolunda Harezm'e ulaştığında tekrar Mekke'ye gitme kararı alır yola koyulur. (Aksu, 1995, s. 277) Fazlullah uzun seyahatleri boyunca Harezm, Semirem, İsfahan, Meşhed, Horasan, Tebriz, Gilân, Damgan, Bakü, Burûced, Mazenderân gibi birçok şehre uğramıştır. (Usluer, 2014, s. 36)

Fazlullah'ın seyahatlerinde gördüğü gizemli rüyalardan bahsedilir ve bu rüyalarla Fazlullah'a bu ilmin verildiği ifade edilir. Abdulbaki Gölpınarlı'nın rivayet ettiği bir rüyada, Fazlullah kendisini Esterâbâd'da kendi bahçesinde görmüştür. Hz. Süleyman Hüdhüd'ün nerede olduğunu soruyor. Hüdhüd bir siyah kargayla geliyor. Hz. Süleyman'ın emriyle karganın tüyleri yolunuyor ve bahçe duvarının dışına atılıyor. Karga Hz. Süleyman tarafından Fazlullah'a veriliyor. Fazlullah uyandığında Hz. Süleyman'ı Allah, Hüdhüd'ü ruh, kargayı da nefs olarak yorumlayarak seviniyor. (Gölpınarlı, 1973, s. 5) Fazlullah Hurûfî'nin halifelerinden Seyyid İshak-ı Esterâbâdî, Fazlullah'ın 756'da (1355) gördüğü rüya ile Hz. Peygamber tarafından kendisine rüya yorumu bilgisi verildiğini ileri sürmektedir. (Aksu, 1995, s. 277) Seyyid İshak'ın Habnâme'sinden aktarılan başka rüyada ise Fazlullah, batıdan yükselen bir yıldız görüyor. Bu yıldız ışığını Fazlullah'ın gözüne damlatıyor ve bir ses ona yıldızın ne olduğunu soruyor. Fazlullah cevap vermeyince aynı ses bu yıldızın birkaç yüzyılda bir geldiğini söylüyor. Fazlullah uyandığında duyduğu kuş cıvıltılarını artık anladığını, gördüğü rüyayla kendisine rüya tabir ilmi verildiğini anlamaktadır. (Usluer, 2014, s. 37) Fazlullah'ın bu mahareti kısa sürede Harezm'de yayılınca Fazlullah'a birçok insan rüya tabir ettirmek için gelmeye başlar. Ancak Fazlullah yalnızca katı bir zühd hayatı yaşayanların rüyalarını yorumlamayı tercih eder. Bir süre sonra Fazlullah Harezm'i terk eder. (Bashir, 2013, s. 18)

Fazlullah'ın halifesi İshak, Fazlullah'a şer'î hükümleri tevil bilgisinin 774 yılı ramazan ayında (Mart 1373) verildiğini kaydeder. (Aksu, 1995, s. 277) Bu kayıt *Kürsînâme*'de geçmektedir. (Usluer, 2014, s. 38) Tevil bilgisinin verilmesinden sonra tekrar hacca giden Fazlullah, İran'a döndüğünde rüya görür. Rüyaya göre; Hz. Âdem, Hz. Îsâ ve Hz. Muhammed Allah'ın halifeleri, kendisi ise Mehdî ve Mesîhtir. Böylece nübüvvetle velâyet kendisinde zuhur etmiştir. Bu rüyayı açıkladıktan sonra Tebriz ulemâsı Fazlullah'ı kafirlikle suçlar ve Fazlullah bunun üzerine İsfahan'da 778 (1376) yılında mağarada inzivaya çekilir. Fazlullah İsfahan'dayken ölmek üzere olan bir dervişi ziyarete gider. Derviş Fazlullah'a artık zuhur etmesi gerektiğini, delil olarak da Tebriz'de gördüğü rüyayı söyler. (Aksu, 1995, s. 277-278) Burada Fazlullah'a intisab edenlerin Şeyh Hasan Fahreddin, Celal Burûcurdî, Fazlullah Horasanî, Hüseyin, Abdül İsfahanî, Nâyinî Deştî ve Mir Şerif olduğu kaydedilmektedir. (Gölpınarlı, 1973, s. 7)

Fazlullah, Hurûfîliği yaymak için Gîrân ve Damgan'a gider. Damgan'da gördüğü rüya üzerine Timur'u (1336/1405) "âyîn-i cedîd" dediği görüşlerine davet eder ve bunun üzerine Timur (1336/1405) Fazlullah'ın fikirlerinin şeriate aykırı gördüğünden tutuklanması emredilir. (Aksu, 1995, s. 278) Daha sonra Semerkant'ta ulemâ ile toplantı yapan Timur (1336/1405), Şeyh İbrahim adlı birinin fetvâsı ile birlikte Fazlullah'ın idamına hükmeder. Mîrânşah (1366/1408) tarafından Şamahı'da yakalanan Fazlullah Alıncak Kalesi'nde hapsedildi ve yapılan muhakeme sonunda 796'da (1394) idam edildi. (Usluer, 2014, s. 41) Alıncak Fazlullah'ın idam edildiği yer olması sebebiyle "Maktelgâh" olarak anılmış ve "Hurûfîler'in Kâbe'si" olarak kabul edilmiştir. (Aksu, 1995, s. 278) Hurufî eserlerde Alıncak hüzünlü şekilde anılmıştır.

Fazlullah'ın idamından sonra Fazlullah'ın takipçileri hakkında sıkı takip olmasına rağmen taraftar kazanan Hurûfîler gittikçe güçlenerek geniş bir coğrafyaya yayılmışlardır. Doğuda Hindistan, batıda Aliyü'l-Âlâ'nın çabalarıyla Anadolu ve Balkanlarda etkilerini göstermiştir. (Aksu, 1995, s. 278) Hurûfîler, Fazlullah'ın eserlerini açıklayıp ulaştıkları coğrafyaların dillerine eserlerin çevirilerini yaparak bu coğrafyalara Hurûfîlik felsefesini ulaştırmışlardır.

Fazlullah'ın eserleri şunlardır:

Cavidannâme: Fazlullah'ın 796'da (1394) Farsça'nın Gürgan lehçesiyle yazdığı eser, Hurûfîliğin temel kitabıdır. Hurûfî kaynaklarca *Cavidannâme-i Kebir ve Cavidannâme-i Sagir* olarak iki versiyonu bulunmaktadır. (Ballı, 2010, s. 44) Abdulbaki Gölpınarlı,

Cavidannâme-i Sagir'e rastlamadığını belirterek Fazlullah'ın *Arşnâme* adlı eserinin *Cavidannâme-i Sagir* olabileceğini açıklar. Diğer bir ihtimalle de altı tane "ibtida" ile başlayan ve Gürgan lehçesiyle yazılmış olan eserin *Cavidannâme-i Kebir*, "Ez cümle âlem..." diye başlayan ve klasik Farsça ile yazılmış olan eserin de Cavidannâme-i Sagir olabileceğini belirtir. (Gölpınarlı, 1973, s. 12-13) Fatih Usluer, bu ihtimali Millet Kütüphanesi Ali Emirî Farsça yazmalar bölümünde bulduğu delille kesinleştirmiştir. (Usluer, 2014, s. 50) Hurûfî eserlerin temelini oluşturan önemli kitaptır.

Arşnâme: Fazlullah'ın Cavidannâme'den sonra en önemli eseri olan *Arşnâme*, yaklaşık 1120 Farsça beyitten oluşmaktadır. (Aksu, 1995, s. 279)

Divan: Gazel, kıta, rubâî, müstakil beyit ve tercîlerinden meydana gelen Fazlullah'ın eseridir. (Aksu, 1995, s. 279)

Vasiyetnâme: Hurûfîliğin inançlarını dostlarına ulaştırma amacıyla Fazlullah'ın vasiyet ve arzusunu kaleme aldığı eseridir. (Aksu, 1995, s. 279)

Nevnâme: Fazlullah'ın rüyalarını anlattığı, rüya yoluyla kendisine gösterilen gerçekleri ve sırları ve bunların tabirlerini kaleme aldığı eseridir. (Aksu, 1995, s. 279) Fatih Usluer, eserin adının Abdulbaki Gölpınarlı tarafından Millet Kütüphanesi Ali Emîrî Farsça bölümünde bulunan no: 1011 numaralı mecmuanın kapağında yazan "*Nevmnâme-i Fazl*" başlığı yüzünden Gölpınarlı tarafından eserin *Nevmnâme* olarak tanıtıldığını, ancak aynı bölümdeki no.1030 numaralı yazmada açık şekilde *Kitâb-ı Nevnâme* yazısı okunduğunu İşkurt Dede'nin de *Salâtnâme* adlı eserinde *Nevnâme*'den diyerek alıntı yaptığını dolayısıyla eserin adının *Nevnâme* olduğunu anlatmaktadır. (Usluer, 2014, s. 53-54)

Muhabbetnâme: Muhîtî'nin üçüncü kitap olarak bahsettiği Fazlullah'ın önemli eserlerinden olan *Muhabbetnâme*, Allah'ın vechi anlamındaki 28 ve 32 kelimenin alametleriyle dinsel fiil ve ibadetlerde 28 ve 32 harfi müşahede etmenin yollarını anlatan eserdir. (Usluer, 2014, s. 52)

Türk Edebiyatında Hurûfîlik

Fazlullah Hurûfî idam edildikten sonra Fazlullah'ın halifeleri onun görüşlerini yaymak için geniş coğrafyalara yayılmışlardır. Doğuda Hindistan, batıda balkanlara kadar yayılan Fazlullah'ın yandaşları gerek Fazlullah'ın eserlerinden yaptıkları çevirilerle gerek Fazlullah'tan esinlenerek yazdıkları Hurûfî öğretilerini anlattıkları özgün nesir ve şiir eserleriyle bu görüşleri farklı coğrafyalara ulaştırarak takipçi toplamaya çalışmışlardır.

Hurûfîlik Anadolu'da Fazlullah'ın halifeleri olan Seyyid Nesîmî ve Mir Şerif sayesinde kısa sürede yayılmıştır. Anadolu'da Hurûfîlerin bazıları farklı tekkelerde gizlenirken Seyyid Nesîmî ve Mir Şerif bir dergâha bağlı olmadan Hurûfîliği yaymaya çalışmışlardır. Siyasi ve ulema baskılarına rağmen XVII. yüzyıla kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir. (Bayat, 2004, s. 272-273) Nesîmî'nin samimi üslûbu ve şiirlerini hesaplamalarla boğmaması, Anadolu'daki farklı zümrelerde takipçi toplayıp sevilmesini sağlamıştır.

Fazlullah'ın önemli halifelerinden Aliyyü'l-A'lâ (754-822/1353-1419) Hurûfîler arasında halifetullah ve seyfullah namıyla anılır. 771 (1369) yılında İsfahan'da Tohcı Mescidi'nde Fazlullah'ın damadı olmuştur.Emir Gıyâseddin, 822 (1353)'de Anadolu'da katledildiğini kaydetmiştir. (Usluer, 2014, s. 56) Timurlular tarafından Hurûfîlerin baskıya uğramasından sonra kardeşi ile birlikte Suriye üzerinden Anadolu'ya gelerek Hurûfî inançlarını yaymıştır. Fazlullah'ın *Cavidannâme*'sini esas aldığı *Tevhid-nâme* ve *Kıyafet-nâme* gibi eserleriyle Hacı Bektaş-ı Velî tekkesinde kendini gizleyerek *Cavidannâme*'yi Hacı Bektaş-ı Velî'nin düşünceleri gibi sunmuştur. (Aksu, 1998, s. 410) Bu yönüyle Hurûfîliğin Anadolu'da yayılmasında, Aliyyü'l-A'lâ'nın büyük rolü olmuştur. *Tevhîd-nâme, Firâk-nâme, Mersiye-i Birader, Mersiye-i Seyyid Kemâleddîn Hüseyin, Kıyâmet-nâme, Kürsî-nâme* Aliyyü'l-A'lâ'nın eserleridir.

XIV. yüzyılın edebiyatımızdaki önemli şairlerinden olan Seyyid Nesîmî'nin asıl adı Seyyid Ömer İmâdüddîn Nesîmî'dir. (Bursalı Mehmet Tahir, h.1333, s. 433) Fazlullah ile tanışmadan önce de büyük şair olan Nesîmî, Fazlullah ile tanıştıktan sonra eskiden beri çözemediği sırları Hurûfîlik içinde bulmuş, bu yeni sistem sayesinde ferahlamıştır. (Ayan, 2014, s. 29) Harflerin dünyasına vakıf olan Nesîmî, heyecanla öğrendiklerini başkalarına yayma görevini üstlenmiş ve Fazlullah'ın halifeleri arasında yer almıştır. (Alparslan, 1967,

s. 54) (Ayan, 2014, s. 29) Timurluların şiddetli baskılarından sonra Azerbaycan'dan ayrılan Nesîmî, Anadolu'ya gelmiştir. Osmanlı'nın başkenti Bursa'ya, oradan Hacı Bayram-ı Velî (1352/1430) ile görüşmek için Ankara'ya gelmiştir. Dervişlerden birisi Nesîmî'nin tanrılık iddiasında bulunduğunu söyleyince Hacı Bayram-ı Velî huzuruna kabul etmemiştir. (Ayan, 2014, s. 18) Bursa ve Ankara'da kötü tepkilerle karşılaşan Nesîmî zındıklıkla suçlanmıştır. Anadolu'dan Halep'e geçen Nesîmî, faaliyetlerine Halep'te devam etmiştir. Halep'te derisi yüzülerek öldürülmüştür. (Ballı, 2010, s. 162) Anadolu'da zındıklıkla suçlanmasına rağmen şiirinin gücüyle birçok takipçi toplamış, Hurûfîliğin uzun süre Anadolu topraklarında kalmasında büyük rol oynamıştır. Nesîmî'nin *Farsça Divan*'ı, *Türkçe Divan*'ı ve *Mukaddimetü'l Hakâyık* adlı eserleri vardır.

Seyyid Şerif Gurganî'nin (ö. 816/1413) oğlu Emir Şemseddin Muhammed'in öğrencisi olan Mir Şerif, Said Nefîsî'ye göre Şirazlıdır. Kardeşi ile birlikte Anadolu'ya gelerek Anadolu'da birçok öğrenciye isim ve müsemmanın aynılığını anlattığını *İsm u Müsemmâ* adlı eserinde ifade etmiştir. (Usluer, 2014, s. 68) Abdulbaki Gölpınarlı, Hurûfîliğin Anadolu'da yayılıp Balkanlar'a geçmesinde Mir Şerif'in büyük rolü olduğunu ifade eder. (Gölpınarlı, 1973, s. 28) Beyânü'l-Vâki', *Divân*, *Hac-nâme*, *İsm u Müsemmâ* ve *Şerh-i Kasîde* Mir Şerif'in eserleridir. (Usluer, 2014, s. 69-70)

Türk Edebiyatında Hurûfîliğin önemli temsilcilerinden bir diğeri Seyyid Nesîmî'nin yol göstermesiyle Hurûfî olan Refi'î'dir. Asıl Adı Muhammed Seyyid'dir. (Usluer, 2014, s. 82) Refi'î'nin hayatı hakkında bilinenler *Beşâret-nâme* ve *Genc-nâme* adlı eserlerinden edindiğimiz bilgilerle sınırlıdır. Eserlerinin dilinden anladığımız kadarıyla Âzerî Türkü olması muhtemeldir. *Beşâret-nâme* adlı eserinde Hurûfîliğin öğretilerini anlatarak, Nesîmî ile tanışmasının hayatında dönüm noktası olduğunu belirtmiştir. (Kut, 2007, s. 526) Refi'î, Hurûfîliğe girişini ve Nesîmî tarafından Anadolu'ya gönderilişini *Beşâret-nâme*'sinde anlatır:

Bana olaldan Nesîmî dest-gîr
Secde eyler karşıma bedr-i münîr

Ermeseydi Hak naîminden nesîm
Bize yol göstermez idi ol kerîm
...

Çün bana bildirdi kimdir fazl-ı Hak
Perde açıldı ve göründü tabak

Bu harabatımı ma'mur eyledi

Zulmet-i âbâdımı pûr-nur eyledi

Hızr imiş sundu bana ab-ı hayat
Aldım içtim rıhlet etti müşkilât

Oldu Kur'ânın rumûzu aşikâr
Bir işaret dedi Haktan yürü var

Sen dahı Rum ehlin âgâh eylegil
Onlara bu gizli râzı söylegil

Pes zarûri oldı türkî söylemek
Söyledim bir nice gün çektim emek (Usluer, 2014, s. 82-84)

Preveze'de medfun bulunan Refi'î'nin, Hurûfîlik yaymak Anadolu ile sınırlı kalmayıp Rumeli'ye ulaştığını kabrinin bulunduğu yerden anlıyoruz.

Hurûfîliğin Anadolu ve Rumeli'de yayılmasında önemli rolü olan bir diğer isim Abdülmecid Ferişteoğlu'dur (ö. 864/1459-60). Ferişteoğlu, telif ve tercüme eserleriyle tanınmıştır. XIX. yy. müelliflerinden Hoca İshak *Kâşifü'l-esrâr ve dâfiu'l-eşrâr* adlı eserinde Ferişteoğlu'nun Fazlullah'ın halifelerinden Şemseddin'e mensup olan Bayezid adlı birine intisab ettiğini kaydeder. (Aksu, 1996, s. 134) Ferişteoğlu'nun Türk Edebiyatı tarihi açısından en önemli özelliği, Nesîmî'nin *Mukaddimetü'l-Hakâyık* eserini kenarda bırakırsak, Anadolu'da Hurûfîlik öğretilerini Türkçe olarak aktarıp, yayılmasını sağlayan ilk isim olmasıdır. *Işknâme, Âhiretnâme, Tercüme-i Hâbnâme, Hidâyetnâme, Lugat-ı Kânûn-ı İlâhî, Risâle-i Hurûf Tercümesi, Saâdetnâme* Firişteoğlu'nun eserleridir. (Usluer, Şenödeyici, & Arıkoğlu, 2014, s. 9) Firişteoğlu'nun eserlerini incelediğimizde, Fazlullah'ın eserlerini özgün bir tercüme ile aktardığını, üstün Farsça ve Arapça bilgisiyle birlikte döneminin dilini akıcı ve anlaşılır üslupla yansıttığını görmekteyiz.

Muhîtî (970-1030/1562-1621), XVI. yüzyılın en önemli Hurûfî şairlerindendir. Hurûfî şair olduğu için tezkirelerde anılmayan Muhîtî'nin hayatı hakkında pek bilgi yoktur. (Karaca, 2010, s. 19) Muhîtî'nin *Keşf-nâme'*si Hurûfîlik tarihi açısından çok önemli eserdir. Eserde Fatiha'nın açıklamasını detaylı ve farklı şekilde yapan Muhîtî, Fatiha'nın Fazlullah'a yaptığı işaretleri ortaya koymuştur. 34 bölümden oluşan eserdeki konular diğer Hurûfî eserlerdeki konularla paralellik göstermektedir. *Keşf-nâme*'nin neşrini yapan Usluer, Muhîtî'nin diğer Hurûfî yazarlardan farklı olarak kendi yorumlarını öne çıkarmasıyla Hurûfî eserler arasında *Keşf-nâme*'nin büyük öneminin olduğunu vurgulamıştır. (Usluer, 2014, s. 233-145) Muhîtî'nin *Keşf-nâme*'si ile birlikte bir de *Divan*'ı vardır.

Muhîtî'nin müridi olan Arşî (970-1030/1562-1621), XVI. yüzyılın bir diğer önemli Hurûfî şairidir. Muhîtî gibi Arşî'nin de hayatı hakkında bilgiler sınırlıdır. Şiirlerinden anlıyoruz ki Arşî, döneminin kültürünü iyi bilen, mürşidi Muhîtî'den iyi bir Hurûfî eğitimi almış ve bunu şiirlerinde ustaca işlemiş bir şairdir. Usluer, Arşî'nin Hurûfî dünyasına girmesiyle fikir dünyasındaki değişikliklerini anlattığı gazelinden şu örnek beyitleri vermiştir:

Yatardım günc-i gamda zâr u hasta fazl-ı bî-hemtâ
Hayat-ı nev yetirdi cânıma kıldı beni ihyâ

Göründü perdesiz vech-i İlâhî dîde-i câna
Açıldı bâb-ı hikmet oldu zâhir sırr-ı mâ evhâ
...
Tabîat âleminden kaldırıp kurtardı esfelden
Bihamdilillah ki fazl etti makâmım arşiyâ a'lâ (Usluer, 2014, s. 95)

Gül Baba olarak bilinen Misâlî'nin (ö. 985/1577), hayatı hakkında bilgiler ihtilaflıdır. Bektaşî dervişi olan Gül Baba (d. 948/1541), Amasya'nın Merzifon ilçesinde doğmuş, Fatih Sultan Mehmed, II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman ile birlikte birçok savaşa katılmış, 948 (1541) Budin seferinde şehit olmuştur. (Kaçalin, 1996, s. 227) Rıza Tevfik'e göre Hurûfî eser olan Mihtahü'l-Gayb Misâlî'ye aittir. Gölpınarlı'ya göre; Hurûfî şair Misâlî ile Gül Baba aynı kişiler ise Misâlî'nin 948'de (1541) şehit olduğu doğru olamaz, Hurûfî olan Misâlî 985 (1577) veya 991 (1583) yıllarında ölmüştür. (Gölpınarlı, 1989, s. 77-78) (Usluer, 2014, s. 91) Kaynaklardan anlaşıldığına göre birden fazla Gül Baba olduğunu ve bunların birbirine karıştırıldığı, Fatih Sultan Mehmet döneminde yaşayan Gül Baba ile Kanuni Sultan Süleyman döneminde yaşayan Budin seferinde şehit olan Gül Baba birbirine karıştırılmamalıdır. (Yılmaz H. , 2017, s. 538) Misâlî-i Hurûfî'nin (ö. 985/1577) *Feyz-nâme-i Miftahü'l-gayb* ve Divan'ı mevcuttur. Eserlerinde Hurûfîlik izleri görülmektedir:

Ey yanağın verd-i hamrâ ve'y lebün câm-ı safâ
Ey yüzin hurşîd-i enver ve'y saçın zıll-i Hudâ

Levh-i Mahfûz-ı cemâlünde eyâ bedr-i münîr
Dest-i kudretle yazılmış şekl-i Fazl-ı -Kibriyâ

Sûy-ı mağribden tecellî kıldı Fazl-ı lem-yezel
Âlemi müstağrak etti nûra çün şemsü'd-duhâ

Her kim içti lebleründen cür'a-i mâ-i takûr
Zinde oldı câvidânî buldı ol dârü'l-bekâ (Gökmen, 2017, s. 446)

Vardar Yenicesi'nde doğmuş Hayretî (ö. 941/1534), Mevlevî şeyhi Yûsuf Sîneçâk'ın (ö. 953/1546) kardeşidir. İlk önce Şeyh İbrahim Gülşenî'ye intisab eden Hayretî, daha sonra Rumeli abdalları arasına karışıp Bektaşîliği benimsemiştir. Tasavvuf terimlerini kullanmada maharetli olan şairin asıl şahsiyetini sanatlı şiirinden çok dervişâne ve rindâne üslubu gösterir. Rind-meşrep şairin *Divan*'ı, *Yenice Şehrengizi*, ve *Belgrad Şehrengiz*i vardır. (Tatçı, 1998, s. 61) Hayretî, Rumeli abdallarının yaşayış, düşünüş ve giyiniş tarzlarını eserlerinde aksettirmiş, Kalenderî, sufî bir abdaldır. (Tatçı, 2006, s. 141) Hayretî'nin bir abdal olarak Hurûfîliği benimsemiş olduğu şiirlerinden anlaşılmaktadır.

İçdiler Fazl-ı İlâhî çeşmesinden âb-ı Hızır
İtdiler kesb-i hayât-ı câvidân abdâllar (Çavuşoğlu & Tanyeri, 1981, s. 19) (Usluer, 2019, s. 84)

Usluer, Hayretî'nin şiirinde sayıca ve çeşit olarak Hurûfî argümanların sınırlı olduğunu belirmiştir. (Usluer, 2019, s. 103)

Yenice Vardar'lı Hurûfîlikle anılan bir diğer büyük şairimiz ise Gülşenî dervişlerinden Usûlî'dir (ö. 945/1538-39). Şiirleri Alevî-meşrep üslupta, vahdet-i vücut düşüncesinin hâkim olduğu, ilahi aşkı ön planda tutan yapıdadır. Hakkında "İkinci Fazlullah", "Nesimi'nin Sırrı" dense de Gölpınarlı'ya göre Usûlî'nin şiirlerinde Nesimi'deki gibi Hurûfîlik propagandası yoktur. (Kaya, 2012, s. 214) Usluer'e göre ise; Usûlî'nin Hurûfîliği benimsemesinin onun Gülşenî olduğu kanaatini değiştirmeyeceği gibi Hurûfî felsefesini dile getirdiği örnekleri de göz önüne aldığımızda, Hurûfî olmadığı anlamına da gelmediğini anlarız. (Usluer, 2019, s. 92) Usûlî'nin de Rumeli'deki tasavvuf ortamının havasından etkilenip, Hurûfîliği bu yolla benimsemiş olabileceğinin kanaatindeyiz. Şairin Az hacimli *Divan*'ının yanında *Manzum Hadis Tercümesi* ve *Yenice Şehrengizi* de vardır.

Klasik edebiyatımızın birçok eser vermiş tarihçisi, şairi ve müellifi olan Gelibolulu Mustafa Âlî Efendi'nin (ö. 1008/1600) de Hurûfîlikten etkilendiği görüşü yaygındır. *Subhatü'l-abdal* mesnevisinde Kerbelâ olayına duyduğu üzüntüyü anlatması ve şiirlerindeki On İki İmam vurgusu Alevî-Bektaşîliğe kayıtsız olmadığını göstermektedir. (Usluer, 2019, s. 88)

On iki fen dahı ‘ilminden anlarun ‘ibâretdür
Olupdur her biri ma’lûm-ı zât-ı ‘allame’l-esmâ

Hurûf-ı lâ-ilâh ile yazılsa lafz-ı illa’llâh
İder ol nefy ü isbât on iki ser-güftesin imlâ

Tılsım-ı ism-i pür-nûr-ı Muhammed yâ Resûla’llâh
Kezâlik eyler ol genc-i nihânun nakdini icrâ (Aksoyak, 2009, s. I, 207)

Usluer, Âlî’nin Hurûfîlik etkisiyle yazdığı beyitlerinin olduğunu ancak bazı beyitlerinin de Hurûfîlik dışı harfçi yaklaşımda olduğunu, bunların birbiriyle karıştırılmaması gerektiğini ifade etmiştir. (Usluer, 2019, s. 90) Bu bilgilerden hareketle anlıyoruz ki Osmanlı’da yetişmiş önemli şair ve âlimler, Hurûfîlik felsefini benimsemeseler de Hurûfîlik felsefesine ait bazı düşünceleri, yaşadıkları dönemde yaygın olması itibariyle, eserlerinde işlemişlerdir.

Hurûfîlikten etkilenmiş divan şairlerimizden bir diğeri de Bağdatlı Rûhî’dir (ö. 1014/1605). Babası Ayas Paşa ile birlikte Kanuni Sultan Süleyman’ın ordularıyla birlikte Bağdat’a giderek oraya yerleşen Rumelili bir sipahi olduğu kaydedilmektedir. (Ak, 2008, s. 205) Coşkun Ak, Rûhî’nin vahdet-i vücut anlayışını benimseyen, tasavvufu şiirine malzeme olarak kullanan, derviş gönüllü şair olduğunu belirtmiş, Rûhî’yi Mevlevî, Bektaşî, Hurûfî sayanları olduğunu, onun herhangi bir tarikata bağlı olup olmadığının bilinmediğini ifade etmiştir. (Ak, 2008, s. 206) Usluer ise herhangi bir tarikata bağlı olmayan birinin de Hurûfîliği benimseyebileceğini, Rûhî’nin de eserlerinin incelendiğinde Hurûfîliği benimsemiş ve Fazlullah’ı övmüş şairlerden olduğunu şu örneklerle ortaya koymuştur (Usluer, 2019, s. 92);

Fazl-ı Hakka yüz tutup oldum cehâletden emîn
Dâimâ vird-i zebânımdur “hüve’l-fazlu’l-mübîn”
...
Ehl-i Fazluz âdem oğlu âdemüz fikr itmezüz
Kim bizi izlâl ide min-ba’d şeytân-ı la’în
...
Rûhiyâ her kim olursa Fazl-ı Hakdan bâ-nasîb
Keşf olur kendüye ilm-i evvelîn ü âhirîn (Ak, 2001, s. 148-150)
...
Rütbe-i Fazl-ı Îzed-i müte’âl
Devlet-i bî-zevâl imiş bildüm (Ak, 2001, s. 883)
...
Eksik degül çü himmetün erbâb-ı Fazldan
Olsun senünle himmeti merdân-ı himmetim (Ak, 2001, s. 724)
...
Cümleden Rûhî ki hâk-i pây-ı ehl-i Fazldur

Hâk-i pâdur kendü ammâ sözleri âb-ı zülâl (Ak, 2001, s. 101)

Usluer,Rûhî'nin şiirinde Hurûfîlik felsefesine dair unsurların ve Fazlullah övgüsünün çokça bulunduğunu örneklerle ispat etmiştir. (Usluer, 2019, s. 92-97) Kalemi güçlü olan şairin şiirlerinde Hurûfîlik felsefesinin işlendiğini ve Fazlullah'a övgülerin yapıldığını görmekteyiz. Hurûfîliğin teşbih ve mecazlarından faydalanan Rûhî, Hurûfîlik felsefesini benimsemekten ziyade yalnızca edebî olarak etkilenmiş, şiirlerinde bu malzemeyi kullanmıştır.

Gölpınarlı, Bektâşî erkanından gelen Balım Sultan, Otman Baba, Akyazılı, Muhyiddin Abdal, Yemînî ile birlikte Klasik Türk Edebiyatı nazım ve nesir alanında eser veren şairlerden Yenicevardarlı Hayretî, Rûhî-i Bağdâdî, Gelibolulu Âlî, Muhîtî, Arşî, Misâlî gibi isimlerin Anadolu'da Hurûfîliğin temsilcisi olarak önemli isimler olduğunu belirtir. (Gölpınarlı, 1973, s. 30) Norris ise bu listeye Kânî, Usûlî, Muhibbî, Hakîkî ve Bâkî'yi eklemiştir. (Norris, 1999, s. 95) (Usluer, 2019, s. 82) Usluer, Hurûfîliği Anadolu'da nazım ve nesir eserlerle anlatarak yaymaya çalışan Klasik Türk Edebiyatı şairleri arasında şu isimleri sıralar: Nesîmî, Refi'î, Muhîtî, Arşî, Misâlî, Penâhî. (Usluer, 2019, s. 83) Usluer, Gölpınarlı'nın Hurûfî şairler arasına aldığı Bağdatlı Rûhî, Yenicevarlı Hayretî, Usûlî, Hakîkî ve Gelibolulu Âlî'yi eserlerinden hareketle Hurûfî argümanları açısından değerlendirmiş, Bağdatlı Rûhî ve Hakîkî mahlasıyla eser veren Cihanşah'ın eserlerinde Hurûfî argümanların fazla olduğunu saptamıştır. Hurûfîleri katleden Cihanşah'ın böyle bir eser yazmış olabileceği konusunda araştırma yapılması gerektiğini savunmuştur. (Usluer, 2019, s. 102-103) Hurûfîlikle anılan şairlerimizin eserleri incelenmeli, Hurûfî mi oldukları yoksa sadece Hurûfîlik felsefesine ait fikirlerin etkisinde mi kaldıkları iyi ayırt edilmelidir.

Sonuç olarak, Hurûfîlik felsefesinin Klasik Edebiyatımızın önemli şairleri tarafından benimsendiği görülmüştür. Şairlerimizin bazıları şiirlerinde Hurûfîlik içinde bulunan vahdet-i vücut ve tasavvuf anlayışının getirdiği unsurları barındırırken, bazıları Hurûfîliğin temel öğretilerini şiirlerinde işlemiştir. Seyyid Nesîmî, Refi'î, Muhîtî gibi Fazlullah yolunda olan Hurûfî şairler dışında kalan Gelibolulu Âlî, Hayretî, Usûlî gibi şairler Hurûfîliğin belli düşüncelerinden etkilenmişler, dönemlerinde yaygınlaşan bu düşüncelerin etkisinde kalmışlardır. Bu sebeple şairlerimizin eserleri iyi incelenmeli, Hurûfî şair mi yoksa dönemdeki yaygın düşüncelerden etkilenmiş, Hurûfîliğin bazı felsefi yorumlarını benimsemiş, sadece Hurûfîliğin teşbih ve mecazlarından etkilenmiş şair mi oldukları iyi ayırt edilmelidir.

Bektaşî eserler incelendiğinde, Bektaşî şairlerin Hurûfî felsefesine ait yorumların tesirinde kaldığı fark edilmektedir. Balım Sultan zamanına dayanan bu etki, Vîrânî Abdal gibi Alevî-Bektaşî zümresinin önemli şairlerinde belirgindir. Bektâşîliğin Hurûfîlikle ilişkisi tartışılsa da Bektâşîlerin Hurûfîlik felsefesinde bulunan tasavvuf görüşlerini ve vahdet-i vücut anlayışını benimsediklerini, Fazlullah'ın görüşlerini tarikat olarak merkeze almadıklarını düşünüyoruz.

Türk Edebiyatında Vahdet-nâme İsimli Eserler

Derviş Mukîmî'nin mensur kaleme aldığı *Vahdet-nâme-i İlâhî*'de; Kur'an'dan peygamberlerden, İslam'ın şartlarından, yaratılıştan bahsedilmekte, bu meselelerin Hurûfî açıklamaları verilmektedir. Türk edebiyatında Vahdet-nâme isimli eserler çoğunlukla manzumdur. Konu olarak ise vahdet-i vücûd, yaratılış gibi konular işlenmektedir. Hurûfîlik konulu başka bir Vahdet-nâme isimli esere rastlamadığımız gibi Mukîmî'nin geniş muhtevaya sahip eserine benzer mensur başka Vahdet-nâme'ye rastlamadık. Edebiyatımızda Vahdet-nâme isimli eserlerden bazıları şunlardır:

Abdürrahim Karahisârî'nin (ö. 1483'den sonra) *Vahdet-nâme*'si: Manzum nasihat-nâme türündeki eser, "fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün" vezniyle yazılmıştır. 4267 beyit 110 konu başlığından oluşur. Yaratılıştan, ibadetlerden, Peygamberlerden, tasavvuf büyüklerinden ve birçok öğüt verici konudan bahseden şairin eserinde Mantıku't-tayr ve Garib-nâme'nin etkisi görülür. Samimi üslupla kaleme alınan eserde deyim ve atasözüne sıkça yer verilmiştir. Birçok nüshası bulunan eseri Hacı Ömer Karpuz ve Ayşe Gülay Keskin doktora tezi olarak çalışmıştır. (Karpuz, 1991) (Keskin, 2001) (Bilgin, 2012) Karahisârî'nin eserine muhteva olarak en geniş Vahdet-nâme diyebiliriz.

Hüseyin Lâmekânî'nin (ö. 1625) *Vahdet-nâme*'si: Lâmekânî'nin İnsan-ı kâmil bağlamında tasavvufî görüşlerini anlattığı birkaç sayfalık risâledir. Allah, önce gayb-ı hüviyyet ve Hazret-i Ahadiyet'te kendi zâtıyla mevcut olarak zâtını kendi zâtından müşahede eder. Eser, âlemin yaratılış bölümlerini anlatır. Eser Bilal Kemikli tarafından neşredilmiştir. (Kemikli, 1997) (Tuğluk, 2001, s. 28)

Aşkî Mustafa Efendi'nin (1785-89/1871-77) *Vahdet-nâme*'si: Aşkî, yaklaşık 1097 beyit olan mesnevîsinde; Allah'ın birliğinden, gerçek mürşidin ve müridin nasıl olması gerektiğinden, nefsin hallerinden bahsetmiş, Mevlânâ'nın Mesnevî'sinden esinlenilmesi gerektiğine değinmiştir. (Baş, 2007, s. 30) Eser üzerinde Mehmet Şamil Baş 2007 yılında doktora çalışması yapmıştır.

Olanlar Şeyhi İbrahim Efendi'nin (1591/1655) *Vahdet-nâme (Usûl-i Muhakkıkîn)* adlı eseri: Manzum eser yaklaşık 1250 beyit ve 12 bölümden oluşmaktadır. Mesnevî şeklinde kaleme alınan eserde; vahdet-i vücûd, insan-ı kâmil, şeriat, tarikat, hakikat gibi konular işlenmiştir. Eser sade dille kaleme alınmış, öğretici üslupta yazılmıştır. (Gökbulut, 2003, s. 29) Eserin incelemesi üzerine 2003 yılında Süleyman Gökbulut yüksek lisans çalışması yapmıştır.

Ma'rifî'nin (1719/1824) *Vahdet-nâme-i Fethu'l-Ma'ârif* adlı eseri: Asıl adı Muhammed olan Ma'rifî, Rifâiyye tarikatının kolu olan Ma'rifiyye tarikatının kurucusudur. Tasavvufun dört basamağı olan şeriat, tarikat, marifet ve hakikat konularının işlendiği mensur eserde Ehl-i beyt sevgisinden ve insan-ı kâmil anlayışından bahsedilmiştir. (Ceyhan, 2016, s. 196) Eser Kahraman Özkök tarafından 2014'de *Dem-i Vahdet* adıyla yayımlanmıştır. (Özkök, 2014)

Edip Harâbî'nin (1853-1916) *Vahdet-nâme*'si: Son dönem Bektaşî şairlerinden olan Edip Harâbî, aruz ve hece ile yazdığı şiirlerinden oluşan hacimli bir *Divan'ı* vardır. (Uçman, 1994, s. 422) *Vahdet-nâme, Divan*'ında bulunan hece ile yazılmış nefes türündedir. Şiirde tasavvuf kavramları öğretici bir şekilde açıklanmıştır. (Sivri, 2017, s. 16)

Edebiyatımızda, manzum ve mensur örneklerini verdiğimiz vahdet-nâme türünde yazılmış eserleri incelediğimizde, eserlerin genel olarak Allah'ın birliği, ibadetler, tasavvuf, Kur'ân, Peygamberler, ahlak gibi konularda yazıldığını, genelde halk diline yakın bir dilde ve öğretici amaçla yazılmış olduğunu görmekteyiz. Ayrıca eserlerde atasözü ve deyimlere yer verilmesi, ayet ve hadislerin bulunması eserlerin ortak özelliklerindendir. Tezimizin konusu olan *Vahdet-nâme-i İlâhî*'de de diğer vahdet-nâme türündeki eserlerde işlenmiş konuların yanında diğer vahdet-nâmelerden farklı olarak Derviş Mukîmî'nin eserinde bu konuların Hurûfî yorumları bulunmaktadır.

Mukîm ve Mukîmî Mahlaslı Şairler

Memleketi Hindistan olan, sonradan Buhârâ'ya gelen Mehmed Selim Efendi'nin oğlu Mukîm Mehmed Efendi, Şeyhülislâm Ârif Hikmet'in *Tezkiretü'ş-Şu'arâ* isimli tezkiresinde geçmektedir. (Çınarcı, 2007, s. 100) Farsça bir mısra eklenen tezkirede, şairin Mir Haydar'ın oğlu Ömer Han'la süt kardeş olduğu kaydedilmiştir. Bu bilgilerle şairin XVII. yüzyılda yaşadığı tahmin edilmektedir. Herhangi bir eser kaydı yoktur. Şairin bulunduğu coğrafya ve kullandığı dil açısından Derviş Mukîmî ile benzerlik göstermediğini düşünmekteyiz.

Mevlevî büyüklerinden Dânişî Ali Dede (ö. 1095/1983)'nin oğlu Mukîm Muhammed Mukîm Dede (ö. 1130/1717-18), Siyâhî Mustafa Dede (ö. 1122/1710-11)'nin hizmetinde bulunmuştur ve Karahisar, Ankara ve Tokat Mevlevîhânelerine şeyh olarak vazifelendirilmiştir. Esrar Dede'nin Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye adlı eserinde anılan Mevlevî şeyhi Mukîm Dede'nin tezkirede şu beyitleri yer almaktadır:

Niçün şevkâ ider derd-i serinden âşık-ı bîmâr
Arak gibi humârun ref'ine kâfûrı merhem var
...
Bu bâzâr-ı fenâda vüs'ati olsa dil ü cânun
Alurdum gönlüm alanı olaydı el'an alanun (Genç, 2018, s. 272)

Derviş Mukîmî ile aynı dönem yaşadığını düşündüğümüz Mukîm Dede'nin Mevlevî şeyhlerinden olmasından dolayı Vahdet-nâme-i İlâhî gibi Hurûfîlik propagandası niteliğinde bir eseri kaleme almış olabileceğini düşünmemekteyiz. Bu nedenle Derviş Mukîmî ile Mukîm Dede'nin farklı kişiler olduğunu düşünmekteyiz. Mukîm Dede'nin eserlerinden daha fazla örnek ortaya çıktıkça iki isim dil ve üslup açısından karşılaştırılıp daha net bir yargıya varılabilir.

Tuhfe-i Nâilî'de Sarı Naîb olarak şöhret bulmuş, Üsküdarlı, asıl adı İsmail Mukîm olan müderrislik de yapmış bir şairden bahsedilmektedir. 1965'de vefat ettiği kaydedilmiştir. (Tuman, 2001, s. 975) Ayrıca *Kâmusu'l-Âlâm*'da Mukîm mahlaslı Fars 7 şair ve Mukîmî mahlaslı Fars 2 şairden bahsedilmektedir. (Şemseddin Sâmi, h. 1306, s. 4365-4366) Ferheng-i Sühanverân'da da geçen bu isimler ve isimler hakkında edindiğimiz kısa bilgiler şunlardır:

1. Mukîm: Kazvinli, Yusuf ile Züleyha'sı olan şair.

2. Mukîm: Sebzevârlı, Hindistan'da bir müddet ikamet etmiş şair.
3. Mukîm: Asıl adı Mîr Mehmet olan Esterâbâdlı şairdir.
4. Mukîm: Hindistanlı, Ahmed Ali Resâ isimli mensur ve Nîşter-i Gam isimli manzumesi vardır.
5. Mukîm: Hindistanlı, 1752-53'de vefat etmiş şairdir. Asıl adı Muhammed'dir.
6. Mukîm: Tebrizli, Mirza diye anılır.
7. Mukîm: Mir Muhammed isimli Ekber Âbâdlı şairdir.
8. Mukîmî: Hasan bin Şükr Oğlu isimli Türkmen olan İran şairlerden olduğu kaydedilmiştir.
9. Mukîmî: Tebrizli, Şah Abbas zamanında İsfahan'da yaşamış Molla Bahadır'ın oğlu olan şairdir.

Kâmusu'l-Âlâm'da yer alan Mukîm ve Mukîmî mahlaslı İran şairlerinin biyografileri hakkında detaylı bilgiye ulaşamadık. Türkçe yazılmış eserlerine ve Hurûfîlik ile ilgili herhangi bir bağlantısına rastlamadığımız bu isimlerin Derviş Mukîmî ile bir bağlantılarının olmadığını düşünmekteyiz.

1. BÖLÜM: DERVİŞ MUKÎMÎ

Taradığımız kaynaklarda Derviş Mukîmî'nin hayatı hakkında herhangi bir bilgiye rastlamadık.[1] İncelemelerimiz sonucunda birkaç tane Mukîmî mahlaslı şair tespit ettik. XVI. yüzyılda yaşadığı tahmin edilen ve Süleymaniye Kütüphanesi, Hasan Hüsnü Paşa bölümündeki 1031 kayıt numaralı nazire mecmuasında Mukîmî mahlaslı bir şiir bulunmaktadır. Mecmuanın yazılış tarihi itibariyle III. Murad (1574-95) devri şairlerinden olduğu anlaşılmaktadır. Mecmuada bulunan Mukîmî'ye ait bu gazel 5 beyitten oluşmaktadır:

Kaddine dil-ârâmun aynum vatan olmışdur
Niteki vatan serve sahn-ı çemen olmışdur

Başdan ayaga cismün mecmû'ası ma'nîdür
Cân sûretlidür lîkin zâhirde ten olmışdur

Yüzünle gözün aksi bâg içre düşer andan
Gül hurrem u ra'nâ hem abher-fîten olmışdur

Cânum gözi bir kez kim zülfüne tûş oldu
Dem-bestedür o demden gönlüm şiken olmışdur

Andan ki Mukîmînün burdı kulagın Hassân
Mürdelüge ki dilden seyr-i hasen olmışdur (Gümüş, 2012, s. 49)

III. Murad döneminde yaşamış Mukîmî mahlaslı bu şairin Derviş Mukîmî olup olmadığını elimizde yeterli veri olmadığından tespit edemedik. Bu şiirde Hurûfîlik felsefesine ait unsurlar bulunmaması, mecmuadaki Mukîmî'nin Derviş Mukîmî ile aynı kişi olmadığı kanısını güçlendirmektedir.

[1] Bu konuda taradığımız belli başlı kaynaklar şunlardır: Sadıkî Tezkiresi (Kuşoğlu, 2012), Sâmî Tezkiresi (Dağlar, 2019) , Osmanlı Müellifleri (Bursalı Mehmet Tahir, h.1333), Şakayık-ı Numaniye ve Zeylleri (Özcan A. (., 1989), Latîfî Tezkiresi (Canım, 2000), Âşık Çelebi Tezkiresi (Kılıç, 2010), Hasan Çelebi Tezkiresi (Sungurhan, 1999), Ahdî Tezkiresi (Solmaz, 2018), Beyânî Tezkiresi (Sungurhan, 2017), Künhü'l-Ahbar'ın Tezkire Kısmı (İsen, 1994), Güftî Tezkiresi (Yılmaz K. , 2001), Riyâzî Tezkiresi (Açıkgöz, 1982), Silahdarzâde Tezkiresi (Öztürk, 2018) Fatin Tezkiresi (Fatîn Davud, 2017), Tuhfe-i Nâilî (Tuman, 2001), Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye (Genç, 2018), Hurufilik alanında yayınlanmış çalışmaların taranması, Ferheng-i Sühanveran (Hayyâmpûr, h. 1340) vd.

Bir başka Mukîmî ise *Ferheng-i Sühanverân*'da geçen (Hayyâmpûr, h. 1340, s. 871), Sâdıkî'nin *Mecma'ü'l-Havâs* adlı eserinde *Şükr Oğlu Hasan Bey* (Kuşoğlu, 2012, s. 260), *Sâmî Tezkiresi*'nde Seyyid Hasan Kadı (Dağlar, 2019, s. 86) olarak anılan Mukîmî mahlaslı şairdir. Esterâbâd seyyidlerinden olan ve bir müddet Herat kadılığı yapan Mukîmî'nin 939/1533 yılında Özbek Ubeyd Han'ın emriyle Şiîlik bahanesiyle öldürüldüğü *Sâmî Tezkiresi*'nde kaydedilmiştir. Sâdıkî Tezkiresi'nde ise Türkmen padişahı Cihanşah (1397/1467) döneminde yaşadığını belirtilerek Farsça bir şiir eklenmiştir. Bu iki tezkirede geçen Mukîmî mahlaslı şairi *Ferheng-i Sühanverân*'da tespit ettik. Aynı maddede bulunan bu iki farklı tezkirede geçen Mukîmî'nin aynı kişi mi olduğunu, Hurûfîliğin yoğun olarak yaşandığı Esterâbâd şehrinden ve Cihanşah döneminden bahsedilen, Mukîmî olarak anılan Hasan Bey'in eserini tespit ettiğimiz Derviş Mukîmî olup olmadığını herhangi bir kayıt olmadığı için bilemiyoruz.

Yazarın ulaşabildiğimiz tek eseri olan Vahdet-nâme-i İlâhî'de Mukîmî'nin hayatı hakkında bilgiye rastlayamadık. Abdulbaki Gölpınarlı, Hurûfîlik Metinleri Kataloğu'nda Vahdet-nâme-i İlâhî'nin iki nüshasının bilgisini vermiş ve Mukîmî'nin XVI.-XVII. yüzyılda yaşamış olabileceğini düşündüğünü ifade etmiştir. (Gölpınarlı, 1973, s. 113-114) Biz de elimizde bulunan en eski nüshanın 1703 tarihli olması sebebiyle Mukîmî'nin 1703 tarihinden önce bir zamanda yaşadığını düşünmekteyiz. Yapılan çalışmalarla birlikte yeni veriler ortaya çıktıkça yazar hakkında daha geniş bilgiler gün yüzüne çıkacaktır.

2. BÖLÜM: VAHDET-NÂME-İ İLÂHÎ

2.1.Vahdet-nâme-i İlâhî Hakkında Genel Bilgiler

Derviş Mukîmî'nin ulaşabildiğimiz tek eseri olan Vahdet-nâme-i İlâhî'nin müellif nüshası elimizde olmadığından eserin yazıldığı tarihi de bilemiyoruz. En eski tarihli nüsha 1703 tarihli olduğundan yazarın XVI-XVII. yüzyıllarda yaşadığını düşünmekteyiz. Eserin girişinde müellif *"Bu żaʿīf ü naḥīf Dervīş Muḳīmī ki bende-i Fażlu'llāh'dur hidāyet-i Ḥaḳ ile bu ʿilm-i İlāhī'nüñ sır u ḥaḳīḳati üzerine bu risāleyi yazdı ve bu risālenüñ adını Vaḥdet-nāme-i İlāhī ḳoyup siz erenlerden temennā eyler kim iḳtiżāʾ-i kāyināt ber-ḳarār olduġunca bu Vaḥdet-nāme-i İlāhī ile ferāmūş olınmayup diliñüzde meẕkūruñuz ola."* ifadelerini kullanmıştır. Ulaştığımız Vahdet-nâme-i İlâhî adlı eseri incelediğimizde, yazarın diğer Hurûfî eserlerden farklı olarak Fazlullah'a övgünün Mehdî konusunun anlatıldığı bölümde çok kısa şekilde geçtiği görülmektedir. Ayrıca eserdeki konular diğer Hurûfî eserlerde olduğu gibi gelişigüzel anlatılmıştır.

Fatih Usluer, Hurûfî eserleri ilk dönem ve ikinci dönem olmak üzere ikiye ayırır. İlk dönem eserleri Fazlullah ve onu örnek alarak halifelerinin yazdığı eserlerdir. İkinci dönem eserleri ise bu ilk dönem eserlerinin açıklamaları ve Türkçe'ye çevirisi şeklindedir. İkinci dönem eserlerin genel özelliği Hurûfî felsefesinin tanıtılıp yayılması niteliğindedir. (Usluer, 2014, s. 27-29) Mukîmî'nin de bu ikinci dönem yazarları arasında olduğunu düşünmekteyiz. Sade bir üslupla ve halk ağzıyla yazılan eserde kavramlar olabildiğince açıklanmaya çalışılmıştır. Eserin nüshalarının çokluğu, XIX. yüzyılda da nüshalarının olması, son dönemlere kadar takipçisinin olduğunu göstermektedir.

Vahdet-nâme-i İlâhî, Hurûfî öğretilerinin anlatıldığı, halk diline yakın bir dille kaleme alınmış bir eserdir. Nüsha sayısının çok olması, döneminde rağbet görmüş ve çok okunmuş bir eser olduğunu göstermektedir. Eserin müellif nüshasına ve Derviş Mukîmî hakkında biyografik bilgiye ulaşamadığımızdan, hangi dönemde yazıldığı hakkında net bir bilgi veremiyoruz. Abdulbaki Gölpınarlı, *Hurûfîlik Metinleri Kataloğu* adlı çalışmasında

Konya, Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi Abdulbaki Gölpınarlı Koleksiyonu No: 23 ve İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümü No: 6821'de bulunan Vahdet-nâme-i İlâhî'nin iki nüshasını tanıtmış ve Mukîmî'nin XVI-XVII. yüzyılda yaşamış olabileceğini düşündüğünü dile getirmiştir. (Gölpınarlı, 1973, s. 113-114) Vahdet-nâme-i İlâhî'yi incelediğimizde, müellifin halkın kolayca anlayabileceği bir dil kullandığını ve Eski Anadolu Türkçesi'ne ait bazı arkaik kelimelere yer verdiğini görmekteyiz.

Ayet ve hadislere çokça yer verilen eserde; Kur'ân, Fatiha Suresi, Besmele müteşabih ayetler, kelime-i şahadet ve kelime-i tevhid, abdest, ezan, namaz, zekat, oruç, Kadir Gecesi, Ramazan Bayramı, Miraç Gecesi, hac, Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Âdem ve yaratılış, dört unsur, saatler, günler, haftalar, aylar, burçlar, zahir-batın, Mehdî inancı ve Fazlullah Hurûfî konuları işlenmiştir. İşlenen konular ayet, hadis ve kelâm-ı kibarlara dayandırılarak Hurûfî yorumları yapılmıştır. Anlatılar, şiir ve rivayetlerle desteklenmiştir.

2.2.Eserin Dil ve Üslup Özellikleri

2.2.1. Dil Özellikleri

Vahdet-nâme-i İlâhî'nin elimizde müellif nüshası bulunmadığından Mukîmî'nin dil tasarrufları hakkında net bilgiye sahip değiliz. Nüshaları incelediğimizde, nüshalara göre farklılıklar göstermekle birlikte bazı kelimelerin yazımında yanlışlıklar olduğu, kelimelerin yazımında yanlış harfler kullanıldığı, hatta aynı varakta bile aynı kelimenin farklı harfle yazıldığı görülmüştür. Örneğin üçüncü tekil şahıs ekindeki kef (ك) harfi ile ikinci tekil şahıs ekinde kullanılan nûn (ن) harfinin birbirinin yerine kullanılarak karıştırıldığı görülmektedir. Bu karışık imlânın, yazmaların istinsah tarihlerinin XVIII-XIX. yy. olması ile geçiş dönemi dil özelliklerinden dolayı imla birliğinin olmamasından kaynaklı olduğunu düşünmekteyiz. Eserde halk ağzı özelliği taşıyan kelimelere ve eklere rastlanmaktadır. Arkaik özellik gösteren kelimeler de göze çarpmaktadır.

2.2.1.1.Arkaik Unsurlar

Metinde tespit ettiğimiz bugüne göre arkaik sayılabilecek bazı unsurlar ve anlamları aşağıda verilmiştir.

ṣaġış-: Sayı, adet, miktar, hesap. (Dilçin, 2013, s. 189) Metinde şöyle geçmektedir:

- *Niçün bir ġayrı ṣaġış üzerine olmaya illā bu ḥisāb ʿadedince ola. (ML27a)*

ṣığış-: Sığmak, uyuşmak, bir arada bulunmak. (Dilçin, 2013, s. 197) Metinde sığmak anlamındadır.

- *...cemīʿ-i eşyāya muḥīṭ olup raḥmeti cihetiyle iḥāṭa eylemişdür ve şāmil olup ṣığışmışdur...(ML68b)*

çizgin-: Çigzinmek, dönmek, döndürmek, dolaşmak. (Dilçin, 2013, s. 68-69) Metinde aynı cümlede geçen ve çizginmekle aynı anlama gelen Farsça "gerdiş" kelimesi ile birlikte kullanılmıştır.

- *Niçün kim şāyed benim ḥaḳīḳatüm ve māhiyyetim biline diyü gerdiş eyleyüp çizginür... (ML71a)*

yülütmek: [ülitmek, ülütmek] Tıraş ettirmek. (Dilçin, 2013, s. 266)

- *...ve bir daḫı baş yülütmek ve ṣaçını nāḳış eylemekdür. (ML53b)*

ḳaçan: [ḫaçan] Ne zaman, ne zaman ki, her ne zaman, vaktaki, nasıl, ne suretle. (Dilçin, 2013, s. 133)

- *Niçün kim dört kirpik iki ḳaş bir ṣaç yedi kitābetden kināyetdür. Ḳaçan veled anası baṭnından dünyāya gelür. (ML15b)*

ḳanda: [ḫanda] Nerede, nereye. (Dilçin, 2013, s. 136)

- *...zemīn u āsumānda olan eşyāya esmāʾ ḳandan baḫş olaydı. (ML14b)*

yarlıġamak: Suç bağışlamak, mafiret etmek. (Dilçin, 2013, s. 248)

- *Aʾllāhu Teʿālā aña şirkiyyet getüreni yarlıġamaz ve müşrikiñ īmānı dürüst olmaz. (ML62a-b)*

şımak: Reddetmek, gereğini yapmamak, hiçe saymak, kabul etmemek, verilen söz ya da edilen yemini bozmak. (Çağbayır, 2017, s. 5112)

- *Eger itmeyecek olursa A'llāh emrin şıymış olur ve A'llāh emrin şıyan A'llāh emriyle kāfir u müşriklerden olur. (ML41a-b)*

2.2.1.2.Ağız Özellikleri

Metinde tespit ettiğimiz ağız özellikleri gösteren kelimeler şunlardır:

gökçek: Güzel, sevimli hoş. (Dilçin, 2009, s. 1732)

- *...bundan gökçek iʿtiḳād olmaz. (ML19a)*

degin: Dek, kadar. (Dilçin, 2009, s. 1038)

- *Ḥattā yedi baṭına degin ve yetmiş baṭına degin baṭını vardur. (ML19b)*

yuñmak: Yıkanmak. (Dilçin, 2013, s. 264)

- *...ḳaçan kim namāza ḳalḳsañuz yüzleriñüzi yuñ ve elleriñüzi yuñ dirsekleriñüze degin...(ML30b)*

yur-: "İşler; hezmetler; görevler" anlamındaki "yur yumuş" ikilemesinden geçer. (Çağbayır, 2017, s. 6463)

- *...ve iki kerre boynuñ iki yanın yursın... (ML31a)*

degürmek: [Degirmek] Eriştirmek, yetiştirmek, ulaştırmak, duyurmak, bildirmek. (Dilçin, 2009, s. 1041)

- *...ṣol ḳoluñ dirsege varınca yursın ve ṣu degürürsin... (ML30b)*

dürüşmek: Çalışmak, çabalamak, mücadele etmek. (Çağbayır, 2017, s. 1657)

- *Tā bu on iki rekʿat ṣalāt-ı ḳadiri ḳılup ve ḥaḳīḳatin añlayınca dürüşürsin. (ML42b)*

2.2.2. Üslup Özellikleri

Derviş Mukîmî'nin hayatı hakkında bilgiye sahip olmadığımız için eserinin nüshalarındaki kimi imla ve muhteva özelliklerinden hareketle XVI.-XVII. yüzyıllarda yaşadığını tahmin edebiliyoruz. Eserde halk ağzına ait çokça özelliklerin bulunduğunu ve yazarın derviş-meşrep bir üsluba sahip olduğunu görüyoruz. Vahdet-nâme-i İlâhî'de, diğer Hurûfî eserlerde de rastladığımız *ecza, cümel, tevil, kelime-i İlâhî, yirmi sekiz ve otuz iki gibi* kelimeler ve hesaplamalara sıkça yer verilmiştir. Derviş Mukîmî, Hurûfî öğretilerini anlatma ve açıklama mahiyetinde olan eseri, amacına uygun şekilde sade bir üslûpta; açık, anlaşılır şekilde, secili ve sanatkarane üslûp kullanmadan, eserde geçen ayet, hadis ve rivayetlerin anlamlarını, açıklamalarını ve Hurûfî yorumlarını akıcı bir şekilde sohbet havasında anlatmıştır.

Eserde devrik cümle yapılarına sıkça rastlanmaktadır. Diğer Hurûfî eserlerde de görülen, konuların eserde dağınık şekilde gelişigüzel anlatılması Vahdet-nâme-i İlâhî'de de görülmektedir. Müellif, eserde "imdi" ile başlayan metin kısımlarında verilen ön bilgilerden ulaşılması gereken neticeler, yani bir tur önden verilen bilgilerin şerhini yapmış, verilen Arapça ifadenin anlamını "yani" diyerek tercüme etmiştir. Ayrıca Derviş Mukîmî, nefsini bilmek, iki kere doğmak, yol yitirmek, dünyaya gelmek gibi tasavvuf kaynaklı terimlerin açıklamalarına yer vermiş, İncil'de geçen Hz. İsa'nın sözlerinden örnek vererek bazı konuları İslam dışı kaynaklara dayandırmıştır.

Derviş Mukîmî, Vahdet-nâme-i İlâhî'de ayet ve hadislerden hareketle Hurûfî tevilleri açıkladıktan sonra çıkarılacak sonuçları "İmdi bil kim", "Ey âşıḳ-ı sādıḳ ve ey tālib-i maşuk-ı muvâfık", "Ey tâlib-i Hak ve ey âşık-ı zât-ı mutlak" gibi ifadeler kullandıktan sonra ifadelere açıklık getirecek bilgiler vermiştir. Bu bilgilerin yanına da öğütlerini ekleyen Mukîmî, okuyucuya derviş-meşrep bir edâda yaklaşmıştır. Öğretilerini sohbet havasında anlatarak okuyucuya "Allah'ın sırlarının talibi" diyerek seslenmiştir. Eserin genelinde hâkim olan hikemî üslûba birkaç örnek sıraladık;

- *Ervāh-ı evliyā ile āşinā ḳılanın daḫı buña ḳıyās eyle kim her şey'i kendü cinsini bilür ve yine kendü cinsine māyil olur ve anuñla ḥaşr olur. (ML8b)*

- *Ādem vechinde yigirmi sekiz ve otuz iki kitābeti İlāhī kim "كتاب مرقوم يشهده المقرّبون"[1] kemāliyle oḳuna ve biline ve biri birine şāhid ola ve's-selām.(ML15b)*
- *İmdi ey ṭālib-i Ḥaḳ ve ey ʿāşıḳ-ı ẕāt-ı muṭlaḳ! Her kimse kim bu kelime-i şehādeti ḫālişen muḫlişen ʿan-ṣamīmi'l-ḳalb söylemedi ve bu kelime-i şehādete īmān getürmedi, kāfir ü müşrik ve vācibü'l-ḳatl oldı ve her kimse kim bu kelime-i şehādeti ḫālişen u muḫlişen derūn-ı diliyle müşāhede eyleyüp söylediyse aña muʿmin u müselmān dirler.(ML17a-b)*
- *İmdi ey ṭālib! Cemīʿ-i evliyā vü enbiyā dergāh-ı Ḥaḳḳ'a ʿubūdiyyetle perestişle irişmişlerdür. Zīrā kim oruc ṭutmaḳ ve namāz ḳılmaḳ ẓāhir u bāṭında ʿubūdiyyet-ı Ḥaḳḳ'dur ve riyāżet u mücāhede namāzuñ ve orucuñ ḥaḳīḳatin añlamaġa saʿy u kūşişdür. (ML41b-42a)*
- *İmdi ey ṭālib-i esrār-ı İlāhī! Her kimse kim Kaʿbe'nüñ ve Ḥacerü'l-esved'üñ ve ṭavāfuñ ʿArafāt'uñ ve ḥacerelerüñ ve şaç yolmaḳ ve ḳurbānuñ ve cemīʿ-i Kaʿbe menāsiklerinüñ ḥaḳīḳatine muṭṭaliʿ olup bilmese kim mecmūʿ[ı] yigirmi sekiz ve otuz iki kelime-i İlāhī üzerine mebnādur ve anuñ ʿadedince olduġın idrāk eylemese ol kişi Kaʿbe'ye biñ kere varırsa ḥācī vü nāci olmaz. (ML54b)*
- *İmdi ey ṭālib! Bu furṣatı ve bu ḥaḳīḳati elden gidermeyüp kendü nefsimizi ve ḥaḳīḳatimizi añlayup idrāk eyleyelüm. Yoḫsa cān bedenden mufāriḳat olduḳdan ṣoñra çāre yoḳdur. Bu furṣat ve bu ḥaḳīḳat ele girmez ve cemāl-i Ḥaḳḳ'dan āʿmā ḳalınur. (ML72a)*

Derviş Mukîmî, eserini okuyucu ile karşılıklı sohbet havasında, ara ara okuyucuya seslenerek, okuyucuya anlatılan konudan çıkarılması gereken sonuçları açıklayarak okuyucu ile metin arasında sıkı bir bağ kurmuştur. Konuşma üslûbuna örnek olarak eserdeki karşılıklı konuşma edasıyla anlatılan şu bölümü gösterebiliriz;

Fe-ammā suʾāl eyleseñ kim Ḥaḳ Teʿālā mecmūʿ-ı eşyāda niçe mevcūddur ve niçe ḥāżır u nāẓır olur diseñ elbette Ḥaḳ Teʿālā bu mevcūdātı ḫalḳ eyledi. Girü mevcūdatda mevcūddur ve cemīʿ-i eşyāda ḫāżırdur diye girüsin aydursın kim Ḥaḳ diyü niye dirsin Ḥaḳḳ'dan murād kendü midür? Yoḫsa ism midür? Elbette hem kendüdür ve hem ismdür dise gerek. Sen daḫı aydursın kim ismüñ ben de bilürem. Baña müsemmāsından ḫaber vir. Elbette ol dise gerekdür kim anuñ müsemmāsı bī-nişāndur. Hīç bī-nişāndan kimse nişān virmez ve cemīʿ-i eşyādan münezzehdür dise gerekdür. Sen daḫı aydursın kim Ḥaḳ Teʿālā bir idi. Bilinmezdi. Diledi kim biline. İnsānı ḫalḳ eyledi. Öyle olsa insān yoġ iken Ḥaḳ bilinmezdi. Ḥāl bu kim insān oldı, yine Ḥaḳ bilinmez. Ya Ḥaḳ Teʿālā ḳaçan kim

[1] "O, Allah'a yakın olanların görüp durdukları, (ameller) kaydedilmiş bir defterdir." (Mutaffifîn/ 20-21)

bilinür. İmdi öyle olsa bu senüñ bilişüñ ve añlayışuñ. Cemīʿ-i ʿālem bilür ve keferenüñ daḫı iʿtiḳādı bunuñ üzerinedür (ML19b-20b)

Mukîmî Vahdet-nâme-i İlâhî'de, ayet ve hadislerin yanı sıra rivayetlere, kelâm-ı kibarlara da eserinde sıkça yer vermiştir. Eserinde Hz. Ali, Hz. Ebubekir ve Cüneyd-i Bağdâdî'nin sözlerine yer veren Mukîmî Şeyh Sâdî ve Seyyid Nesîmî'den beyitlere de yer vermiştir. Mukîmî'nin Hz. Musa, Hz. Musa'nın kavmi ve Allah (c.c.) ile konuşmasını anlattığı şu bölüm, eserdeki tahkiyeli anlatıma örnektir;

Mūsā ʿaleyhi's-selām Ḥaḳ ḥażretine suʾāl eyledi ki "Yā Rabb bu dünyāyı niçe ḫalḳ itdüñ?" Ḥaḳḳ'dan cevāb geldi kim "Altı günde ḫalḳ itdüm yā Musā." diyü buyurdı ve baʿżı ḳavm Mūsā'ya suʾāl itdiler kim "Yā Mūsā! Yir ve gök olmazdan evvel gice ve gündüz yoġ idi. Ḥāl bu kim yir ve gök olmaġla gice ve gündüz oldı." didiler. Mūsā ʿaleyhi's-selām ḥayrete vardı. Bu ḥayrette iken cānib-i Ḥaḳḳ'dan Mūsā'ya cevāb geldi kim "Yā Mūsā! Ben semāvātımla arżımı kāfla nūndan ḫalḳ eyledüm." Fe-ammā ḳullarım bir iş kim işlerler ivedi ile işlemesünler diyü altı gün miḳdārı ḫalḳ eyledüm diyü cevāb virdi "Tā maʿlūm ola kim ivemek ile bir iş işlemesünler. Niçün kim bu ḳudret ve bu ḥikmet baña maḫṣūṣdur ki āfāḳda ve enfüsde olan cemīʿ-i efʿāl benim yed-i ḳudretimdedür ve benim taḥt-ı taṣarrufumdadur. Vāsıṭasız nice dilersem işlerim." diyü buyurdı. Fe-ammā cemīʿ-i ẕürriyyet benī ādeme lāyıḳ olan oldur ki benim ḥikmetim ve ḳudretim bileler ve añlayalar. (ML56b)

2.2.2.1.Eserdeki Secî Örnekleri

Nesir geleneğimize mahsus bir edebî sanat olan secî', klasik nesrimizin en sade nesir örneklerinde bile karşımıza çıkan önemli bir sanatsal yapıdır. Sözlüklerde genellikle güvercin gibi kuşların aynı sesleri çıkararak tekrarlı şekilde ötmesi, devenin tek düze ve uzun uzun inlemesi anlamlarına gelir. Birbirine bağlanan cümlelerin, yan cümle ya da sıralı cümlelerin sonundaki ses benzerliğidir. (Solmaz & Saygın, Türk Edebiyatında Seci' ve Gülşen-i Şuara Örneği, s. 842) Şiirdeki kafiyenin nesirdeki halidir. Vahdet-nâme-i İlâhî Hurûfî öğretilerini aktarma amacıyla yazıldığı için öğretici niteliktedir ve sade üslupla

yazılmıştır ve sanat kaygısı taşımamaktadır. Bu nedenle eserde secîye fazla yer verilmemiştir.

Klasik Dönem Osmanlı Nesri adlı eserde secî'yi yapısına, yer ve işlevine göre ve redif yapısına göre 3 ana başlıkta sınıflandırılmıştır. Biz de bu tasnifi esas alarak Vahdet-nâme-i İlâhî'de tespit ettiğimiz secî' örneklerini bu sınıflandırmaya göre tasnif ettik.

Yapısına göre secî'; secî'-i mutarraf, secî'-i mütevâzî, secî'-i murassâ', secî'-i mütevâzin olarak 4 gruptur: (Okuyucu, Kartal, & Köksal, 2011, s. 24)

Secî'-i mutarraf; secî'li kelimelerin ses benzerliği bakımından aynı, vezin bakımından farklı olan secî' türüdür.

Secî'-i mütevâzî; secî'li kelimelerin vezin ve ses benzerliğinin aynı olmasıdır.

Secî'-i murassâ'; secî' olan kelimelerin vezin ve ses benzerliğinin yanında sayı bakımından da aynı olmasıdır.

Secî'-i mütevâzin ise secî'li kelimelerin yalnızca vezin bakımından benzerliğinin olmasıdır.

Yer ve işlevine göre seciler, secî'-i mutlak, secî'-i mukayyed, sec' ender-sec' olarak 3 gruptur. (Okuyucu, Kartal, & Köksal, 2011, s. 24)

Secî'-i mutlak; secî'li kelimeler arasında dilbilgisi ve anlam benzerliğinin olmamasıdır.

Secî'-i mukayyed; secî'li kelimelerin dilbilgisi ve anlam yönünden bağının olmasıdır.

Sec' ender-sec'; Secî'li iki kelimenin arasında secî'li başka ifadelerin yer aldığı türdür.

Rediflerine göre ise; secî'-i mefrûk (secî'-i müreddef) ve secî'-i gayr-ı mefrûk (secî'-i gayr-ı müreddef) olarak iki kısımdır. Secî'-i mefrûk; secî'li kelimelerin arasında aynı zamanda redif olmasıdır. Redif olmayanlara ise secî'-i gayr-ı mefrûk denilmiştir. (Okuyucu, Kartal, & Köksal, 2011, s. 24)

Klasik Dönem Osmanlı Nesri adlı çalışmadan hareketle yaptığımız tasnifle birlikte Vahdet-nâme-i İlâhî'de belirlediğimiz secî'leri şu şekilde sınıflandırdık;

Vahdet-nâme-i İlâhî'de Bulunan Secî Örnekleri Tablosu			
Vahdet-nâme-i İlâhî'de Secîli İfadeler	**Secilerin Türleri**		
	Yapısına Göre Secîler	**Yer ve İşlevine Göre Secîler**	**Rediflerine Göre Secîler**
Ḥamd-i ***bī-ḥad*** *ve ṣenā-yı* ***bī-ʿadd*** *(ML1b)*	Secî'-i mütevâzi	Secî'-i mukayyed	Secî'-i gayr-ı mefrûk
Ey ʿāṣıḳān-ı ehl-i vaḥdet *ve* ***ey ṭālibān-ı bāb-ı raḥmet*** *(ML1b)*	Secî'-i murassâ'	Secî'-i mukayyed	Secî'-i gayr-ı mefrûk
Mecmūʿ-ı eşyānuñ anası *ve* ***cemīʿ-i ervāḥuñ babası****dur (ML3a)*	Secî'-i mütevâzi	Secî'-i mukayyed	Secî'-i mefrûk
Cemīʿ-i ***enbiyā vü evliyā*** *ve* ***etḳıyā vü aṣfiyā*** *(ML7b)*	Secî'-i murassâ'	Secî'-i mukayyed	Secî'-i gayr-ı mefrûk
Mecmūʿ-ı ***mü'minīn u mü'minātuñ*** *ve* ***müslimīn u müslimātuñ*** *(ML7b)*	Secî'-i murassâ'	Secî'-i mukayyed	Secî'-i mefrûk
Biri ***ṣāḥib-i tenzīl*** *ve biri* ***ṣāḥib-i te'vīl*** *(ML8a)*	Secî'-i murassâ'	Secî'-i mukayyed	Secî'-i gayr-ı mefrûk

Ey ***ʿāşıḳ-ı ehl-i vaḥdet*** *ve ey* ***ṭālib-i bāb-ı raḥmet*** *(ML14b)*	Secî'-i murassâ'	Secî'-i mukayyed	Secî'-i gayr-ı mefrûk
ʿAliyyi şūrete'r-Raḥmān ism-i Ẕāt'dur *ve* ***ʿAliyyi şūrete'r-Raḥmān ism-i ṣıfātdur*** *(ML14b)*	Secî'-i mütevâzi	Secî'-i mukayyed	Secî'-i mefrûk
Ey ṭālib-i Ḥaḳ *ve* ***ey ʿāşıḳ-ı ẕāt****-ı muṭlaḳ (ML14b, 17a, 47a)*	Secî'-i murassâ'	Secî'-i mukayyed	Secî'-i gayr-ı mefrûk
Biri iʿtiḳād-ı ehl-i şerīʿat *ve* ***biri iʿtiḳād-ı ehl-i ṭarīḳat*** *ve* ***biri iʿtiḳād-ı ehl-i ḥaḳīḳat****dur (ML17b)*	Secî'-i murassâ'	Secî'-i mukayyed	Secî'-i gayr-ı mefrûk
Eşref-i maḫlūḳāt *u* ***ekmel-i mevcūdāt*** *(ML24b)*	Secî'-i murassâ'	Secî'-i mukayyed	Secî'-i gayr-ı mefrûk
ʿAlāyıḳ-ı ***dünyevīden*** *vü taʿayyünāt-ı* ***māsivādan*** *vü efkār-ı ġayrīden (ML30a)*	Secî'-i mütevâzi	Secî'-i mukayyed	Secî'-i mefrûk
Kitābet-i ***mesṭūr*** *u varaḳ-ı* ***menşūr*** *(ML34a)*	Secî'-i murassâ'	Secî'-i mukayyed	Secî'-i gayr-ı mefrûk
Esmā'-ı küllī *u* ***esmā'-ı ḥüsnā*** *(ML51a, 62b)*	Secî'-i murassâ'	Secî'-i mukayyed	Secî'-i gayr-ı mefrûk

Benim yed-i ḳudretimdedür *ve* ***benim taḥt-ı taṣarrufumdadur*** *(ML57a-b)*	Secî'-i mütevâzi	Secî'-i mukayyed	Secî'-i mefrûk
Biri ʿaḳl-ı küll *ve* ***biri nefs-i küll*** *(ML57b)*	Secî'-i murassâ'	Secî'-i mukayyed	Secî'-i gayr-ı mefrûk
ʿAḳl-ı küll nefs-i külle nisbet ʿulvīdür *ve* ***nefs-i küll ʿaḳl-ı küll*** *ḳatında ve añа* ***nisbet suflīdür*** *(ML58a)*	Secî'-i murassâ'	Secî'-i mukayyed	Secî'-i mefrûk
Ey ʿāşıḳ-ı ṣādıḳ *ve* ***ey ṭālib-i maʿşūḳ-ı*** *muvāfiḳ (ML71a)*	Secî'-i mütevâzi	Secî'-i mukayyed	Secî'-i gayr-ı mefrûk

2.2.3. Atasözleri, Deyim ve Kalıp İfadeler

Eserde müellif, anlatımı etkili kılmak için atasözü, deyim ve kalıp ifadelere yer vermiştir. Bunlara örnek vermek gerekirse;

Atasözleri;

- Ay ışığını güneşten alır;

Nūrı ḳamer şemsden alur ve biri birine ʿāşıḳ olup seyr iderler. (ML7b)

- Her şey kendi cinsini bilir;

Her şey' kendü cinsini bilür ve yine kendü cinsine māyil olur (ML8b)

- Dünya sevgisi olunca ahiret sevgisi olmaz;

Maḥabbet-i dünyevī olıncaḳ maḥabbet-i uḫrevī olmaz. (ML9a)

- İki sevgi bir gönle sığmaz;

Zīrā kim ***iki sevgü bir göñle ṣıġmaz****.* (ML9b)

Deyimler*;*

- Aciz kalmak;

ʿUlemā-yı ẓāhirüñ müfessirleri bu sürelerüñ tefsīrinde ***ʿāciz*** *u fürū-mānde* ***ḳalurlar****.*(ML3b)

- Kulu kurbanı olmak;

On iki imāmuñ ***ḳulı ve ḳurbānı olmışlardur****.* (ML8a)

- Kendini bilmek, kendini bilmeyen nefsini bilmez, nefsini bilmeyen Rabbini bilmez;

Bir kişi ***kendüyi bilmese*** *nefsini bilmez ve nefsini bilmese Rabbini bilmez.* (ML11a)

- Hesaba gelmemek;

İmdi lā kelime-i nefydür ***ḥisāba girmez****.* (ML16b)

- Aklı çak olmak;

Ḥażret-i Bārī'nüñ kelām-ı şerīfinde ol deñlü maʿnālar ve esrārlar vardur kim ***ʿaḳıllar çāk olur.*** (ML19a)

- Gece gündüz dememek;

Gicede ve gündüzde *yüzüñ aña ṭutup ʿibādet eylersin.* (ML37b)

- Müstahak olmak;

Ḥaḳ cemālinden maḥrūm u merdūd ḳalup cehennem-i cehlden ʿaẕāb-ı elīme ***müstaḥaḳ oldı*** *ve nār ehli oldı.* (ML46b)

- İhata etmek;

Cemīʿ-i eşyāya muḥīṭdür ve mecmūʿ-ı eşyāyı ***iḥāṭa eylemişdür****.* (ML52a)

- Kendinden geçmek;

Zīrā kim cemīʿ-i evliyā vü enbiyā ol maḳāmda kendülerin ḳurbān eylemişler ve ***kendülüḳlerinden geçmişlerdür****.* (ML54a-b)

- Yemeden içmeden kesilmek;

Ḥaḳ ḳorḳusundan ***yemegi içmegi terk eyleye*** *ve gice u gündüz ṣavm u ṣalāta meşġūl ola. (ML62a)*

- Yolunu yitirmek, yoldan çıkmak;

Bunda teñrisini görmeyen anda daḫı görmez ve ***yolın yitürmiş olur****.* (ML72b)

- Pak olmak;

Niçün kim anlar şübheden ve şekkden ve ḳorḳudan ***pāk u ṭāhir olmışlardur****.* (ML74b-75a)

Kalıp ifade olarak ise şu örneği verebiliriz;

- Hesaba gelmemek anlamında Arapça kalıp ifade lâ-yuad ve lâ-yuhsa eserde şöyle geçmektedir;

Cumʿa günüñ faẓīleti ***lā-yuʿad ve-lā-yuḥsādur****.* (ML26b)

3. BÖLÜM: VAHDET-NÂME-İ İLÂHÎ'NİN İÇERİK İNCELEMESİ

3.1.Din ve İnanca Dair Bazı Konular

3.1.1. Kur'ân

Hurûfîlik felsefesinin temel taşı olan Kur'an, Vahdet-nâme-i İlâhî'de dağınık şekilde anlatılmaktadır. Mukîmî, Kur'ân'ın aslının mukattaâ harfleri, yani yirmi sekiz harf olduğu, bu yirmi sekiz harfi Kur'ân'dan çıkardığımızda Kur'ân'ın varlığının ortadan kalkacağını ve sırrının malum olmayacağını, yirmi sekiz harfin tüm mevcudatın özü olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

...ḥurūf-ı teheccī kim yigirmi sekiz ḥarfidür ki bir daḫı lām elifdür Yigirmi ṭoḳuz ḥarf olur kim yigirmi ṭoḳuz sūre-i muḳaṭṭaʿātuñ ʿadedince muḳābilinde vāḳıʿ olmışdur ki cemīʿ gökden inen kitāb-ı enbiyā anuñla mürekkebdür ve mecmūʿ-ı kitābuñ aṣlı bu ḥurūf-ı teheccī-yi müfredātdur kim Kelāmu'llāh'uñ aṣlıdur. Eger bu yigirmi sekiz ḥarfi Kelāmu'llāh'dan alasın Kelāmu'llāh'uñ sırrı maʿlūm olmaz ve Kelāmu'llāh'uñ vücūdı ḳalmaz. İmdi Kelāmu'llāh ezelī vü ebedī bu yigirmi sekiz ḥarf ile mürekkebdür ki cemīʿ-i mürekkebātuñ aṣlıdur ve yigirmi sekiz ḥurūf-ı müfredātdur ki mecmūʿ-ı arż u semāvātda olan eşyāʾ-i esmāʾ cihetiyle iḥāṭa eylemişdür. (ML4b-5a)

Hz. Ali'nin sözünden örnek veren Mukîmî, Hz. Ali'nin meşhur Allah'ın sırrının dört kutsal kitapta, bu kitapların sırlarının Kur'ân da olduğunu, Kur'ân'ın sırrının, surelerinin başında, yani Fatiha Suresi'nde, Fatiha'nın sırrı besmelede, besmelenin sırrının da "b" harfinde olduğu, Hz. Ali'nin "İşte ben o 'b'nin altındaki noktayım." dediği sözü şöyle belirtmiştir:

İmām ʿAli ḥażretleri Kerrema'llāhu vecheh buyurur kim "Ḥaḳ Teʿālā'nuñ cemīʿ-i esrārları gökden yire inen kitāblarındadur. Yaʿnī Tevrat'da ve İncīl'de ve Zebūr'dadur ve bu kitāblaruñ esrārı Ḳurān'dadur ve Ḳurān'uñ esrārı sūrelerinüñ evvelindedür ve sūrelerinüñ esrārı Fātiḥātü'l-kitāb'dadur ve Fātiḥātü'l-kitāb'uñ esrārı "Bismi'llāh"dadur ve

"Bismi'llāh"uñ esrārı "Bismi'llāh"uñ "bā"sındadur." ve ʿAli Kerrema'llāhu vecheh "Ol bir noḳṭa ki ʿilm-i evvelīn u āḫirīnüñ aṣlıdur." ***"أنا نقطة تحت الباء"***[1] *buyurmışdur. (ML4b)*

Hurûfîler insanı Kur'ân olarak kabul ederler. Hurûfîlere göre Kur'ân hakiki ve mecâzî olmak üzere iki çeşittir. Yazılmış olan, ayet ve surelerden oluşan Kur'ân mecâzîdir. Hakiki Kur'ân ise insanın yüzü ve vücududur. (Usluer, 2014, s. 269) Bu konuda eserde şöyle bir beyit bulunmaktadır:

***Beyt**: Elüñden ayaġuñdan hem yüzüñden*
Beyāndur ʿilmü'l-esmāʾ sözüñden.
Anuñçün insān Kelāmu'llāh'dur ve Kitābu'llāh'dur. (ML14a)

3.1.2. Fatiha

Kur'ân'ın ilk suresi olan Fatiha Suresi, Vahdet-nâme-i İlâhî'de Hurûfî açıklamalarla birlikte anlatılmıştır. Mukîmî, Kur'ân'ın indirilişi ve Hurûfîlikteki Kur'ân düşüncelerini dile getirdikten sonra Fatiha Suresi'nin tevilinden bahseder. Fatiha'nın yedi ayet yirmi bir harf ve yirmi dokuz lafız olduğunu belirtir. Lâm-elif bir harf sayıldığında Kur'ân'ın aslı 29 harf olur. Fatiha da 29 harftir. Bu yüzden Fatihatü'l-Kitâb'a Ümmü'l-Kitâb da denilmiştir. Bu durum şöyle izah edilir:

Ve bir daḫı bu kim Fātiḥatü'l-kitāb yedi āyetdür ve yigirmi bir ḥarf ve yigirmi ṭoḳuz lafiẓdur. Niçün kim yigirmi ṭoḳuz sūre-i muḳaṭṭaʿāt kim Ḳurān'uñ aṣlı ve ḥaḳīḳatidür. Anuñ muḳābilinde vāḳıʿ olmışdur. Tā maʿlūm ola kim yigirmi ṭoḳuz sūre-i muḳaṭṭaʿāt Fātiḥatü'l-kitāb'da mevcūddur. Şol sebebden Fātiḥatü'l-kitāb'uñ adı Ümmü'l-kitāb'dur ve hem yedi āyet oldı.(ML5a-b)

Mukîmî, Fatiha'nın yedi ayet yirmi bir harf olduğunu tekrarlayarak bu durumu Havvâ'nın yüzü ile ilişkilendirir. Havvâ'nın yüzünde yedi ümmî hat vardır. Saç, dört kaş ve iki kirpikten olan yedi hat, anne karnında oluştuğu için ümmî hatlar olarak adlandırılır. Bu nedenle bu hatlar Ümmü'l-Kitâb'dır. Hurûfîler Fatiha'da yedi harf olmayışını, Havvâ'nın

[1] "O nokta b harfinin altındadır." (Bkz. (Girâb, 2015))

yüzündeki yedi hattın gelmemesiyle ilişkilendirirler. Mukîmî bu durumu şöyle ifade etmiştir:

"Fātiḥatü'l-kitāb yedi āyetdür ve yigirmi bir ḥarfdür.". Niçün kim vechü Ḥavvā'dan kināyetdür. Dört kirpik iki ḳaş ve bir baş ṣaçı vech-i Ḥavvā'nuñ miṣālidür ve vech-i Ḥavvā yedi āyet ve yigirmi bir kitābetdür. Yedi kitābeti Ḥaḳ Teʿālā vech-i Ḥavvā'dan menʿ eylemişdür. Nitekim Fātiḥatü'l-kitāb'da yedi ḥarf yazılmaduġı gibi. " **ا، ب، ت، ح، د، ذ، ر، س، ص، ض، ع، غ، ط، ق، ك، ل، م، ن، و، ه، ى** *" Fe-ammā bu yedi ḥarfi Ḥaḳ Teʿālā Fātiḥatü'l-kitāb'da yazmadı. "* **ث، ج، خ، ز، ش، ظ، ف** *" Nitekim vech-i Ḥavvā'da yedi kitābeti yazmaduġı gibi ḫaṭṭ-ı bīnī ḫaṭṭ-ı ʿārıż ḫaṭṭ-ı leb tā kim Ādem'üñ vechinde yigirmi sekiz ve otuz iki kelime-i ezelī vü ebedī ġayrı merʾī oḳunmaḳ içün vech-i Ḥavvā'da yedi kitābeti menʿ eyledi. Tā vech-i Ādem delīl ola. Ādem vechinde yigirmi sekiz ve otuz iki kitābeti İlāhī kim "* **كتاب مرقوم يشهده المقرّبون"**[1] *kemāliyle oḳuna ve biline ve biri birine şāhid ola ve's-selām. (ML15a-b)*

Mukîmî, dört kirpik, iki kaş ve saçın yedi kitabetten kinaye olduğunu, yedi kitabetin ümmî olduğunu ve Kur'ân'ın yani Ümmü'l-Kitâb'ın da bundan ibaret olduğunu bahsettikten sonra, bu yedi kitabeti dört unsurla çarptığımızda yirmi sekiz kitabetin vâki olduğunu şöyle açıklamıştır:

Ḳālen'n-nebiyyü ʿaleyhi's-selām " **نزل القرآن على سبعه احرفٍ و فاتحة الكتاب سبع آيات احداهنّ بسم الله الرّحمن الرّحيم"**[2] *ikisi bir ḥaḳīḳatdür. Niçün kim dört kirpik iki ḳaş bir ṣaç yedi kitābetden kināyetdür.Ḳaçan veled anası baṭnından dünyāya gelür bu yedi kitābetle gelür ki ʿālem-i ġaybdan ʿālem-i şehādete nüzūl eyler ve bu yedi kitābeti böyle görür kim anasından kesb eylemişdür ve ümmü ḥaḳīḳatden almışdur ve bu yedi kitābet ümmiyedür kim Ümmü'l-kitāb andan ʿibāretdür. Ḳaçan bu yedi kitābeti çār-ʿanāṣıra ḍarb eyleseñ kim vaṭan-ı aṣlīdur, dört yedi olur yigirmi sekiz kitābet olur. Yigirmi sekiz kelime-i İlāhī muḳābilinde vāḳıʿ oldı. Ḥażret-i Bār'ı dest-i ḳudretle ʿālem-i ġaybdan taṣvīr u naḳş eylemişdür. Tā kim kendü cemāline āyine ola ve kendü cemālini göre ve müşāhede eyleye ve's-selām. (ML15b-16a)*

[1] "O, Allah'a yakın olanların görüp durdukları, (ameller) kaydedilmiş bir defterdir." (Mutaffifîn/ 20-21)
[2] "Allah Kur'an'ı yedi harf üzerine indirmiştir. Fatiha Suresi yedi âyettir, onlardan birincisi Bismillahirrahim'dür."(Bihâru'l-Envâr 89/227)

3.1.3. Müteşabih Ayetler

Mukîmî eserinin başında "Allah'ın bizlere hidayet eylemesi, Peygamberimizin âlemlere rahmet olarak gelmesi" konularından bahsettikten sonra "سين", "طه" ve "كهيعص" huruf-ı mukattat harfleri ile başlayan muhkem ayetleri kısaca açıklamıştır.

Kur'ân'daki bazı ayetler muhkem, bazıları ise müteşabihtir. Müteşabih ayetlerin anlamı herkes tarafından kolayca anlaşılmaz. Huruf-ı mukattaâların geldiği ayetler, müteşabih ayetler kısmına girer. Ancak Hurûfîlere göre muhkem ayetler 29 surenin başında gelen mukattaâ harflerinin bulunduğu ayetlerdir. Bu harfler şunlardır: " الم، الم، المص، الر، الر، الر، الر، المر، الر، كهيعص، طه، طم، طس، طم، الم، الم، الم، الم، يس، ص، حم، حم، حم، حمعق، حم، حم، حم، ق، ن" (Usluer, 2014, s. 204) Mukîmî, mukattaâ harfleri ile yapılan tevillerden diğer bölümlerde bahsetmiştir. Elif-lâm-mîm ayetini şöyle açıklamıştır:

...ḳavlühu Teʿālā "الم ذالك الكتاب لاريب فيه هدى للمتّقين"[1] yaʿnī "Elif-lām-mīm bu kitābdur ki anda şek yokdur kim muttaḳīlere hidāyet içindür.". Niçün kim Ḥaḳ Teʿālā Kelām-ı Ḳadīm'ine hādī vü mehdī buyurmışdur ve Resūlu'llāh daḫı hādī vü mehdī vü raḥmet dimişdür... (ML2a-b)

Kur'ân'da Yâsin suresi 36. suredir ve mukattaâ harfleri "yâ (يا)" ve "sin (س)"dir. Hurûfîler buradaki yâ (يا) harfini nida harfi olarak kabul ederler. Böyle düşünüldüğünde sin (س) harfi de isim olmalıdır. Dolayısıyla bu isim Hz. Muhammed'dir ve bu hitabın Hz. Muhammed'e yapıldığı düşünülmüştür. (Usluer, 2014, s. 392) Tâhâ (طه) mukattatı da Hurifilere göre Hz. Muhammed'in ismidir. Eserde şöyle açıklanmıştır:

Elif lām mīmden tā ḳāf nūna gelince yigirmi ṭoḳuz sūre-i muḳaṭṭaʿatla ḥażret-i Aḥādiyyet ḥażret-i Resūlu'llāh'a ḫiṭāb eylemişdür kim ḳāle Teʿālā "يسن و القران الحكيم إنّك لمن المرسلين على صراطٍ مستقيمٍ"[2] yaʿnī "يا" yā-yı nidādur ve "سين" Muḥammed'dür. Dimek olur kim "Yā Muḥammed" dimek olur. "Taḥḳīḳsin, sen Ḳurʾān-ı ḥakīmsin ve cemīʿ-i mürsellerden ʿalā ṣırāṭın müstaḳīmsin" ve bir daḫı buyurmışdur ki "طه ماانزلنا عليك القرآن لتشقى"[3] yaʿnī "طه" daḫı "Yā Muḥammed" dimek olur. Biz Ḳurʾān'ı senüñ üzeriñe indirmedük meşaḳḳat çekersin. İllā Ḥaḳḳ'dan ḳorḳanlara vʿaẓ itmek içün indirdük ve bir daḫı "كهيعص ذكر رحمت

[1] "Elif, Lâm, Mim. İşte bu Kitap ki, O'nda hiçbir şüphe yoktur. Takva sahipleri için bir hidayettir." (Bakara/1-2)
[2] "Yā-sịn! (Ey Muhammed!) Hikmet dolu Kur'an'a andolsun ki sen elbette dosdoğru bir yol üzere (peygamber) gönderilenlerdensin." (Yasin/ 1-4)
[3] "Tâ-hâ. (Ey Muhammed!) Biz Kur'an'ı sana sıkıntı çekesin diye indirmedik." (Taha/ 1-2)

ذِكْرُ رَحْمَةِ رَبِّكَ عَبْدَهُ زَكَرِيَّا"[1] *yaʿnī kāf hā kāfıdur ve hā hādīdür ve ḥaydur ḳullaruñ derdine ve ʿālimdür bendeleri esrārına ve ṣādıḳdur. Yaʿnī "Yā Muḥammed! Senüñ Perverdgāruñ Zekeriy yā ḳuluñı raḥmet eyle." añdırdı. (ML3a-b)*

3.1.4. Kadir Gecesi

Kadir gecesinden bahseden Mukîmî, Kadir gecesinde kılınan on iki rekât namazın insanın suretinden kinaye olduğunu belirtmiş, dört kirpik, iki kaş, bir saç, iki yanak, üç dudak çizgisi on iki belirterek Hz. Âdem'in yüzündeki hatlara karşılık geldiğini açıklamıştır. Kadir gecesi kılınan on iki rekât namazı, Ramazan ayında kılınan altmış rekat namaza eklediğimizde eczası yetmiş iki rekat olur. "Yâ-sin"in ve "kef" ile "nûn" harflerinin cümel hesapları yetmiş adet ve iki harf de nefesleri eklendiğinde yetmiş iki adet olur. Mukîmî bunların hepsinin bir hakikat olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

İmdi ey ṭālib. Bu on iki rekʿat ṣalāt-ı ḳadir on iki ḫuṭūṭ vech-i ādemden kināyetdür. Dört kirpik iki ḳaş bir ṣaç iki ḫaṭṭ-ı ʿārıż üç ḫaṭṭ-ı leb on iki kitābet-i İlāhī olur kim ṣalāt-ı ḳadir ol on iki kitābetüñ muḳābilindedür kim vech-i Ādem ʿaleyhi's-selām ṣūretinde mesṭūrdur ve bu on iki ṣalāt-ı ḳadiri ol altmış rekʿat ṣalāta żamm eyleseñ yetmiş iki rekʿat olur ki yigirmi sekiz kelime-i İlāhī'nüñ eczāsı yetmiş iki kelime olur ki kāf ile nūn muḳābilindedür ki kāf ve nūn cümel ḥesābında yetmiş ʿaded olur. İki daḫı ḥarf-i nefsdür. Yetmiş iki ʿaded olur ki cemīʿ-i kāyinātuñ aṣlı ve maṣdarıdur ve hem yigirmi sekiz kelime-i İlāhī'nüñ eczāsı muḳabelesinde vāḳıʿ olmışdur ve bir daḫı ḥażret-i Aḥādiyyet ḥażret-i Resūlu'llāh'a "yā sīn" diyü nidā eylemişdür. Yā-sīn daḫı cümel ḥisābında yetmiş ʿaded olur. İki daḫı nefsleridür. Yetmiş iki ʿaded olur. Yetmiş iki kelime-i İlāhī'nüñ eczāsı muḳābilinde ve yetmiş iki kāf ile nūn muḳābilinde vāḳıʿ olmışdur. Mecmūʿ bir ḥaḳīḳatdür ve bir māhiyyet ve... (ML43a-b)

[1] "Kâf Hâ Yâ Ayn Sâd. Bu, Rabbinin, Zekeriya kuluna olan merhametinin anılmasıdır." (Meryem/ 1-2)

3.1.5. Miraç Gecesi

Arapça yükselmek anlamına gelen "urûc" kelimesinden türeyen "mi'rac" yukarı çıkmaya yarayan eşya, merdiven anlamındadır. Elli vakit namaz Miraç Gecesi farz oldu. Dönüş yolunda Hz. Musa ile karşılaşan Peygamberimize Hz. Musa, elli vakit namazın ümmet için zor olacağını, Allah'tan onu hafifletmesini istemesini önerdi. Namaz beş vakte inene kadar Peygamberimiz Allah'a müracaat ederek gece gündüz dua etmiştir. (Yavuz, 2005, s. 132) Mukîmî bu rivayetin anlatıldığı hadisi vererek açıklamıştır. Bu açıklamaya göre beş vakit namaz "lafzullah"tan kinayedir. Allah'ın emri olan "lafzullah" kelimesi, beş harftir ve lafızları toplamı on dörttür. Yirmi sekiz harfin de yirmi iki noktası vardır. Yirmi iki nokta ile yirmi sekiz harfi topladığımızda elli yapar ve bu da emrolunan elli vakit namazdır. Bu açıklama eserde şöyle verilmiştir:

Ḳāle'n-nebiyyü ʿaleyhi's-selām ***"فرض علی خمسون صلوةً کلّ یومٍ و لیلةٍ"***[1] *yaʿnī "Farż oldı baña elli vaḳt namāż Miʿrāc gicesi her gicede ve gündüzde ben daḫı A'llāh'dan taḫfīf diledim." diyü buyurdı. Elli vaḳtden beş vaḳtde ḳarār eyledi. İmdi beş vaḳtden ġaraż lafẓu'llāhdur. Hem emr-i Ḥaḳ andan kināyetdür ki lafẓu'llāh beş ḥarfdür ve melfūẓı on dört kelimedür. Ḥāl u maḥāl yigirmi sekiz kelime-i İlāhī olur ki yigirmi sekiz kelime-i İlāhī'nüñ yigirmi iki noḳṭası vardur. Yigirmi iki noḳṭa ile yigirmi sekiz kelimeyi cemʿ eyleseñ elli ḥarf u noḳṭa olur kim ḥażret-i Resūlu'llāh Miʿrāc gicesi cānib-i Ḥaḳḳ'dan elli vaḳt namāz farż oldı. Ol elli vaḳt namāz ḥarf u noḳṭa ʿadedince farż olmış idi ki ḥażret-i Resūlu'llāh taḫfīf diledi. Elli vaḳtden beş vaḳtde ḳarār eyledi ve hem A'llāhu Teʿālā ḥażret-i Resūlu'llāh'a buyurur* ***"من جاء بالحسنة فله عشر امثالها"***[2] *yaʿnī "Yā Muḥammed şol kimesne kim bir ḥüsn ile geldi anuñ içün on ʿivaż vardur." diyü buyurdı. Bir vaḳt namāz on vaḳte ḳāyim-i maḳām oldı ve beş vaḳte elli vaḳt namāz ṣevābın virdi. (ML44b-45b)*

Miraç Gecesi orucun bir yıl farz kılındığını, Peygamberimizin tahfif dileyerek orucu bir yıldan bir aya düşürdüğünü, bir aylık orucun da bir yıl oruç tutmuş kadar sevap verildiğini Mukîmî şöyle ifade etmiştir:

İmdi ey ṭālib orūc daḫı A'llāhu Teʿālā'dan taḫfīf oldı. Zīrā kim Miʿrāc'da ḥażret-i Resūlu'llāh cānib-i Ḥaḳḳ'dan bir yıl orūc buyrulmış idi. Girü ḥażret-i Risālet Ḥakk'a niyāz

[1] "Bana her gün için elli vakit namaz bana farz oldu." (Kütüb-i Sitte, 15/400)
[2] "Kim iyilikle gelirse ona getirdiğinin on katı vardır; kim de kötülükle gelirse o sadece getirdiğinin dengiyle cezalandırılır." (En'am/160)

eyledi. Taḥfīf diledi. Bir yıldan bir aya ḳarār eyledi. Aña daḫı **"من جاء بالحسنة فله عشر امثالها"**[1] *yaʿnī bir ay orūca bir yıllıḳ orūc ṣevābın virdi. (ML45b)*

3.1.6. Ramazan Bayramı

Ramazan Bayramı'nda kılınan bayram namazı ise sekiz tekbir iki rekattır. Mukîmî, her bir tekbiri bir rekâtın kaim makamı olduğunu belirterek, dört kirpik, iki kaş, bir saçtan kinaye olduğunu belirtmiştir. Bunun da sekiz cennete işaret olduğunu, bu sekizi de dört unsurla çarpınca otuz iki rakamına ulaştığımızı açıklamıştır. Namazın günde beş vakit, orucun da yılda bir ay olmasının sebebinin Miraç gecesi olduğunu belirtmiştir. Mukîmî Miraç konusunda bu konu hakkında daha detaylı açıklamalarda bulunmuştur. Bayram namazının tevilini şöyle vermiştir:

...bir daḫı sekiz rekʿat ṣalāt-ı ʿīyd ḳılarsın kim cemīʿ-i orūcuñ ve ṣalātuñ riyāżetinden ve mücāhedesinden murād u müddeʿā bu sekiz rekʿat ṣalāt-ı ʿīydi ḳılmaḳdur. Zīrā kim sekiz tekbīr iki rekʿatdur. Her bir tekbīri bir rekʿatuñ ḳāyim-i maḳāmıdur. Ol dört kirpik iki ḳaş bir ṣaçdan kināyetdür. Mecmūʿ yedi kitābet olur. İstivā ile yedi kitābetüñ sekiz rekʿat olur. Sekiz rekʿat ṣalāt-ı ʿīyd ol sekiz kitābetüñ muḳābilinde vāḳıʿ olmışdur ki cemīʿ-i ʿilm-i evvelīn u āḫirīnüñ miftāḥı bu sekiz kitābetdür ki sekiz cennet andan kināyetdür ve hem cennet evliyā vü enbiyādur. Mādem ki enbiyā vü evliyā bu sekiz kitābeti çār-ʿanāṣıra ḍarb eyleyüp her sekizi dört sekiz eyleyince otuz iki kelime-i ezelī vü ebedīdür ki vechlerinde tecellī eylemiş idi. Nuṭḳu'llāh'a ve Kelāmu'llāh'a vāṣıl olmadılar ve cennete dāḫil olup Ḥaḳ dīdārın görmediler. İllā bu kelime-i İlāhī'den müşāhede eyleyüp gördiler ve cennete dāḫil oldılar ve ṣalātuñ ve orūcuñ ḥaḳīḳatiyle bayrām namāzın ḳıldılar ki cemʿ-i ḫalāyıḳuñ tefaḫḫurı idi. Ṣūret-i żāhirde bayrāmdur ve anuñla şād u ḫürrem olurlar. Bilmediler kim bayrāmdan ve cennetden ve Ḥaḳ dīdārından ġaraż kendü vechleri idi ki yigirmi sekiz ve otuz iki kelime-i İlāhī Ḥaḳ Teʿālā dest-i ḳudretle yüzlerinde yazmış ve taṣvīr eylemiş idi ve ʿubūdiyyet u perestiş anuñ ʿadedince eylerlerdi ve eger bir kişi suʾāl eylese kim orūc yılda bir ay olup namāz bir günde beş vaḳt oldı. Sebeb ne idi dise cevāb oldur kim A'llāhu

[1]"Kim iyilikle gelirse ona getirdiğinin on katı vardır; kim de kötülükle gelirse o sadece getirdiğinin dengiyle cezalandırılır." (En'am/160)

Teʿālā'dan evvel ḥażret-i Resūlu'llāh'a Miʿrāc gicesi elli vaḳt namāz farż olmış idi. (ML43b-44b)

3.1.7. Hz. Âdem ve Yaratılış

Hz. Âdem, eserde insanın yaratılışı ve Havvâ ile nefs-i küll ve nefs-i akl meseleleriyle anılmıştır. Mukîmî, "Ben Âdem'in çamurunu kırk sabah ellerimle yoğurdum." kudsî hadisini açıklayarak kırk rakamının yirmi sekiz kelimesinin eczası olan yetmiş ikiden otuz iki kelimeyi çıkardığımızda kırk kalmasından kinaye olduğundan bahsetmiştir. Kırk sabahın ise kırk şeyhten kinaye olduğundan bahsetmiştir. Âdem'in toprağının yetmiş yıl balçık içinde yatması da otuz iki kelimeye kırk kelimeyi eklediğimizde yetmiş iki kelime ile olmasıyla kinayedir. Eserde şu şekilde anlatılmıştır:

Niçün kim cemīʿ-i mevcūdāt bir ḥāne-yi ḥaḳīḳīdür ki Beytu'llāh'dur ve Ṣıfātu'llāh'dur. A'llāhu Teʿālā'nuñ ẕātıyla ḳāyimdür ve cemīʿ ṣıfātuñ mevṣūfi Ḥaḳḳ'dur ki ṣıfāt-ı mevṣūfuñ ʿaynıdur ve ḥaḳīḳat-i ʿulviyyāt-ı felek [u] ʿarş ve Beytu'llāh ki vech-i Ādem ʿaleyhi's-selāmdur ve süfliyyāt-ı felek-i kürsī ve beytü'l-muḳaddesdür ki ṣadr u ẓahr Ādem ʿaleyhi's-selāmdur dimek olur kim cemīʿ-i kāyināt insānuñ miṣālidür ve āyīnesi vāḳıʿ olmışdur. Zīrā kim Ādem ḫalīfe-yi Ḫudā'dur ve ḫalīfe-yi Ḫudā dimek ḳāyim-i maḳām dimek olur kim ***"وإذ قال ربّك للملائكة إنّى جاعل فى الارض خليفةً"***[1] *yaʿnī "Ādem ʿaleyhi's-selām ḫalīfe oldı ve cemīʿ-i esmāʾya ve kerāmete maẓhar düşdi" ve bir ḥadīṯ-i ḳudsīde daḫı buyurur kim* ***"خمرت طينة آدم بيدىّ اربعين صباحاً"***[2] *yaʿnī "Ben Ādem'üñ ṭıynetin iki elümle ḳırḳ ṣabāḥ yoġurdum." dimek olur. Niçün kim yigirmi sekiz kelime-i İlāhī'nüñ eczāsı yetmiş iki kelime olur. Yetmiş iki kelime-i İlāhī'den otuz iki kelime-i aṣlī iḫrāc eyleseñ ḳırḳ kelime ḳalur ki hemīşe ḳırḳ kelime otuz iki kelimeden mürekkeb olur kim ḳırḳ ṣabāḥ andan kināyetdür ve cemīʿ-i erbaʿīn-i meşāyıḫ bu ḳırḳ kelime üzerine mebnādur ki bu ḳırḳ kelime-i İlāhī otuz iki kelimenüñ ḫamīri ve mürekkebi vāḳıʿ olmışdur ve otuz iki kelime ol ḳırḳ kelime ile mürekkebdür ve otuz iki kelime ile ḳırḳ kelimeyi cemʿ eyleseñ yetmiş iki kelime olur. Niçün kim Ādem'üñ ṭopraġı yetmiş yıl balçıḳ içinde yatmışdur. Ol yetmiş kelime andan kināyetdür*

[1] "Hani Rabbin meleklere, 'Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım' demişti." (Bakara/30)
[2] "Âdem'in çamurunu kırk sabah ellerimle yoğurdum" (Avâliyu'l-Âlî, 4/98)

kim vücūd-ı Ādem bu yetmiş kelime ile mürekkeb olur ve anuñ ʿaynıdur kim od ve ṣu ve ṭopraġ ve yil içinde iken yetmiş iki kelimedür. Aṣl u ferʿ ol vaṭanda bir ḥaḳīḳatdür ve otuz iki kelime-i İlāhī'nüñ ve cemīʿ-i kāyinātuñ aṣlıdur. Bu ḳırḳ kelime olur. Otuz iki kelimenüñ ferʿidür ve mecmūʿ-ı eşyānuñ ẓuhūrātı ve esmāʾsı bu ḳırḳ kelimedür ki ol otuz iki kelime-i İlāhī'nüñferʿidür. Nitekim ṣūret-i ẓuhūrda bu otuz iki kelime-i İlāhī cemīʿ-i ʿulūmuñ aṣlı ḥaḳīḳatidür ve cemīʿ-i ʿulūm anuñ üzerine mürekkebdür ve ol otuz iki kelimenüñ ferʿidür ki otuz iki mürekkebātı olmışdur. (ML55a-56a)

Mukîmî, mevcudatın "kef ve nûn"dan yaratıldığını, Hz. Musa'nın Rabbimiz ile diyaloğunu anlatmıştır. Hz. Musa'nın "Ya Rab bu dünyayı nasıl yarattın?" sorusuna Rabbimiz "Altı günde yarattım yâ Musa!" diye cevap vermiştir. Mukîmî, "kef ile nûn" harflerinin altı harf olduğunu belirtip aslı ve mastarının iki tane altı ettiğini bunun da on iki aya kinaye olduğunu ve bütün yaratılmış insan, hayvan, cin, kuşlar vs. mahlukatın "kef ve nûn"dan zuhura geldiğini belirtmiştir:

İmdi ey ṭālib Ḥaḳ, cemīʿ-i eşyānuñ ve zemīn u āsumānuñ sırrı ve ḥaḳīḳati bu otuz iki kelime-i İlāhī'dür ki vech-i ādemde tecellī eylemişdür. Kelāmu'llāh u Kitābu'llāh andan ʿibāretdür ve cemīʿ şeyüñ aṣlıdur ki cemīʿ-i ẓuhūrātuñ mebdāʾıdur. İmdi A'llāhu Teʿālā cemīʿ-i mevcūdātı kāfla nūndan ḫalḳ eylemişdür. Ḳavlühu Teʿālā **"فيقول له كن فيكون"**[1] *yaʿnī kāf ile nūndan olmışdur ve ḥażret-i Risālet buyurur.* **"خلق الله الخلق من طرفة العين او هو اقرب"**[2] *ve bir ḳavlde daḫı A'llāhu Teʿālā "Cemīʿ-i mevcūdātı altı günde ḫalḳ eyledüm." diyü buyurmışdur ki* **"إنّ ربّكم الله خلق السّموات و الارض فى ستة ايّامٍ ثمّ استوى على العرش"**[3] *yaʿnī "A'llāhu Teʿālā semāvāt ile arżı altı gün içinde ḫalḳ eyledi. Ṣoñra ʿarş üzerine ber-ā-ber oldı." Niçün kim Mūsā ʿaleyhi's-selām Ḥaḳ ḥażretine suʾāl eyledi ki "Yā Rabb bu dünyāyı niçe ḫalḳ itdüñ?" Ḥaḳḳ'dan cevāb geldi kim "Altı günde ḫalḳ itdüm yā Musā." diyü buyurdı ve baʿżı ḳavm Mūsā'ya suʾāl itdiler kim "Yā Mūsā! Yir ve gök olmazdan evvel gice ve gündüz yoġ idi. Ḥāl bu kim yir ve gök olmaġla gice ve gündüz oldı." didiler. Mūsā ʿaleyhi's-selām ḥayrete vardı. Bu ḥayrette iken cānib-i Ḥaḳḳ'dan Mūsā'ya cevāb geldi kim "Yā Mūsā! Ben semāvātımla arżımı kāfla nūndan ḫalḳ eyledüm." Fe-ammā ḳullarım bir iş kim işlerler ivedi ile işlemesünler diyü altı gün miḳdārı ḫalḳ eyledüm diyü cevāb virdi "Tā maʿlūm ola kim ivemek ile bir iş işlemesünler. Niçün kim bu ḳudret ve bu ḥikmet baña maḫṣūṣdur ki āfāḳda ve enfüsde olan cemīʿ-i efʿāl benim yed-i ḳudretimdedür ve benim taḥt-ı taṣarrufumdadur.*

[1] "O'nun emri o şeye ancak "Ol!" demektir. O da hemen oluverir." (Yasin/36)
[2] "Allah mahlukâtı göz açıp kapayıncaya kadar ya da daha kısa bir sürede kadar yarattı."
[3] "Şüphesiz ki Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra arşa istivâ edendir." (Araf/54)

Vāsıṭasız nice dilersem işlerim." diyü buyurdı. Fe-ammā cemīʿ-i ẕürriyyet benī ādeme lāyıḳ olan oldur ki benim ḥikmetim ve ḳudretim bileler ve añlayalar. Cemīʿ-i kerāmetimi ve māhiyyetimi külliyet-i esmāʾ ile ādeme taʿlīm eyleyüp dururın **"و لقد كرّمنا بنى ادمه"**[1] *ḥükmüyle ve* **"علم ادم الاسماء كلّها"**[2] *ḥükmüyle Ādem maẓhar-ı kerāmet oldı. Kāf ve nūn emrinden ẓuhūra geldi ve kāf ile nūn aṣlında altı ḥarfdür. Ḫılḳat-ı kāyināt ve cemīʿ-i eşyānuñ aṣlı ve maṣdarı dü-şeşdür ki sene-i eyyām andan ʿibārettür ve sene-i eyyām ṣıfat-ı şeş-cihetdür ki ḥażret-i Mūsā kāf ile nūn muḳābelesinde görünmişdür ve nidā olmışdur ki cemīʿ-i eşyā ve zemīn-i āsumānuñ aṣlı bu kāfla nūndur kim āsumān kāf ve zemīn nūn müşābehesinden vāḳıʿ olmışdur ve cemīʿ-i üns u cinnüñ vaḥş-ı ṭuyūr ve ḥayvānātuñ ve benī ādemüñ aṣlı bu kāf ile nūndur ki küll-i zevcīn u eşnīn andan ʿibāretdür ve ḥaḳīḳat-i zevcīn u eşnīn Ādem'le Ḥavvā'dan kināyetdür ki...(ML56a-57b)*

Yirmi sekiz kelimenin eczasının yetmiş iki olduğunu belirten Mukîmî, "kef ile nûn"un altı harf olduğunu, "kef"in yirmi, "nûn"un elli ebcet değerinde olduğunu, kendileriyle birlikte yetmiş iki adet olduğunu bunun da yirmi sekiz ilâhî kelimeden kinaye olduğunu ifade etmiştir;

... **"سبحان الّذى خلق الازواج كلّها"**[3] *ki yigirmi sekiz ve otuz iki kelime-yi İlāhī'nüñ maẓharıdur ve yigirmi sekiz kelime-i İlāhī eczāsıyla yetmiş iki kelime olur ve kāfla nūn altı ḥarfdür. Kāf yigirmi ve nūn elli mecmūʿı yetmiş aded olur. İki de nefsleri yetmiş iki ʿaded olur ki yigirmi sekiz kelime-i İlāhī'nüñ muḳābilinde kāf ve nūn daḫı yetmiş iki kelimedür ki cemīʿ eşyānuñ aṣlı şeş-ciheti kāfla nūndur ve dü-cihetindür... (ML57b)*

Ayrıca Mukîmî, Âdem'in akl-ı küll, Havva'nın da nefs-i küll olduğunu, bunlardan akl-ı küllün nefs-i külle göre daha ulvî olduğunu ifade etmiştir. Âdem isminin ebcedi kırk altıdır. Kırk altıyı otuz iki ilâhî kelimeden çıkardığımızda on dört kalır. Bu da Havva'nın yedi ümmî hat ve bunların sayısına eşittir. Yirmi sekiz ilâhî kelimeye göre bu on dört kelime, Havva'nın Hz. Âdem'in sol yanından zuhur etmesine işarettir. (Usluer, 2014, s. 319-320) Bunun hakikatine vakıf olmanın önemini vurgulayan Mukîmî, bu bölümü şu şekilde açıklamıştır:

...ki biri ʿaḳl-ı küll ve biri nefs-i küll müşābehesinde vāḳıʿ olmışdur ki ʿaḳl-ı küll Ādem ʿaleyhi's-selām ve nefs-i küll Ḥavvā ʿaleyhi's-selām olmışdur ve cemīʿ-i evliyā vü

[1] "Andolsun biz insanoğluna şan, şeref ve nimetler verdik." (İsra/70)
[2] "Ve Âdem'e bütün isimleri öğretti." (Bakara/31)
[3] "Nice şeyleri çift çift yaratan Allah" (Yasin/36)

enbiyānuñ ve'd-dīni Ādem ile Ḥavvā'dur ve "بالوالدين احساناً"[1] Ḳāle ʿaleyhi's-selām "الاحسان ان تعبدالله كانّك تراه فان لم تكن تراه فانّه يراك".[2] İmdi murād Ādem ile Ḥavvā'dur ve iḥsān anlaruñ ḥaḳīḳatin añlamaḳdur ki nicesin Ḥaḳ Teʿālā Ādem'e nisbet Ḥavvā'yı noḳṣān üzere eylemişdür ve ṣol eyegüsinden ḫalḳ eyledi. Zīrā kim ʿaḳl-ı küll nefs-i külle nisbet ʿulvīdür ve nefs-i küll ʿaḳl-ı küll ḳatında ve aña nisbet suflīdür. Niçün kim ʿaḳl-ı küll Ādem'dür ve nefs-i küll Ḥavvā'dur ki Ādem'e nisbet nisānuñ ʿaḳlı nāḳışdur. Zīrā kim Ādem'üñ ismi ʿadedince ḳırḳ altı ʿadeddür ve otuz iki kelime-i İlāhī'nüñ ki kelime-i Ādem'dür, iḫrāc eyleseñ on dört kelime ḳalur. On dört kelime-i Ḥavvā ʿaleyhi's-selām ism-i Ādem'den ẓuhūr eylemekle ṣol yanından ʿibāret olındı ve bir daḫı yedi kitāb-ı İlāhī vech-i Ḥavvā'da yoḳdur ve otuz iki ve yigirmi sekiz kelime-i İlāhī'ye nisbet vech-i Ḥavvā yigirmi bir kelime oldı ve noḳṣān içinde oldı ki ḥażret-i Aḥdiyyet ʿālem-i maʿnādur. İḳtiżā-yı ḥaḳīḳatle yedi kitābeti vech-i Ḥavvā'da menʿ eylemişdür ve eger menʿ eylemeseydi Ādem'üñ vechinde yigirmi sekiz ve otuz iki kitābet-i İlāhī ezelī vü ebedī oḳunmaz idi. Kimse bu sırra ve bu remze vāḳıf olmazdı ve cemīʿ-i ʿālem ḥicāb-ı ẓülmānīde ḳalurdı...(ML57b-58b)

3.1.8. Hz. Muhammed

Mukîmî, Hz. Muhammed bahsinde, Peygamberimize nübüvvetin verilişi, Peygamberimizin ilahi kelimeleri kendi yüzünde müşahedesinden dolayı Allah'ı müşahede etmesi ve Şakku'l-Kamer mucizesinde olan Peygamberimizin ayı ortadan ikiye bölmesi hadisesinden bahsetmiş ve Peygamberimizin "Rabbinizi gece dolunayı görür gibi göreceksiniz." hadisini açıklamıştır:

Kim "أفمن شرح الله صدره للإسلام فهو علي نورٍ من ربّه"[3] yaʿnī "A'llāhu Teʿālā ḥażret-i Resūlu'llāh'uñ İslām'ı içün mübārek ṣadrını yardı kendü nūrı muḳābilinde." ve bir daḫı buyurdı kim "الم نشرح لك صدرك"[4] yaʿnī bunun maʿnāsı oldur ki ṣadr-ı maḥall-i ʿilmdür ve Beytu'llāh'dur. MÂdem ki ḥażret-i Cibrīl ʿaleyhi's-selām ḥażret-i Resūlu'llāh'uñ mübārek

[1] "Allah anne babanıza iyi davranmanizi emretti." (İsra/23)
[2] "İhsan, Allah'a onu görüyormuşsun gibi ibadet etmendir. Sen onu görmüyorsan da o seni görür." (Kütüb-i Sitte 2/214)
[3] "Allah'ın, göğsünü İslâm'a açtığı, böylece Rabbinden bir nur üzere bulunan kimse, kalbi imana kapalı kimse gibi midir?" (Zümer/22)
[4] "(Ey Muhammed!) Senin göğsünü açıp genişletmedik mi?" (İnşirah/1)

ṣadrını yarmayınca ḥażret-i Resūlu'llāh'a nübüvvet gelmedi ve otuz iki kelime-i İlāhī'den ki maḥall-i vilāyetdür. Otuz iki kelime-i İlāhiyye ki mebdā'-ı nübüvvetdür. ḲÂdem basmadı ki Ḳāla'llāhu Teʿālā **"انّا فتحنا لك فتحاً مبيناً ليغفر لك الله ما تقدّم من ذنبك و ما تأخر"**[1] *yaʿnī "Yā Muḥammed biz saña feth itdük şol beyān idecegi fetḥi ve seni ve cemīʿ gelüp gelecegi yarlıġamaġiçün." ve bir daḫı buyurur kim* **"اخترت الفطرة الّتي فطر النّاس كان عليها"**[2] *yaʿnī "Yā Muḥammed biz ḫilḳat iḫtiyār eyledük ki sen ve cemīʿ-i nās anuñ üzerine ola.". (ML38a-b)*

İmdi her kimse kim bu ḫilḳat-i insān kim ḫilḳat-i Ḥaḳ'dur ve yigirmi sekiz ve otuz iki kelime-i İlāhī'dür ki imdi ḥażret-i Resūlu'llāh'uñ sırrndan ve A'llāh'uñ dīdārından maḥrūm ḳaldı ve daḫı anlardan oldı kim **"تغشى وجوههم النّار وتسودّ وجوههم"**[3] *yaʿnī "Anlaruñ yüzlerini nār örtdi ve yüzleri ḳara oldı." ve's-selām. (ML38b)*

İmdi ey ṭālib esrār-ı Ḥaḳ egerçi ṣūret-i ẓāhirde şems u ḳamer ve āfāḳ u enfüs mecmūʿ-ı kāyināt insāna mürebbī olmışdur. Fe-āmmā maʿnā yüzünde insān cemīʿ-i mevcūdātuñ ve maḫlūḳātuñ ḫalḳı ve şems u ḳamerüñ ve leyl u nehāruñ mürebbi ve müdebbiri düşmişdür. Niçün kim ḥażret-i Risālet efendimiz ekṣer zamānda **"يا مدبّر اللّيل والنّهار"**[4] *diyü niyāz eylerdi. Zīrā kim mecmūʿ-ı maḫlūḳātı kendü mübārek vechinde ve vücūdunda yigirmi sekiz ve otuz iki kelime-i İlāhī ile iḥāṭa eylemiş idi ve cemīʿ-i ʿālemi ve leyl u nehārı ḳamerüñ yigirmi sekiz ve otuz iki menzilinde maʿlūm idinüp görmiş idi. Şol sebebden ḳavlühu Teʿālā* **"اقتربت السّاعة وانشقّ القمر"**[5] *yaʿnī "Sāʿat yaḳīn oldı ay yarıldı." niçün kim ḥażret-i Resūlu'llāh ḳameri şaḳḳ eyledi ve kendü mübārek cemālinde sırr-ı istivā gösterdi. Yaʿnī yigirmi sekiz kelime-i ḥātimiyyeden ki sāʿat-i ḥaḳīḳīdür otuz iki kelime-i ādemiyye ʿubūr eyledi ve hem* **"الولد سرّ ابيه"**[6] *buyurdı. Yaʿnī "Ben babamuñ sırrın bildüm, anuñ sırrı oldum." dimek olur ve cemīʿ A'llāhu Teʿālā'nuñ esrārın ḳamerüñ vechindeki kendü mübārek vechini eyledi ve sāʿat yaḳīn idi ve mecmūʿ-ı sāʿat ol yigirmi sekiz ve otuz iki kelimeden kināyet idi. Müşāhede eyleyüp görmiş idi ve daḫı buyurur kim ḳavlühu Teʿālā* **"سترون ربّكم كما ترون القمر ليلة البدر انّ فى ذلك لعبرةً لاولى الابصار"**[7] *yaʿnī tīz ola kim "Rabbiñüzi göresiz ve şol leyle-yi bedrde ay görür gibi.". (ML39b-40b)*

---

[1] "Şüphesiz biz sana apaçık bir fetih verdik. Ta ki Allah, senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlasın, sana olan nimetini tamamlasın." (Fetih/1-2)
[2] "Bütün insanların üzerinde yaratıldığı bir fıtrat seçtim."
[3] "Yüzlerini de ateş bürüyecektir. (İbrahim/50)" (**"وتسودّ وجوههم"** bu kısım ayete dahil değil.)
[4] "Gecenin ve gündüzün yaratıcısı."
[5] "Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı." (Kamer/1)
[6] "Çocuk babanın sırrıdır." (Makasıdü'l-hasene/530)
[7] "Rabbinizi gece dolunayı görür gibi göreceksiniz" (Kütüb-i Sitte 14/473)

3.1.9. Hz. Ali

Mukîmî, eserde Hz. Ali'nin meşhur sözlerine atıfta bulunarak, Peygamberimizin de Hz. Ali ile ilgili hadisleri ile Hz. Ali'nin önemini anlatmıştır. Hz. Ali'nin "Allah'ın sırlarının semavi kitaplar olan Tevrat, İncil, Zebur ve Kur'ân'dadır, Kur'ân sırrı Fâtiha'da Fâtiha'nın sırrı besmelede, besmelenin sırrı 'b' harfinde, onun da sırrı b harfinin noktasındadır. Ben de o noktayım." sözünü açıklayarak, noktayı bilenin Hz., Ali'yi, Hz. Ali'yi bilenin Peygamber efendimizi, Peygamberimizi bilenin de Allah'ı bileceğini açıklamıştır. Mukîmî, Peygamberimizin; "Ben ilmin şehriyim, Ali onun kapısıdır.", "Ben ve Ali bir nuruz.", "Ben size karşı şeriatle savaşırım, Ali te'vil ile savaşır." hadislerini de ekleyerek Hz. Ali'yi sevmenin, anlamanın ve bilmenin ne kadar önemli olduğunu ifade etmiştir. Eserde konu ile ilgili bölümler şöyledir:

İmām ʿAli ḥażretleri Kerrema'llāhu vecheh buyurur kim "Ḥaḳ Teʿālā'nuñ cemīʿ-i esrārları gökden yire inen kitāblarındadur. Yaʿnī Tevrat'da ve İncīl'de ve Zebūr'dadur ve bu kitāblaruñ esrārı Ḳurān'dadur ve Ḳurān'uñ esrārı sūrelerinüñ evvelindedür ve sūrelerinüñ esrārı Fātiḥātü'l-kitāb'dadur ve Fātiḥātü'l-kitāb'uñ esrārı "Bismi'llāh"dadur ve "Bismi'llāh"uñ esrārı "Bismi'llāh"uñ "bā"sındadur." ve ʿAli Kerrema'llāhu vecheh "Ol bir noḳṭa ki ʿilm-i evvelīn u āḫirīnüñ aṣlıdur." **"أنا نقطة تحت الباء"**[1] *buyurmışdur. (ML4b)*

...ḥażret-i Resūlu'llāh buyurur kim **"انا مدينةالعلم و عليّ بابها"**[2] *yaʿnī "Ben ʿilmüñ şehriyem ʿAli'dür ḳapusı." ve hem buyurdı kim* **"جاءعليّامع كلّ نبيّاً سرّاً و جاء معى جهراً"**[3] *yaʿnī "Ḥażret-i ʿAli Kerrema'llāhu vecheh cemīʿ-i evliyā ile ve enbiyā ile ki geldi sırr ile geldi fe-ammā benümle āşikāre geldi." diyü buyurmışdur. (ML6b-7a)*

"انا كالشّمس و علىّ كالقمر"[4] *yaʿnī "Ben şemsem ve ʿAli ḳamerdür." Biri şems ve biri ḳamer meṣābesinde olmışlardur.* **"انا وعلّى من نور واحدٍ"**[5] *Yaʿnī "Ben ve ʿAli bir nūr-ı vāḥidüz." Zīrā kim şems ile ḳamerüñ nūrı bir nev-i vāḥiddür ve hem nūrı ḳamer şemsden alur ve biri*

[1] "O nokta b harfinin altındadır." (Bkz. (Girâb, 2015))
[2] "Ben ilmin şehriyim Ali onun kapısıdır." (Bihâru'l-Envâr, 24/107)
[3] "Ali bütün peygamberler ile gizli olarak; benim ile açıktan geldi."
[4] "Ben güneş gibiyim, Ali de ay gibidir." (Avâliyu'l-Âlî 4/86)
[5] "Ben ve Ali aynı nurdanız" (Keşfü 'l-Hafâ, 1/205)

birine ʿāşıḳ olup seyr iderler. Ne şems ḳamersüz ve ne ḳamer şemssüz olur. İkisi bir ḥaḳīḳat ve bir māhiyyetdür. (ML7a-b)

Ḳāle Resūl ʿaleyhi's-selām **"انا اقاتلكم بالتّنزيل و عليّ يقاتلكم بالتّأويل"**[1] *yaʿnī ḥażret-i Resūlu'llāh buyurur kim "Ben sizi şerīʿatle ḳatl iderin ve ʿAli ṭarīḳatle ḳatl ider." İmdi bir kimse kim ḥażret-i Resūlu'llāh ile İmām ʿAli'nüñ şerīʿatini ve ṭarīḳini ve ḥaḳīḳatini bir nūr ve bir ḥaḳīḳat bilse ol kimesne Muḥammed ile ʿAli'nüñ āl u evlādı olur. (ML8a)*

3.2.İtikâda Dair Bazı Konular

3.2.1. Kelime-i Şahadet ve Kelime-i Tevhid

Mukîmî, kelime-i tevhidin İslam'ın beş şartından ilki olduğunu söyleyerek açıklamıştır:

Ḳāle'n-nebiyyü ʿaleyhi's-selām **"بنى الاسلام على خمس شهاداة ان لا آله الّا الله محمّد رسول الله و اقام الصّلاة و ايتاء الّزكاة و صوم شهر رمضان و حج البيت من استطاع اليه سبيلاً"**[2] *yaʿnī ḥażret-i Resūlu'llāh buyurur kim "İslām'uñ bünyādı beş nesne üzerinedür. Evvel kelime-i tevhīd yaʿnī* **"اشهد ان لا اله الا الله و اشهد انّ محمّدا رسولالله"**[3]*." (ML16a-b)*

Mukîmî, kelime-i tevhidi kim gönülden söylerse, Allah'ın birliğine ve Peygamber'in Risalet'ine şahitlik edeceğini ve ona şüphesiz şekilde Müslüman denileceğini belirtirken kelime-i tevhidi inkâr edenlerin de kafir olduğunu açıklar. Daha sonra kelime-i tevhidin tevilini verir.

Mukîmî, kelime-i şahadeti anlama derecelerinin ehl-i şeriat, ehl-i taikat ve ehl-i hakikate göre farklı olduğunu belirterek şeriat ehlinin kelime-i şahadetten, Allah'tan başka bir ilah olmamasının yanında Allah'ın bir nur olduğunu, sonu olmayıp her şeyi kuşattığı, tüm eşyadan ayrı olduğunu anlayıp bilirler. Tarikat ehli kelime-i tevhidi nefyle ispatlamaya

[1] "Ben size karşı şeriat ile savaşırım; Ali ise te'vil ile savaşır."
[2] "İslâm beş şey üzerine kurulmuştur: Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in onun elçisi olduğuna şahitlik etmek, namaz kılmak, zekât vermek, ramazan ayında oruç tutmak, imkanı olunca hacca gitmektir." (Kütüb-i Sitte, 2/213)
[3] "Allah'tan başka ilâh olmadığına, Hz. Muhammed'in Allah'ın kulu ve elçisi olduğuna şahitlik ederim (inanırım)."

çalışır. Lâ (لا) kelimesinin kelime-i nefy yani bir olumsuzlama olduğunu, hesaba katılmadığını belirtmektedir. Tarikat ehli bu nefyin Allah'tan uzaklaştıran her şeyi ifade ettiğini belirtir. Olumluma ise illâ (الّا) kelimesiyle verilir ve Allah'ın tüm mevcudattaki varlığını sabit etmek anlamındadır. Hakikat ehline göre de lâ ve illâ sadece birer isimdir. Lâ ismiyle hiçbir nesne vücuda gelmez, illa denildiğinde tüm âlem görünür. Yerde ve gökte Allah'tan başka nesne görünmez. (Usluer, 2014, s. 421) Hz. Muhammed'in kelime-i şahadeti kendi vücudunda müşahede eylediğini söyleyen Mukîmî, onun mirasına sahip olmak için aynı şekilde yapmak gerektiğini vurgulamıştır. Bu düşünce eserde şöyle ifade edilmiştir:

Ḥikmet budur ki Bismi'llāh ism-i ẕātdur ve Muhammed ʿaleyhi's-selām ism-i ṣıfātdur. İkisi bir nūr-ı vāḥiddür. Niçün kim ẕāt-ı ṣıfātuñ ve ṣıfāt-ı ẕātuñ maẓharında vāḳıʿ olmışdur kim **"اشهد ان لا اله الا الله وانّ محمّدا رسول الله"***dur. İmdi lā kelime-i nefydür ḥisāba girmez. Hemān murādu'llāhdur ve Muḥammed ʿaleyhi's-selāmdur ki A'llāh ism-i ẕātdur. Beş ḥarfdür. Melfūẓı on dört kelimedür. Bu resmle* **"ا، ل، ل، ا، ه"** *bu beş ḥarfüñ müfredātı on dört kelimedür.* **"الف، لام، لام، الف، هى"** *ve Muḥammed ʿaleyhi's-selām ism-i ṣıfātdur. Ol daḫı beş ḥarfdür. Melfūẓı on dört kelime olur. Bu resmle* **"م، ح، م، م، د"** *eczāsı budur. "* **ميم، حا، ميم،** *" mecmūʿ yigirmi sekiz kelime-i İlāhī olur ve şehādetüñ sırrıdur. Şehādet dört kelīmedür.* **"ا، ش، ه، د"** *otuz iki kelīme-i İlāhī olur ki ḥazret-i Aḥādiyyet'üñ ẕāt-ı şerīfidür ve ḥazret-i Resūlu'llāh'uñ nuṭḳıdur. Tā maʿlūm ola kim ḥazret-i Resūlu'llāh'uñ vechi yigirmi sekiz ve otuz iki kelime-i İlāhī'ye şehādet eyler ve bir ḳavlde daḫı* **"لا اله الا الله"** *yigirmi sekiz kelimedür ve* **"محمّد رسولالله"** *daḫı yigirmi sekiz kelimedür.* **"لا اله"** *on dört kelimedür* **"الّاالله"** *daḫı on dört kelimedür kim biri kelime-i nefy ve biri kelime-i iṣbātdur daḫı kelime-i nefy budur.* **"لام، الف، الف، لام، هى"** *ve kelime-i iṣbāt daḫı budur. "* **الف، لام، الف، ال، لا، محمّد هى".** *İmdi bu kelime-i nefy ile kelime-i iṣbāt ikisi yigirmi sekiz kelime olur ve bir daḫı "* **رى، سين، واو، رسولالله"** *olur daḫı bu resmle* **"ميم، حى، ميم، ميم، دال"** *bu daḫı on dört kelimedür. "* **لام، ال، لا، هى"** *bu daḫı on dört kelimedür kim mecmūʿ yigirmi sekiz kelime-i İlāhī olur ḥazret-i Resūlu'llāh'uñ vechinde tecellī eylemişdür. Dört kelīmedür.* **"ا، ش، هى، د"** *cemīʿ yigirmi sekiz ve otuz iki kelime u kelām-ı ḳadīm muḳābilinde ki mübārek nuṭḳ-ı Muḥammed ʿaleyhi's-selāmdur, ṣıfat-ı mevṣūfuñ ve kelām-ı müteḳellimüñ ʿaynıdur. (ML16b-17a)*

3.2.2. Zahir-Batın

Derviş Mukîmî, Vahdet-nâme-i İlâhî'de ibadetlerden ve İslam'ın şartlarından bahsedip, Hurûfî açıklamalarını yapmıştır. Bunların yanında tasavvufî konulara da değinmiştir. Eserde "Zahir ve Batın" konusuna değinen Mukîmî, konuyu ayet ve hadislerden örneklerle desteklemiştir. Zahir; dış, dışa ait, ortaya çıkan, görünen anlamlarına gelir, görünen âlemi ifade eder. (Cebecioğlu, 2004, s. 296) Batın ise zahirin zıt anlamı olarak iç, öz, gizli, anlamındadır. Kur'ân'ın zahirî ve bâtıni manasının olduğu hususunda ittifak vardır. Sadece batını kabul edip, zahirini te'vil edenlere bâtıni denir. Aynı şekilde İslam'ın iç yüzünü bilme yolunda olduklarından dolayı kendilerini "bâtın ehli" sayarlar. Ancak, şeriatin iç yüzü dediğimiz bu hususlar okuyarak değil Allah'a teslim olarak bilinebileceği için bu bilgi gizlidir, bu bilgiyi bilenler de gizlidir. Bâtıniye mezhebine göre Kur'ân'ın hükümleri âlemin nizamını sağlamak içindir. Bu mezheptekiler kendilerini cennet ehli görürler, ibadetten kurtulduklarını söylerler. Ancak Sünnî tasavvuf okulları bu görüşlere şiddetle karşı çıkarlar. (Cebecioğlu, 2004, s. 33) Kur'ân'ın bir zahiri, bilineni (dış anlam); bir de batını, sırrı (iç anlam), bu batının da yedi kat derinliği olduğunu ifade eden Mukîmî Peygamberimizin hadisinden örnek vererek konuyu açıklar:

Ḳāle'n-nebiyyü ʿaleyhi's-selām **"ان للقرآن ظهراً و بطنًا و لبطنه بطن إلى سبعة أبطن"**[1] *yaʿnī "Ḳurʾān'uñ bir ẓāhiri ve bir bāṭını vardur ve ol bāṭınuñ bir bāṭını daḫı vardur." Ḥattā yedi baṭına degin ve yetmiş baṭına degin baṭını vardur. İmdi ey ṭālib-i Ḥaḳ. Kelām-ı ḳadīmüñ evvel maʿnāsın bilen ikinci maʿnāsın bilmez. İkinci maʿnasın bilen üçüncü maʿnāsın bilmez ilā āḫir. (ML19b)*

Mukîmî, bu bölümde şeriat ehlini eleştirirken, soru-cevaplarla anlatımı pekiştirmiştir. Şeriat ehlinin, Allah'ın birliğine iman getirdiklerini, Allah'ın tüm yaratılan eşyada gizli olduğunu bildiklerini belirterek, Allah'ın mevcudatı yarattıktan sonra mevcudatta var olduğunu söylemekle yetindiğini belirtir. Şeriat ehlinin ve keferenin, Allah'ın ne olduğunu, eşyada nasıl var olduğunu bilmediğinden bahseden Mukîmî, Fetih Suresi'nde geçen "Onlar kalplerinde olmayanı dilleriyle söylerler." ayetiyle şeriat ehlini eleştirmiştir. Eserde bu bölüm şöyle verilmiştir:

[1] "Ku'ran'ın bir zahiri ve bir batını vardır. Batının da yedi batına kadar batını vardır" (Avâliyu'l-Âlî, 4/107)

İmdi ey ṭālib-i Ḥaḳ. Bil kim şerīʿatüñ ülemā-yı ẓāhiri bu kelime-i tevḥīdi söylerler ve Ḥaḳ Teʿālā'nuñ birligine şehādet u īmān getürürler ve daḫı aydurlar kim Ḥaḳ Teʿālā birdür ve Ḥaḳḳ'dan ġayrı Ḥaḳ yoḳdur ve cemī-i eşyāda ḥāżır u nāẓırdur. Fe-ammā suāl eyleseñ kim Ḥaḳ Teʿālā mecmūʿ-ı eşyāda niçe mevcūddur ve niçe ḥāżır u nāẓır olur diseñ elbette Ḥaḳ Teʿālā bu mevcūdātı ḥalḳ eyledi. Girü mevcūdatda mevcūddur ve cemīʿ-i eşyāda ḫāżırdur diye girüsin aydursın kim Ḥaḳ diyü niye dirsin Ḥaḳḳ'dan murād kendü midür? Yoḫsa ism midür? Elbette hem kendüdür ve hem ismdür dise gerek. Fe-ammā Ḥaḳ Teʿālā cemīʿ-i eşyāda nice mevcūd idügin bilmezler. Diliyle iḳrār eylediler. Ammā iʿtiḳādları hevāya münkalıb olurlar. Ne yirde idügin bilürler ve ne gökde idügin bilürler. ***"مذبذبين بين ذلك"***[1] *Ḳabilinden oldılar ve hem ol ṭāʾifeden oldılar kim ḳavlühu Teʿālā* ***"يقولون با لسنتهم ما ليس فى قلوبهم"***[2] *yaʿnī "Diller ile söylerler ammā göñüllerinde yoḳdur." yaʿnī nefisleri üzerine ḥāżır olmamışlardur ve ol ṭāʾifedendür kim ḳavlühu Teʿālā* ***"اولٰئک کالانعام بلهم اضلّ و اولئك هم الغافلون"***[3] *(ML19b/20a-b)*

Mukîmî, Allah sevgisini ve dünya malına kıymet vermemenin önemini hadislerle birlikte şu şekilde dile getirmiştir:

Ḳāle'n-nebiyyü ʿaleyhi's-selām ***"اذا احبّ الله عبداً ابتداء غاية الحبّ افناه لم يترک اهلاً و مالاً"***[4] *yaʿnī Ḥaḳ Teʿālā ḳaçan kim bir ḳulına maḥabbet eylese evvel anı ifnā eyler ve malını ve ehlini terk itdürür. Fī-Sebʿīli'llāh'da ve bir ḥadīṣ-i ḳudsīde buyurur* ***"من عشقنى عشقته و من عشقته قتلته فانا ديّته"***[5] *yaʿnī "Her kimse kim baña ʿāşıḳ olursa ben daḫı añа ʿāşıḳ olurum ve şol kimseye ki ben ʿāşıḳ olurum anı ḳatl eylerim ve añа ḳān-bahā olurum." (ML21b)*

Bir ḥadīṣ-i şerīf daḫı budur ***"كنت له ممثلاً بين العينيه اولئك الابدال حقاً"***[6] *yaʿnī "Anuñ iki gözi arasında mümeṣṣil olurım. Ḥaḳīḳat abdāl anlardır." ki kelime-i cehlden kelime-i ʿirfāna tebdīl olmışlardur. İmdi ehl-i ṭarīḳatüñ nefyy u ıṣbātıdur ki cemīʿ-i leẕẕāt-ı dünyevīden geçe Maḥabbetu'llāh'a göñül vire. (ML21b-22a)*

[1] "Onlar küfür ile iman arasında bocalayıp dururlar." (Nisa/143)
[2] "Onlar kalplerinde olmayanı dilleriyle söylerler." (Fetih/11)
[3] "İşte bunlar hayvanlar gibi, hatta daha da aşağıdadırlar. İşte bunlar gafillerin ta kendileridir." (Araf/179)
[4] "Allah bir kulu çok sevdiğinde onu fani eyler, ehli ve malı kalmaz."
[5] "Her kim bana aşık olursa ben de on aşık olurum ve onu katl eylerim diyeti de ben olurum." (el-Müstedrek ale's-Sahiheyn, 18/419)
[6] "Onun iki gözü arasında görünürüm, gerçek abdal onlardır."

3.2.3. Mehdî İnancı ve Fazlullah Hurûfî

Mukîmî'nin eserinde Fazlullah övgüsü yalnızca Mehdî bahsinin anlatıldığı bölümde geçmektedir. Mehdî'den bahseden Mukîmî, hadislerle örneklendirerek Mehdî'nin insanlara hidayet göstereceğinden, ümmeti küfür ve şirkten kurtaracağından bahsetmiştir. Fazlullah bahsinde ise Mehdî'den garazın Fazlullah olduğunu, Horasan'da ortaya çıktığını, Kur'an'ın sırlarını açıkladığını, yirmi sekiz ve otuz iki kelimeyi görüp sırrını açıkladığını anlatmıştır:

Kāle'n-nebiyyü **"هدانی ربّی الی صراطٍ مستقیمٍ دیناً قیما ملّة ابراهیم حنیفاً"**[1] *yaʿnī "Yā Muḥammed ayt ki baña Rabbim hidāyet eyledi. Ṣırāt-ı müstaḳīme ve daḫı millete İbrāhīm muḥkem-i hidāyet eyledi ḫālisen muḫlisen" ve bir daḫı buyurdı kim* **"عرفت ربّی بربّی"**[2] *yaʿnī bu ḥaḳīḳati ve bu maʿnāyı A'llāhu Teʿālā ögretdi dimek olur ve "Rabbimi Rabbimle bildim." diyü buyurdı. Cemīʿ-i ʿāleme hādī vü mehdī oldı ve hem mehdīden ḫayr virdi ki benim evlādımdan bir mehdī gele ve benim ümmetimi ḥubūr u ẓulmden ve küfr u şirkden ḳurtara.* **"قایما بالقسط"**[3] *sırrını āşikāre eyleye ve ʿālemi ʿadlle ve ḳıṣṭla ṭoldura ve cemīʿ-i meẕhebi bir meẕheb eyleye ve yetmiş iki dili bir dil eyleye ve benüm ḳablime namāz ḳıla ve benüm kelāmım ḥaḳīḳatini āşikāre eyleye ve benüm ṭarīḳim yüride yoḥsūl ile bayı ber-ā-ber eyleye ve hem buyurdı kim mehdī Kaʿbe'den bir vekille ẓuhūr eyleye ve baʿżı dimişlerdür ki bir maġaradan ẓuhūr eyleye. (ML59a-59b)*

İmdi ey ṭālib-i ehl-i vaḥdet bil kim ol ṭa'īfe ki mehdī içün geldi dirler. Taḥḳīḳ-i mehdī-leşkeridür ve ehl-i tevḥīd u ehl-i ḥaḳīḳatdür. Zīrā kim mehdīden ġaraż ḥażret-i Faẕlu'llāh idi ve geldi ẓuhūr eyledi. **"ذلك فضلالله یؤتیه من یشاء و الله ذوالفضل العظیم"**[4] *yaʿnī "Ey şol Faẕlu'llāh'dur ki diledügine virür ve A'llāh ulu faẕl ıssıdur." ve hem Ḫorasān'dan ẓuhūr itdi ve beyān-ı esrār u ḥaḳāyıḳ eyledi ve hem ʿĪsā Rūḥu'llāh'dur ve āsumāndan gelüp Şām'da Aḳ Mināre üzerine nüzūl itdi ki Aḳ Mināre kendü vücūdundan kināyetdür ve Şam ḥicāb-ı ẓulmānīden ʿibāretdür ki kelām-ı ḳadīmüñ esrārı ve ḥaḳīḳati maʿnāsı gizlü ve maḫfī idi ve ḥicāb içinde idi. Cemīʿ-i esrāru'llāh ki yigirmi sekiz ve otuz iki kelime-i İlāhī vech-i ādemde ki levḥ-i maḫfūẓ-ı Ḫudā'dur. Ḳalup bilinmemiş idi ve ḥażret-i Faẕlu'llāh geldi oḳudı ve āşikāre eyledi ve Resūlu'llāh'uñ şerīʿatin ve ṭarīḳatin ḥaḳīḳatle beyān eyledi ve* **" و انّ للقرآن**

[1] "(De ki) Şüphesiz Rabbim beni doğru yola, sapasağlam bir dine, Allah'ı bir bilen İbrâhim'in dinine iletti." (En'am/161)
[2] "Rabbimi Rabbimle bildim" (Hz.Ebubekir)
[3] "Doğrulukla" (Al-i İmran/18)
[4] "Bu Allah'ın lutfudur, onu dilediğine verir. Allah büyük lutuf sahibidir." (Cuma/4)

ظهراً و بطناً"[1] *sırrını āşikāre eyledi ve mecmūʿ-ı ʿālemi ʿadlle ve ḳıstla ṭoldurdı ve ḥażret-i Risālet'üñ ḳıblesine ʿubūdiyyet u perestiş eyledi ve cemīʿ-i meẕāhibi bir eyleyüp eşyāyı ber-ā-ber eyledi. Yaʿnī mecmūʿ-ı eşyāda yigirmi sekiz ve otuz iki kelime-i İlāhī gördi ve her şey'i maẓharında müşāhede eyledi ve cemīʿ-i eşyāda ve zerrelerde muḥīṭ gördi. (ML60a-61a)*

3.3.İbadet

3.3.1. Besmele

Mukîmî Besmelenin tevilini melfûzuyla birlikte aşağıdaki gibi otuz iki harfle vermiştir. Otuz iki harf, insanın yüzünde, elinde ve ayağında tecelli eylemiştir:

Tā ṣābit ola kim bu kelime-i İlāhī ezelī vü ebedī vech-i ādemüñ elinde ayaġında tecellī eylemişdür şeksiz ve şübhesiz, ve Bismi'llāh ki yigirmi ṭoḳuz ḥarfle mürekkebdür ve Ḳur'ān-ı kerīmüñ evvelinde ve cemīʿ sūrelerüñ evvelinde yazılur. Ol daḫı bu resmle ki "ب، س، م، ا، ل، ل، ا، ه، ا ل ر، ح، م، ا، ن، ا ىل، ر، ح، ى، م" beş ḥarfdür. Melfūẓı on dört kelimedür ki "الف، لام، الف، هى" mecmūʿ otuz iki kelime-i İlāhī'dür ki lafẓ-ı ādemüñ muḳābilinde vāḳıʿ olmışdur ve cemīʿ benī ādemüñ dilinde kelime vü kelām olmışdur ve ḥażret-i Bārī'nüñ kelām-ı ḳadīmidür kim mecmūʿ eşyāya muḥīṭ olmışdur. (ML13a-b)

Fatiha'nın ayet sayısı ihtilaflıdır. Sünnîler Fatiha'nın ayetleri içerisine besmeleyi dâhil etmezler ve 6 ayet kabul ederler. Şiiler ise besmele ile birlikte Fatiha'yı 7 ayet olarak kabul ederler. (Işık, 1995, s. 253) Hurûfîlerde yedi sayısı önemlidir ve onlar da Şiiler gibi Fatiha'yı kabul ederler ve Mukîmî bu görüşü bir hadise dayandırarak şu şekilde tevil etmiştir:

Ḳāle ʿaleyhi's-selām "سبع ايات اهدايهنّ بسم الله الرّحمن الرّحيم"[2] *yaʿnī bir daḫı "Bismi'llāh"dur kim yigirmi ṭoḳuz ḥarfle mürekkebdür ve mecmūʿ-ı ʿilmüñ evvelinde*

[1] "Kur'an'ın zâhiri ve bâtını vardır." (Avâliyu'l-Âlî, 4/107)
[2] "Yedi âyetten biri **'بسم الله الرّحمن الرّحيم'**" (Mecmau'z-Zevâid, 2/112)

yazılur. Ḥaḳ Teʿālā'nuñ ism-i şerīfidür ve cemīʿ-i ʿilmüñ evvelinde añarsın. Ol daḫı bu resmledür kim "ب، س، م، ال، ل، ه، ال، ر، ح، م، ان، ال، ر، ح، ی، م" ve daḫı lafẓau'llāhdur kim ism-i Ẕāt'dur. Beş ḥarfdür. Melfūzı on dört kelime olur. "الف، لام، لام، الف، هی" cemīʿ yigirmi ṭoḳuz ḥurūf olur kim yigirmi ṭoḳuz sūre-i muḳaṭṭaʿāt ve yigirmi ṭoḳuz lafẓı Fātiḥa ve yigirmi ṭoḳuz ḥurūf-ı tehecci muḳābilinde vāḳıʿ olmışdur kim Bismi'llāh'da bu ḥaḳīḳatler mevcūddur. (ML5b-6a)

3.3.2. Abdest

Namazın şartlarından biri olan abdest, Vahdet-nâme-i İlâhî'de de anlatıldığı gibi; elleri bileklere kadar yıkamak, üç defa ağza ve buruna su vermek; üç defa yüzü yıkamak, kolları dirseklere kadar yıkamak, kulakları su ile temizlemek ve başı mesh ettikten sonra ayakları topuklara kadar yıkamaktır. Arapçada güzellik ve temizlik anlamına gelen abdest, Kur'an'da arınmayı ifade eden tuhr ve zekâ kelimelerinden türemiştir. Farsça âb (su) dest (el) kelimelerinin birleşiminden oluşan "el suyu" anlamındadır. (Şener, 1988, s. 68) Abdestin namazın şartlarından biri olduğunu belirten Mukîmî, abdestin nasıl alındığını anlattıktan sonra bunların yirmi sekiz harften kinaye olduğunu belirtmiştir. Abdestin öneminden de bahseden Mukîmî, abdestin nurunun ancak kalbin kötülüklerden arındırılmasıyla görülebileceğinden bahsetmiştir. Eserde şöyle geçmektedir:

Ḳāle'n-nebiyyü ʿaleyhi's-selām "لا يقبل الله الصلاة إلا بالوضوء"[1] yaʿnī "A'llāhu Teʿālā ṣalātı ḳabūl eylemez. İllā āb-dest eyle." Zīrā kim ṣalātuñ şarṭı āb-destdür ve āb-destüñ ḥaḳīḳati cemīʿ-i menhiyyātdan ṭayyīb u ṭāhir olmaḳdur ve mecmūʿ-yı āʿżāyı ġıll u ġışdan pāk eylemekdür. Ḳāle'n-nebiyyü ʿāleyhi's-selām "الصوفي يصطفي قلبه من الغل والغش"[2] yaʿnī ḥażret-i Risālet buyurur kim "Ṣūfī oldur kim ḳalbini ġıll u ġışdan ṣāf eyleye." İmdi maʿlūm oldu kim ġıll u ġışdan ġaraż ḥicāb-ı ẓulmātdur. İmdi bir kişide hicāb-ı ẓulmātı olsa āb-destüñ ve namāzuñ nūrāniyyetin görmez. Zīrā āb-dest almaḳ elüñ ve yüzüñ ve cemīʿ-i āʿżāñ pāk eylemekdür ve bir āb-dest daḫı oldur ki mecmūʿ-ı ʿalāyıḳ-ı dünyevīden vü taʿayyünāt-ı māsivādan vü efkār-ı ġayrīden pāk u ṣāf olmaḳdur. Ammā āb-dest-i ḥaḳīḳī oldur kim

[1] "Allah abdestsiz namazı kabul etmez." (Mucemü'ş-şüyûh, 2/1048)
[2] "Sufi olan kimse kalbini hileden uzak tutmalı."

mecmūʿ-ı eşyāʾnuñ ve aḥkāmuñ ḥaḳīḳatini añlayup ve āb-ı ḥayātla vużu alıp ġusl eylemekdür. Ḳāla'llāhu Teʿālā ***" يآ ايّها الذين آمنوا إذا قمتم إلى الصلاه فأغسلوا وجوهكم وايديكم إلى المرافق وامسحوا برءوسكم وأرجلكم إلى الكعبين "*** [1] *yaʿnī "Yā şol kimesneler ki īmān getürdüñüz. Kaçan kim namāza ḳalḳsañuz yüzleriñüzi yuñ ve elleriñüzi yuñ dirsekleriñüze degin ve bir daḫı başıñuza mesḥ eyleñ ve ayaḳlarıñuzı ṭopuġa dek yuñ." Yaʿnī ḥaḳīḳati maʿnāsı budur kim evvel iki elüñ üç kerre yursın ve üç kerre aġzıña mażmaża virirsin ve üç kerre burnuña mażmaża virirsin ve üç kerre yüzüñ mesḥ eylerseñ ve üç kerre ṣaġ ḳoluñ ve üç kerre ṣol ḳoluñ dirsege varınca yursın ve ṣu degürürsin ve bir kerre başıña mesḥ eylersin ve bir kerre ṣaġ ḳulaguñ ve bir kerre ṣol ḳulaġuñ yursın ve iki kerre boynuñ iki yanın yursın ve üç kerre ṣaġ ayaguñ ve üç kerre ṣol ayaġuñ ṭopuga degin yursın. Mecmūʿ-ı yigirmi sekiz ve otuz iki kelime-i İlāhī muḳābilinde vāḳıʿ olmışdur kim elüñde ayaġuñda ve yüzüñde ve nuṭḳuñda maẓhar olmışdur ki āb-ı ḥayāt ve-māʾen ṭahūra ile sirişte olmışdur ve andan kināyetdür. (ML29b-31a)*

3.3.3. Ezan

Ezan bahsi Vahdet-nâme-i İlâhî'de ezanı oluşturan kelimelerden hareketle Hurûfî tevillerle birlikte anlatılmıştır. Sözlükte "bildirmek, duyurmak, çağrıda bulunmak, ilan etmek" anlamlarına gelen ezan, farz namazlarının vaktinin geldiğini, nasla belirlenen sözlerle ve özel şekilde müminlere duyurmayı ifade eder. Namazın farz kılındığı Mekke döneminde Hz. Peygamber'in Medine'ye gidişine kadar namaz vakitlerinin bildirileceği bir yol düşünülmemiştir. Hz. Ömer ve ashaptan Abdullah b. Zeyd b. Sa'lebe'ye rüyada ezan öğretilmiş, Abdullah da ertesi gün Peygamber'e gelerek durumu anlatmıştı. Bunun üzerine Peygamberimiz Bilal'e ezan cümlelerini ezanda ikişer, kamette birer defa okunmasını emretti. (Çetin, 1995, s. 36) Mukîmî, Bilal'in okuduğu ezandan hareketle ezanı oluşturan kelimelerin sayısı ile mukattaâ harflerini ilişkilendirerek Hurûfî yorumlarını dile getirmiştir.

Bilal'in okuduğu ezan on beş kelimeden oluşmuştur: Dört defa *"Allâhu ekber"* (Allah en büyüktür.), iki defa *"Eşhedü en lâ ilâhe illallah"* (Allah'tan başka ilah olmadığına

[1] "Ey iman edenler! Namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi ve başlarınıza mesh edip- her iki topuğa kadar da ayaklarınızı yıkayın." (Maide/6)

şehâdet ederim.), iki defa *"Eşhedü enne Muhammeden resûlullah"* (Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şehadet ederim.), iki defa *"Hayye ale's-salâh"* (Haydi namaza.), iki defa *"Haye ale'l-felâh"* (Haydi kurtuluşa.), iki defa *"Allâhu ekber"* (Allah en büyüktür.), *"Lâ ilâhe illallah"* (Allah'tan başka ilah yoktur.) Bir de sabah ezanında *"Haye ale'l-felâh"*tan sonra iki defa *"es-Salâtü haytün mine'n-nevm"* (namaz uykudan hayırlıdır.) sözü tekrarlanır. Mukîmî, bu on beş kelimenin günde beş defa tekrarlanmasıyla yetmiş beş kelime olduğunu ve sabah ezanındaki iki kelime de eklendiğinde yetmiş yedi kelime yaptığını belirtmiştir. Bu yetmiş yedi kelime, mukattaâ harflerinin " الم، الم، المص، الر، الر، الر، المر، الر، كهيعص، طه، طم، طس، طم، الم، الم، الم، الم، الم، يس، ص، حم، حم، حم، حمعق، حم، حم، حم،ق، ن"şeklinde tekrarlanmasıyla yetmiş yedi harf olduğunu, ezanın da bunun üzerine oluştuğunu göstermiştir.

Kamet ise; *Allâhu ekber, Allâhu ekber, Eşhedü en lâ ilâhe illallah, Eşhedü enne Muhammeden resûlullah, Hayye ale's-salâh, Haye ale'l-felâh, Kad kâmeti's-salâh, Kad kâmeti's-salâh, Allâhu ekber, Lâ ilâhe illallah* olmak üzere on bir kelimedir. Eserde Mukîmî on bir rekat olan sefer namazının da kametin on bir kelime olmasıyla açıklamıştır.

Yirmi sekiz ilahi kelimenin eczası yetmiş iki harftir. Bunlar: " الف، بی، تی، ثی، جیم، حی، خی، دال، ذال، ری، زی، سین، شین، صاد، ضاد، طی، ظیض عین، غین، فی، قاف، کاف، لام، میم، نون، واو، هی، ال، ر، ك، ه، ی، ع، ص، ط، س،) çıkardığımızda elli beş harf olur. Bu da günde beş vakit okunan kametin toplamıdır. Böylece yirmi sekiz harfin eczası bir günde okunan kamete karşılık gelmiştir. Mukîmî bu durumu açıkladıktan sonra yirmi sekiz kelime-i ilahinin Bilal'in vechinde tecelli ettiğini belirtmiştir.

İmdi ey ṭālib-i Ḥaḳ eẕān daḫı namāża şarṭdur ve hem vācibdür. Ol daḫı bu resmledür kim ***"الله اكبر"*** *ol daḫı bir kelimedür.* ***"الله اكبر"*** *Ol daḫı bir kelimedür.* ***"الله اكبر"*** *Bir kelimedür.* ***"الله اكبر"*** *Bu daḫı bir kelimedür. Dört kelime olur.* ***"اشهد ان لا إله الا الله"*** *Beş kelime oldı.* ***"اشهد واشهد ان محمد رسول"*** ***"ان لا إله الا الله"*** *Altı kelime oldı* ***"واشهد ان محمد رسول الله"*** *Yedi kelime oldı.* ***"حي على الصلاة"***[1] *Ṭoḳuz kelime oldı.* ***"حي على الصلاة"*** *On kelime oldı.* ***"حي على الفلاح"***[2] *On bir kelime oldı.* ***"الله اكبر"*** *On iki kelime oldı.* ***"الله اكبر"*** *On üç kelime oldı.* ***"الله اكبر"*** *On dört kelime oldı.* ***"لا إله الا الله"*** *On beş kelime oldı. Mecmūʿ eẕān birer kelime-i tāmma olur ki eẕānuñ kelimātıdur. Bu kelimātı her gün beş vaḳtde beş kerre oḳumaḳ gerekdür. Niçün kim kelime-i daʿvetdür ve hem evḳātı maʿlūm eyler ve hem şarṭ-ı ṣalāt hem*

[1] "Haydi namaza."
[2] "Haydi kurtuluşa."

vācibdür. İmdi bu kelimāt-ı eẕān on beş kelimedür. Her gün beş kerre oḳunur. Beş kerre on beş olur ki beş kerre on beş, yetmiş beş kelime olur. İki kelime daḫı eẕān-ı ṣubḥda vardur kim anlar ġayrı eẕānda yoḳdur. **"الصلاة خير من النوم الصلاة خير من النوم"**[1] *Cümle yetmiş yedi kelime olur ki yigirmi ṭoḳuz sūre-i muḳaṭṭaʿātuñ eczāsı yetmiş yedi kelime olur. Bu resmle* **" الم، الم، المص، الر، الر، الر، المر، الر، كهيعص، طه، طم، طس، طم، الم، الم، الم، الم، الم، يس، ص، حم، حم، حم، ق، ن "** *mecmūʿ-ı muḳaṭṭaʿāt-ı Kelāmu'llāh'dur. Eẕān bunuñ üzerine mebnādur ki bir ḥaḳīḳat-i vāḥiddür. Her kimse kim bu muḳaṭṭaʿāt-ı Kelāmu'llāh'a īmān getürmese ve tekfīr eylese anlardan olur kim ḳavlühu Teʿālā* **انّ الّذين يكفرون بآياتالله ويقتلون النبيّين بغير الحقّ"**[2] *ve bir daḫı ṣalātuñ şartı ḳāmetdür. Ol daḫı bu resmledür.* **"الله اكبر"** *Bir kelimedür.* **"الله اكبر"** *İki kelimedür.* **"اشهد ان لا إله الا الله"** *Üç kelimedür.* **"واشهد ان محمد رسول الله"** *Dört kelime oldı.* **"حي على الصلاة"** *Beş kelime oldı.* **"حي على الفلاح"** *Altı kelime oldı.* **" قد قامت الصلاة"**[3] *Teʾkīdsiz bir kelimedür. Yedi kelime oldı.* **"قد قامت الصلاة"** *teʾkīd ile sekiz kelime oldı.* **"الله اكبر الله اكبر"** *Daḫı iki kelime oldı. On kelime oldı.* **"لا إله الا الله"** *Daḫı bir kelimedür. Mecmūʿ on bir kelime-i tāmm olur. On bir kelime-i müteşābihāt ʿadedince ki yigirmi ṭoḳuz sūreʾ-i muḳaṭṭaʿātda gelmemişdür ve ṣalāt-ı sefer anuñ üzerine mebnādur. Bu resmle* **" ب، ت، ث، ج، خ، ذ، ز، ش، ض، ظ، غ "** *kelimāt-ı ḳāmetüñ cümlesi bu kelimenüñ üzerine mebnādur ki her gün beş kerre oḳurlar ve iḳāmet eylerler. İmdi bu beş kerre on bir kelimāt-ı ḳāmetimiz elli beş kelime olur ki yigirmi sekiz ḥurūf-ı teheccīnüñ eczāsı yetmiş iki kelime olur. Bu resmle* **" الف، بى، تى، ثى، جيم، حى، خى، دال، ذال، رى، زى، سين، شين، صاد، ضاد، طى، ظيض عين، غين، فى، قاف، كاف، لام، ميم، نون، واو، هى، يى "** *mecmūʿ yetmiş iki kelime olur. Ḳaçan kim yetmiş iki kelimeden on yedi kelime-i aṣlı iḫrāc eyleseñ kim on yedi kelime-i ṣalāt-ı ḥażar anuñ üzerine farż olmışdur kim* **"ال، ر، ك، ه، ى، ع، ص، ط، س، ح، م، ق، ن"** *üç ḥarf daḫı ḥarf-i baṭını vardur. Elifden fā ṣāddan dāl nūndan vāv üç ḥarf-i batınıyla on yedi kelime olur bu on yedi kelime yetmiş iki kelimeden iḫrāc eyleseñ bāḳī elli beş kalur. Elli beş kelimāt-ı ḳāmet anuñ üzerine mebnādur. Ḳaçan kim on yedi kelimāt-ı eẕānla on bir kelimāt-ı ḳāmeti cemʿ eyleseñ yigirmi sekiz kelime-i kelām-ı ḳadīm olur ki ḥażret-i Resūlu'llāh Bilāl'üñ vechinde müşāhede eylemiş idi. Şol sebebden* **"ارهنى يا بلال"**[4] *diyü buyurdı ve bir daḫı ḳaçan kim on yedi ṣalāt-ı muḥkemāt-ı ḥażarla on bir ṣalāt-ı müteşābihāt-ı suġrā cemʿ eyleseñ yigirmi sekiz kitābet-i vech-i kerīm Ādem ʿaleyhi's-selām olur ki ḥażret-i Aḥdiyyet dest-i ḳudret ve ḳalem-i ḳudret ile yazmışdur ve mesṭūr eylemişdür ki hem kitābet-i mesṭūr u varaḳ-ı menşūr andan*

[1] "Namaz uykudan daha hayırlıdır."
[2] "Allah'ın âyetlerini inkâr edenler, Peygamberleri haksız yere öldürenler." (Ali İmran/21)
[3] "Namaz zamanı geldi."
[4] "Beni ferahlat yâ Bilal." (Beyhâki, 1/390)

ʿibāretdür. Ḳaçan istivādan ʿubūr eyleyesin kim dört kelimenüñ ḳāyim-i maḳāmıdur ki " ***پا، چا، ژا، گا"*** *dur. Otuz iki kelime-i İlāhī ezelī vü ebedī olur kim ḥażret-i Resūlu'llāh Bilāl'üñ nuṭḳunda müşāhede eyleyüp görmiş idi ki Rūḥu'llāh ve rūḥ-ı ḳudsī andan kināyetdür ve cemīʿ-i ümmetini ol Rūḥu'llāh ile ve rūḥ-ı ḳudsīyle ḥażret-i Aḥdiyyete daʿvet eyledi.*

Mukîmî, Sağ elin şehadet parmağının üç eklemden oluştuğunu, buna sol elin on dört eklemini eklediğimizde on yedi eklem olacağını, bunun da on yedi muhkem kelimeye işaret ettiğini, on yedi rekat hazar namazı ile ezanın, bunun üzerine vakı' olduğunu anlatmıştır:

Maʿnāsı dimek olur kim beş parmaḳda bir parmaġı kelime-i şehādet içün çıḳarırsın. Ol parmaḳ üç mufaṣṣaldur. Ṣol elüñ beş parmaġına ḍarb eyleseñ kim anlaruñ müstaḥaḳlarıdur. On yedi mufaṣṣal olur. On yedi kelime-i muḥkemāt muḳābilinde on yedi rekʿat ṣalāt-ı ḥażar ve on yedi kelimāt eẕān anuñ üzerine vāḳıʿ olmışdur. (ML37a)

3.3.4. Namaz

Namaz, Arapça salât (صلوة) kelimesinin karşılığı olarak Farsçadan dilimize geçmiştir. İslam'ın temel şartlarından biridir. Mutasavvıflar namazın iç yüzünü yorumlamakta ve ruhuna önem vermektedirler. Namazı dış şekliyle değil, içteki derin boyutlarıyla ifade etmişlerdir. Çünkü namaz ruhun Allah'a miracıdır. (Cebecioğlu, 2004, s. 194) Mukîmî eserde salât kelimesini kullanmış, namazın dinin direği olduğunu, namaz kılmanın önemini ayet ve hadislere dayanarak şöyle açıklamıştır:

İmdi İslām'uñ bir şarṭı daḫı ṣalātdur. Ḳavlühu Teʿālā " ***و يقيموا الصلاه ويؤتوا الزكاة وذلك دين القيمة"***[1] *yaʿnī Ḥaḳ Teʿālā buyurur kim "Ṣalāta ḳāyīm oluñ ve zekātı virüñ niçün kim dīnüñ ḳāyīmliġidür ve hem müʾminlerüñ miʿrācıdur ve cennetüñ miftāḥıdur.". Ḳāle'n-nebiyyü ʿaleyhi'ṣ-ṣālātu ve's-selām "* ***الصلاة معراج المؤمن و مفتاح الجنّة"*** [2] *ve bir ḥadīṣ-i şerīfde buyurur kim "* ***الصلاة عماد الدين فمن اقامها فقد اقام الدين ومن تركها فقد هدم الدين"***[3] *yaʿnī "Ṣalāt dīnüñ diregidür. Ṣol kimse ki aña iḳāmet eyler, taḥkīḳ-i dīne iḳāmet eyler ve şol kimse kim anı terk eyler*

[1] "O'na kulluk etmeleri, namazı kılmaları ve zekâtı vermeleri emredilmişti. İşte bu dosdoğru dindir." (Beyyine/5)
[2] "Namaz müminin miracı ve cennetin anahtarıdır." (Bihâru'l-Envâr, 79/303)
[3] "Namaz, dinin direğidir; onu kılan, dini (bu direği) ayakta durdurmuş, kılmayansa dini (bu direği) yıkmş olur." (Keşfü'l-Hafâ, 2/31)

taḥḳīḳ-i dīnin yıḳar.". İmdi dīni yıḳmaḳ mü'minler ve müselmānlar işi degildür. Bil ki kāfirler ve müşrikler işidür. Şol kişi kim ṣalātı şerīʿaten ve ṭarīḳaten ve ḥaḳīḳaten ḳılmasa Resūlu'llāh'uñ sırrına muṭṭaliʿ olmaz. Bil ki nādān olur ve Resūlu'llāh'uñ sırrından bī-ḥaber ḳalur. (ML25b-26a)

Günde kılınan rekatlarıyla namazı, hazarda, seferde ve cuma günü olmak üzere üç çeşit olduğundan bahseden Mukîmî, hazarda olan kişinin üzerine her gün 17 rekat, seferde olan kişiye 11, misafir veya mücavir kişi üzerine de on beş rekat Cuma namazının hem farz, hem sünnet hem de vacip olduğunu şöyle belirtmiştir:

İmdi bilgıl ki ṣalāt üç ḳısm üzerinedür kim ṣalāt-ı ḥażar ve ṣalāt-ı sefer ve ṣalāt-ı cumʿa. Ṣalāt-ı ḥażar oldur kim her kişi kim oturāḳ ola anuñ üzerine her gün on yedi rekʿat ṣalāt-ı ḥażar farżdur ve şol kimse kim ehl-i sefer ola anuñ üzerine daḫı her gün on bir rekʿat ṣalāt-ı sefer farżdur ve bir daḫı bu kim bir kişi cemīʿ-i müselmānlardan ola ve eger misāfir ve eger mücāvir ola anuñ üzerine on beş rekʿat ṣalāt-ı cumʿa hem farż ve hem sünnetdür ve hem şarṭ-ı vācībdür. (ML26a)

Mukattaâ hafleri on dört tanedir. Elif (الف) harfinin inbisatında bulunan fe (ف), sad (صاد) harfi inbisatında bulunan dal (د) ve vav (واو) harfinin inbisatında olan vav (و) harflerini de eklediğimizde on yedi mukattaâ olur. Bir günlük kılınan hazar namazının on yedi rekât olmasının sebebinin bu benzerlikten olduğunu Mukîmî şu şekilde ifade etmiştir:

Ḥikmet budur kim ṣalāt-ı ḥażar on yedi rekʿatdur ki on yedi kelime-i İlāhī üzerine ki kelime-i muḳaṭṭaʿātdur. ***"الر، كهيعص، طس، حم، ق، ن"*** *on dört kelime olur. Üç ḥarf daḫı ḥarf-i batını vardur ki elifde fī ve ṣād da dāl ve nūnda vāv on yedi kelime-i muḳaṭṭaʿāt kelām-ı ḳadīm olur kim on yedi rekʿat ṣalāt-ı ḥażar anuñ ʿadedince ḳılarsın... (ML27a-b)*

Seferde kılınan namaz, hazarda kılınması gereken öğle, ikindi ve yatsı namazlarının farzlarının iki rekât olarak kılınmasıyla on bir rekattır. Bu on bir rekât, on bir müteşabih harf (ب، ت، ث، ج، خ، ذ، ز، ش، ض، ظ، غ) karşılığıdır. Sefer ve hazar namazlarının rekât sayılarının toplamı da yirmi sekize eşit olur. Şu şekilde tevil edilmiştir:

...bir ḳısm daḫı ṣalāt-ı seferdür ki on bir rekʿatdur. Ol daḫı on bir kelime-i müteşābihāt kelām-ı ḳadīm üzerinedür ki budur: ***"ب، ت، ث، ج، خ، ذ، ز، ش، ض، ظ، غ"*** *On bir kelime-i müteşābihātdur ki on bir rekʿat ṣalāt-ı sefer anuñ üzerine vāḳıʿ olmışdur. Ḳaçan kim on yedi rekʿat ṣalāt-ı ḥażar ile on bir rekʿat ṣalāt-ı seferi cemʿ eyleseñ yigirmi sekiz rekʿat ṣalāt olur. Yigirmi sekiz kelime ü kelām-ı ḳadīm-i İlāhī olur kim Ādem ʿaleyhi's-*

selām vechinde ḥażret-i Bārī ḳalem-i ḳudretle yazmışdur. ʿUbūdiyyet u perestiş anuñ ʿadedince eylersin tā maʿlūm ola ki ḳılduġıñ namāz ve itdigüñ niyāz anuñ muḳābilinde vāḳıʿ olmışdur. (ML27b)

Cuma namazının büyük camide kılınmasının şart olduğunu söyleyen Mukîmî, cuma günü namazlarının farklı durumlarda farz, vacip ve sünnet olduğunu, seferi olmanın biler bu zorunluluğu kaldırmadığını belirtmiştir. Cuma gününün öneminden bahseden Mukîmî, bugünde kılınan namazın on beş rekât olmasını, on bir müteşabih harflere (ب، ت، ث، ج، خ، ذ، ز، ش، ض، ظ، غ) dört mu'cem harfin (پا، چا، ژا، اکا) kaim makamı olan lam-elif (لا)'in eczasındaki mükerrer olmayan dört harfin (ا، ل، م، ف) eklenip on beş harf olmasıyla açıklamıştır. Eserde şu şekildedir:

...ṣalāt-ı cumʿa kim ʿabdu'l-mü'minīn ve ḥaccü'l-mesākīn ve cemīʿ-i mü'minler üzerine şarṭ mışr cāmidür. Ol daḫı on beş rekʿatdur ki on beş kelime-i müteşābihāt-ı İlāhī üzerine vāḳıʿ olmışdur. Budur: ***"ب، ت، ث، ج، خ، ز، ذ، ش، ض، ظ، غ، پا، چا، ژا، اکا"*** *On beş kelime-i müteşābihāt-ı İlāhī olur ki on beş rekʿat ṣalāt-ı cumʿa olur ve anuñ ʿaddince şarṭ olmışdur.* ***"لا تقوم الساعة إلا في يوم الجمعة"***[1] *Didügi maʿnā budur ki cemīʿ-i sāʿat bu kelime-i İlāhī'den kināyetdür ki on yedi rekʿat ṣalāt-ı ḥażarı on beş rekʿat ṣalāt-ı cumʿa ile cemʿeyleseñ otuz iki rekʿat ṣalāt olur ki otuz iki nuṭḳ-ı Ādem ʿaleyhi's-selām muḳābilinde kim kelām-ı ezelī vü ebedīdür ve kelām-ı ġayr-ı maḫlūḳdur. (ML27a)*

Sağ elin işaret parmağının üç eklemi ile sol elin on dört eklemi toplamı da on yedi rekât olan hazar namazına eşittir. Sağ elde kalan eklemlerin toplamı da on birdir ve bu da sefer namazına eşittir. Bunların toplamı da bizlere yirmi sekiz rakamını verir. Mukîmî şu şekilde tevil etmiştir:

...yigirmi sekiz ve otuz iki kelime-i ezelī vü ebedī mecmūʿ elüñde ve yüzüñde tecellī eylemişdür ve şehādet eyler ki ṣaġ elüñ bir parmaġını ḳaldırsañ kelime-i şehādet içün üç mufaṣṣal olur. Ol üç mufaṣṣalı ṣol elüñ on dört mufaṣṣallarına ḍarb eyleseñ on yedi mufaṣṣal olur. On yedi kelime-i muḳaṭṭaʿāt Kelāmu'llāh muḳābilinde ki on yedi rekʿat ṣalāt-ı hażaruñ ḥaḳīḳatini maʿnāsı budur ve bir daḫı on bir mufaṣṣal ki saġ elüñde ʿaḳd eylersen ol daḫı on bir rekʿat ṣalāt-ı seferdür ki anuñ üzerine bağlanmışdur. Kaçan kim on yedi mufaṣṣal ile on bir mufaṣṣalı cemʿ eyleseñ yigirmi sekiz mufaṣṣal olur ki yirmi sekiz kelime-i İlāhī ezelī vü ebedī kelimedür ki vech-i ādemde dest-i ḳudretle tecellī-yi naḳş olmışdur. (ML29a)

[1] "Kıyamet cuma günü kopacaktır." (Bihâru'l-Envâr, 86/274)

Mukîmî, ezanın, kametin, namazın ve zekâtın ibadeti yirmi sekiz kelime olduğunu, Peygamberimizin ve tüm insanoğlunun elinde, yüzünde ve ayağında tecelli eylediğini belirttikten sonra namaz anında kıyam pozisyonunda gözün secde yerini gözlemek gerektiğini, rükuda elleri gözetmek gerektiğini ve secdede gözlerin açık olmasının şart olduğunu ve bunun da istivadan kinaye olduğunu söylemiştir. Kuud ise şahitlik pozisyonudur ve bu pozisyonda da göğsünü izlemek şarttır. Eserde şöyle açıklamıştır:

Tā maʿlūm ola kim eẕānuñ ve ḳāmetüñ ve ṣalātuñ ve zekātuñ perestişi ve ʿubūdiyyeti yigirmi sekiz kelime-i İlāhī ezelī vü ebedī olur kim ḥażret-i Resūlu'llāh'uñ vechinde ve cemīʿ-i ẕürriyyet benī ādemüñ yüzlerinde ve ellerinde ve ayaḳlarında tecellī eylemişdür ki Ḥaḳ Teʿālā dest-i ḳudretle ve ḳalem-i ḳudretle taṣvīr eyleyüp yazmışdur ve gicede ve gündüzde yüzüñ aña ṭutup ʿibādet eylersin ve anuñ ʿadedince ḳıyām ve rükūʿ ve sücūd ve kuʿūd eylersin. Niçün kim maḥall-i ṣalātda ḳıyām olsañ gözüñ secde yirin gözlemek şarṭdur ve rükūʿa gelince iki ellerüñ gözetmek şarṭdur ve sücūda gelicek yüzüñ burnuñ üzre iki yanına naẓar eylemek şarṭdur ki istivādan kināyetdür ve ḳuʿūda gelseñ kim maḥall-i teşehhüddür. Ṣadruñ üzre naẓar eyleseñ şarṭdur. (ML37b)

3.3.5. Zekat

İslam'ın şartlarından bir diğeri olan zekât, fazlalık, temizlik, her şeyin temiz olanı anlamına gelir. (Cebecioğlu, 2004, s. 297) Dinen varlıklı olan Müslüman'ın ihtiyacından fazla olan malından muhtaç kimselere verdiği mal veya para karşılığı olan sadakadır. (Parlatır, 2017, s. 713) Mukîmî, zekâtın öneminden bahsettikten sonra bu ibadeti Hurûfî tevillere göre açıklamıştır. Namaz konusunda da açıkladığımız, humus adı verilen malın beşte birinin verilmesi konusu elin eklemleriyle açıklanmıştır. Sağ elin şehadet parmağını kaldırdığımızda açık olan parmakların mufassalları on yedi tanedir, kapalı parmakların da on bir tanedir. Bunları topladığımızda yirmi sekiz sayısını elde ederiz. Namaz, ezan, kamet ve zekat Hurûfîlere göre bu yirmi sekiz harften ortaya çıkmıştır. Ayrıca malın beşte birinin verilmesi, elin bir parmağının şehadet için kaldırıldığında diğerlerinin kapatılmasına işarettir. (Usluer, 2014, s. 47) Mukîmî şöyle açıklamıştır:

Ḳavlühu Teʿālā **" و اعلمو أنّما غنمتم من شيء فأن الله خمسه و للرسول ولذي القربي و اليتامي و المساكين و ابن السّبيل"**[1] *yaʿnī "Şol kimseler kim ġanīlerdendür. A'llāh içün ve Resūla'llāh içün ḫamse vireler. Yaʿnī başda bir zekāt vireler." Niçün kim A'llāhu Teʿālā'nuñ buyruġıdur. Müstaḥaḳlarına ḳısmet eyleyeler. Maʿnāsı dimek olur kim beş parmaḳda bir parmaġı kelime-i şehādet içün çıḳarırsın. Ol parmaḳ üç mufaṣṣaldur. Ṣol elüñ beş parmaġına ḍarb eyleseñ kim anlaruñ müstaḥaḳlarıdur. On yedi mufaṣṣal olur. On yedi kelime-i muḥkemāt muḳābilinde on yedi rekʿat ṣalāt-ı ḥażar ve on yedi kelimāt eẕān anuñ üzerine vāḳıʿ olmışdur ve ol dört parmaḳ kim ʿaḳd eylersin on bir mufaṣṣaldur. On bir kelime-i müteşābihāt ʿadedince ki ṣalāt-ı sefer kelimāt-ı ḳāmet anuñ üzerine vāḳıʿ olmışdur. Tā maʿlūm ola kim eẕānuñ ve ḳāmetüñ ve ṣalātuñ ve zekātuñ perestişi ve ʿubūdiyyeti yigirmi sekiz kelime-i İlāhī ezelī vü ebedī olur kim ḥażret-i Resūlu'llāh'uñ vechinde ve cemīʿ-iẕürriyyet benī ādemüñ yüzlerinde ve ellerinde ve ayaḳlarında tecellī eylemişdür (ML36b-37b)*

3.3.6. Oruç

Oruç, sözlükte "bir şeyden uzak durmak, bir şeye karşı kendini tutmak" anlamına gelen Arapça savmın (sıyâm) Farsça karşılığı rûze kelimesinin Türkçeleşmiş şeklidir. Terim olarak ise, tan yerinin ağarmasından güneşin batmasına kadar şer'an belirlenmiş ibadeti yerine getirmek niyetiyle yeme, içme ve cinsel ilişkiden uzak durmayı ifade eder. (Yitik, 2007, s. 414) Mukîmî, orucun öneminden bahsederek orucu bozman kişinin altmış gün oruç tutması gerektiği ya da altmış aç doyurması gerektiğini, eğer kişi cezasını yerine getirmezse kafir olacağını şöyle belirtmiştir:

İmdi bu tecellīdin ʿibret-i ulü'l-ebṣār içündür ve leyle-yi bedrden ġaraż kendü mübārek cemālidür ki cemāl-i Ḥaḳ'dur ve sırr-ı Kelāmu'llāh'dur. Yigirmi sekiz ve otuz iki kelime-i İlāhī'nüñ maẓharıdur kim otuz gün orūc anuñ ʿadedince ḳurumışdur. İmdi her kimse kim nuṭḳını bilmese ve otuz iki kelime-i nuṭḳında müşāhede ḳılmasa ve Kelāmu'llāh'uñ ve kelām-ı nāṭıḳuñ remzine muṭṭaliʿ olmasa ol kişi bu kelāmuñ muḳābilinde otuz gün orūc ṭutup ve aġzına dünyā ṭaʿāmından ve ekl u şürbünden loḳma ḳoymayup anuñ

[1] "Bilin ki, ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri mutlaka Allah'a, Peygamber'e, onun yakınlarına, yetimlere, yoksullara ve yolculara aittir." (Enfal/41)

ʿadedince ʿubūdiyyet u perestiş eylemek gerekdür. Eger bir günlük orucını ṣıyacaḳ olursa yirine altmış gün borclu olup ṭutmaḳ gerek ve yāḫūd altmış aç ṭoyurmaḳ gerekdür. Eger itmeyecek olursa A'llāh emrin ṣıymış olur ve A'llāh emrin ṣıyan A'llāh emriyle kāfir u müşriklerden olur. Ḳāle'n-nebiyyü ʿaleyhi's-selām **"من اكل في رمضان متعمّداً فقد كفر"**[1] *yaʿnī "Şol kimse kim orucı ḳaṣd ile ṣıya teʾkīd ile kāfirdür." ve orucuñ daḫı ʿubūdiyyetini ve perestişini terk eylese A'llāh emrīn ṣıymış olur ve ʿāṣīlerden olur. Ḳāle'n-nebiyyü ʿaleyhi's-selām* **"من ترك الصّلوة متعمّداً فقد كفر"**[2] *yaʿnī "Her kimse kim ṣalātını ḳaṣdla terk eyleye kāfir olur.". Niçün kim Ḥaḳ Teʿālā'nuñ farżı ve Resūl'üñ sünnetidür. Ḳāle'n-nebiyyü ʿaleyhi's-selām* **"من ترك سنّتى فليس منّى"**[3] *(ML40b-41b)*

Bir günde sünnetlerle birlikte kırk rekat namaz kılındığından bahseden Mukîmî, Ramazan ayında teravih namazı ile birlikte altmış rekat namaz kılındığını ifade etmiş, bunun da yirmi sekiz ve otuz iki kelimenin toplamından kinaye olduğunu belirtmiştir. Oruç bozulduğunda tutulması gereken altmış gün orucun da altmış rekât kılınan namaza dolayısıyla altmış kelime-i İlahi'ye kinaye olduğunu açıklamıştır:

İmdi ey ṭālib. Cemīʿ-i evliyā vü enbiyā dergāh-ı Ḥaḳḳ'a ʿubūdiyyetle perestişle irişmişlerdür. Zīrā kim orūc ṭutmaḳ ve namāz ḳılmaḳ ẓāhir u bāṭında ʿubūdiyyet-ı Ḥaḳḳ'dur ve riyāżet u mücāhede namāzuñ ve orūcuñ ḥaḳīḳatin añlamaġa saʿy u kūşişdür. İmdi öyle olsa bir günlük orucı ṣıyan altmış gün borclu olur. Niçün kim ol bir gün ṣabāḥdan ʿişāya varınca ḳırḳ rekʿat ṣalāt olur. Farż ve sünnet mecmūʿ ḳırḳ rekʿat olur ve yigirmi rekʿat daḫı ṣalāt-ı terāvīḥdür olur kim ḳılarsın mecmūʿın cemʿ eyleseñ altmış rekʿat ṣalāt olur. Yigirmi sekiz ve otuz iki kelime ʿadedince ki ikisini cemʿ eyleseñ altmış kelime-i İlāhī olur kim ḥażret-i Risālet'üñ vechinde tecellī eylemiş idi ve Ḥaḳ Teʿālā ḥażret-i Risālet'e buyurmışdur kim **"طوله ستّون زر اعاً فى السّماءٍ"**[4] *yaʿnī "Yā Muḥammed senüñ ḳāmetüñ uzunluġu altmış arşdur semāvātda.". İmdi yigirmi sekiz kelime-i ḥātimiyye ile otuz iki kelime-i ādemiyye altmış kelime-i İlāhī olur kim ḥażret-i Resūlu'llāhʿuñ vechiyle nuṭḳunda tecellī eylemiş idi. Şol sebebden bir gün orūc ṣıyan altmış gün daḫı anuñ muḳābilinde ṭutmaḳ gerekdür kim orucuñ ve ṣalātuñ ḥaḳīḳati añа maʿlūm ola ve günāhından ve ṣūr u ḥisābdan ḫalās ola ve bu orucuñ ve ṣalātuñ ecrini ve ṣevābını bula ve daḫı ramażānda on iki rekʿat ṣalāt-ı ḳadir ḳılarsın*

[1] "Ramazan ayında kim kasten yerse kafirdir." (Kitâbü'l-Emvâl, 1064)
[2] "Her kim ki, kasten namazı terk ederse açıkça küfre düşmüştür." (Mecmau-Zevaid, 1/295)
[3] "Sünnetimi terk eden benden değildir." (el'İlelü'l-mütenâhiye, 1/758)
[4] "Âdem'in boyu gökyüzünde altmış arşındır." (Kütüb-i Sitte, 5/177)

ve orucuñ riyāżetin ve ṣalātuñ mücāhedesin ḥālisen u muḫlisen çekersin. Tā bu on iki rekʿat ṣalāt-ı ḳadiri ḳılup ve ḥaḳīḳatin añlayınca dürüşürsin. (ML41b-42b)

3.3.7. Hac

Sözlükte "ziyaret etmek, anlamına gelen "hac" kelimesi, terim olarak ise imkanı olan her Müslümanın belirlenmiş zaman içinde Kabe'yi Arafat, Müzdelife ve Mina'yı ziyaret edip belli dini görevleri yerine getirmek olarak ifade edilir. (Harman, 1996, s. 382) Mukîmî hac konusunda, haccın öneminden bahsederek haccın Hz. Âdem'in yüzünden kinaye olduğunu belirtmiştir:

...ki mevżiʿ-i reʾis-i vechdür ve otuz iki kelime-i İlāhī'nüñ mevżiʿ u maẓharıdur ve anuñ muḳābilinde ʿubūdiyyet u perestiş ol Beytu'llāh'a ḳarşu eylemek gerekdür (ML47b)

Tasavvuf erbabı olan hacı, varlık diyarından yokluk diyarına hicret eder. Mikatta riya elbisesini soyunur, takva elbisesini giyer. Arafat'ta arif olarak durur, Hakk'ın âfâk ve enfüsteki ayetlerini müşahede eder, nefis hayvanını Mina'da keser, nefsinin şeytanî yönünü cemrelerde taşlar, Safâ tepesinde saflık, Merve'de mürüvvetliği elde eder. Manevi olgunluğu elde etme yolunda hac çok önemlidir. (Cebecioğlu, 2004, s. 95) Mukîmî, hac bahsinde haccın önemini vurgulamıştır.

Eserde, Kâbe'nin isimlerinden biri olan Beytullah'ın Hz. Âdem'e kinaye olduğu söylenmiştir. **"خلق الله تع رأس آدم وجبهته من تربة الكعبة و صدره و ظهره من بيت المقدّس".**[1] Hadisinde belirtildiği gibi Âdem'in başı Kâbe toprağından yaratılmıştır. Âdem'in sureti de rahman sureti üzerine yaratıldığı **"خلقالله تع آدم على صورته و على صورة الرّحمن"**[2] hadisinden hareketle Hurûfîler Âdem'in yüzünde görülen yedi ümmî hattın Allah'ın sureti olduğu ve Âdem'in yüzü de Kâbe ile açıklandığı için "Beytullah" Kabe'nin ismi olarak anılmıştır. (Usluer, 2014, s. 508) Hacerülesved de Hurûfîlikte Âdem'in yüzündeki yedi ümmi hattın misalidir. Bu hatlar ilk görünen hatlar olduğundan tavafa da Hacerülesved'den başlanır. Yirmi sekiz hat Âdem ile Havva'nın yüzünde bulunduğundan toplam yirmi sekiz tur Hacerülesved'den başlar. Bir tavafta yedi tur vardır ve her tavafta Hacerülesved'e selam verilir. (Usluer, 2014,

[1] "Allah, Âdem'in başını ve alnını Ka'be toprağından, göğsünü ve sırtını da Kudüs toprağından yarattı."
[2] "Allah Âdem'i kendi suretinde, Rahman'ın suretinde yarattı." (Kütüb-i Sitte, 5/288)

s. 512) Mukîmî, tavafın yirmi sekiz harften kinaye olduğunu belirterek, tavafta Hacerülesved'i yedi kere öpmenin, Havvâ'nın yüzünde bulunan dört kirpik, iki kaş, bir saçtan kinaye olduğunu belirtmiştir. Eserde bu bölüm şöyle geçmektedir:

İmdi maʿlūm oldı kim vech-i Ādem Beytu'llāh'dur ve cemīʿ-i evliyā vü enbiyānuñ ḳıblegāhı ve secdegāhı olmışdur ve aña müteveccih olup ʿubūdiyyet u perestiş eylemişdür ve her kimse kim Kaʿbetu'llāh'ı ṭavāf eylemek dilerse kendü libāsından ki dünyā libāsıdur, çıḳa ve terk eyleyüp iḥrām giye kefenüñ ḳāyim maḳāmıdur ve libās-ı uḫrevīdür ve hem "لبّيك اللهم لبّيك لا شريك لك لبّيك"[1] diyü diyü Beytu'llāh'a irişüp müşāhede eyleyüp göre ki maḳām-ı vech-i ādem'dür ve ḥacerü'l-esved kim yedi ḫuṭūṭ-ı ümmiyyetüñ miṣālidür. Andan ibtidā eyleyüp ṭavāf eyler ve anuñ muḳābilinde yedi ṭavāf-ı ḳudūmı ḥacerü'l-esvedden ibtidā eyleyüp yedi ṭavāfda yedi kerre ḥacerü'l-esvedi öper ve yüzin gözin sürer. Niçün kim ḥacerü'l-esved vech-i Ādem ile Ḥavvā'dan kināyetdür ve hem Kaʿbe'nüñ yüzi vāḳıʿ olmışdur. (ML47b-48a)

Mukîmî, hac, umre, kudûm ve veda tavafından bahsederek ikisinin farz, ikisinin sünnet olduğunu, farz olan yedi tur hac tavafının yedi ummî hattan, yedi tur umre tavafının yanak hatlarından kinaye olduğu, sünnet olan 14 turun ise farz olan tavafların ibaret olduğu hatların mahallinden kinaye olduğunu bunların da yirmi sekiz kelime-i İlahi'den kinaye olduğunu şöyle anlatmıştır:

...ve bir daḫı yedi ṭavāf-ı ʿumre ol daḫı yedi kitābet ḫuṭūṭ ādemden kināyetdür ki vech-i ādemde ḳalem-i ḳudretle meṣṭūr olmışdur ki yedi ṭavāfʿumre anuñ muḳābilinde vāḳıʿ olmışdur. İki ḫaṭ ʿārıż ve iki ḫaṭ bīni ve iki ḫaṭ leb ve bir ḫaṭ ʿanfaḳa yedi kitābet-i İlāhī olur ki yedi ṭavāfʿumre anuñ üzerine vāḳıʿ olmışdur. İmdi yedi ṭavāf ḥacla yedi ṭavāfʿumre on dört ṭavāf olur ki on dört kitābet-i İlāhī vech-i ādemde meṣṭūrdur ki "فيه آيات بيّنات"[2] aña şāhiddür ve hem sebʿü'l-meṯānī ve'l-ḳurānü'l-ʿaẓīmdür ki "وأتمّوا الحجّ والعمرة لله"[3] yaʿnī "Ḥacla ʿumrenüñ ṭavāfını tamām eyleñ A'llāh içün.". İmdi bir daḫı yedi ṭavāf-ı ḳudūm ile yedi ṭavāf-ı vedāʿdur ki ḥażret-i Risālet'üñ sünnetidür ve vech-i ādemüñ elvāḥı muḳābilinde on dört kitābet-i İlāhī olur ki yedi ṭavāf-ı ḳudūmla yedi ṭavāf-ı vedāʿdur. Ol on dört elvāḥ muḳābilinde on dört ṭavāf sünnet olur ki ḥażret-i Risālet'e on dört ṭavāfı ḥac ve ʿumre içün on dört ṭavāf daḫı sünnet ḳudūm-ı vedāʿ eylemişdür...(ML49a-b)

[1] "Buyur Allah'ım buyur! Emrindeyim buyur! Senin hiçbir ortağın yoktur buyur!"
[2] "Orada apaçık deliller." (Al-i İmran/96)
[3] "Haccı ve umreyi Allah için eksiksiz yerine getirin." (Bakara/196)

Arafat bahsinin anlatıldığı bölümde Mukîmî, Arafat'ın öneminden bahsederek Arafat'a çıkmanın Âdem'in vücudunu yani Arafat'ın kaim-makamının bilmek olduğunu belirtmiştir. Otuz iki kelimenin müfredatının yetmiş iki kelime olduğunu belirten Mukîmî, yetmiş iki kelimeden otuz iki kelimeyi çıkardığımızda kırk kelime kaldığını, bunun da Arafat'da yakınlardan kırk kişiyi anmak gerektiğinden şu şekilde bahsetmiştir:

...ve bir daḫı beynü'l-ʿālemīnden ʿArafāt'a çıḳmaḳdur ki Ḳāla'llāhu Teʿālā " ***فإذا أفضتم من عرفات فاذكروا الله عند المشعر الحرام****"*[1] *zīrā kim "'Arafāt'a çıḳmasañ ḥaccuñ maḳbūl olmaz". ʿArafāt'a çıḳmaġuñ maʿnāsı oldur ki ʿArafāt vücūd-ı ādemüñ ḳāyim-i maḳāmıdur ve Ādem ʿaleyhi's-selām Ḥavvā'yı ʿArafāt'da bulmışdur ki Ādem'le Ḥavvā bir nūr ve bir ḥaḳīḳat-ı vāḥiddür ve ikisi birbiriyle ʿArafāt'da buluşmışdur ki Ādem'le Ḥavvā bir ḥaḳīḳat-i vāḥiddür ve ikisi birbiriyle ʿArafāt'da mülāḳāt olup ḳavuşmışlardur ve beynü'l-ʿālemīnüñ sırrı sırr-ı istivādur ve anuñ muḳābilinde vażʿ olınmışdur ki dört kelime-i İlāhī'nüñ ḳāyim maḳāmıdur ve hem dört meyildür. Ḳaçan kim beynü'l-ʿālemīnden ḫaṭṭ-ı istivā üzerine ʿArafāt'a ḳarşu sürʿatle ʿubūr eyleseñ kim dört kelime-i İlāhī'den otuz iki kelime-i İlāhī'ye girmekdür ki yigirmi sekiz ṭavāf-ı Kaʿbe ol dört meylden otuz iki ṭavāf olur ki otuz iki kelime-i ādem muḳābilinde ki Nuṭḳu'llāh u Kelāmu'llāh-ı ḥaḳīḳatdür ve on sekiz biñ ʿālemüñ ḫāliḳi ve ḥayātı vāḳıʿ olmışdur ki cemīʿ-i eşyāya muḥīṭdür ve mecmūʿ-ı eşyāyı iḥāṭa eylemişdür ve bu eşyā anuñ üzerine olmışdur ve'l-leyl kāyināt üzerine devr eyler ve bir daḫı bu otuz iki kelime-i İlāhī'nüñ müfredātı yetmiş iki kelime olur ve yetmiş iki kelimeden otuz iki kelime-i aṣlī iḫrāc eyleseñ ḳırḳ kelime ḳalur. Ol ḳırḳ kelime-i İlāhī muḳābilinde ʿArafāt'da ḳırḳ kişi añmaḳ gerek. Dostlarından ve yārānlarından... (ML51b-52b)*

Zilhiccenin onunda yani Kurban Bayramının ilk gününde hacılar Mina'ya gelerek Cemre-i ûlâ, Cemre-i vustâ, Cemre-i Akabe denilen ve şeytanı temsil eden büyük taşlara taş atarlar. Havva'nın yüzündeki yedi ümmî hattı bilmeyen şeytanın mertebesi olan Cemre-i Akabe'ye yedi taş atılır. Böylece hacı yedi zulmanî cehalet kelimesini dinden uzaklaştırır. (Usluer, 2014, s. 519) Ayrıca Kur'an'da şeytana yedi yerde secde emri verilmiştir. Bu yedi taş şeytanın Allah'ın emrine uymamasından dolayı cevap olarak değerlendirilir. Yetmiş taşın yedisini bayramın ilk günü Havvâ'nın yüzündeki yedi ümmî hat için attığımızda geriye altmış üç taş kalır. Üç gün üç yerde yedişer taş attığımızda her gün yirmi bir taş olur ve Mukîmî bu yirmi bir taşın Fatiha Suresinden kinaye olduğunu belirtmiştir. Mukîmî, yirmi

[1] "Arafat'tan dalga dalga indiğinizde Meş'ar-i Haram'da Allah'ı zikredin." (Bakara/198)

sekiz kelimenin eczası yetmiş iki yaptığını, bunlardan yaratılışı ifade eden kef ve nun harflerini çıkardığımızda yetmiş harf kaldığını, bunun da cemrelere atılan yetmiş taşa kinaye olduğunu açıklamıştır. Ayrıca yetmiş bin meleğin de bundan ibaret olduğunu her bir taşın bin meleğin kaim-makamı olduğunu şöyle ifade etmiştir:

...ve Müzdelife'de yetmiş ṭaş düşürüp Minā'ya gelürseñ maḥall-i işrāḳda yedi ṭaşı ʿuḳbāya atarsın yedi kitābet-i ḫaṭṭ-ı Ḥavvā muḳābilindeki şeyṭān-ı şūm ol yedi ḫaṭṭ-ı ümmī oḳumayup bilmedüġinden ötürü yedi laʿnet ṭaşın şeyṭāna atarsın ve hem Ḳurʾān-ı şerīfde ḫażret-i Aḥādiyyet yedi yirde şeyṭāna secde buyurmışdur ve on dört yirde secde yeri gelür ve on dört kitābet-i vech-i Ḥavvā muḳābilinde on dört yirde secde yeri oḳunur ki ḥāl u maḥāl on dört kitābet-i vech-i Ḥavvā'da mektūb u mesṭūrdur ve yetmiş ṭaşuñ yedisin yedi ḫuṭūṭ-ı ümmī muḳābilinde atduñ. Yirinde altmış üç ṭaş ḳalur. Anı daḫı eyyām-ı teşrīḳde üç gün üç yirde yedişer ṭāş ḥacere atarsın her gün yigirmi bir ṭāş olur. Yigirmi bir kitābet-i vech-i Ḥavvā muḳābilinde atılur ki Fātiḥatü'l-kitāb ve Ümmü'l-kitāb andan ʿibāretdür ve Fātiḥatü'l-kitāb yigirmi bir ḥarfdür. Yigirmi bir kitābet-i vech-i Ḥavvā'dan kināyetdür ve yigirmi bir ṭaş anuñ muḳābilinde atarsın üç kerre yigirmi bir ṭaşdan altmış üç ṭaş olur ve yedi ṭaşı kim yedi ḫuṭūṭ-ı ümmī muḳābilinde atmış idük altmış üç ṭaş ile cemʿ eyleseñ yetmiş ṭaş olur. Niçün kim yigirmi sekiz kelime-i İlāhī'nüñ eczāsı yetmiş iki kelime olur. Yetmiş iki kāf ve nūn muḳābilinde ki cemīʿ-i kāyinātuñ aṣlı ve mebdāʾı bu kāf ile nūndandur ve cemīʿ-i mevcūdāt kāfla nūndan vücūda gelmişdür ve henüz geliyor. Şol sebebden kāf ve nūn ʿadedinde yetmiş ʿaded olur ve yetmiş ṭaş anuñ ʿadedince atılur ve Kaʿbe-yi şerīfi daḫı her gün yetmiş biñ melek ḳudretden ṭavāf eyler ki yigirmi sekiz ṭavāf yigirmi sekiz kelime-i İlāhī'nüñ muḳābilinde ṭavāf olur ve yigirmi sekiz kelimenüñ müfredātı yetmiş iki kelime olur. İkisi kāf ve nūn muḳābilinde alacaḳ yetmiş kelime kalur. Yetmiş biñ melek andan ʿibāretdür. Her biri biñ melegüñ ḳāyim maḳamıdur ve anuñ ʿadedince ṭavāf eylerler... (ML52b-53b)

Hacı kurbanını kestikten sonra saçlarını keserek ihramdan çıkar. Mukîmî, hacının saçlarını kesmesinin sebebi olarak Ka'be'nin Âdem'in baş makamı olmasından ve saç kesilmesiyle hacının cahillikten ve karanlıktan kendini uzaklaşmasına işaret eder. Müellif şöyle ifade etmiştir:

... ve bir daḫı baş yülütmek ve ṣaçını nāḳış eylemekdür. Ḳavlühu Teʿālā "إن شاءالله آمنين محلّقين رءوسكم ومقصّرين"[1] *İmdi ey ṭālib baş yülütmek ve ṣaçı nāḳış eylemegüñ maʿnāsı oldur kim*

[1] "Allah sizin bilmediğinizi bilmektedir" (Fetih/27)

A'llāhu Teʿālā Ādem'üñ başını ve alnı ṭopraġını Kaʿbe yirinden almışdur ve Kaʿbe mūżīʿ-i reʾis ve ḫılḳat-i cebhe-yi Ādem ʿaleyhi's-selāmdur ki maʿnā yüzünden Kaʿbe'nüñ ḥaḳīḳat-ı maḳāmı mūżiʿ-i reʾis u cebhedür dimek olur ve her kimse kim Kaʿbe-yi ẓāhiren u bāṭınen ṭavāf eyleyüp ve ḥaḳīḳatini bilmek dilerse ol maḳāmda kendüyi noḳṣān içünde göre ve başı şaçını ḳarakulaḳ ve cehlden kināyetdür. Ol maḳāmda nāḳış eyleyüp yoldaki mūżiʿ-i reʾis-i cebhedür. ***"خلق الله تع رأس آدم وجبهتة من تراب الكعبة"***[1] *ve kendüyi ol maḳāmda ḳurbān eyleye. Zīrā kim cemīʿ-i evliyā vü enbiyā ol maḳāmda kendülerin ḳurbān eylemişler ve kendüliḳlerinden geçmişlerdür. (ML53b-54a)*

3.4.Alem ve Zamana Ait Bazı Unsurlar

3.4.1. Dört Unsur

Yaratılmış bütün eşyanın hakikatinin insan olduğunu belirten Mukîmî, insanın hakikatinin de yirmi sekiz ve otuz iki ilâhî kelime olduğunu, bu bağlamda ateş, su toprak ve havadan oluşan dört unsurun da yirmi sekiz ve otuz iki kelime olduğunu ifade etmiştir. Mukîmî, dört unsurun, insanın ellerinde, ayaklarında, yüzünde ve nutkunda mevcut olduğunu, "Ben Âdem'in başını Ka'be toprağından, sırtını ve göğsünü Kudüs'ten, sağ elini doğudan, sol elini batıdan, sağ ayağını Mısır toprağından, sol ayağını Hicaz toprağından yarattım." hadisinden hareketle şöyle açıklamıştır:

İmdi ey ṭālib mecmūʿ-ı kāyināt bizim içündür ve biz daḫı mevcūdātuñ ḥaḳīḳatin ve māhiyyetin añlayup bilmek içün gelmişüz ki mecmūʿ-ı eşyānuñ ḥaḳīḳati insāndur ve insānuñ ḥaḳīḳati yigirmi sekiz ve otuz iki kelime-i İlāhī'dür ki esmāʾ-ı küll u esmāʾ-ı ḥüsnā ve cihanda mektūb u mesṭūr olmışdur ve hem A'llāhu Teʿālā dest-i ḳudretle çār-ʿanāṣırdan ki cemīʿ-i eşyānuñ aṣlıdur, yazup naḳş u taṣvīr eylemişdür ki od ve ṣu ve ṭoprāḳ ve yil her birisi aṣlında yigirmi sekiz ve otuz iki kelime-i İlāhī'dür. Şol sebebden çār-ʿanāṣıruñ ḥaḳīḳati insānda mevcūddur ve hem dört yirde tecellī eylemişdür ki elde ve ayaḳda ve vechinde ve nuṭḳunda tā maʿlūm ola ki çār-ʿanāṣıruñ ḥaḳīḳati yigirmi sekiz ve otuz iki kitābetdür ve ṣıfāt-ı insānı giymişdür ve ṣıfāt-ı evliyā vü enbiyādur. Her kimse kim bu ʿanāṣırı böyle

[1] "Allah, Âdem'in başını ve alnını Ka'be toprağından, göğsünü ve sırtını da Kudüs toprağından yarattı."

bilmese ol kişi Rabb'ini ve mertebesini yitirmişdür ve arżuñ mīrāṯın yememiş olur ki " ***انّ خلق الله تعالى رأس آدم و الارض يرثها عبادى الصّالحون***"[1] *ve bir daḫı ḥażret-i Resūlu'llāh buyurur ki "* ***خلق الله تعالى رأس آدم و جبهته من تربة الكعبة و صدره و ظهره من بيت المقدّس و يده اليمنى من ارض المشرق و يده اليسرى من ارض المغرب مابين المشرق و المغرب القبلة الى اخره***"[2] *yaʿnī A'llāhu Teʿālā aytdı: "Ben Ādem'üñ başını ve alnını Kaʿbe ṭopraġından ḫalḳ eyledüm ve arḳasıyla gögsü Ḳudüs-i mübārekden ve ṣāġ elini maşrıḳdan ve ṣol elini maġribden ve saġ ayaġını Mışır turābından ve ṣol ayaġını Hicāz ṭopraġından ḫalḳ itdim.". İmdi bu ḥadīṯi ṭaleb it ile'l-āḫire. (ML62b-63b)*

Ayrıca Mukîmî, insanın her azasının dünyanın yedi bölgesinden alındığı konusundan bahsettikten sonra yedi azanın dört köşeden kinaye olduğunu, yedi ile dördü çarptığımızda da yirmi sekiz olduğunu, kâinatın yirmi sekiz ilâhî kelimeden kinaye olduğunu şöyle belirtmiştir:

İmdi ey ṭālib-i esrār-ı İlāhī insān çār-ʿanāṣırdan maḫlūḳdur ve insānuñ her āʿżāsı kāyināṭuñ bir maḥallinden alınmışdur. Niçün kim bu kāyināt ki yedi iḳlīm dört köşedür. Her bir rükni insānuñ bir rüknünde muḳābil vāḳıʿ olmışdur ki vech-i maḥall-i Kaʿbe ve ṣadr u ẓuhr-ı maḥall-i Ḳudüs ve ṣaġ el maḥall-i maşrıḳ ve ṣol el maḥall-i maġrib ve saġ ayaḳ maḥall-i Mışır ve ṣol ayaḳ maḥall-i Ḥicāz vāḳıʿ olmışdur ki cümlesi yedi rükn olur ve çār-ʿanāṣır ki bu cümlenüñ aṣlıdur. Yedi iḳlīm dört köşe olur ve her yedi ʿanāṣıra ḍarb eyleseñ yigirmi sekiz ve otuz iki kelime-i İlāhī vāḳıʿ olur ki nuṭḳ-ı Ādem ʿaleyhi's-selām muḳābilinde ki cemīʿsinüñ aṣlı ve ḥaḳīḳati olmışdur. (ML63b-64a)

3.4.2. Yedi Yel

Kıble, gün doğusu, şimal, karayel, yıldız, gün batısı ve lodos rüzgarlarından bahseden Mukîmî, bu yedi rüzgârın her birinin bir iklimde oluştuğunu, bunların da Allah'ın nefesi olduğunu belirtir. Bu yedi rüzgârın belli başlı rüzgarlar olduğunu ve yediyi anasır-ı erba olan

[1] "(Andolsun zikirden sonra Zebûr'da da) 'Yeryüzü iyi kullarıma kalacaktır' diye yazmıştık." (Enbiya/105)
[2] "Ben Âdem'in başını ve alnını Ka'be toprağından, sırtını ve göğsünü Kudüs'ten, sağ elini doğudaki bir yerden, sol elini batıdaki bir yerden, sağ ayağını Mısır toprağından, sol ayağını da Hicaz toprağından yarattım. Kıble doğu ve batı arasındadır."

dörtle çarptığımızda yirmi sekiz ilâhî kelimeyi elde edeceğimizi ifade eden Mukîmî, Nesîmî'den bir beyitle şöyle örneklemiştir:

Ve bir daḫı bu kār-gāh-ı ʿālemde yedi yil vardur ki yedi yirden eserler. Biri ḳıble ve biri gün ṭoġısı ve biri şimāl ve biri ḳara yil ve biri yıldız ve biri gün batısı ve biri lodos vāḳıʿ olmışdur. Mecmūʿ yedi yildür ki her biri bir iḳlīmde ẓuhūr eyler. Niçün kim nefes-i Raḥmān'dur ki **"لاتسبّوالرّيح فانّه من نفس الرّحمن"**[1] *yaʿnī hażret-i Risālet buyurur ki "Sögmeñ ki nefes-i Raḥmān'dur." ve biri daḫı buyurur kim* **"انّى وجدت رّيح الرحمن من طرف اليمن"**[2] *yaʿnī "Ben buldum Raḥmān'uñ yilini ṭaraf-ı Yemen'den.". Egerçi yil çoḳdur fe-ammā bu yedi yil meşhūr başlı yillerdür ki her biri bir yirden eserler ve ẓuhūr eylerler ve bu yedi yili eger ʿanāṣıra ḍarb eyleseñ yigirmi sekiz ve otuz iki kelime-i İlāhī olur kim nuṭḳ-ı Ādem ʿaleyhi's-selām muḳābilinde ki Nuṭḳu'llāh ve nefs-i Raḥmān-ı ḥaḳīḳatdür ve hem ṭaraf-ı Yemen'den ẓāhir olur ve bir daḫı yedi ḳat yir vardur ve yedi ḳat gök vardur ve yedi deryā ve yedi muṣḥaf ve yedi ḫaṭ vardur ki ḥażret-i Nesīmī buyurur:*

***Beyt**: Yiddi yir gök yiddi deryā yiddi muṣḥaf yiddi ḫaṭ*
Nuṭḳ-ı Ḥaḳḳ'dan mest olupdur heft u penc u çār-mest. (ML64a-64b)

Mukîmî, yedi kat gök, yedi kat yer, Kur'ân'ın yedi batnı ve yedi harf üzerine nazil olması, Fatihâ'nın yedi ayet olması ve Havvâ'nın yedi hattından bahseder ve her yedinin sekiz olduğunu, bunu da dört unsurla çarptığımızda otuz iki ilâhî kelimeye ulaşacağımızı ifade ederek bütün eşyanın merkezinin vakı olduğunu şöyle açıklamıştır:

İmdi ey ṭālib-i A'llāhu Teʿālā yiri ve gögi yedişer ḳat ve yedişer ṭabaḳa eylemişdür. Tā kim ṭāliblere āsān ola ve yigirmi sekiz ve otuz iki kelime-i İlāhī'ye yol bulalar ve müşāhede eyleyeler ki ḫalḳ sebʿ semāvāt [u] ṭabāḳāt ve bir daḫı buyururlar **"لتركبّن طبقاً عن طبقٍ"**[3] *ve Ḳur'ān daḫı yedi batından ve yedi ḥarf üzerine nāzil olmışdur. Yedi ḫaṭṭ-ı Ḥavvā muḳābilinde Fātiḥa daḫı yedi āyetdür ki bu yedileri ḳaçan istivā eyleyesin. Her yedüñ sekiz olur ve her sekizi çār-ʿanāṣıra ḍarb eyleseñ otuz iki kelime-i İlāhī olur. Nuṭḳ-ı Ādem ʿaleyhi's-selām muḳābilinde ki cemīʿ yedinüñ aṣlı ve eşyānuñ ḥaḳīḳati perverdgārdur ki*

[1] "Rüzgara sövmeyin çünkü o Rahman'ın nefesindendir." (Kütüb-i Sitte, 7/90)
[2] "Ben Rahman'ın rüzgarını Yemen tarafından buldum."
[3] "Siz halden hale geçeceksiniz." (İnşikak/19)

cemīʿni besleyüp fer viren bu otuz iki nuṭḳ-ı İlāhī'dür ki cemīʿ-i eşyānuñ merkezi vāḳıʿ olmışdur. (ML64b-65a)

3.4.3. Saatler, Günler, Haftalar, Aylar, Burçlar

Mukîmî, ay takvimine göre zamanı da Hurûfî tevillere göre açıklamıştır. Yedi gün olan haftanın yirmi sekiz, sekiz gün olan haftanın da otuz iki ilâhî kelimeden kinaye olduğunu belirtmiştir. Gece ve gündüzün on iki saat olduğunu, on iki burç ve on iki seyyare olduğunu ve üç yüz altmış saatin altı tane yirmi sekiz ve altı tane otuz ikinin toplamına eşit olduğunu ifade etmiştir. Feleğin on iki, burcun da otuz iki olduğunu belirten Mukîmî, söyle açıklamıştır:

İmdi bir daḫı bu kim bir haftamız yedi gündür ve bir hafta daḫı sekiz gündür ve yedi gün olan haftamız yigirmi sekiz kelime-i İlāhī'ye işāretdür ve sekiz gün olan haftamız otuz iki kelime-i İlāhī'ye işāretdür. Vech-i ādem'de mektūbdur ve anuñ üzerine seyr eylerler ki dört haftamız bir ay olur ve bir ayımız otuz gün olur. Seyr-i ḳamer üzerine devr eyler. Ḳāla'llāhu Teʿālā **"والقمر قدّرناه منازل حتّى عادك العرجون القديم"**[1] *yaʿnī ḳamerüñ taḳvīmi üzerine seyr eyler. Ḳaçan kim ḳamer yigirmi ṭoḳuz menzil seyr eyleyüp otuz günde görinür. Yigirmi sekiz kelime-i İlāhī'nüñ ḥükmündedür ḳaçan kim otuz menzil seyr eyleyüp otuz bir gün görinür otuz iki kelime-i İlāhī'nüñ ḥükmündedür ki vech-i Ādem'de mesṭūrdur ve bir ay daḫı anuñ üzerine seyr eyler ve bir günümüz on iki sāʿatdür ve gicemiz daḫı on iki sāʿatdür on iki burc on iki seyyāre muḳābilinde gice ü gündüz seyr eylerler. Kitāb-ı vech-i Ādem muḳābilinde ki on iki kitābetdür ve on iki daḫı maḥall-i ḥāl u maḥal yigirmi dört olur ve bir ayımız üç yüz altmış sāʿatdür. Üç yüz altmış gün muḳābilinde vāḳıʿ olmışdur. Üç yüz altmış sāʿatimiz altı kerre yigirmi sekiz ve altı kerre otuz iki sāʿat olur ve güneş daḫı felekü'l-burūcda üç yüz altmış derece seyr ider. Ol daḫı taḳvīm-i ḳamer üzerine devr u seyr eyler. Maşrıḳdan tā maġribe varınca ve maşrıḳ daḫı üç yüz altmışdur. Maġrib daḫı üçyüz altmışdur. Niçün kim şems iki gün bir yirden ṭoġmaz ve iki gün bir yirden ṭolanmaz. Her gün bir yirden ṭoġar ve bir yirden ṭolanur ki yüz seksen güni uzar ve yüz seksen güni ḳışalur. Zīrā kim yüz*

[1] "Ay için de menziller belirledik; sonunda o, hurma salkımının (ağaçta kalan) yıllanmış sapı gibi olur." (Yasin/39)

seksen ile yüz seksen üç yüz altmış gün olur ve her felekü'l-burūc gök yüzünde on iki burcdur ve her burcumuz otuz derece olur. Mecmūʿı üç yüz altmış derece olur. (ML65a-66b)

Altı kere yirmi sekiz ve altı kere otuz ikinin toplamına eşit olan üç yüz altmış rakamının insandan kinaye olduğunu belirten Mukîmî, insanda üç yüz altmışar tane kemik, sinir, damar kan, et, deri olduğunu açıklayarak bunların ay, gün ve saate karşılık geldiğini ifade etmiştir. Ayrıca her saatin altmış dakika, her dakikanın altmış saniye, her saniyenin altmış salise olduğunu belirttikten sonra yirmi sekiz ve otuz iki kelimenin toplamının da altmış kelime olduğunu ifade eden Mukîmî, bir yılımızın 4324 saat olduğunu ve bunun da yetmiş iki kere yirmi sekiz ve yetmiş iki kere otuz ikinin toplamına işaret olduğunu açıklamıştır. Mukîmî, tüm yerin, göğün, zamanın, ibadetin, eşyanın baştan başa insan olduğunu ve her şeyin Allah'tan gelip Allah'a döneceğini bir hadisle açıklamıştır. Eserde bu bölüm şöyle geçmektedir:

Üç yüz altmış günüñ muḳābilinde ḳarār ṭutmışdur ve üç yüz altmış günümüz altı kerre yigirmi sekiz ve altı kerre otuz ikiye maḳsūmdur. İnsāna işāret ve şāhiddür. Niçün kim ḫılḳat-i insānda üç yüz altmış pāre kemük ve üç yüz altmış pāre siñir ve üç yüz altmış pāre ṭamar ve üç yüz altmış ḳan ve üç yüz altmış et ve üç yüz altmış deri mecmūʿ ay ve gün ve sāʿat muḳābilinde maḳsūm u maḳar olmışdur ki ḥażret-i Risālet buyurur **"انّ فی الانسان ثلاثمائه و ستّون مفصلاً"**[1] *ve daḫı üç yüz altmış derecenüñ her derecesi altmış daḳīḳadur ve her daḳīḳa altmış ṣāniyedür ve her ṣāniye altmış ṣāliṣedür ve rābiʿa ve ḫāmse tā ʿāşereye varınca böyle gider ki yigirmi sekiz ve otuz iki kelime-i İlāhī altmış kelime olur. Anuñ üzerine mebnādur ve bir yılımız sāʿati dört biñ üç yüz yigirmi sāʿat olur ki yetmiş iki kerre yigirmi sekiz ve yetmiş iki kerre otuz iki sāʿat olur. İmdi ey ṭālib-i esrār-ı İlāhī cemīʿ-i arż u semāvāt içinde olan ayımız günümüz ve sāʿatimiz ve haftamız ve yirimiz ve gögümüz ve cennetimiz ve cehennemimiz ve ḫūrimiz ve ġılmanımız ve mīzān u ṣırāṭımız ve Kaʿbe u Ḳudüs'ümüz ve ʿarş u kürsimiz ve şehādet u ṣalātımız ve ṣavm u zekātımız ve āb-dest u ezānımız ve ḳāmetimiz ve şerāyiṭ u vācibātımız ve cemīʿ-i erkānımız ve aḥkām u eşyā ser-be-ser ḫılḳat-i insān giymiştir ve ḫılḳat-i insān şāhiddür ki* **"منها خلقناكم وفيها نعيدكم ومنها نخرجكم تارةً اخرى"**[2] *ve bir daḫı ḥażret-i Risālet buyurur kim* **"منه بدأ و اليه يعود"**[3] *(ML66b-67a)*

[1] "İnsanda üç yüz atmış eklem vardır."
[2] "Sizi ondan yarattık, yine ona döndüreceğiz ve sonra oradan bir defa daha çıkaracağız." (Taha/55)
[3] "O'ndan başladı O'na döner."

4. BÖLÜM: METİN

4.1.Nüshaların Şeceresi ve Kol Ailesi

Eserin ulaştığımız 16 nüshası vardır. Nüshalar arasında müellif nüshasına rastlamadık. Bu 16 nüshadan 6 tanesi tam nüshadır. Nüshaların en eskisi Hicri 1115/1703 tarihli Millet Kütüphanesi (ML) nüshasıdır. Vahdet-nâme-i İlâhî'nin nüshalarını tavsif ederken öncelikle 6 tam nüshayı yüzyıllarına göre ayırıp, yüzyıllarına göre kolbaşı seçtik ve karşılaştırmaya başladık. 6 nüshayı karşılaştırdığımızda, ortaklıklar ve nüsha içindeki eksiklikleri dikkate alarak 4 nüshanın karşılaştırılmasına karar verdik. Bu dört nüshanın müellif nüshasından istinsah edilip edilmediğine dair yeterli bir açıklama yapacak kadar kanıt elimizde yoktur.

Millet Kütüphanesi 34 Ae Şeriyye 1232 kayıt numaralı 1703 istinsah tarihli nüshayı en eski tarihli nüsha olması sebebiyle esas nüsha seçtik. Bu nüshada 57b varak numarası 5. satırında "...esmāʾ Ādem'e taʿlīm eyleyüp..." ile "...maẓharıdur ve yigirmi sekiz..." arasında kısa bir bölüm eksiktir. Bu bölüm dışında kelime ve cümle eksiklikleri azdır. Çalışmada bu nüshanın satır numaralarını esas nüsha olduğu için belirttik ve "ML" kısaltmasını kulandık.

Karşılaştırmaya dâhil ettiğimiz bir diğer nüsha İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kütüphanesi Osman Ergin Koleksiyonunda bulunan 806 kayıt numaralı 1833 istinsah tarihli nüshadır. XIX. yüzyıl kolbaşı olarak seçtiğimiz bu nüsha, ML nüshasındaki bazı eksik olan kısımları tamamlamasıyla çalışmamızda bize yardımcı olmuştur. Çalışmada bu nüshayı "İBB" olarak gösterdik.

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi 6821 kayıt numaralı nüshayı, Türkçe kelime tasarruflarına yer verilmesi ve arkaik kelimelerin diğer nüshalara göre daha fazla tercih edilmesi sebebiyle karşılaştırmaya dâhil ettik. Nüshada; nesli/oglı, cemīʿ/dükeli, tebdīl/dönmek, ṭıynetin/balçığını gibi Türkçe tasarruflara yer verilmiştir. Bu özelliği ile diğer nüshalardan farklı, özgün nüshadır. Bu nüshayı çalışmada "İÜ" şeklinde gösterdik.

Yapı Kredi Sermet Çifter Yazma Eser Kütüphanesi 796/10 numaralı nüsha karşılaştırmaya dâhil ettiğimiz bir diğer nüshadır. XIX. yüzyılda istinsah edilmiş bu nüsha,

Hurûfî kısaltmalar açısından oldukça zengindir. Karşılaştırmaya aldığımız nüshalar içinde Hurûfî kısaltmalar tablomuzda bulunan; Fażlu'llāh, Teʿālā, Ḥażret, ʿaleyhi's-selām, yigimi sekiz, otuz iki, Rūḥu'llāh, Ḥaḳ, İlāhī ifadelerinin Hurûfî kısaltmaları ortak kullanılmıştır. Bu kısaltmalar dışında kalan tablodaki 23 kısaltma Yapı Kredi nüshasında bulunmaktadır. Hurûfî kısaltmalar açısından oldukça zengin olan bu nüshayı çalışmada "YK" olarak belirttik.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kütüphanesi Osman Ergin Koleksiyonu 208 numaralı nüshayı, bariz cümle eksikliklerinin olması ve İBB nüshasıyla benzer kullanımları sebebiyle nüsha karşılaştırmamıza dâhil etmedik. Örneğin İBB nüshasında olup diğer nüshalarda farklı olan şu kelime tercihleri İBB2 nüshasında da bulunmaktadır: sūrelerin/sözlerin (İBB3b/İBB2 3a), eylemişdür/eyler (İBB14a/İBB2 12a), eylerler/iderler (İBB29b/İBB2 26b), ḫażar anun/ḫażaruñ (İBB29b/İBB2 27a), ʿibāretdür/ʿayāndur (İBB52b/İBB2 47a) Örneklerde belirtilen kelimelerin ilk kısmında bulunanlar ML, İÜ ve YK nüshalarında bulunanlar, diğer kısımdakiler ise İBB ve İBB2 nüshalarında bulunan kelimelerdir. Bu örneklere benzer ortak kullanım çoktur.

Şecere tablomuzda İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kütüphanesinde bulunan bu nüshayı "İBB2" kısaltmasıyla gösterdik.

Bir diğer tam nüsha ise Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphanesinde bulunan 930/1 numaralı, şecere tablomuzda "YK2" olarak gösterdiğimiz nüshadır. Bu nüshayı kelime ve cümle eksikliklerinden dolayı karşılaştırmaya dâhil etmedik. Ayrıca bu nüshanın İÜ nüshası ile aynı yerden istinsah edildiğini tahmin ediyoruz. İÜ nüshası ile ortak kullanımlarının fazla olması ve İÜ nüshasındaki eksik kısımların YK2 nüshasında da bulunmaması bu ihtimali daha da güçlendirdi. Örnek verecek olursak; mecmūʿ/dükeli (İÜ15a/YK2 16a), otuz iki/ yigirmi ṭoḳuz (İÜ15a/YK2 16a), şerīfidür/ laṭīfidür (İÜ17a/YK2 17b), Ḥaḳ/A'llāhu (İÜ17b/YK2 18a) kelimelerinde ilk bölümdeki kelimeler ML, İBB ve YK nüshalarındaki kullanımlarken, ikinci bölümdeki kullanımlar İÜ ve YK2 nüshalarındaki kullanımlardır. Ayrıca İÜ nüshasında bulunmayan, çalışmamızda da aparattta belirttiğimiz ML28a-ML29b arasındaki bölüm YK2 nüshasında bulunmamaktadır.

Aşağıda, tespit ettiğimiz 6 tam nüshanın tahmin ettiğimiz şekliyle şeceresini oluşturduk. Elimizde müellif nüshası olmadığı için elimizdeki nüshaların müellif nüshasından mı yoksa müellif nüshasından istinsah edilmiş bir nüshadan mı istinsah edildiklerini bilemiyoruz. Bu yüzden kol başı olan nüshaların istinsah edildiği nüshaları X

ile sembolleştirdik. İBB nüshasının İBB2 nüshası ile İÜ nüshasının YK2 nüshasının aynı koldan istinsah edildiğini tahmin ettiğimiz için tabloda bu şekilde belirttik.

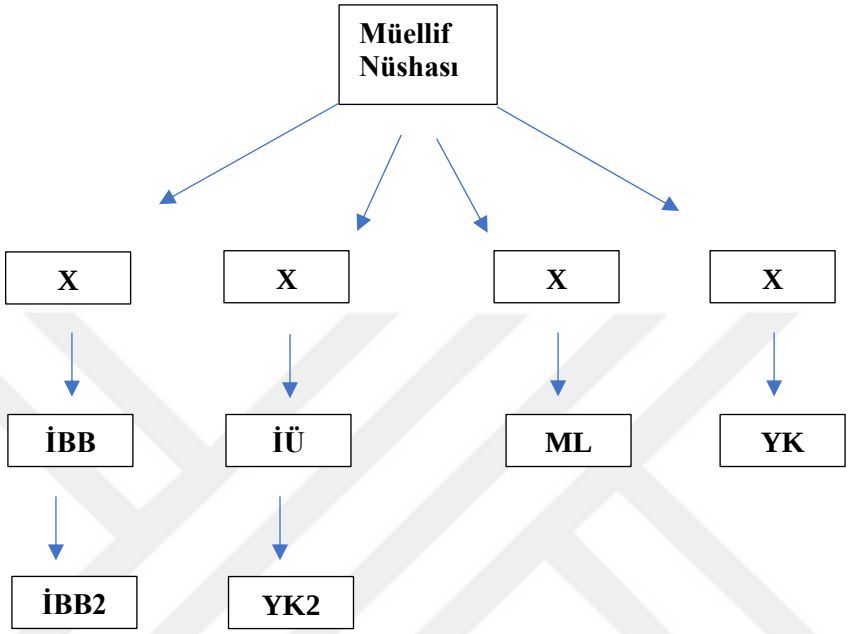

Yazma nüshalarda Hurûfî kısaltmalarına yer verilmiş, belagat ve imla kurallarına özen gösterilmemiştir. Müstensih tasarruflarına da sık rastlanmaktadır. Eserin çok sayıda nüshasının olması, nüsha karşılaştırmalarında zorluklar meydana getirmiştir. Nüsha karşılaştırmasında anlam olarak alternatif oluşturan kelimeleri ve nüshalarda eksik olan bölümleri aparatta gösterdik, asıl nüshaya en yakın bir nüsha oluşturulmaya çalıştık. Eserde fazlaca ayet, hadis ve rivayetlere yer verilmiştir. Nüsha seçiminde ayet ve hadislerin doğru yazılmasını dikkate aldık.

4.1.1. Karşılaştırılan Nüshaların Tavsifi

1) Millet Kütüphanesi: 34 Ae Şeriyye 1232 (ML)

1703 tarihinde istinsah edilmiş olan nüsha, elimizde bulunan en eski nüshadır. Ali Emirî Koleksiyonu'nda bulunan nüshanın müstensihi Ahmed b. Ali 'dir. Vahdet-nâme-i İlâhî'nin içinde bulunduğu mecmua, 93 varak, 13 satırdır. 155x103,100x63 mm. ölçülerindedir. Vahdet-nâme-i İlâhî, yazmanın ilk 75 varaklık kısımdadır. Yazmanın son kısmında (75b-93b) dini öğretilerin Hurûfî açıklamalarla anlatıldığı isimsiz başka bir eser bulunmaktadır. 16b, 20b, 21b, 24a, 39a varak numaralarında unutulan yerler derkenara eklenmiştir. Talik yazı şekli ile yazılmıştır. Kırmızı mürekkep ile ayet ve hadislerin üstü çizilmiştir. Yazmada 57b varak numarası 5. satırında eksik kısım vardır.

Baş (1b): **حمد بی حد و ثنای بی عد اول عالملرك پروردكارنه...**

Son (75a): **ألا إنّ أولياء الله لاخوف عليهم ولا هم يحزنون...**

2) İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kütüphanesi: OE_Yz_0806_01 (İBB)

Osman Ergin Koleksiyonunda bulunan yazma 1833 istinsah tarihlidir. Nüsha 108 varaklık bir mecmua içindedir. 1b-72b arasında Vahdet-nâme-i İlâhî, 73b-108b arasında dini öğretilerin Hurûfî öğretilerle açıklandığı isimsiz bir eser bulunmaktadır. 72 varak ve 14 satırdan oluşmaktadır. 190x130, 125x70 mm. ölçülerindedir. Kırmızı mürekkep kullanılmıştır. 65b numaralı varakta eksik kısım vardır. 1b, 2a, 3a, 3b, 4a, 4b, 5a, 5b, 6b, 7a, 8b, 9a, 10b numaralı varaklarda derkenar bulunmaktadır. Bu derkenarlarda; 1b'de beyit ve hadis, 2a'da 3 müfred ve bir Farsça kıta, 3a-4b arası Emînî mahlaslı gazel, 5a'da Seyfî mahlaslı şairden bir gazel, 5b'de Muhîtî'den bir gazel, 6b ve 7a'da Kadı mahlaslı şairden birer gazel, 8b'de Vîrânî'den bir gazel, 9a'da Vîrânî ve Muhîtî'den birer gazel, 10b'de Vahdetî'den bir gazel bulunmaktadır. Derkenarda bulunan bütün şiirler Hurûfîlikle ilgilidir.

Baş (1b): **حمد بی حد و ثنای بی عد اول عالملرك پروردكارنه...**

Son (72b): **ألا إنّ أولياء الله لاخوف عليهم ولا هم يحزنون...**

3) İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi: No:6821 (İÜ)

Muhammed Nuri isimli bir müstensih tarafından 1845 yılında istinsah edilen yazma, 79 varak, 15 satırdan oluşmaktadır. 105X102 mm. ölçülerindedir. Rika yazılan eser, kahverengi meşin ciltlidir. Ayet ve hadisler kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Baş (1b): **حمد بی حد و ثنای بی عد اول عالملرك پروردكارنه...**

Son (79a): **ألا إنّ أولياء الله لاخوف عليهم ولا هم يحزنون...**

4) Yapı Kredi Sermet Çifter Yazma Eser Kütüphanesi: No: 796/10 (YK)

Ta'lik hatla yazılmış eser 216x136 (110x56) mm. ölçüsünde mecmuanın içinde 123b-157b varaktadır. Mecmuada; Haydarî'nin *Tarîkat-nâme*'si (2b-22a), *Risale-i Hurûfîye* (22b-56a), *Emânet-nâme* (56b-81a), *Risale-i Hurûfîye* (81b-105a), Şeyh Abdal Ergûri'nin *Risâle-i Mebde ve Me'ad*'ı (105b-123a) bulunmaktadır. 21 satırlı, âharlı ince sarı kâğıda yazılmıştır. XIX. yüzyılda istinsah edilmiştir. Ciltsizdir. Müstensihi belli değildir. Kırmızı mürekkep kullanılmıştır.

Baş (123b): **حمد بی حد و ثنای بی عد اول عالملرك پروردكارنه...**

Son (157b): **ألا إنّ أولياء الله لاخوف عليهم ولا هم يحزنون...**

4.1.2. Diğer Nüshalar:

1) İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kütüphanesi: OE_Yz_0208_01

İstinsah Tarihi: 1846

Fiziksel Nitelik: 1b-65b varakları arasında, 13 satır; 225x165, 155x105 mm. Ayetler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Cetvelli, miklepli.

Notlar: *Cavidan* ve *Aşkname*'nin hülasasıdır. Yazma içinde *Vahdet-nâme-i İlâhî*'den sonra 66a-90b numaralı varaklarda *Risale-i Tasavvuf* isimli eser bulunmaktadır.

Baş (1b): **حمد بی حد و ثنای بی عد اول عالملرك پروردكارنه...**

Son (65b): **ألا إنّ أولياء الله لاخوف عليهم ولا هم يحزنون...**

2) ***Yapı Kredi Sermet Çifter Yazma Eser Kütüphanesi: No: 930/1***

İstinsah Tarihi: XIX. yüzyıl. Müstensihi belli değildir.

Fiziksel Nitelik: Nesih hatla, Türkçe, 148x105 (100x70) mm. ölçüsünde, 1a-81b varakta 11 satırlı aharlı ince saman kağıda yazılmıştır. Sırtı yeşil meşin, modern cilt içindedir. Kırmızı mürekkeple cetvellidir.

Baş (1b): **حمد بی حد و ثنای بی عد اول عالملرك پروردكارنه...**

Son (81b): **ألا إنّ أولياء الله لاخوف عليهم ولا هم يحزنون...**

3) ***İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kütüphanesi: OE_Yz_1078***

İstinsah Tarihi: 1870.

Müstensih: Ali Rıza

Fiziksel Nitelik: 30 varak, 21 satır; 195x125, 145x90 mm. Nesih. Ayetler kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Notlar: Hurûfîliğe dairdir. Sonda 2 sayfada "İşârat-ı hatt-ı muhaffiyat" var.

Baş (1b): **حمد بی حد و ثنای بی عد اول عالملرك پروردكارنه...**

Son (30a): **ألا إنّ أولياء الله لاخوف عليهم ولا هم يحزنون...**

4) ***İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kütüphanesi: Bel_Yz_K_0682***

İstinsah Tarihi: XIX. yüzyıl.

Fiziksel Nitelik: 8 varak, 20 satır; 235x160, 180x120 mm. Rika. Defter sayfasına yazılmış. Defterde kırmızı şeritler bulunmaktadır. Noktalama işareti kullanılmıştır.

Notlar: Sonu noksan. Cavidan ve Aşkname'nin hülasasıdır.

Baş (1b): **حمد بی حد و ثنای بی عد اول عالملرك پروردكارنه...**

Son (8b): **اهل جنت اولهلر جنتده ابدی قاله لر قوله تعالی در...**

5) ***İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kütüphanesi: OE_Yz_0656_09***

İstinsah Tarihi: 1816

Fiziksel Nitelik: 164b-198b varak, 21 satır; 205x135, 170x90 mm.

Notlar: *Cavidan* ve *Aşkname*'nin hülasasıdır. Mecmua içindedir. Mecmua içindeki diğer eserler ve varak numaraları şunlardır: *İtikad-name-i Lahutiye* 1b-65b, Nesimi- *el-Mukaddimet el-Hakayık* 73b-88a, Virani Baba- *Nazm-ı Nesr-i Virani Baba* 93b-120b, İzzeddin Abdülmecid b. Ferişte- *Sa'âdet-nâme* 124a-145b, el-Fakr es-Sevad el-*Vech fi'd-Dareyn* 145b-147a, *Risale-i Nokta* 147a-148b, *Risale-i Beyan-ı Nubuvvet-i Nebi ve Velayet-i Veli* 149a-149b, İzzeddin Abdülmecid b. Ferişte- *Ahiret-nâme* 150a-163b, Bedreddin Mahmud b. İsrail- *Risale-i Fakr* 199a-201b, İzzeddin Abdülmecid b. Ferişte- *Risale-i Huruf* 202a-205a, İlm-i tevil kaidesi üzere oluşturulmuş risale 206b-223b, *Şerh "Ene noktatun tahte'l-bâ"* 215b-216b, *Mecma el-Makasıd Tercümesi* 217b-227b, Magribi- *Tuhfetü'l-Uşşak*

227a-244b, Ahmed Balabani- *Risale-i Ehadiye Tercümesi* 244b-250b, Süluk hakkında risale 244b-252b, Şemseddin Ebu's-Sena Ahmed b. Mehmed Sivâsî- *Kelam-ı İmam Ali Tercümesi* 253a-255b, *Risale-i Huruf* 257b-263a.

Baş (164b): **حمد بی حد و ثنای بی عد اول عالملرك پروردكارنه...**

Son (198b): **ألا إنّ أولياء الله لاخوف عليهم ولا هم يحزنون...**

6) İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kütüphanesi: OE_Yz_1296_02

Fiziksel Nitelik: 12b-28b varak, 16 satır; 160x105, 140x95 mm.

Notlar: Noksan bir nüsha. Sonda 29a-32a yapraklarda aynı konuda fevâid var. 33. varak boştur. Mecmua içindedir. Mecmua içindeki diğer eserler ve varak numaraları şunlardır: *Kitab-ı Futuvvetname ve Erkan-ı Tarikat* 1b-11b, *Nazm ve Nesr-i Virani Baba* 34b-78a, Bali-i Sofyevi- *Etvar-ı Seb'a* 84b-107a, Kaygusuz Abdal- *Manzume-i Kaygusuz* 111b-135b, Kaygusuz Abdal- *Divan* 135b-159a, *Fal-ı Kur'an* 160b-163b.

Baş (1b): **حمد بی حد و ثنای بی عد اول عالملرك پروردكارنه...**

Son (31b): **اهل دللر نسخا كبرا ديديگی زات حق اومدر...**

7) Millet Kütüphanesi: 34 Ae Şeriyye 1362/1

İstinsah Tarihi: 1761

Fiziksel Nitelik: 51 varak, 15 satır; 150x103,103x56 mm.; Sırtı meşin, yüzü ebru kâğıt kaplı, şirazeli, miklepli

Notlar: Kenan Bey vakfıdır.

Baş (1b): **حمد بی حد و ثنای بی عد اول عالملرك پروردكارنه...**

Son (52a):**...مشاهده اولب کورونیدی ایمدی چاره یوقدر مادام که**

*8) **Konya Mevlâna Yazma Eser Müzesi Abdulbaki Gölpınarlı Koleksiyonu: No:23***

İstinsah Tarihi: 1845

Müstensih: Muhammed Nuri

Fiziksel Nitelik: 60 varak, 15 satır; 18.7x11.5 ö.; sırt ve kenarları meşin, üstüne kâğıt kaplanmış mukavva ciltli. Kâğıdı aharlı, samânî renkte. Yazısı rik'ayı çalan bir nesih.

Notlar: Hurûfî remzleri surhla yazılmış. Bazı hususi adların üstlerine surh çizgi çekilmiş. Âyet ve hadisler, surhla harekelenmiş. 52. A da Nesîmî'den bir beyitte istişhâdda bulunuyor. Hurûfîliğe tam inanmış olmakla beraber Hz. Ali'den rivayetlerde bulunmakta (3b, 4a) hakkındaki hadisleri zikretmekte (6a, 6b), fakat, mesela abdestte ehl-i sünnete uymakta, diğer hükümlerde de aynı intibaı göstermekte (25a, 25b). Hurûfîliğin, Bektâşîlik tarafından temsil edilmesinden sonraki çağlarda, Hicrî X-XI. Yüzyıllarda yaşamış bir zât olsa gerek. (Abdulbaki Gölpınarlı'nın katalog notu.)

Baş (2b): **حمد بی حد و ثنای بی عد اول عالملرك پروردکارنه...**

Son (61b): **ألا إنّ أولياء الله لاخوف عليهم ولا هم يحزنون...**

*9) **Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Nafiz Paşa Koleksiyonu: No:1509***

İstinsah Tarihi: 1871

Müstensih: Hasan Şevki b. El-Hac Muhammed

Fiziksel Nitelik: 37 varak, 19 satır; 220X140,145X75 mm. Talik.

Baş (232b): **حمد بی حد و ثنای بی عد اول عالملرك پروردکارنه...**

Son (268a): **ألا إنّ أولياء الله لاخوف عليهم ولا هم يحزنون...**

10) ***İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi: No: 3827/9***

İstinsah Tarihi: 1863

Müstensih: es-Seyyid eş-Şeyh Mehmed Sırrı el-Vahdeti er-Rıfai el-Kıyyali es-Suudi

Fiziksel Nitelik: 15 varak, 25 satır. 178x130, 129x68 mm. Talik. Mecmua içinde 107b-122b arasında, mecmuanın sonundadır. 122. Kâğıdı aharlıdır. Cildi siyah meşin kaplıdır. Istampa yaldızlı kenar sulu, şemseli ve mikleplidir.

Notlar: Söz başları ve Arapça ifadeler kırmızıdır. Mecmuada bulunan eserler ve varak numaraları şu şekildedir: en-Nablusî Abdülgani b. İsmail b. Abdülgani- *Cem'ü'l-esrar fi men'i'l-eşrâr müne't-ta'n fi's-sûfliyeti'l-ahyâr en-Nablusî* 1b-20b, Mehmed Sırrı er-Rıfa'i- *Şerh-i Nakşi'l-Füsus* 21b-29a, Mehmed Sırrı er-Rıfa'i- *Risale-i Sual ve Cevâb Mısrî* 29b-32a, Kuşadalı İbrahim es-Seyyid Halveti- *Suret-i Mektûb* 33a, Mehmed Sırrı er-Rıfa'i- *Terceme-i Risale-i Gavsiyye* 33b-36a, Muhammed Nurü'l-Arabi Seyyid Muhammed Nurü'l-Arabi el-Hüseynî en-Nakşibendî el-Üskübî- *ed-Dürretü's-seniye fi şerh risaleti'l-gavsiye Muhammed Nurü'l-Arabi* 37b-47a, Şehzâde Muhyiddin Mehmed b. Muslihiddin Mustafa Kocevî- *Şerhu Noktati'l-beyan Şeyhzâde* 48b-61a, es-Seyyid eş-Şeyh Mehmed Sırrı er-Rıfai el-Kıyyali es-Suudi- *İtikad-nâme-i Hamza* 61b-106b.

Baş (107b): **حمد بی حد و ثنای بی عد اول عالملرك پروردكارنه...**

Son (122a): **ألا إنّ أولياء الله لاخوف عليهم ولا هم يحزنون...**

11) ***Milli Kütüphane: No: A 4897***

Fiziksel Nitelik: 18 varak, 19 satır. 215x130-150x65 mm. ölçülerinde. Talik. Gri çizgili defter kağıdında. Ciltsiz, zarf içinde. Başta 15 yaprak boş, sonu eksik. Varak numaralandırması dolu sayfalara göre yapılmıştır.

Notlar: Eser kelamla ilgilidir.

Baş (1a): **حمد بی حد و ثنای بی عد اول عالملرك پروردكارنه...**

Son (17b): **عددنجه ایلرسن تا معلوم اولا كه قلدوغن نماز...**

12) ***Almanya Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmalar: No: Ms.or.oct.2440***

Fiziksel Nitelik: 32 varak 19 satır. 205x140-170x90 mm. ölçülerinde. Nesih.

Notlar: Mecmua içinde 1b-33a içindedir. Mecmuada bulunan eserler ve varak numaraları şu şekildedir: *Risâle-i Alî-i Kûfî* 33a-37a, *Mes'ele ez-Ebyât-ı Kıyâmet-nâme* 37b-38a, *Risâle-i Nokta* 39b-42a, *Risâle-i Fetih-nâme-i İlâhî* 43b-45b, Feriştehoğlu Abd el-Mecîd b. İzz ed-dîn-*Sa'âdet-nâme* 46a-70a, *Maksadü'l-Aksâ* 71b-101b, 102b-126b

4.2.Eserin Hazırlanışında İzlenen Yol

1) Eserin yazımında kullandığımız nüshaların varak numaraları ve esas aldığımız ML nüshasının satır numaraları köşeli parantez ile belirtilmiştir.
2) Metin kuruluşunda okunuşundan emin olamadığımız ve karşılaştırmada aparata alacağımız kelimelerde ihtilafa düştüğümüz durumlarda İstanbul Büyükşehir Belediyesi 208 kayıt numaralı nüsha ile Yapı Kredi Sermet Çifter Yazma Eser Kütüphanesi 930/1 kayıt numaralı nüshadan yararlandık.

3) Nüshalarda bulunmayan ancak anlam olarak gerekli olan bazı ekler metin tamiri tekniğine uygun şekilde köşeli parantez ile eklenmiştir. "Mecmūʿ[ı] (ML64a)", "cemīʿ[i] (ML65a)" gibi.
4) Günümüz Türkçesine uygun olarak noktalama işaretleri kullanılmıştır.
5) Eserde bulunan ayet, hadis ve rivayetler Arapça, Sadî Şirazî'nin iki beyti Farsça yazılmıştır. Anlamları aparatta verilmiştir. Ayetlerin anlamları Diyanet İşleri Başkanlığı'nın sitesinden yararlanılarak yapılmıştır. (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019)
6) Ayet, hadis ve Arapça rivayet ve sözler eserde Arap harfli verilmiş ve Türkçe anlamı aparatta gösterilmiştir. Ayetlerde, ayetin adı ve ayet numarası parantez içinde gösterilmiştir. Hadislerin kaynakları ise cilt numarası ve sayfa numarası verilerek gösterilmiştir.
7) Metnin kuruluşunda nüsha farklarının hepsinin gösterilmesi karışıklığa neden olacağından sadece anlam olarak alternatif oluşturan kelimeler ve nüshalarda eksik olan bölümler aparatta gösterilmiştir.
8) Eserde konulara göre paragraf başı yapılmıştır.
9) Atıf vavı öncesi çift sessiz ile biten kelimeler, çift sessiz olarak yazılmıştır. "nefyy u ıṣbāt (ML19b)", "ḥadd u nihāyet (ML18a)" gibi
10) Aslen "ḳāʾināt", "cāʾiz" olarak transkribe edilen kelimeler ML nüshasında "ḳāyināt", "cāyiz" şeklinde yazıldığı için esas alınan ML nüshasına uyulmuştur.
11) İÜ nüshasında eksik olan ML28a-ML29b arasında kalan kısım aparatta [...] ifadesi ile kısaltılmıştır.
12) Türkçe kelimelerin imlâsında eserin ne zaman yazıldığı bilmediği için XVI-XVII. yüzyıl imlası tercih edilmiştir.
13) Hurûfî kısaltmalar metin oluşturulurken uzun şekliyle yazılmıştır.
14) Metinde geçen Arapça-Farsça kelime ve ibarelerin yazımında genel olarak Prof. Dr. İsmail Ünver'in "Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler" başlıklı yazısında belirtilen kurallara uyulmuştur.
15) Metnin yazımında aşağıdaki çevriyazı (transkripsiyon) işaretleri kullanılmıştır:

ث	s̱, Ş
ح	ḥ, Ḥ
خ	ḫ, Ḫ
ذ	ẕ, Ẕ
ص	ṣ, Ṣ
ض	ḍ, Ḍ/ ż, Ż
ط	ṭ, Ṭ
ظ	ẓ, Ẓ
ع	ʿ
غ	ġ, Ġ
ق	ḳ, Ḳ
ك	k, K/ ñ, Ñ/ g, G

Arapça ve Farsça kelimelerdeki uzun ünlüler şöyle gösterilmiştir:

آ	ā, Ā
و	ū, Ū
ى	ī, Ī

4.3.Hurûfî Kısaltmalar

Sıra No	Kısaltma	Osmanlı Türkçesi	Transkribe
1	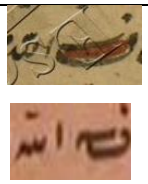	فضل الله	Fażlu'llāh
2	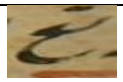	تعالی	Teʿālā
3		حضرت	Ḥażret
4	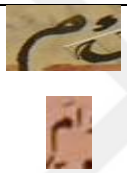	علیه السلام	ʿaleyhi's-selām
5		یگرمی سکز	yigirmi sekiz
6		اوتز ایکی	otuz iki
7		روح الله	Rūḥu'llāh
8		حق	Ḥaḳ
9		الهی	İlāhī
10	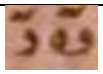	وجه ادم	vech-i Ādem

11		لوح محفوز	levḥ-i maḥfūẓ
12		هوّا	Havvā
13		والسلام	ve’s-selām
14		خط	ẖaṭ
15		رسالت	Risālet
16		صورت الله	ṣūretu’llāh
17	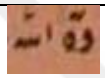	وجه الله	vechu’llāh
18		صلوت	ṣalāt
19	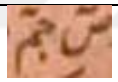	صلوت جمعه	ṣalāt-ı cumʿa
20		ركعت	rekʿat
21		اون بش	on beş
22		ساعت	sāʿat
23		اون يدى	on yedi
24		اون بر	on bir
25		اون درت	on dört

26		خلقت	ḫilḳat
27		خطوط	ḫuṭūṭ
28		ذات	ẕāt
29		خط استوا	Ḫaṭṭ-ı istivā
30		فضل	Fażl
31		انسان	insān
32		قرآن	Ḳur’ān
33		شيطان	şeyṭān
34		فلك البروج	felekü’l-burūc

4.4.Metin

BİSMİ'LLĀHİ'R-RAḤMĀNİ'R-RAḤĪM

[ML1b][İBB1b][İÜ1b][YK122b][1]Ḥamd-i bī-ḥadd ü ṣenā-yı bī-ʿadd ol ʿālemlerüñ perverdgārına [2]olsun[1] kim benī ādem **"و لقد كرّمنا بنى ادم** [3]**و لقد خلقنا الانسان فى احسن تقويم"**[2] ḥükmüyle cemīʿ-i maḥlūḳātdan mükerrem [4]ü muʿaẕẓām ḳıldı. İmdi ey ʿāṣıḳān[3]-ı[5]ehl-i vaḥdet ve ey ṭālibān-ı bāb-ı raḥmet! Bu żaʿīf [6]ü naḥīf Dervīş[4] Muḳīmī ki bende-i Fażlu'llāh'dur [7]hidāyet-i Ḥaḳ ile bu ʿilm-i İlāhī'nüñ sır u ḥaḳīḳati [8]üzerine bu risāleyi yazdı[5] ve bu risālenüñ adını [9][İÜ2a]Vaḥdet-nāme-i İlāhī ḳoyup siz erenlerden temennā [10]eyler[6] kim iḳtiżāʾ-i kāyināt ber-ḳarār olduġunca bu Vaḥdet[ML2a]-nāme-i İlāhī ile ferāmūş olınmayup diliñüzde meẕkūruñuz [2]ola.

Kim **"الحمدالله الّذى هدانا لهذا و ماكنّا لنهتدى** [3]**لولا ان هدانالله"**[7] yaʿnī mecmūʿ-ı evliyā vü enbiyā ki [4]ʿālem-i ġaybdan ʿālem-i şehādete gelmişlerdür, Ḥaḳ[8] [5]Teʿālā'nuñ [İBB2a]vaḥdāniyyetine şükr eylemişlerdür kim bize [6]hidāyet eyledi. Yoḫsa ol A'llāhu Teʿālā bize hidāyet [7]eylemeseydi biz hidāyet bulmaz idük." diyü Ḥaḳ [8]Teʿālā'ya ʿöẕr [ü] niyāz eylediler. İmdi öyle olsa şimdiki [9]ḥālde cānib-i Ḥaḳ'dan bize hādī vü mehdī [ve] delīl [10]ü burhān Ḥażret-i [İÜ2b]Resūlu'llāh ile Kelāmu'llāh'dur kim [11]ḳavlühu Teʿālā: **"الم ذالك الكتاب لاريب فيه هدى للمتّقين"**[9] [12]Yaʿnī elif-lām-mīm bu kitābdur ki anda şek yokdur kim[10] muttaḳīlere [13]hidāyet içindür. Niçün[11] kim Ḥaḳ Teʿālā Kelām-ı ḳadīmine hādī [ML2b]vü mehdī [YK123a]buyurmışdur ve Resūlu'llāh daḫı hādī vü mehdī vü raḥmet [2]dimişdür[12] ki ḳavlühu Teʿālā: **"ومارسلناك الّارحمةً للعا**[3]**لمين"**[13] Yaʿnī yā Muḥammed! Biz

---

[1] olsun: -ML, -İBB, -YK
[2] "Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık." (Tin/4) "Andolsun biz insanoğluna şan, şeref ve nimetler verdik. (İsra/70)
[3] ʿāṣıḳān: ṭālib-i ʿāṣıḳān: İÜ, YK
[4] Dervīş: -İBB, -YK
[5] yazdı: te'līf eyledi, İBB, YK; yazdım, İÜ
[6] eyler: eylerim, İÜ
[7] "Biz onların kalplerinde kin namına ne varsa söküp attık. Altlarından da ırmaklar akar. "Hamd, bizi buna eriştiren Allah'a mahsustur. Eğer Allah'ın bizi eriştirmesi olmasaydı, biz hidayete ermiş olamazdık." (Araf/43)
[8] Ḥaḳ: Allāhu, İÜ
[9] "Elif, Lâm, Mim. İşte bu Kitap ki, O'nda hiçbir şüphe yoktur. Takva sahipleri için bir hidayettir." (Bakara/1-2)
[10] kim: -ML, -YK
[11] Niçün: -İÜ
[12] dimişdür: ḳomışdur, İÜ
[13] "(Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik." (Enbiya/107)

seni irsāl eylemedük[1] illā [4]ʿālemlere raḥmet içün. İmdi Kelām-ı Mecīd'de bunuñ [5]gibi āyet-i şerīf[2] çoḳdur. Zīrā kim Ḥażret-i Ḥaḳ'dan [6]Ḥażret[3]-i Resūlu'llāh'a her[4] ḥitāb kim [İBB2b]olurdı Kelāmu'llāh [7]ile olurdı ve āyet āyet inerdi. Ḳavlühu Teʿālā: [İÜ3a]**"هوالّذى انزل عليك الكتاب منه ايات محكمات هنّ امّ الكتاب"**[56] Yaʿnī ol Allahu Te'ālā senüñ üzerine[7] [10]kitāb indürdi ki ol kitāb āyāt-ı muḥkemātdur [11]ve[8] Ümmü'l-kitābdur ki ümm dimek ana dimek olur[9] ve Ḥażret [12]-i Resūlu'llāh daḫı[10] Nebīyyü'l-ümmī buyurmışdur. Ol daḫı ana dimek [13]olur ve daḫı aṣl dimek olur. Aṣl diyü anaya dirler [ML3a]kim cemīʿ-i eşyā andan ẓuhūra geldi. Niçün kim cemīʿ-i eşyā [2]Ḥażret-i Resūlu'llāh'uñ maḥabbetine ḫalḳ olup ẓuhūra[11] gelmişdür [3]ki mecmūʿ[12]-ı eşyānuñ anası ve cemīʿ[13]-i ervāḥuñ babasıdur.

[4]Ḳāle ʿaleyhi's-selām **"انا أب الارواح و امّ الأشيا"**[14] ve hem Ḥażret-i [5] Ḥaḳ[15] Teʿālā[16] buyurur kim:[17] **"لولاك لولاك لما خلقت الأفلاك"**[IÜ3b][18][19] Yaʿnī, yā Muhammed! Eger[20] sen[6] olmayayduñ eflākı ḫalḳ eylemezdüm. İllā on sekiz biñ [7]ʿālemi senüñ yüzüñ ṣuyına ḫalḳ eyledüm diyü buyurmışdur. [8]Niçün kim[21] eşref-i maḫlūḳāt ve ekmel-i mevcūdātdur[İBB3a] ve hem [9]Kelāmu'llāh'uñ muḫāṭabıdur. Elif, lām, mīmden tā, ḳāf, [10]nūna gelince yigirmi ṭoḳuz sūre-i muḳaṭṭaʿatla Ḥażret-i Aḥādiyyet [11]Ḥażret-i Resūlu'llāh'a ḫiṭāb eylemişdür kim ḳāle Teʿālā[22]: **"يسن[12]و القران الحكيم إنّك لمن المرسلين على صراطٍ[13]مستقيمٍ"**[23] Yaʿnī **"يا"** yā-yı nidādur ve **"سين"** Muḥammed'dür dimek olur kim[24] "Yā

---

[1] eylemedük: eylemedüm, İÜ
[2] şerīf: kerīme, İÜ
[3] ḥażret: cenāb, İÜ
[4] Her: -ML, -YK
[5] "O, sana Kitab'ı indirendir. Onun (Kur'an'ın) bazı âyetleri muhkemdir, onlar kitabın anasıdır." (Al-i İmran/7)
[6] **الكتاب** : -ML
[7] üzerine: öziñe, ML
[8] muḥkemātdur ve: muḥkemātdan, İÜ, YK
[9] olur: -İBB
[10] daḫı: -İÜ
[11] Ẓuhūra: -İBB
[12] mecmūʿ: cümle, İÜ
[13] cemīʿ: cümle, İÜ
[14] "O bütün ruhların babası ve eşyaların annesidir." (Füsusü'l-Hikem Şerhi, 267-268)
[15] Ḥaḳ: Bārī, İBB
[16] Ḥaḳ Teʿālā: Resūlu'llāh ḥaḳḳında, İÜ
[17] buyurur kim: -ML, -YK
[18] **لولاك** : -ML, -YK
[19] "Sen olmasaydın (Ey Muhammed), felekleri yaratmazdım" (Keşfü'l-Hafâ, 2/164)
[20] Eger: -ML, -İBB
[21] Niçün kim: Çünkim, İÜ
[22] ḳāle Teʿālā: -ML, -İBB, -YK
[23] "Yā-sīn! (Ey Muhammed!) Hikmet dolu Kur'an'a and olsun ki sen elbette dosdoğru bir yol üzere (peygamber) gönderilenlerdensin." (Yasin/ 1-4)
[24] Dimek olur kim: -ML, -İÜ, -YK

Muḥammed” [ML3b]dimek olur[1], taḫḳīḳsin, sen Ḳurʾān-ı ḥakīmsin ve cemīʿ-i mür[2]sellerden ʿalā ṣırāṭın müstaḳīmsin ve bir daḫı buyurmışdur [YK123b]ki[2]: [3]**“طه ماانزلناعليك لتشقى القرآن”**[IÜ4a][3] Yaʿnī **“طه”** daḫı “Yā Muḥammed” [4]dimek olur, biz Ḳurʾān’ı senüñ üzeriñe indirmedük [5]meşaḳḳat çekersin. İllā Ḥaḳḳ’dan ḳorḳanlara vʿaẕ itmek[4] içün [6]indirdük ve bir daḫı: **“كهيعص ذكر رحمت ربّك عبده زكريّاً”**[7][5] Yaʿnī kāf hā[6] kāfıdur ve hā[7] Hādīdür ve Ḥaydur [8]ḳullaruñ derdine ve ʿālīmdür bendeleri esrārına [9] ve ṣādıḳdur. Yaʿnī, yā Muḥammed! Senüñ Perverdgāruñ[8] Zekeriy[10]yā ḳuluñı raḥmet eyle[9], añdırdı.

[İBB3b]Egerçi cemīʿ-i Kelāmu’llāh’uñ ḫiṭābı [11]Ḥażret-i Resūlu’llāh’dur ve ammā[10] Ḥaḳ Teʿālā’nuñ bu sūrelerde[11] [12]nice murādı vardur ve nice esrārı vardur.[12] Anuñçün ʿulemā-yı ẓāhirüñ müfessirleri [13]bu sūrelerüñ[13] tefsīrinde ʿāciz u fürū-mānde ḳalurlar [ML4a]ve daḫı Ḥaḳ[14] Teʿālā’dan ġayrı kimse bu sūrelerüñ[15] [2]sırrını bilmez[16]. Ḳavlühu Teʿālā: **“والرّاسخون في العلم والجسم[18] يعلم تأويله الاّالله”**[IÜ4b][3][17][19] Yaʿnī, Kelāmu’llāh’uñ sırrını A’llāh’dan[20] ġayrı kimse[21] [4]bilmez illā A’llāh bilür ve daḫı ʿilminde rüsūḫ bulan ʿālimler [5]ve ʿārifler bilür ve anlara maʿlūmdur ki Ḥażret-i Ebābekr Raḍia’llāhu [6]ʿanhüm[22] ʿAli Kerrema’llāhu vecheh buyurur[23]: **“انّالله تع فى كلّ كتاب سرّاً و سرّالقران فى اوائل السّور”**[7][24] Yaʿnī, [8]A’llāhu Teʿālā’nuñ her kitābda bir sırrı vardur ve Ḳurʾān’uñ [9]sırrı sūrelerinüñ evvelindedür ve ḳāle İmām [10]ʿAli Kerrema’llāhu vecheh: **“جميع اسرارالله تع فى كتب السّما ويّة وجميع مافى كتب السماويّة**[IBB4a][11]**فى القران**[12]**وجميع ما في**

---

[1] dimek olur: -İBB
[2] ki: -ML, -YK
[3] “Tâ-hâ. (Ey Muhammed!) Biz Kur'an'ı sana sıkıntı çekesin diye indirmedik.” (Taha/ 1-2)
[4] itmek: eylemek, İBB, YK
[5] “Kâf Hâ Yâ Ayn Sâd. Bu, Rabbinin, Zekeriya kuluna olan merhametinin anılmasıdır.” (Meryem/ 1-2)
[6] hā: -YK
[7] hā: ML -, YK -
[8] Perverdgāruñ: şükrüñ, İBB, YK
[9] eyle: -İBB
[10] ve ammā: fe-ammā, ML
[11] sūrelerde: sözlerde, İBB, YK
[12] ve nice esrārı vardur: -ML
[13] sūrelerün: sözlerün, İBB, YK
[14] Ḥaḳ: Allāh, İÜ
[15] sūrelerün: sözlerün, İBB
[16] bilmez: bilmez dirler, YK
[17] **وما**: -İBB
[18] **والجسم**: -ML, -İBB
[19] “Oysa onun gerçek manasını ancak Allah bilir. İlimde derinleşmiş olanlar...” (Al-i İmran/7)
[20] Allāh’dan: ümmeden: İÜ
[21] kimse: kimseler, İBB
[22] Ebābekr Raḍia’llāhu ʿanhüm: -İBB, -YK
[23] ʿAli Kerrema’llāhu vecheh buyurur : aydur, İÜ
[24] “Her kitapta sır vardır. Allah’ın sırrı Kur’an’ın surelerinin başındadır.” (Bihâru’l-Envâr, 88/11)

القران [1] **فى فاتحة الكتاب و جميع ما في** [13]**فاتحة الكتاب في بسم الله و** [IÜ5a]**جميع مافى بسم الله** [ML4b]**فى نقطة تحت الباء و انا نقطة تحت الباء"**[2] Yaʿnī İmām [2]ʿAli Ḥażretleri[3] Kerrema'llāhu vecheh buyurur kim: Ḥaḳ[4] Teʿālā'nuñ [3]cemīʿ-i esrārları [YK124]gökden yire inen kitāblarındadur. Yaʿnī Tev[4]rat'da ve İncīl'de ve Zebūr'dadur ve bu kitāblaruñ esrārı [5]Ḳurān'dadur ve Ḳurān'uñ esrārı sūrelerinüñ evvelindedür [6]ve[5] sūrelerinüñ esrārı Fātiḥātü'l-kitāb'dadur ve Fātiḥātü'l-kitāb'uñ [7]esrārı Bismi'llāh'dadur ve Bismi'llāh'uñ [8]esrārı Bismi'llāh'uñ bā'sındadur. Ve ʿAli Kerrem[9]a'llāhu vecheh: Ol bir noḳṭa ki ʿilm-i evvelīn u āḫirīnüñ [10] aṣlıdur, **"أنا نقطة تحت الباء"**[6] buyurmışdur. [11]Ve bir daḫı buyurur kim: **"نقطة كثرها الجاهلون**[IÜ5b] **العلم"**[7] [12]Ve ḥurūf-ı teheccī kim yigirmi sekiz ḥarfidür[8] ki bir daḫı lām elifdür. [13]Yigirmi [İBB4b]ṭoḳuz ḥarf[9] olur kim yigirmi ṭoḳuz sūre-i [ML5a]muḳaṭṭaʿātuñ ʿadedince[10] muḳābilinde[11] vāḳıʿ olmışdur ki cemīʿ gökden [2]inen kitāb-ı enbiyā[12] anuñla mürekkebdür ve mecmūʿ-ı kitābuñ aṣlı [3]bu ḥurūf-ı teheccī-yi müfredātdur kim Kelāmu'llāh'uñ aṣlıdur.

[4]Eger bu yigirmi sekiz[13] ḥarfi[14] Kelāmu'llāh'dan alasın Kelām[5]u'llāh'uñ sırrı maʿlūm olmaz ve Kelāmu'llāh'uñ vücūdı ḳalmaz. [6]İmdi Kelāmu'llāh ezelī vü ebedī bu yigirmi sekiz[15] ḥarf[16] ile [7]mürekkebdür ki cemīʿ-i mürekkebātuñ aṣlıdur ve yigirmi sekiz ḥurūf-ı [8]müfredātdur ki mecmūʿ-ı arż u semāvātda[17] olan [9]eşyāʾ-i [İÜ6a]esmāʾ cihetiyle iḥāṭa eylemişdür kim ḳavlühu Teʿālā[18]: **"احاطه بكلّ شىء علما**[10] **و قد انّ الله"**[19][20] Yaʿnī Ḥaḳ[22]

---

[1] **القران**: -YK

[2]"Allah'ın sırlarının hepsi semâvî kitaplardadır. Semâvî kitaplarda olanların hepsi Kur'an'dadır. Kur'an'da olanların hepsi Fatiha suresindedir. Fatiha suresinde olanların hepsi besmelededir. Besmelede olanların hepsi 'bâ' harfinin altındaki noktadadır. İşte ben 'bâ'nın altındaki noktayım." (Buhari/57)

[3] İmām ʿAli ḥażretleri: Hażreti İmam ʿAli, İBB, YK

[4] Ḥaḳ: Allāh, İÜ

[5] sūrelerinüñ evvelindedür ve: -YK

[6] "O nokta b harfinin altındadır." (Bkz. (Girâb, 2015))

[7] "İlim bir nokta idi, onu cahiller çoğalttı." (Avâliyu'l-Âlî, 4/129)

[8] ḥarfidür: ḥurūfdur, İÜ

[9] ḥarf: ḥurūf, YK

[10] ʿadedince: -ML

[11] muḳābilinde: -İÜ

[12] enbiyā: -ML, -İBB, -YK

[13] sekiz: ṭoḳuz, İÜ, YK

[14] ḥarfi: ḥurūf, İBB, YK

[15] sekiz: ṭoḳuz, İÜ

[16] ḥarfi: ḥurūf, İBB

[17] semāvātda: semāvāta, ML

[18] ḳavlühu Teʿālā: -ML, -İBB

[19] **انّ الله**: -ML, -İBB

[20] "Allah her şeyi ilim ile kuşattı." (Talak/12)

[21] **انّ الله**: -ML

[22] Ḥaḳ: Allāh, İÜ

Teʿālā buyurur: Ben cemīʿ-i [11]eşyāʾyı ʿilmüm ile iḥāṭa eyledüm[1] ki yigirmi sekiz[2] kelime-i İlāhī kim [12] benüm ʿilmimdür. Mecmūʿ-ı eşyāʾyı iḥāṭa eylemişdür ve her şeyʾde bir ismi ve bir resmi vardur.

Ve bir daḫı bu kim Fātiḥa[ML5b]tü'l-kitāb yedi āyetdür ve yigirmi bir ḥarf ve yigirmi ṭoḳuz lafıẓdur. [2]Niçün kim yigirmi ṭoḳuz sūre-i muḳaṭṭaʿāt kim [İBB5a]Ḳurān'uñ aşlı [3]ve ḥaḳīḳatidür, anuñ muḳābilinde vāḳıʿ olmışdur. Tā maʿlūm [4]ola kim yigirmi ṭoḳuz sūre-i muḳaṭṭaʿāt [YK124b]Fātiḥatü'l-kitāb'da[3] [5]mevcūddur. Şol sebebden Fātihatü'l-kitāb'uñ [6]adı Ümmü'l-kitāb'dur ve hem yedi āyet oldı. Ḳāle ʿaleyhi's-selām[4]: [7][İÜ6b] **"سبع ايات اهدايهنّ بسم الله الرّحمن الرّحيم"**[5] Yaʿnī[6] bir daḫı Bismi'llāh'dur kim yigirmi [9]ṭoḳuz ḥarfle mürekkebdür ve mecmūʿ-ı ʿilmüñ[7] evvelinde [10]yazılur. Ḥaḳ Teʿālā'nuñ ism-i şerīfidür ve cemīʿ-i ʿilmüñ[8][9] [11]evvelinde añarsın. Ol daḫı bu resmledür kim [12]**"ب، س، م، ال، ل، ه، ال، ر، ح، م، ان، ال، ر، ح، ى، م"** [13]ve daḫı lafẓau'llāhdur kim ism-i Ẕāt'dur. Beş [ML6a]ḥarfdür. Melfūzı on dört kelime olur. **"الف، لام، الف، هى"**[2] Cemīʿ yigirmi ṭoḳuz ḥurūf olur[10] [3]kim yigirmi ṭoḳuz sūre-i muḳaṭṭaʿāt ve yigirmi ṭoḳuz[11] lafẓı Fātiḥa ve yigirmi[12] [4]ṭoḳuz ḥurūf-ı tehecciī[13] muḳābilinde vāḳıʿ[14] olmışdur kim Bismi'llāh'[5]da bu ḥaḳīḳatler[15] mevcūddur. Şol sebebden mecmūʿ-ı [6]ʿilmüñ evvelinde Bismi'llāh yazılur ki cemīʿ-i ʿilmu'llāh [İÜ7a]Bismi[7]llāh'da mevcūddur. Anuñçün[16] evvel[17] [İBB5b]Bismi'llāh[18] añarsın [8]ve söylersin kim ism-i Ẕātdur. Mecmūʿ-ı ṣıfāt anuñ [9]üzerine müstecmiʿ olmışdur kim ism-i Ẕāt-ı müstecmiʿ [10]cemīʿ-i ṣıfāt ve mecmuʿ-ı sıfātuñ sırrı ve ḥaḳīḳati bu ism-i [11]Ẕātdur ki cemīʿ-i ṣıfātlar anuñ taḥt-ı taṣarrufundadur. Nite[12]kim mecmūʿ-ı ulūmuñ aşlı ve ḥaḳīḳati bir noḳṭa olduġı [13]gibi.

---

[1] iḥāṭa eyledüm: ḳapladım: İÜ
[2] sekiz: ṭoḳuz, İÜ, YK
[3] kitāb'da: kitāb içinde, İÜ
[4] Ümmü'l-kitāb'dur ve hem yedi āyet oldı. Ḳāle ʿaleyhi's-selām: -İBB
[5] "Yedi āyetten biri **'بسم الله الرّحمن الرّحيم'**" (Mecmauʾz-Zevâid, 2/112)
[6] yaʿnī: -İÜ
[7] ʿilmüñ: 'ulūmuñ, İBB, YK
[8] ʿilmüñ: ulūmuñ, YK; -ML
[9] evvelinde yazılur. Ḥaḳ Teʿālā'nuñ ism-i şerīfidür ve cemīʿ-i ʿilmüñ: -İÜ
[10] ḥurūf olur: -İBB
[11] ṭoḳuz: -YK
[12] yigirmi: -ML
[13] tehecciī: -ML
[14] vāḳıʿ: -İBB
[15] bu ḥaḳīḳatler: -İÜ
[16] Anuñçün: Niçün kim, İÜ
[17] evvel: -İÜ
[18] Bismi'llāh: İsmu'llāh, ML, İBB, YK

İmdi ey ṭālib-i ʿāşıḳ-ı şādıḳ! [ML6b]Her kim ki bu noḳṭanuñ ḥaḳīḳatini bilür ʿAli Ḥażretini[1] bilür ve her kim ki [2]ʿAli Ḥażretini[2] bilür Ḥażret[3]-i Resūlu'llāh'ı bilür ve her [3]kim Ḥażret[4]-i Resūlulāhı bilür Ḥaḳ Teʿālā Ḥażretlerin bilür [4]kim ism-i Ẕātdur kim ʿilm[5] evvelīn u āḫirīnüñ ve cemīʿ-i kāyinātuñ aṣlıdur[6][5]mebdeʾ ü meʿādıdur. Niçün kim İmām ʿAli Kerrema'llāhi vecheh Ḥaḳ[7] [6]Teʿālā'nuñ [İÜ7b]ẕāt-ı şerīfin kendü vücūdunda şöyle [7]müşāhede [YK125a]eylemiş idi kim hīç ġayriyyet ḳalmamışdı.[8] [8]İmdi[9] şol sebebden ki **"انا نقطة"**[10] didi ve **"انا كلام الله الناطق"**[9][11] didi ve " **انا كتاب المسطور و انا بيت المعمور و انا تأويل**[10] **و انا كهيعص و انا ولى الله صاحب السّيف**[11] **"انا القران و انا وجه الله**[IBB6a][12] diyü [12]buyurmışdur kim Ḥażret-i Resūlu'llāh'uñ ḥaḳīḳatine ve cemīʿ-i esrārına [13]muṭṭaliʿ olmış idi. Anuñçün Ḥażret-i Resūlu'llāh [ML7a]buyurur kim: **"انا مدينةالعلم و عليّ بابها"**[13] Yaʿnī, ben [2]ʿilmüñ şehriyem ʿAli'dür ḳapusı, ve hem buyurdı kim: **" مع كلّ نبيّاً سرّاً و جاء معى جهراً**[3]**جاءعليّاً"**[14] Yaʿnī ḥażret-i ʿAli Kerrema'llāhu vecheh [4]cemīʿ-i evliyā[15] ile ve enbiyā ile ki geldi sırr ile geldi [5]fe-ammā benümle āşikāre geldi diyü buyurmışdur[16]. Zīrā kim İmām[17] [İÜ8a]ʿAli Kerrema'llāhu vecheh [6]maẓhar-ı Kelāmu'llāh idi ve Kelāmu'llāh-ı nāṭıḳ idi ki maḥall-i nuṭḳdur [7]ve cemīʿ-i enbiyā ile bile geldi. Fe-ammā ḥikmet-i İlāhī böyle [8]iḳtiżā eyledi kim Ḥażret-i Resūlu'llāh ile āşikāre geldi [9]ve biri birine āyine oldı. Ḳāle ʿaleyhi's-selām[18] laḥmuñ laḥmı cismüñ [10]cismi rūḥuñ rūḥı demüñ demi denilmişdi[19] ve hem [11]buyurdı kim: **"انا كالشّمس و علىّ كالقمر"**[20] Yaʿnī, ben şemsem [12]ve ʿAli ḳamerdür, biri şems ve biri ḳamer meşābesinde [13][İBB6b]olmışlardur. **"انا وعلّى من نور واحدٍ"**[21] Yaʿnī, ben ve ʿAli

---

[1] ʿAli ḥażretini: ḥażret-i İmām ʿAli'yi, YK
[2] ʿAli ḥażretini: İmām ʿAli'yi, YK
[3] ḥażret: -İÜ, -YK
[4] her kim ḥażret: -İÜ, -YK
[5] ʿilm: -ML, -İBB, -YK
[6] aṣlıdur: -ML, -İBB, -İÜ
[7] Ḥaḳ: Allāh, İÜ
[8] ḳalmamışdı: ḳalmamış, ML
[9] imdi: -İBB, -İÜ, -YK
[10] "Ben bir noktayım."
[11] "Ben Allah'ın konuşan kelamıyım."
ana noḳṭa didi ve **"انا نقطة و سنس كلاماللّه" : "انا كلاماللّه الناطق"**: İÜ, YK
[12] "Ben yazılı bir kitabım, ben Beyt-i Ma'mur'um, ben Kur'an'ın te'viliyim, ben Allah'ın yüzüyüm, ben kef-hâ-yâ-ayn-sâd'ım ve ben Allah'ın kılıç sahibi dostuyum."
[13] "Ben ilmin şehriyim Ali onun kapısıdır." (Bihâru'l-Envâr, 24/107)
[14] "Ali bütün peygamberler ile gizli olarak; benim ile açıktan geldi."
[15] evliyā: -İÜ, -YK
[16] diyü buyurmışdur: -ML, -İBB, -YK
[17] İmām: -ML, -İBB
[18] Ḳāle ʿaleyhi's-selām: -ML, -İBB, -YK
[19] denilmişdi: düşdi, ML, İBB; dimişdi, YK
[20] "Ben güneş gibiyim, Ali de ay gibidir." (Avâliyu'l-Âlî 4/86)
[21] "Ben ve Ali aynı nurdanız" (Keşfü 'l-Hafâ, 1/205)

[ML7b]bir nūr-ı vāḥidüz.[1] Zīrā kim şems ile ḳamerüñ nūrı bir nev-i [2]vāḥiddür ve hem nūrı ḳamer şemsden alur ve biri [3]birine ʿāşıḳ olup [İÜ8b]seyr[2] iderler. Ne şems ḳamer[4]süz ve ne ḳamer şemssüz olur. İkisi bir ḥaḳīḳat [5]ve bir māhiyyetdür.

İmdi ey ʿāşıḳ-ı ṣādıḳ ve [6]ey ṭālib-i maʿşūḳ-ı muvāfıḳ! Bfil kim Ḥażret-i Resūlu'llāh ile [7]Ḥażret-i İmām ʿAli[3] Kerrema'llāhi vecheh ikisi bir ḥaḳīḳat-i vāḥiddür[4] [8]ki biri ṣāḥib-i nübüvvet ve biri ṣāḥib[5]-i velāyetdür [9]ki cemīʿ-i enbiyā [YK125b]vü evliyā ve etḳıyā vü aṣfiyā[6] ve mecmūʿ-ı [10]mü'minīn u mü'minātuñ ve müslimīn u müslimātuñ ve [11]cemʿ-i sālikler kim ṣırāṭ-ı müstaḳīm üzerine münselik [12]olup ʿālem-i maʿnāya giderse cemīʿinüñ pīşvāsı [13]ve reh-nümāsı Ḥażret-i Resūlu'llāh ile Ḥażret-i İmām ʿAli'dür ki āferīniş-i [ML8a]mevcūdātdan murād[7] ikisidür ki biri ṣāḥib-i tenzīl [2]ve biri ṣāḥib-i [İÜ9a]te'vīldür. Ḳāle Resūl[8] ʿaleyhi's-selām: **"انا اقاتلكم بالتّنز[3]يل و عليّ يقاتلكم بالتأّويل"**[9] Yaʿnī Ḥażret[10]-i Resūlu'llāh buyur[4]ur kim, ben sizi şerīʿatle ḳatl iderin[11] ve ʿAli ṭarīḳatle [5] ḳatl ider. [İBB7a]İmdi bir[12] kimse kim Ḥażret-i Resūlu'llāh ile [6]İmām ʿAli'nüñ şerīʿatini ve ṭarīḳini ve ḥaḳīḳatini bir nūr ve bir [7] ḥaḳīḳat bilse[13] ol kimesne Ḥażreti Resūla'llāh[14] ile ʿAli Kerrema'llāhi vecheh [15] āl u [8]evlādı olur. Niçün kim[16] Ḥażret-i Muḥammed[17] ile ʿAli'nüñ nesli[18] on iki imāmdur [9]kim cemīʿ-i benī ādemüñ görinenleri ve[19] güzīdeleridür ve hem dergāh-ı Ḥaḳḳ'uñ şeh-zādeleriydi[20] ve şol ṭarīḳat meydā[10]nında olan ʿāşıḳlar ve ṣādıḳlar[21] ve ʿārifler kim Muḥammed [11]ile ʿAli'nüñ sırrını ve ḥaḳīḳatini[22] añlayup on iki imāmuñ

[1] Ben ve ʿAli bir nūr-ı vāḥidüz.: Ben ʿAli ile bir nūr-ı vāḥidüz, İÜ, YK
[2] seyr: seyrān, İÜ
[3] İmām ʿAli: -İÜ
[4] vāḥiddür: -İÜ
[5] ṣāḥib: -YK
[6] vü aṣfiyā: -YK
[7] murād: -İÜ
[8] Resūl: -ML, -İBB
[9] "Ben size karşı şeriat ile savaşırım; Ali ise te'vil ile savaşır."
[10] ḥażret: -İÜ
[11] iderin: iderim -İÜ
[12] bir: her, İBB, YK
[13] şerīʿatini ve ṭarīḳini ve ḥaḳīḳatini bir nūr ve bir ḥaḳīḳat bilse: esrārlarını bir nūr bilse, İÜ
[14] Ḥażreti Resūlu'llāh: Muḥammed: ML, İÜ
[15] ʿAli Kerrema'llāhi vecheh: ʿAli'nüñ, ML, İÜ İBB; İmām ʿAli'nüñ, YK
[16] Niçün kim: Anuñçün kim, İÜ
[17] ḥażret-i Muḥammed ile: -ML, -İBB
[18] nesli: oġlı, İÜ
[19] görinenleri ve: -ML, -İÜ, -YK
[20] ve hem dergāh-ı Ḥaḳḳ'uñ şehzādeleriydi: -ML
[21] ṣādıḳlar: -İÜ
[22] ve ḥaḳīḳatini: -İÜ

[12]ḳulı ve ḳurbānı olmışlardur. [İÜ9b]Anlar daḫı on iki [13]imāmuñ ʿaynı ve anlaruñ ḥaḳīḳatidür. Zīrā kim ervāḥ-ı [ML8b]enbiya ile āşinā olur[1].

Ervāh-ı ev[2]liyā ile āşinā ḳılanın daḫı buña ḳıyās eyle[2] kim [3]her şeyʾi[3] kendü cinsini bilür ve yine[4] kendü cinsine māyil olur [4]ve anuñla ḥaşr olur. Yevmü'l-ḳıyāmetde nitekim[5] Ḥażret-i Resūl[5]u'llāh [İBB7b]buyurur: **"فهو حشر معهم يوم القيامة"**[6] İmdi maʿlūm [6]oldı kim her kişi kimi severse ol anlardandur ve anlar [7]ile ḳarīn[7] ve anlaruñ ile ḥaşr olur. Pes ṣābit oldı [8]kim anlaruñla [YK126a]ḥaşr olmaḳ anların[8] ḥaḳīḳati sırını añlayup ve Ḥażret-i[9] Muḥammed [9]ile Ḥażret-i[10] ʿAli'nüñ şerīʿatin ve ḥaḳīḳatin ve ṭarīḳatin ve maʿrifetin bilüp[11] ve ẕāt-ı [İÜ10a]şerīflerini ve ṣıfāt-ı şerīflerin ḥaḳīḳatine vāṣıl olup ve[12][10] anlaruñ īʿtiḳādı ile muʿaḳḳid olmaḳdur kim Ḥażret-i Resūlu'llāh [11]buyurur: **"الشّريعة اقوالي و الطّريقة افعالي و الحقيقة**[12]**حالي"**[13]

İmdi şerīʿat, Ḥażret-i Resūlu'llāh'uñ[14] bunı böyle [13]eyleñ buyurdıġı emrdür[15]. Ṣalāt[16] u ẕeḳāt gibi ve oruc[ML9a]gibi ve ḥac gibi ve şahādet gibi ve bunca şerāiṭ [u] vā[2]cibāt kim tenbīḥ u teʾkīd olmışdur, anı[17] yirine getürmekdür. [3]Zīrā kim Ḥażret-i Resūlu'llāh'uñ şerīʿatidür ve Ḥaḳ[18] Teʿālā'nuñ [4]buyurduġıdur. Her kim ki bu emri bilüp bu aḥkāma [5]īmān getürürse ehl-i şerīʿatdür ve her kim ki bu ʿilm ile [6]ʿamel eyleyüp bu şerāyiṭ [ü] [İÜ10b]vācibātı [İBB8a]efʿāl idinüp [7]işlerse ehl-i ṭarīḳatdür ve her kim ki ṣavmla[19] ṣalātuñ [8]ve ḥaccla ẕekātuñ ḥaḳīḳatine mālik olursa ehl-i ḥaḳīḳatdür. [9]İmdi şerīʿat u ṭarīḳat [u] ḥaḳīḳat[20] bu aḥkāmı edā itd[10]iḳden ṣoñra maḥabbet-i dünyevīden

---

[1] enbiya [vü] ervāh-ı enbiyā ile āşinā olur.: -İÜ
[2] eyle: it, İÜ
[3] her şeyʾi: her kişi, İÜ
[4] yine: -ML, -İÜ
[5] nitekim: -İBB; kim, İÜ
[6] "O kıyamet gününde onlarla haşrolur." (Rikak, 52)
[7] karīn, ḳoyar, ML, İÜ; ḳopar, YK
[8] anların: -ML, -İBB, -YK
[9] ḥażret-i: -ML, -İBB, -İÜ
[10] ḥażret-i: -ML, -İBB, -İÜ
[11] şerīʿatin ve ḥaḳīḳatin ve ṭarīḳatin ve maʿrifetin bilüp: -İBB; maʿrifetin, -ML, -YK
[12] ve ẕāt-ı şerīflerini ve ṣıfāt-ı şerīfleriñ ḥaḳīḳatine vāṣıl olup ve: -ML, -İÜ, -YK
[13] "Şeriat sözlerim, tarikat eylemlerim ve hakikat ise hâlimdir." (Keşfü'l-Hafā, 2/4)
[14] ḥażret-i Resūlu'llāh'uñ: Muḥammed ʿaleyhi's-selām, YK
[15] buyurdıġı emrdür: buyurdıġıdur, İÜ
[16] Ṣalāt: -İÜ
[17] Anı: -ML, -İBB
[18] Ḥaḳ: Allāhu, İÜ
[19] ṣavmla: ṣavma, İBB
[20] ḥaḳīḳat: -ML, -İBB

küllī[1] geçmekdür ve maḥabbet[11]u'llāha göñül virmekdür. Niçün kim maḥabbet-i dünyevī olıncaḳ [12]maḥabbet-i uḫrevī[2] olmaz.

Ḳavlühu Teʿālā: **"ومن كان يريد** [13]**حرث الدُنيا نؤته منها وما له فى الاخرة من نصيب"**[3] [ML9b] Yaʿnī şol kimseler kim dünyāyı[4] murād idüp ḥarīṣ olup[5] [2]ölürse anuñ āḫiretden naṣībi olmaz. Ḳāle ʿaleyhi's-selām **"محرومً**[3] **الحريص"**[6] ve dünyāya ḥarīṣ olan āḫiretde [İÜ11a]maḥrūm olur.[7] [4]Pes dünyāya ḥarīṣ olmamaḳlıḳ ve dünyayı terk eylemek[5]lik evliyā vü enbiyā işidür ki Ḥażret-i Resūlu'llāh buyurur: [6] **" الدّنيا حرام على أهل الآخرة, والآخرة** [7]**و همآ حرامان على اهل الله حرام على اهل الدّنيا"**[8] [İBB8b]Yaʿnī dünyā ḥaramdur ehl-i [8][YK126b]āḫirete ve āḫiret ḥaramdur ehl-i dünyāya ve ehlu'llāha [9]ikisi de[9] ḥarāmdur. Zīrā kim iki sevgü bir göñle [10]ṣıġmaz. Eger ṣıġaydı cemīʿ-i enbiyā vü evliyā Ḥaḳḳ'ı dünyā ile [11]bulaydı ḥālen ve muḥāl[10] ki dünyāyı terk eyleyüp maġaralara [12]girmeyince bulmadılar[11]. İmdi ṣabit oldı kim ṭālib-i [13]Ḥaḳ olan ehl-i āḫirete dünyā ḥarāmdur. Zīrā ki[12] Ḥaḳḳ'uñ [ML10a]cemāli müşāhedesinden bir ān ve bir sāʿat münfek[13][2]u munḳaṭıʿ olmaz. [İÜ11b]Ṭālib-i dünyā olup ṭālib-i Ḥaḳ [3]olmayana āḫiret ḥarāmdur ki evliyā vü enbiyā sırrından[14] maḥrūm [4]olur ḫari'd-dünyā ve'l-āḫiret.

İmdi dünyāyı terk eylemek [5]Ḥażret-i Resūlu'llāh'uñ fiʿl u ṭarīḳati oldı ki eṭ-ṭarīḳati vü [6]efʿālī buyurmışdur. Niçün kim şerīʿat u ṭarīḳat ve ḥaḳīḳat u maʿrifet[15] [7]Ḥażret-i Resūlu'llāh'uñ Ḥażret[16]-i Ḥaḳ ile mā-beyninde olan müşāhede[8]dür kim öz kendü ḥāli idi ve cemāli Ḥaḳ müşāhede[9]sinde [İBB9a]görmüş idi ki maḳām-ı vuṣlat ve maḳām-ı [10]vaḥdetdür ve Hū maḳāmıdur ki anda ne melek ü muḳarrib [11]ve ne Nebiyy-i Mürsel sıġar. Anuñçün[17] kim bu sırada ve bu müşāhede[12]de buyurmışdur kim: **" من رآنى فقد رأى**

---

[1] küllī: -İÜ
[2] maḥabbet-i uḫrevī: maḥabbetu'llāh, İÜ
[3] "Kim de dünya kazancını isterse, ona da istediğinden veririz, fakat onun ahirette hiçbir payı yoktur." (Şura/20)
[4] dünyāyı: dünyā, ML
[5] olup: -İÜ, -YK
[6] "Harîs mahrûmdur." (Bihâru'l-Envâr, 70/165)
[7] Dünyāya ḥarīṣ olan āḫiretde maḥrūm olur.: Dünyāya ḥarīṣ olmaḳlıḳ āḫiretden maḥrūm olmaḳdur: İBB, YK
[8] "Dünya ahiret ehline, ahiret dünya ehline, dünya haramdır; Allah ehline ise ikisi de haramdır." (Keşfü'l-Hafâ, 1/410)
[9] ikisi de: -İBB
[10] ve muḥāl: -ML, -İÜ
[11] girmeyince bulmadılar: girmezlerdi, İÜ
[12] ki: kim, İBB
[13] münfek: -YK
[14] sırrından: seyrinden: ML, İBB, İÜ
[15] maʿrifet: -ML, -İBB, -YK
[16] ḥażret: cenāb, İÜ
[17] Anuñçün: Niçün kim, İÜ

الحق"[1] Yaʿnī [İÜ12a]her [13]kim ki beni görürse taḥḳīḳ-i Ḥaḳḳ'ı[2] görür, ve hem İmām [ML10b]ʿAli Kerrema'llāhu vecheh bu siyer-i şerīfde buyurur kim[3]: **"الغطاء ما لو كشف** [2] **ازددت يقيناً"**[4] Eger benim perdem açılsa yaḳīnim ziyāde [3]olmaz. Yaʿnī Ḥaḳ ile benim mā-beynimde ḥüccet[5] yoḳdur dimek olur. [4]İmdi[6] her kimse kim Ḥażret-i Resūlu'llāh'uñ ve Ḥażret-i İmām[7] [5]ʿAli'nüñ bu sırrını ve bu ḥaḳīḳatini bilmese ol kimesne [6]Muḥammed ile ʿAli'nüñ ümmeti olmaz. Eger severlerse daḫı zīrā kim [7]Muḥammed ile ʿAli'yi sevmek anlaruñ sırrını ve bu ḥaḳīḳatini bilüp [8][YK127a]anlaruñla āşinā olmaḳdur.

Niçün kim ẕürriyet-i benī ādemüñ [9]cümlesi ādemoġullarıdur. [İBB9b]Fe-ammā ādemoġlı aña dirler kim [10]**"الولد سرّ ابيه اوله"**[8] olup evlād[9] babasınuñ[10] sırrı vü[11] ḥaḳīḳatine muṭṭaliʿ olmış[12] ola [11]ve eger[13] babasınuñ sırrına muṭṭaliʿ olmamış olacak olursa[14] ṣūrete [12]ādemoġlı olur[15] ve ammā[16] maʿnen ve ḥaḳīḳaten olmaz ve baba [13]mīrāṯını yemez[17] ve babanuñ mīrāṯın yemeyen ḫod maʿlūmdur ki ne olur. [ML11a]Zīrā kim baba mīrāṯını yimek babanuñ sırrına vāḳıf [2]u muṭṭaliʿ olmaḳdur ki cemīʿ-i Esmāu'llāhu Teʿālā Ādem'e taʿlīm eylemişdür. [3]Ol esmāya ʿālim olmaḳdur ve mecmūʿ-ı eşyānuñ ve zemīn [u] āsumānuñ ḥikmetini ve cevherini görmekdür ve añlayup [5]bilmekdür kim: **"انّا الارض يرثهاعبادي الصّالحون"**[18] Yaʿnī [6]yer ile gök mīrāṯın A'llāhu Teʿāla'nuñ ṣāliḥ ḳulları yir [7]ve ṣāliḥ aña dirler kim nefsini [İÜ13a]añlayup Rabbini bilse niçün [8]kim bir kişi kendüyi bilmese nefsini bilmez ve nefsini bilmese[19] [9]Rabbini bilmez. Zīrā nefsini bilmek oldur ki kişi kendü [10]vücūdunda ne ḳadar ʿilm var ise oḳıya ve bile ve cemīʿ-i eşyāda [11]kendüyi müşāhede eyleye [İBB10a]ve mecmūʿ-ı eşyādan kendü [12]ẕuhūrın göre[20] ḥattā kendü vücūdundan ġayrı vücūd ḳalmaya ve cümle [ML11b]mevcūdātla bir vücūd ve bir ḥaḳīḳat

---

[1] "Beni gören Hakk'ı görmüş olur." (Buharî-İlm, 38)
[2] Ḥaḳḳ'ı: -YK
[3] buyurur kim: -YK
[4] "Perde kalksa yakîn bilgimde hiçbir şey artmazdı." (Bihâru'l-Envâr 11/153)
[5] ḥüccet: ḥicāb, YK
[6] İmdi: yaʿnī, İÜ
[7] İmām: -İÜ, -YK
[8] "Çocuk babasının sırrıdır." (Keşfü'l-Hafâ, 2/2911)
[9] olup evlād: -ML, -İBB, -İÜ
[10] babasınuñ: baba, ML, İBB
[11] sırrı vü: -ML, -İBB, -İÜ
[12] olmış: -İÜ
[13] ve eger: -İÜ
[14] olmamış olacak olursa: olmış olmaya, ML
[15] olur: -İÜ
[16] ve ammā: fe-ammā, İÜ, YK
[17] yemez: -ML
[18] "Yeryüzü iyi kullarıma kalacaktır." (Enbiya/105)
[19] nefsini bilmese: -İÜ
[20] ve mecmūʿ-ı eşyādan kendü ẕuhūrın göre: -İÜ; -ın göre: -ML

ola ve cemīʿ[1]-i eşyā kendüden [2]ẕuhūra gele ve zemīn ü āsumānuñ melekūtunı ke-mā-hüve Ḥaḳḳ'a göre [3]ve bile ki ʿĪsā ʿaleyhi's-selām buyurur: **"من**[4]**لا يدخل ملكوت السّماوات والارض لم يولد مرتيّن"**[2] YaʿnīMelekūt semevāta ve arża duḫūl [5]eylemez ve semāvātla arżuñ[3] melekūtunı seyr eylemez, şol kimse ki [6]anadan iki kerre ṭoġmasa. Zīrā [YK127b]iki kerre [İÜ13b]ṭoġmaġuñ maʿnāsı [7]budur kim bir anadan dünyāya gelmekdür ve bir daḫı mecmūʿ[4]-ı [8]eşyādan kendüye ṭoġmaḳdur kim ʿālem-i taḳlīdden ʿālem-i [9]taḥḳīḳdür ve cehlden ʿirfāna[5] tebdīl[6] olmaḳdur.

Beyt: "Anadan [10]bir kez ṭoġan insān kāmil olmadı
Niçe kerre ṭoġmışam [11]insān[7] olınca anadan"

Ve niçe kerrenüñ daḫı maʿnāsı budur kim [12] her ẕerrede kendüñi müşāhede eyleyesin. Tā ẕerreden [ML12a]güneşi ve ḳaṭreden [İBB10b]deryāyı bulmış olasın. [2]Niçün kim vücūd-ı Ādem u Ḥavvā Ḥaḳḳ'a nisbet bir ḳaṭredür ve bir [3]ẕerredür ve her kimse kim vücūdı ḳaṭresini deryā-yı vaḥdete [4]kim vücūd-ı Ḥaḳḳ'dur ulaşdurdı, ol kimesne Ḥaḳḳ'la [5]Ḥaḳ oldı ve hem ḳaṭreden deryāyı ve ẕerreden gü[6]neşi gördi [İÜ14a]ve kendü vücūdundaki ʿilmi ki yigirmi sekiz [7]ve otuz iki[8] kelīme-i İlāhī idi oḳıdı ve bildi ve Kelāmu[8]llāh'uñ sırrına muṭṭaliʿ oldı kim yigirmi ṭoḳuz sūre-i [9]muḳaṭṭaʿāt kim Ḳurʾān-ı kerīmüñ aṣlıdur, kendü cemālinde [10]müşāhede eyledi kim muḳaṭṭaʿāt-ı Kelāmu'llāh'dur ve kelime-i İlāhiyye [11]kim vech-i Ādem'de mektūbdur[9] ve mesṭūrdur.

Vech-i Ādem levḥ-i [12]maḥfūẓa İlāhī'dür kim Ḥaḳ Teʿāla ḳalem-i ḳudret ile yazmışdur [13]ve taṣvīr eylemişdür kim ḳavlühu Teʿālā[10]: **"هوالّذى يصّوركم فى الارحام كيف يشاء**[ML12b]"[11] YaʿnīA'llāhu Teʿālā sırrını taṣvīr eyler raḥmlar içinde [2]niçe dilerse. YaʿnīḤaḳ Teʿālā dest-i ḳudret ile benī [3]ādemüñ ṣūretüñ ana raḥminde [İÜ14b]taṣvīr ider[12] ve yazar. Niçün [4]kim [İBB11a]bu yirmi sekiz ve otuz iki kelime-i İlāhī kim esmāʾ-ı kül ve[13] Esmāʾ-ı [5]Ḥüsnādur. Benī ādemüñ vechinde mecmūʿ-ı āʿżā[6]sında

[1] cemīʿ: dükeli, İÜ
[2] "Anasından iki defa doğmayan kişi yerin ve göklerin melekûtuna dahil olamaz."
[3] semāvātla arżuñ: gökle yerin, İÜ
[4] mecmūʿ: dükeli, İÜ
[5] ʿirfāna: ʿārifāne, ML, İÜ
[6] tebdīl: dönmekdür, İÜ
[7] insān: -İBB
[8] ve otuz iki: -İÜ
[9] mektūbdur: -YK
[10] ḳavlühu Teʿālā: -ML, -İBB, -YK
[11] "O, sizi rahimlerde, dilediği gibi şekillendirendir." (Al-i İmran/6)
[12] ider: eyler, İÜ
[13] esmāʾ-ı küll ve: -İÜ

satır satır eyler ve yazar kim ḳavlühu Teʿālā: [7]**"والطّور وكتاب مسطور فى رقّ منشورٍ"**[1] Yaʿnī [8]ṭūr-ı Ḥaḳḳ'ı ve daḫı satır satır yazılmış kitāb-ı Ḥaḳḳ'ı [9]menṣūrda diyü ḳısm ider. [YK128a]Tā maʿlūm ola kim bu yigirmi [10]ṭoḳuz sūre-i muḳaṭṭaʿātuñ Ḳurʾān-ı kerīmüñ aṣlı ve [11]mürekkebātıdur ve ḥaḳīḳatidür. Dest-i ḳudretle dest-i [12]ādemde[2] ve vech-i ādemde mektūb[3] ve mesṭūrdur ve ḥurūf-ı [13]müfredāt kim Kelāmu'llāh'uñ aṣlı ve Ḳurʾān-ı kerīmüñ mürekkebātıdur [ML13a]ve yigirmi ṭoḳuz sūre-i muḳaṭṭaʿātuñ āyīnesi vāḳıʿ [2]olmışdur. Ol daḫı [İÜ15a]cemīʿ-i benī ādemüñ eliyle ayaġında [3]mesṭūrdur. Ḥaḳ Teʿālā dest-i ḳudretiyle taṣvīr eylemişdür [4]kim ve ḳalem-i ḳudretle yazmışdur kim: **" ن والقلم ومايسطرون"**[4][5]Yaʿnī Nūn ve'l-ḳalem Ḥaḳḳ'ı[5] ve daḫı şunı ki evvel nūn ve'l-ḳalem [6]satır satır yazdı. Anuñ Ḥaḳḳ'ı[6] [İBB11b]diyü ḳısm ider.

Tā ṣābit [7]ola kim bu kelime-i İlāhī ezelī vü ebedī vech-i ādemüñ[7] elinde [8]ayaġında tecellī eylemişdür şeksiz ve şübhesiz, [9]ve Bismi'llāh ki yigirmi ṭoḳuz ḥarfle mürekkebdür ve Ḳurʾān-ı [10]kerīmüñ evvelinde ve cemīʿ-i sūrelerüñ evvelinde yazılur. [11]Ol daḫı bu resmle ki **"ب، س، م، ا، ل، ل، ا، ه، ا ل ر، [12]ح، م، ا، ن، ا ،ل، ر، ح، ى، م"** ve Lafẓāṭu'llāh'ı kim **"ا، ل، ل، ا، ه"**[13]beş ḥarfdür. Melfūẓı on dört kelimedür[8] ki **"لام، الف، هى"** [ML13b] **"الف، لام"** mecmūʿ[9] otuz iki[10] [İÜ15b]kelime-i İlāhī'dür ki lafẓ-ı ādemüñ[11] [2]muḳābilinde vāḳıʿ olmışdur ve cemīʿ[12]-i benī ādemüñ dilinde [3]kelime-i kelām olmışdur ve Ḥażret-i Bārī'nüñ[13] kelām-ı ḳadīmidür [4]kim mecmūʿ[14] eşyāya muḥīṭ olmışdur ve cemīʿ-i eşyāda [5]kelime vü kelām olmışdur ki cemīʿ-i eşyāyı Ḥaḳ söyledür. [6]**"قالوا انطقنا الله الّذى انطق كلّ شئٍ"**[15] Yaʿnī biri ol A'llāhu[16] [7]Teʿālā söyletdi kim her nesneyi söyledür. Niçün kim Ḥaḳ Teʿālā'nuñ [8]kelām-ı ḳadīmi mecmūʿ-ı [İBB12a]eşyāda muḥīṭdür kim kelām-ı mütekellimüñ [9]ʿaynıdur ve Fātiḥatü'l-kitāb kim yedi āyet yigirmi [10]bir ḥarf[17] ve

---

[1] "Tûr'a, açık sahifeler üzerine yazılı kitaba, beytü'l-ma'mûra, yükseltilmiş tavana, kaynayan denize andolsun ki." (Tur/ 1-3)
[2] dest-i ādemde: -İÜ
[3] mektūb: -İÜ
[4] "Nun. Kaleme ve satır satır yazdıklarına ant olsun ki" (Kalem/1)
[5] Nūn ve'l-ḳalem Ḥaḳḳ'ı: ḳalem-i Ḥaḳḳ'ı, İÜ
[6] Anuñ Ḥaḳḳ'ı: -İÜ
[7] vech-i ādemüñ: -İÜ
[8] kelimedür: -İBB, -YK
[9] mecmūʿ: dükeli, İÜ
[10] otuz iki: yigirmi sekiz, İBB; yigirmi ṭoḳuz, İÜ
[11] lafẓ-ı ādem: nuṭḳ-ı ādemüñ, İBB, İÜ, YK
[12] cemīʿ: dükeli, İÜ
[13] Bārī'nüñ: Allāh'uñ, YK
[14] mecmūʿ: dükeli, İÜ
[15] "Dediler ki; 'Bizi her şeyi konuşturan Allah konuşturdu. İlk defa sizi O yaratmıştı ve yine yalnızca O'na döndürülüyorsunuz.'" (Fussilet/21)
[16] Allāhu: Ḥaḳḳ, İÜ
[17] yigirmi bir ḥarf: -İÜ

yigirmi ṭoḳuz lafıẓdur kim cemīʿ-i Ḳurʾān'uñ [YK128b]aṣlı [11]ve anasıdur ve hem Ümmü'l-kitāb ve Fātiḥatü'l-kitāb'dur [12]ve mecmūʿ-ı benī ādemüñ [İÜ16a]duʿāsıdur kim pīrlerden [13]ve meşāyıḫlardan ṭaleb olunur ve el yüze sürülür. [ML14a]Murād bu Fātiḥatü'l-kitāb kim yedi āyet ve yigirmi bir ḥarf ve [2]yigirmi ṭoḳuz lafıẓdur kim yigirmi ṭoḳuz sūre-i muḳaṭṭaʿāt ile ve yigirmi [3]ṭoḳuz ḥurūf-i müfredātla Bismi'llāh'uñ muḳābilinde vāḳıʿ [4]olmışdur kim Ādem ʿaleyhi's-selāmuñ[1] vechinde ve elinde [5]ve ayaġında ve nuṭḳunda tecellī eylemişdür ki;

beyt: Elüñden aya[6]ġuñdan hem yüzüñden
Beyāndur ʿilm ile esmāʾ[2] sözüñden.

[7]Anuñçün insān Kelāmu'llāh'dur ve Kitābu'llāh'dur[3].

Kim [8]Cüneyd Baġdādī Ḥażretleri Raḍia'llāhu ʿanhüm[4] buyurur: **"لفظ**[9]**القرآن جسم الانسان توامانٍ معنيِ القران معنى** [10]**الانسان توامانٍ"**[5] [İBB12b]İmdi[6] ey ʿāşıḳ-ı ehl-i vaḥdet [11]ve ey [İÜ16b]ṭālib-i bāb-ı raḥmet. Bil kim vech-i Ādem ʿaleyhi's-selām vechu'llāhdur [12]ve ṣūretu'llāhdur[7] kim: **"خلقالله تع آدم على صورته** [13]**و على صورة الرّحمن"**[8] Yaʿnī Ḥaḳ Teʿālā Ādem'i ḫalḳ eyledi [ML14b]kendü ṣūreti üzerine ve daḫı ṣūret-i Raḥmān üzerine. Niçü[2]n kim ʿalā-ṣūreti'r-Raḥmān[9] ism-i Ẕāt'dur ve ʿalā-ṣūreti'r-Raḥmān [10] [3]ism-i ṣıfātdur ki Ādem ʿaleyhi's-selām ẕat ile ṣıfāt üzerine [4]ḫalḳ olmışdur. Ẕāt ṣıfātuñ ve ṣıfāt ẕātuñ [5]ʿaynıdur ve kelām-ı mütekellimüñ ʿaynıdur. Zīrā kim yirmi sekiz ve otuz iki kelime-i İlāhī ki vech-i ādemde mektūbdur. Nuṭḳuñ ʿaynıdur[11] ve hem Kelāmu'llāh nuṭḳ-ı ādemden [6]kināyetdür kim nefḫa-i Ḥaḳḳ'dur. Eger bu kelime-i İlāhī olmayaydı [7]vech-i Ādem ʿaleyhi's-selām ne ile bilineydi [İÜ17a]ve vech-i Ādem'de Ḥaḳ Teʿālā [8]nice görüneydi ve Kelāmu'llāh'uñ esrārı nice ẓāhir olaydı [9]ve cemīʿ-i kitāb-ı semāvī ne ile mürekkeb olaydı ve [10]zemīn u āsumānda olan [YK129a]eşyāya esmāʾ ḳandan [11]baḫş olaydı.[12] İmdi ey ṭālib-i Ḥaḳ ve ey ʿā[12]şıḳ-ı [İBB13a]ẕāt-ı muṭlaḳ! Bil kim[13] bu yirmi sekiz ve otuz iki kelime-i İlāhī [13]ki

[1] ʿaleyhi's-selām: -İÜ, -YK
[2] ʿilm ile esmāʾ: ʿilmü'l-esmāʾ: İBB, YK, İÜ
[3] ve Kitābu'llāh'dur: -YK
[4] Raḍiallahu ʿanhüm: -İBB, -İÜ, -YK
[5] "Kur'an'ın lafzı ile insanın vücudu ikizdir. Kur'an'ın anlamı ile insanın anlamı ikizdir."
[6] İmdi: -İÜ
[7] ve ṣūretu'llāhdur: -İÜ
[8] "Allah Âdem'i kendi suretinde, Rahman'ın suretinde yarattı." (Kütüb-i Sitte, 5/288)
[9] ṣūrete'r-Raḥmān: ṣūret, İBB, İÜ
[10] ʿalā-ṣūreti'r-Raḥmān: ʿAliyyi'r-raḥmān, ML
[11] Zīrā kim yirmi sekiz ve otuz iki kelime-i İlāhī ki vech-i Ādem'de mektūbdur. Nuṭḳuñ ʿaynıdur.: -ML
[12] ve zemīn u āsumānda olan eşyāya esmāʾ ḳandan baḫş olaydı.: -İBB
[13] Bil kim: Böyle kim, ML, İBB, YK

Ḥażret-i Aḥdiyyet'üñ ẕāt-ı şerīfi ve ṣıfāt-ı şerīfidür[1] [ML15a]mecmūʿ-ı kāyinātı[2] iḥāṭa eylemişdür ve vech-i Ādem'de ve Ḥavvā'da [2]ezelī vü[3] ebedī ḳarār ṭutmışdur. Lā-yenām u lā-yemūtdur. Ḳāle [3]ʿaleyhi's-selām: **"فاتحة الكتاب سبع آيات احداهن بسم الله [4]الرّحمن الرّحيم"**[4] Yaʿnī Ḥażret-i Resūlu'llāh buyurur kim Fātiḥatü'[5]l-kitāb yedi āyetdür ve yigirmi bir [İÜ17b]ḥarfdür. Niçün kim [6]vechü Ḥavvā'dan kināyetdür. Dört kirpik iki ḳaş [7]ve bir baş ṣaçı[5] vech-i Ḥavvā'nuñ miṣālidür ve[6] vech-i Ḥavvā yedi āyet [8]ve yigirmi bir kitābetdür. Yedi kitābeti Ḥaḳ[7] Teʿālā vech-i Ḥavvā'dan [9]menʿ eylemişdür. Nitekim Fātiḥatü'l-kitābda yedi ḥarf [10]yazılmaduġı gibi. **" ا، ب، ت، ح، د، ذ، ر، س، [11]ص، ض، ع، غ، ط، ق، ك، ل، م، ن، و، ه، ى[12]"** Fe-ammā bu yedi ḥarfi Ḥaḳ[8] Teʿālā Fātiḥatü'l-kitāb'da [13]yazmadı. **" ث، ج، خ، ز، ش، ظ، ف[9]"** Nitekim [ML15b][İBB13b]vech-i Ḥavvā'da yedi kitābeti yazmaduġı gibi ḫaṭṭ-ı bīnī ḫaṭṭ-ı ʿārıż [2]ḫaṭṭ-ı leb tā kim Ādem'üñ vechinde yigirmi sekiz ve otuz iki kelime-i ezelī vü[10] [3]ebedī ġayr-ı merʾī oḳunmaḳ[İÜ18a] içün vech-i Ḥavvā'da yedi kitābeti [4]menʿ eyledi. Tā vech-i Ādem delīl ola. Ādem vechinde yigirmi sekiz ve otuz iki kitābeti İlāhī kim **"كتاب مرقوم يشهده المقرّ[6]بون"**[11] kemāliyle oḳuna ve biline ve biri birine şāhid ola ve's-selām.

[7]Ḳālen'n-nebiyyü[12] ʿaleyhi's-selām: **" نزل القرآن على [13]سبعه احرفٍ[8]و فاتحة الكتاب سبع آيات احداهنّ بسم الله الرّحمن [9]الرّحيم"**[14] İkisi bir ḥaḳīḳatdür. Niçün kim dört kirpik [10]iki ḳaş bir ṣaç yedi kitābetden kināyetdür[15]. [11]Ḳaçan veled anası [YK129b]baṭnından dünyāya[16] gelür bu yedi[17] kitābetle gelür[18] ki ʿālem-i ġaybdan ʿālem-i [12]şehādete nüzūl eyler[19] ve bu yedi kitābeti böyle görür[20] [13]kim anasından kesb eylemişdür ve ümmü ḥaḳīḳatden

---

[1] şerīfidür: laṭīfidür, İÜ
[2] kāyinātı: cihānı, İÜ
[3] u: -ML
[4] "Fâtihâ suresi yedi âyettir, onlardan biri de Bismillâhirrahmânirrahîm'dir." (Beyhaki, 2/112)
[5] baş ṣaçı: saç, ML, İÜ
[6] ve: -ML
[7] Ḫaḳ: Allāhu, İÜ
[8] Ḥaḳ: Allāhu, İÜ
[9] **ف: ق** , ML
[10] vü: -ML
[11] "O, Allah'a yakın olanların görüp durdukları, (ameller) kaydedilmiş bir defterdir." (Mutaffifîn/ 20-21)
[12] nebiyyü: -İÜ
[13] **سبعه: سيغه** , ML
[14] "Allah Kur'an'ı yedi harf üzerine indirmiştir. Fatiha Suresi yedi âyettir, onlardan birincisi Bismillahirrahim'dür."(Bihâru'l-Envâr 89/227)
[15] kitābetden kināyetdür: kitābetdür, YK
[16] dünyāya: -ML, -İBB, -YK
[17] yedi: -ML, -İBB
[18] bu kitābetle gelür: -ML
[19] eyler: -İÜ
[20] görür: götürür, YK

almışdur [ML16a]ve bu[1] yedi [İBB14a]kitābet[2] ümmiyedür kim Ümmü'l-kitāb andan ʿibāretdür. [2]Ḳaçan bu yedi [İÜ18b]kitābeti çār-ʿanāṣıra ḍarb eyleseñ kim vaṭan-ı [3]aṣlīdur, dört yedi olur yigirmi sekiz kitābet olur. [4]Yigirmi sekiz kelime-i İlāhī muḳābilinde vāḳıʿ oldı[3]. Ḥażret-i Bār'ı dest-i ḳudretle [5]ʿālem-i ġaybdan taṣvīr u naḳş eylemişdür.[4] Tā kim kendü cemā[6]line āyine ola ve kendü cemālini göre ve müşāhede eyleye [7]ve's-selām[5].

Ḳāle'n-nebiyyü[6] ʿaleyhi's-selām: **"خمس شهاداة ان لا آله الّا الله محمّد رسول [8]بنى الاسلام على و اقام الصّلاة و ايتاء الزّكاة و صوم شهر [9]الله" [10]رمضان و حج البيت من استطاع اليه [11]سبيلاً** Yaʿnī Ḥażret-i Resūlu'llāh buyurur kim İslām'uñ [12]bünyādı beş nesne üzerinedür. Evvel kelime-i tevḥīd. [13]Yaʿnī: **"اشهد ان لا اله الا الله و اشهد انّ [ML16b]محمّدا رسولالله"**[8] İmdi [İÜ19a]her kimse kim [İBB14b]bu kelime-i tevḥīdi ḫālişen ve muḫlişen[9] söyler ve Ḥaḳ Teʿālā'nuñ birligine ve Ḥażret-i Resūlu'llāh'uñ risāletine şehādet eyler, aña şeksiz ve şübhesiz müʾmīn[10] u müslümān derler. Her kimse kim bu kelime-i tevḥīdi dimeyüp inkār eylerse aña[11] münkir ü müşrik dirler. İmdi bil kim ḥikmet-i İlāhī ne iḳtiżā eyledi kim bu kelime-i tevḥīdüñ ḳāʾiline müʾmīn u müselmān dirler ve münkirine kāfir[12] u müşrik dirler. Ḥikmet budur ki Bismi'llāh[13] ism-i ẕātdur ve Muhammed ʿaleyhi's-selām[14] ism-i ṣıfātdur. İkisi bir nūr-ı vāḥīddür. Niçün kim ẕāt ṣıfātuñ ve ṣıfāt ẕātuñ maẓharında vāḳıʿ olmışdur kim[15] **"اشهد ان لا اله الا الله وانّ محمّدا رسول الله"**dur.[16] İmdi [YK130a]lā kelime-i [İÜ19b]nefydür ḥisāba girmez.

---

[1] bu: -ML
[2] bile görür kim anasından kesb eylemişdür ve ümmü ḥaḳīḳatden almışdur ve bu yedi kitābet: -İÜ
[3] vāḳıʿ oldı: -ML, -İBB, -YK
[4] eylemişdür: eyler, İBB
[5] ve's-selām: -YK
[6] nebiyyü: -İÜ
[7] "İslâm beş şey üzerine kurulmuştur: Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in onun elçisi olduğuna şahitlik etmek, namaz kılmak, zekât vermek, ramazan ayında oruç tutmak, imkanı olunca hacca gitmektir." (Kütüb-i Sitte, 2/213)
[8] "Allah'tan başka ilâh olmadığına, Hz. Muhammed'in Allah'ın kulu ve elçisi olduğuna şahitlik ederim (inanırım)."
[9] muḫlişen: meḫāṣen, ML, İBB
[10] müʾmīn: -İÜ
[11] aña: -İÜ
[12] kāfir: -ML
[13] Bismi'llāh: Allāh, ML, İÜ
[14] ʿaleyhi's-selām: -İÜ
[15] kim: -ML
[16] "İmdi her kimse kim bu kelime-i tevḥīdi ḫālişen ve meḫāṣen söyler ve Ḥaḳ Teʿālā'nuñ birligine ve ḥażret-i Resūlu'llāh'uñ risāletine şehādet eyler. Aña şeksiz ve şübhesiz müʾmīn u müslümān derler. Her kimse kim bu kelime-i tevḥīdi dimeyüp inkār eylerse münkir u müşrik dirler. İmdi bil kim ḥikmet-i İlāhī ne iḳtiżā eyledi kim bu kelime-i tevḥīdüñ ḳāʾiline müʾmīn u müslümān dirler ve münkirine kāfir u müşrik dirler. Ḥikmet budur ki Bismi'llāh ism-i ẕātdur ve Muhammed ʿaleyhi's-selām ism-i ṣıfātdur. İkisi bir nūr-ı vāḥīddür. Niçün kim ẕāt-ı ṣıfātuñ ve ṣıfāt-ı ẕātuñ maẓharında vāḳıʿ olmışdur kim **"اشهد ان لا اله الا الله وانّ محمّدا رسول الله"** dur.": derkenar, ML

Hemān [2]murādu'llāhdur ve Muḥammed ʿaleyhi's-selām[1]dur ki A'llāh ism-i ẕātdur. Beş ḥarfdür. [3]Melfūẓı on dört kelimedür. Bu resmle **"ا، ل، ل، ا، ه"** bu beş [4]ḥarfüñ müfredātı [İBB15a]on dört kelimedür. **"الف، لام، [5]لام، الف، هی"** ve Muḥammed ʿaleyhi's-selām[2] ism-i şıfātdur. Ol daḫı beş [6]ḥarfdür. Melfūẓı on dört kelime olur. Bu resmle[3] **"م، ح، م، م، د"** eczāsı [7]budur. **"میم، حا، میم، میم، دال"** mecmūʿ yigirmi sekiz kelime-i İlāhī[8]olur ve şehādetüñ sırrıdur[4]. Şehādet dört kelīmedür. **"ا، ش، ه، د"** otuz iki[9]kelīme-i İlāhī olur ki Ḥazret-i Aḥādiyyet'üñ ẕāt-ı şerīfidür ve Ḥazret-i [10]Resūlu'llāh'uñ nuṭḳıdur. Tā maʿlūm ola kim Ḥazret-i Resūl[İÜ20a]u'llāh'uñ [11]vechi yigirmi sekiz ve otuz iki kelime-i İlāhī'ye şehādet eyler ve bir [12]ḳavlde daḫı[5] **"لا اله الا الله"** yigirmi sekiz kelimedür ve **"محمّد رسول[13]الله"** daḫı yigirmi sekiz kelimedür, **"لا اله"** on dört kelimedür **"الّاالله"** daḫı on dört kelimedür[6] kim biri kelime-i [ML17a]nefy ve biri kelime-i iṣbātdur. Daḫı[7] kelime-i nefy[8] budur **" لام، الف، الف،** [2]**لام، هی"** ve kelime-i iṣbāt daḫı budur. **"الف، لام، الف، ال، ل[3]ا، هی".** İmdi bu kelime-i nefy ile kelime-i iṣbāt ikisi [4]yigirmi sekiz kelime olur ve bir daḫı **"محمّد رسولالله"** olur daḫı [5]bu [İBB15b]resmle **"میم، حی، میم، میم، دال"** bu daḫı on dört [6]kelimedür, **" ری، سین، واو، لام، ال، لا، هی"** bu daḫı [7]on dört kelimedür kim mecmūʿ yigirmi sekiz kelime-i İlāhī [İÜ20b]olur Ḥazret-i [8]Resūlu'llāh'uñ vechinde tecellī eylemişdür. Dört kelīmedür. [9]**"ا، ش، ه‌ی، د"** cemīʿ yigirmi sekiz ve otuz iki[9] kelime u kelām-ı ḳadīm[10] muḳābilinde [10]ki mübārek[11] nuṭḳ-ı Muḥammed ʿaleyhi's-selāmdur, ṣıfat mevṣūfuñ [11]ve kelām müteḳellimüñ ʿaynıdur.

Ḳāle ʿaleyhi's-selām: **"أمِرت ان اقاتل [12]النّاس حتّی یقولوا لا آله الّاالله"**[12] İmdi [13]ey ṭālib-i Ḥaḳ ve ey ʿāşıḳ-ı [YK130b]ẕāt-ı muṭlaḳ! Her kimse [ML17b]kim bu kelime-i şehādeti ḫālişen muḫlişen ʿan-ṣamīmi'l-ḳalb [2]söylemedi ve bu kelime-i şehādete īmān getürmedi, [3]kāfir ü müşrik ve vācibü'l-ḳatl oldı ve her kimse [4]kim bu kelime-i şehādeti ḫālişen u muḫlişen derūn-ı diliyle[13] [5]müşāhede eyleyüp söylediyse aña muʿmin u [6]müselmān [İÜ21a]dirler. İmdi kelime-i şehādetüñ iʿtiḳadı [7][İBB16a]bir nice vech üzerinedür ki

[1] ʿaleyhi's-selām: -İBB, -İÜ
[2] ʿaleyhi's-selām: -ML
[3] Bu resmle: -ML
[4] ve şehādetüñ sırrıdur: -ML, -İBB, -İÜ
[5] daḫı: -İBB
[6] **"الّاالله"** daḫı on dört kelimedür: -ML, -İBB, -İÜ
[7] daḫı: -ML, -İÜ, -YK
[8] kelime-i nefy: -İBB
[9] ve otuz iki: -ML
[10] ḳadīm: -ML, -İBB, -YK
[11] mübārek: İÜ -
[12] "Allah'tan başka ilah olmadığını söyleyinceye kadar insanlarla savaşmam emredildi." (Avâliyu'l-Âli 1/153)
[13] diliyle: dil eyleye, İBB; dilden, İÜ

söylerler. Biri[1] iʿtiḳād-ı ehl-i şerīʿat[2] ve biri iʿtiḳād-ı ehl-i [8]ṭarīḳat ve biri iʿtiḳād-ı ehl-i ḥaḳīḳatdur ki anlar ehl[9]u'llāhdur. Egerçi **"لا اله الا الله"**[3] ḥaḳīḳatde bir iʿtiḳāddur. [10]Fe-ammā[4] merātıb-ı meşāyıḫ üzre her birinüñ[5] [11]bir seyri ve bir görüşi[6] ve bir söyleyişi vardur.

[12]İmdi evvel-i ehl-i şerʿüñ ʿulemā-yı ẓāhirleri bu kelime-i şehādeti[7] [13]söylerler kim A'llāh'dan ġayrı daḫı A'llāh yoḳdur ve daḫı [ML18a]Ḥaḳ Teʿālā bir nūrdur kim aña ḥadd u nihāyet yoḳdur ve daḫı [2]bir Ẕāt-ı şerīfdür kim[8] cemīʿ-i mevcūdātı ve cemīʿ-i eşyā'yı [3]iḥāṭa eylemişdür dirler. Fe-ammā[9] iḥāṭası ne ṭarīḳ ile [4]idügin bilmezler kim[10] ve girü[11] bu ḥicābla Ḥaḳ[12] Teʿālā'yı [İÜ21b]cemīʿ-i eşyādan [5]tenzīr[13] iderler ve münezzeh iderler ve[14] mecmūʿ-ı ʿālemden Ḥaḳḳ'ı[15] ayru bilürler [6]ve cemīʿ ʿālemi ḥādiṯ oḳurlar[16] yoġ olur dirler ve yirler [7]ve[17] gökler tebdīl olur [İBB16b]dirler kim Ḳāla'llāhu Teʿālā[18]: **"يوم تبدّل الأرض غير الأرض/ و السّموات مطويّات بمينيه"**[8] [19] Yaʿnī ol gün [9]tebdīl ola yir ile gök ġayrına daḫı semavāt devriyle, [10]A'llāh'uñ ṣaġ eliyle daḫı ḥükm ü ḥükūmet anuñ ola ve ṭaġlar [11]atılup yir yüzi düpdüz ola[20] ve tövbe ḳapusı yapılup[21] [12]güneş[22] maġribden ṭoġa ve maşrıḳdan ṭolana dirler. [13]Yirde ve gökde Ḥaḳḳ'dan[23] ġayrı aḥd ḳalmaya. Ḳavlühu Teʿālā[24]: **"لمن الملک اليوم لله الواحد القهّار"**[ML18b] [25] [YK131a]Yaʿnī, be-kevn-i mülk

[1] Biri: -ML, -İBB
[2] iʿtiḳād-ı ehl-i şerīʿat: -ML
[3] "Allah'tan başka ilah yoktur."
[4] Fe-ammā: ve ammā, İÜ
[5] evvel-i ehl-i şerʿüñ: Fazladan yazılmış, ML
[6] görüşi: gerdiş, İBB, İÜ; görgüsi, YK
[7] bu kelime-i şehādeti: -İÜ
[8] kim: -ML
[9] Fe-ammā: ve ammā, İÜ, YK
[10] kim: -İBB, -YK
[11] girü: -ML, -İBB, -İÜ
[12] Ḥaḳ: Allāhu, YK
[13] tenzīr: pāk, İÜ
[14] münezzeh iderler ve: -ML, -İBB, -YK
[15] Ḥaḳḳ'ı: -İÜ, -YK
[16] oḳurlar: bilürler, İÜ
[17] ve yirler ve: -İBB
[18] Ḳāla'llāhu Teʿālā: -ML, -İBB, -YK
[19] "O gün yer, başka bir yere, gökler de başka göklere dönüştürülür." (İbrahim/48) "Gökler de O'nun kudretiyle dürülmüştür." (Zümer/67)
[20] ve ṭaġlar [atılup yir yüzi düpdüz ola: -İÜ
[21] yapılup: ḳapanup, İÜ
[22] güneş: şems, İÜ
[23] Ḥaḳḳ'dan: -İÜ
[24] Teʿālā: -ML
[25] "Bugün mülk (hükümranlık) kimindir? Tek olan, her şeyi kudret ve hâkimiyeti altında tutan Allah'ındır." (Mu'min/16)

kimüñdür?[1] [2]Ol[2] A'llāh'uñdur ki ol[3] Vāḥidü'l-ḳahhārdur, [İÜ22a]ve daḫı emr[4]-i Ḥaḳ ile İsrāfīl [3]ṣūrı üfüre. Cemīʿ-i ervāḥ benī ādem ol ṣūruñ önüñden [4]ḥayāt bulup ḳalḳalar dirler ve her kişinüñ āʿmāl-i nāmesi [5]elinde ve alup[5] dergāh-ı Ḥaḳḳ'a[6] yürüyeler. Kimisinüñ[7] berātı[8] ṣaġında[9] ve [10][6]kiminüñ ṣolında[11] ola dirler. Şunlar kim nāmeleri ṣaġ elinde [7]olur, anlar müʾmin u müslümāndur[12] ve ehl-i cennet olalar. [8]Cennetde ḫālid ḳalalar. [İBB17a]Ḳāle[13] Teʿālā: **" والّذين آمنوا و عملوا الصالحات سند خلهم[14] جنّات تجرى من تحتها الانهار خالدين فيها ابداً"**[15] Ve şunlar kim ʿamel[16]-i nāmeleri ṣolında[17] ola. [11]Anlar kāfir u müşrik oldılar ve cehennemde ḫālid ḳaldılar ebeden. [12]Ḳavlühu Teʿālā: **" انّ الّذين كفرو واوالمشركين فى النّار جهنّم خالدين فيها ابداً**[13]**"**[18]

İmdi ehl-i şerīʿatüñ īʿtiḳādı [ML19a][İÜ22b]bunuñ üzerinedür ve[19] ehl-i ṭarīḳatüñ daḫı ehlu'llāhuñ īʿtiḳādı[20] daḫı[21] [2]budur iʿtiḳādı kim bundan gökçek iʿtiḳād[22] olmaz. Zīrā kim [3]Ḥażret-i Bārī Teʿālā'nuñ kelām-ı şerīfidür[23] ve Ḥażret-i Resūlu'llāh kim şā[4]fiʿ-i maḥşerdür cemīʿ[24]-i ümmetine böyle ḫaber virmüşdür ve[25] ammā bunda [5]niçe maʿnā ve niçe esrār-ı İlāhī[26] vardur kim ʿulemā-yı ẓāhir ānı bilmez. İllā [6]ehlu'llāha ve ehl-i ʿirfāna

---

[1] kimüñdür: -İBB
[2] Ol: -ML, -İBB
[3] ki ol: -ML, -İBB
[4] emr: -İBB
[5] ve alup: -İBB; olup, İÜ
[6] Ḥaḳḳ'a: -ML, -İBB, -YK
[7] -ler. Kimisinüñ: kimüñ, ML
[8] berātı: batısı, ML, İBB; -İÜ
[9] ṣaġında: ṣaġ elinde, İÜ
[10] ve: -ML
[11] ṣolında: ṣol elinde, İÜ
[12] u müslümāndur: -YK
[13] Ḳāle: Ḳavlühu, İÜ
[14] **لهم:**-IBB
[15] **"يا ايّها الّذين آمنوا و** [9]**عملوا الصالحات لهم جنّات تجرى من تحتها الانهار** [10]**خالدين فيها ابداً"** Yazmada bu şekildedir. "İnanıp iyi işler yapanları da, içinde ebediyen kalmak üzere, zemininde ırmaklar akan cennetlere sokacağız. (Nisa/57)
[16] ʿamel: āʿmāl, İÜ
[17] ṣolında: ṣol elinde, -YK
[18] "Şüphesiz, inkâr eden kitap ehli ile Allah'a ortak koşanlar, içinde ebedî kalmak üzere cehennem ateşindedirler." (Beyyine/6)
[19] ve: -İBB
[20] īʿtiḳādı: -YK
[21] daḫı: -İÜ
[22] iʿtiḳād: -İÜ
[23] Şerīfidür: şerīfinde, İBB
[24] Cemīʿ: -İBB
[25] ve: -İBB
[26] İlāhī: -ML

maḥṣūṣdur anı[1] bilmeklik[2]. Zīrā [7]kim ehlu'llāh bir sözi söyler [ki] anuñ taḥtında[3] niçe maʿnālar [8]ve niçe[4] esrārlar[5] [İBB17b]vardur[6] ḥuṣūsen kim Ḥażret-i Bārī'nüñ kelām-ı şerīfinde [9]ol deñlü maʿnālar ve esrārlar vardur kim ʿaḳıllar çāk olur. [10]Zīrā kim bu ʿilm[7] ʿaḳlıyla ve fikriyle bilinmez. Maʾādem ki hidāyet-i [11]Ḥaḳ olmasa[8] ḳavlühu Teʿālā: **" و يهدى من يشاء الى صراطٍ مستقيم"**[9] [IÜ23a][12] YaʿnīA'llāhu Teʿālā[10] diledügini ṣırāṭ-ı müstaḳīme hidāyet [13]eyler. İmdi[11] bu ʿilmu'llāhuñ ḥaḳīḳatine ve [YK131b]esrārına nihāyet yoḳdur.

[ML19b]Ḳāle'n-nebiyyü[12] ʿaleyhi's-selām: **" انّ للقرآن ظهراً و بطنًا و لبطنه بطن إلى سبعة أبطن"**[2][13] YaʿnīḲurʾān'uñ bir ẓāhiri ve bir bāṭını [3]vardur ve ol bāṭınuñ bir bāṭını daḫı vardur. Ḥattā [4]yedi baṭına degin ve yetmiş baṭına degin baṭını [5]vardur[14]. İmdi ey ṭālib-i Ḥaḳ[15]! Kelām-ı ḳadīmüñ evvel[6]maʿnāsın bilen ikinci maʿnāsın bilmez. İkinci maʿnasın[16] bilen üçüncü maʿnāsın [7]bilmez ilā āḫir. İmdi ey ṭālib-i Ḥaḳ! Bil kim şerīʿatüñ [8]ūlemā-yı ẓāhiri bu kelime-i tevḥīdi söylerler ve Ḥaḳ Teʿālā'nuñ [9]birligine şehādet u īmān [İBB18a]getürürler ve daḫı [10]aydurlar kim Ḥaḳ Teʿālā [İÜ23b]birdür ve Ḥaḳḳ'dan ġayrı Ḥaḳ yoḳdur [11]ve cemī-i eşyāda ḥāżır u nāẓırdur. Fe-ammā suʾāl eyleseñ [12]kim Ḥaḳ Teʿālā mecmūʿ-ı eşyāda niçe mevcūddur ve [13]niçe ḥāżır u nāẓır olur[17] diseñ[18] elbette Ḥaḳ Teʿālā bu mevcūdātı [ML20a]ḥalḳ eyledi. Girü mevcūdatda mevcūddur ve cemīʿ-i eşyāda [2]ḫāżırdur[19] diye girüsin aydursın kim Ḥaḳ [3]diyü niye dirsin[20] Ḥaḳḳ'dan murād kendü midür? Yo[4]ḫsa ism midür? Elbette hem kendüdür ve[21] hem ismdür dise [5]gerek. Sen[22] daḫı aydursın kim ismüñ[23] ben de bilü[6]rem[24]. Baña müsemmāsından ḫaber vir. Elbette ol

---

[1] anı: -İÜ
[2] bilmeklik: bilmek, ML
[3] taḥtında: taḥtından, ML
[4] niçe: -ML
[5] esrārlar: rumūzlar, ML
[6] vardur: vardur ki, ML
[7] ʿilm: ʿilmu'llāh: ML, İBB, YK
[8] olmasa: olmaya, İBB
[9] "Allah dilediğini doğru yola iletir." (Yunus/25)
[10] Teʿālā: -İÜ
[11] İmdi: -YK
[12] Ḳālü'n-nebī: Ḳāle Resūl, İÜ
[13] "Ku'ran'ın bir zahiri ve bir batını vardır. Batının da yedi batına kadar batını vardır" (Avâliyu'l-Âlî, 4/107)
[14] Ḥattā yedi baṭına degin ve yetmiş baṭına degin baṭını vardur.: -İBB
[15] Ḥaḳ: -İÜ
[16] ...bilmez. İkinci maʿnasın: -ML
[17] u nāẓır olur: -İBB, -YK
[18] diseñ: dirsin, İÜ
[19] ḫāżırdur: ḫāżır u nāzırdur, İÜ
[20] dirsin: dirseñ, İÜ
[21] ve: -ML
[22] ...gerek. Sen...: -İÜ
[23] ismüñ: -ML, -İBB
[24] bilürem: bilürin, İBB

dise [7]gerekdür kim anuñ müsemmāsı bī-nişāndur. Hīç bī-nişāndan [8]kimse nişān virmez ve cemīʿ-i eşyādan[1] münezzeh[9]dür dise [İÜ24a]gerekdür. Sen daḫı aydursın kim Ḥaḳ[2] Teʿālā [10]bir idi. Bilinmezdi. Diledi kim [İBB18b]biline[3]. İnsānı [11]ḫalḳ eyledi. Öyle olsa insān yoġ iken Ḥaḳ [12]bilinmezdi. Ḥāl bu kim insān oldı[4], yine[5] Ḥaḳ bilinmez. Ya Ḥaḳ [13]Teʿālā ḳaçan kim bilinür. İmdi[6] öyle olsa bu senüñ bilişüñ [ML20b]ve añlayışuñ. Cemīʿ-i ʿālem bilür [YK132a]ve keferenüñ daḫı iʿtiḳā[2]dı bunuñ üzerinedür kim Ḥaḳ Teʿālā her yirde ḥāżır u nāẓırdur [3]dirler ve mecmūʿ-ı eşyāya Ḥaḳ Teʿālā[7] söyledür dirler[8] ve Ḥaḳ Teʿālā'nuñ[9] emri olmayınca[10] cevāb virilmez[11] dirler[12]. Fe-ammā[13] [4]Ḥaḳ Teʿālā cemīʿ-i eşyāda nice mevcūd[14] idügin bilmezler[15]. Diliyle [5]iḳrār eylediler. Ammā iʿtiḳādları hevāya münkalıb olurlar. [6]Ne yirde idügin bilürler[16] ve ne gökde idügin bilürler[17]. [7]**"مذبذبين بين ذلك"**[18] Ḳabilinden oldılar ve hem ol ṭāʾife[8]den oldılar kim ḳavlühu Teʿālā[19]: [İÜ24b]**"يقولون با لسنتهم ما ليس فى قلوبهم"**[9][20] Yaʿnī diller ile söylerler ammā göñüllerinde yoḳdur. Yaʿnī [10]nefisleri üzerine ḥāżır olmamışlardur [İBB19a]ve ol ṭāʾifedendür [11]kim ḳavlühu Teʿālā[21]: **"اولٰئک كالانعام بلهم اضلّ و اولك هم الغافلون"**[12][22]

İmdi bir[23] kişi Ḥaḳḳ'ı kendü nefsinde [13]ve mecmūʿ-ı eşyāda müşāhede eylemese aña **"بلهم اضلّ"**[24] dirler [ML21a]ve bir daḫı bu kim ehl-i ṭarīḳatüñ iʿtiḳādı kelime-i tevḥīd üzerine[2]dür kim nefy ile iṯbātdur ve daḫı nefy aña dirler kim cemīʿ-i [3]mahabbet-i dünyevīden ve mā-sivādan ve inkār-ı ġayrīden [4]ve taḳlīdden ve enāniyyetden ve cehlden

---

[1] eşyādan: eşyāda, ML
[2] Ḥaḳ: Allāhu, İÜ
[3] Diledi kim biline: bilinmek içün, İÜ
[4] oldı: Ḥalḳ olındı, İÜ
[5] Yine: -ML
[6] İmdi: -İÜ
[7] Teʿālā: -ML, -İBB, -İÜ
[8] ve mecmūʿ-ı eşyāya Ḥaḳ söyledür dirler: Derkenar, ML
[9] Teʿālā'nuñ: -ML, -İBB, -İÜ
[10] emri olmayınca: emrīnsiz, ML
[11] virilmez: söylenmez, İBB, YK
[12] ve mecmūʿ-ı eşyāya Ḥaḳ söyledür dirler ve Ḥaḳ emri olmayınca cevāb virilmez dirler: -İÜ
[13] Fe-ammā: -YK
[14] mevcūd: -İÜ
[15] bilmezler: bilinmezler, İBB
[16] bilürler: bilinmezler, ML
[17] bilürler: añlarlar, ML, İÜ, YK
[18] "Onlar küfür ile iman arasında bocalayıp dururlar." (Nisa/143)
[19] ḳavlühu Teʿālā: -ML, -İBB
[20] "Onlar kalplerinde olmayanı dilleriyle söylerler." (Fetih/11)
[21] ḳavlühu Teʿālā: -ML, -İBB
[22] "İşte bunlar hayvanlar gibi, hatta daha da aşağıdadırlar. İşte bunlar gafillerin ta kendileridir." (Araf/179)
[23] bir: -ML
[24] "Hatta daha da aşağıdadırlar." (Araf/179)

ve mecmūʿ-ı [5]taʿayyünātdan geçüp arınmalıdur. Zīrā[1] kim Ḥaḳḳ'dan dūr düşürür. Pāk[2] u mücerred [6]olup Mahabbetu'llāh'a göñül virmekdür dirler ve Ḥaḳḳ'ı [7]cemīʿ-i [İÜ25a]eşyāda s̱ābit eylemekdür dirler[3]. Niçün kim[4] [8]ehl-i ṭarīḳatüñ ʿītiḳādı böylecedür[5] ve ṭarīḳ üzerine [9]müstaḳīm olmaḳdur ve yirde ve gökde Ḥaḳḳ'dan ġayrı [10]görüş olmamaḳdır. Zīrā kim bunlar terk-i taʿalluḳāt [11]eyleyü eyleyü[6] göñüllerinde ġayrı fikr ve ġayrı naḳş [12]ḳalmamışdur. Göñülleri rūḥāniyyetle ve nūr-ı insiyyetle [13][İBB19b]münevver[7] olmışdur ve Mahabbetu'llāh'a göñül virmişlerdür[8]. [ML21b]Ḳāle'n-nebiyyü[9] ʿaleyhi's-selām: **"لم**[2]**افنه**[YK132b] **عبداً ابتداء غاية الحبّ اذا احبّ الله**[10] **يترک اهلاً و مالاً"**[11] Yaʿnī Ḥaḳ Teʿālā ḳaçan kim bir ḳulına maḥabbet [3]eylese evvel anı ifnā[12] eyler ve malını ve ehlini[13] terk itdürür. [4]Fī-Sebʿīli'llāh'da ve bir ḥadīs̱-i ḳudsīde[14] buyurur[15]: [5]**"من عشقنی عشقته و من عشقته قتلته فانا دیّته"**[16] Yaʿnī [6]her kimse kim baña ʿāşıḳ olursa ben [İÜ25b]daḫı aña ʿāşıḳ [7]olurum[17] ve şol[18] kimseye ki ben ʿāşıḳ olurum[19] [8]anı ḳatl eylerim[20] ve aña ḳan-bahā olurum[21]. Bir ḥadīs̱-i şerīf daḫı budur[22]: **"** [9]**كنت له ممثلاً بين العينيه اولئك الابدال حقاً"**[23] [10]Yaʿnī[24] Anuñ iki gözi arasında mümes̱s̱il olurım[25]. [11]Ḥaḳīḳat abdāl anlardır ki kelime-i cehlden kelime[26]-i ʿirfāna [12]tebdīl olmışlardur. İmdi ehl-i ṭarīḳatüñ nefyy [13]u ıs̱bātıdur ki[27] cemīʿ-i leẕẕāt-ı dünyevīden geçe[28] Maḥabbet[ML22a]u'llāh'a göñül vire. Zīrā kim ḥaḳīḳatde lā terk-i [İBB20a]mā-sivādur

---

[1] geçüp arınmalıdur. Zīrā: -ML, -İBB, -YK
[2] Pāk: -İÜ
[3] dirler: -YK
[4] dirler. Niçün kim: -İÜ
[5] ʿītiḳādı böylecedür: maʿnā yolcıdur, ML, İBB, YK
[6] eyleyü eyleyü: eyleyüp, İBB, İÜ, YK
[7] münevver: menşūr, ML, İBB
[8] ve Mahabbetu'llāh'a göñül virmişlerdür: -İBB
[9] e'l-nebiyyü: Derkenar, ML; -İÜ, -YK
[10] الله: -YK
[11] "Allah bir kulu çok sevdiğinde onu fani eyler, ehli ve malı kalmaz."
[12] ifnā: fenā, İBB, İÜ
[13] ve ehlini: -ML, -İBB, -YK
[14] ḳudsīde: ḳudsde, ML
[15] buyurur: -ML, -İBB
[16] "Her kim bana aşık olursa ben de on aşık olurum ve onu katl eylerim diyeti de ben olurum." (el-Müstedrek ale's-Sahiheyn, 18/419)
[17] olurum: olurın, ML, İBB, YK
[18] şol: -ML
[19] olurum: olurın, ML, İBB, YK
[20] eylerim: eylerin, ML, İBB, YK
[21] olurum: olurın, ML, İBB
[22] Bir ḥadīs̱-i şerīf daḫı budur: -ML, -İBB, -İÜ
[23] "Onun iki gözü arasında görünürüm, gerçek abdal onlardır."
[24] yaʿnī: -ML, -İBB, -İÜ
[25] olurum: olurın, ML, İBB, YK
[26] kelime: -İÜ
[27] -dur ki: budur ki, İBB, İÜ, YK
[28] geçe: -ML, -İBB, -İÜ

[2]ve terk-i enāniyyetdür. Yoḫsa nefyy-i dünyāya baḳup yoġ [3]eylemek degildür. Bil ki[1] kişi kendüligini yoġ eyleyüp [4]ve mecmūʿ-ı eşyāda kendü vücūdını[2] müşāhede ve mecmūʿ-ı eşyāyı kendü vücūdunda[3] müşāhede [İÜ26a]eylemekdür. [5]Zīrā kim bu ʿālem yoġ olmaġiçün[4] degildür. Bil kim[5] ʿālem [6]ʿalāmet-i Ḥaḳ'dur. Mādem ki bu ʿālem olmasa Ḥaḳ Teʿālā[6] bilinmez idi[7][7]imdi bunda nice[8] esrāru'llāh vardur kim ve kime kimseye [8]müyesser olmaz. İllā ʿāşıḳ-ı ṣādıḳ kim kendüliginden [9]fānī olmışdur ve ḥaḳīḳāte vāṣıl olmışdur kim [10]Ḥażret-i Bārī ʿİsā ʿaleyhi's-selāma buyurur: [11]**"تجرد تراني تفرد تصل"**[9]

İmdi ey ʿāşıḳ-ı ehl-i [12]vaḥdet! Bil kim ehl-i ḥaḳīḳatüñ daḫı iʿtiḳādı budur kim [13]lā dimek cemīʿ-i esāmīden bir ismdür [YK133a]dirler ve [ML22b] "lā"nuñ maʿnāsı yoḳ dimekdür ve illānuñ maʿnāsı var [2]dimekdür[10]. İmdi lā diseñ lā isminden hīç bir şey vücūda gelmez ve[11] hīç nesne [3]görünmez. Fe-ammā illā diseñ [İBB20b][İÜ26b]mecmūʿ-ı ʿālem görünür ve cümle ʿālem [4]iṣbātla ṭolar. Niçün kim[12] bu ʿālem Ḥaḳ[13] Teʿālā'nuñ ʿalāmeti olmışdur. [5]Maʿlūldan ʿillete[14] naẓar iderler ve hem bu ʿālem bir ṣıfātdur [6]kim Ḥaḳ Teʿālā'nuñ ẕātıyla ḳāʾimdür dirler[15] ve yirde ve gökde [7]Ḥaḳḳ'dan ġayrı nesne görmezler. Bil ki yeri ve[16] gögü ʿayn-ı [8]Ḥaḳ görürler[17]. Ḳāle'n-nebiyyü ʿaleyhi's-selām[18] **"و ليس فى الدّارين غيرالله"** [19] dirler [9] **"ما فى الكون الّا الله"**[20] dirler **"وليس ما فى الكون الّاالله"**[10][21] dirler ve ḳāle Ḥaḳḳ'la **"هوالّاول و الآخر والظاهر والباطن وهو بكلّ شيء عليم"**[11][22] dirler.

[12]İmdi ey ṭālib! Cemīʿ-i mevcūdāt bil ki **"لا إله الّا الله"** [13]dan ġayrı nesne yoḳdur ve **"لا إله الّا الله"** yigirmi sekiz ve otuz iki [ML23a]kelime ve kelām-ı ḳadīmdür kim Ḥażret-i

---

[1] Bil ki: -YK
[2] kendü vücūdını: kendüñi, İÜ
[3] müşāhede ve mecmūʿ-ı eşyāyı kendü vücūdunda: -ML, -İBB, -YK
[4] olmaġiçün: eylemek, İÜ
[5] Bil kim: Belki, ML, İBB
[6] Teʿālā: -ML
[7] idi: -ML, -İBB, -İÜ
[8] bunda nice: bunca, İBB, YK
[9] "Her şeyden uzaklaş beni gör, tek başına kal bana ulaş."
[10] dimekdür: dimek olur, İBB, YK
[11] hiç bir şey vücūda gelmez ve: -ML, -İBB
[12] Niçün kim: Anuñçün, İÜ
[13] Ḥaḳ: Allāhu, İÜ
[14] Maʿlūldan ʿillete: ʿilletlüden ʿilletlüye, İÜ
[15] dirler: -İÜ
[16] ve: -İBB, -YK
[17] yeri ve gögü ʿayn-ı Ḥaḳ görürler: yirde ve gökde Ḥaḳḳ'dan ġayrı nesne görünmez, İÜ
[18] Ḳāle'n-nebiyyü ʿaleyhi's-selām: -ML, -İBB, -İÜ
[19] "İki dünyada Allah'tan başka kimse yok."
[20] "Bu dünyada sadece Allah vardır."
[21] "Bu dünyada Allah'tan başka kimse yok."
[22] "O, ilk ve sondur. Zâhir ve bâtın'dır. O, her şeyi hakkıyla bilendir." (Hadid/3)

Resūlu'llāh'uñ cemāli ve lütfi[1] şerīfinde [2][İÜ27a]tecellī eylemiş idi ve mecmūʿ-ı āfāḳ u[2] enfüsde müşā[3]hede eylemiş idi. Şol sebebden ki[3] **"اللهم ارنا الاشياء كماهى"**[4][4] buyurdı. Yaʿnī [İBB21a]"Ey benim A'llāh'ım! Bana cemīʿ-i [5]eşyāʾyı künhüyle göster" didi ve baʿżı[5] ḳavm Ḥażret-i [6]Risālet'den bu sözi işitdiler ve şandılar kim[6] [7]ʿaczinden ve görmediġinden niyāz eyler dirler[7]. Bilmediler kim [8]ġāyet görüp müşāhede ḳılduġından niyāz eylerdi. Fe-ammā ʿārifler ṭuydı[8] kim ġāyetle müşāhede eyleyüp gördügünden[9] niyāz eylerdi.[10] [9]Niçün kim Ḥaḳ Teʿālā mecmūʿ-ı mevcūdātı Ḥażret-i Ḥabību'llāh'uñ maḥabbetine [10]ḫalḳ eylemişdür. Öyle olsa maʿlūm olur kim ʿaczından [11]olmaya. Bil ki ġāyetle ẕevḳinden ve şevḳinden[11] söylemiş [12]idi. [İÜ27a]Zirā kim Ḥażret-i Risālet'e cemīʿ-i kāyinātı ve mecmūʿ-ı [13][YK133b]eşyāyı kendü vücūd-ı şerīfinde müşāhede eylemiş idi [ML23b]ve yirde ve gökde aña gizlü nesne ḳalmamış idi. [2]

Ḳāle'n-nebiyyü[12] ʿaleyhi's-selām: **"من عرفه الله لايخفى عليه شى"**[13] İmdi[14] ey ṭālib! [3]Her kimse kim bu[15] yigirmi sekiz ve otuz iki kelime-i şehādeti kendü vücūdında [4][İBB21b]Ḥażret-i Risālet'e[16] müşāhede ḳılduġı gibi müşāhede ḳılmasa [5]**"العلماء ورثة الانبياء"**[17] olmazdı ve kendü arżı kim arż-ı ḫabīṯe [6]idi, arż[18]-ı ṭayyibeye tebdīl olmazdı ki arż-ı evliyā vü enbiyā idi [7]ve cehlden ʿirfāna kendüyi irişdürmedi ve aña seyr-i [8]ehlu'llāh ḥāṣıl olmadı ve[19] yirler ve gökler dürülmedi[20] [9]ve cemīʿ[21] ṭaġlar atılup yiryüzi[22] aña düpdüz [İÜ28a]olmadı ki mecmūʿ[23] yigirmi sekiz ve otuz iki kelime-i İlāhī ile bir ḥaḳīḳat ve bir māhiyyet ola ve aña güneş [11]maġribden ṭoġmazdı. Zīrā kim güneş maşrıḳdan ṭoġar

---

[1] lütfi: -ML, -İBB, -YK
[2] u: -İBB
[3] ki: -ML
[4] "Allah'ım eşyayı bana olduğu gibi göster."
[5] baʿżı: yaʿnī, ML
[6] kim: -İBB
[7] Dirler: -İBB, -YK
[8] ṭuydı: didiler, İÜ
[9] gördügünden: ḳıldıġından, İÜ
[10] Fe-ammā ʿārifler ṭuydı kim ġāyetle müşāhede eyleyüp gördügünden niyāz eylerdi.: -ML
[11] ve şevḳinden: -YK
[12] el-nebiyyü: -ML, -İÜ
[13] "Allah'ın bilgilendirdiği kişiye hiçbir şey gizli kalmaz."
[14] İmdi: -İBB
[15] bu: -İBB
[16] Risālet'e: Muḥammed, İÜ
[17] "Âlimler peygamberlerin vârisleridir." (El-Kâfî, 34)
[18] Arż: -ML
[19] ve: -İBB
[20] dürülmedi: devrülmedi, ML, İBB
[21] cemīʿ: -İÜ
[22] yiryüzi: -ML
[23] mecmūʿ: dükeli, İÜ

[12]maġribe teveccüh eyler ve bunca menziller ve dereceler ve sāʿatler [13]seyr eyler ve bu ʿālemi müzeyyen u rūşenā eyler. Tā[1] maġribe irince[2] [ML24a]ve maġribden bu sāʿatleri ve bu[3] menzilleri ve bu dereceleri [2]ḳaṭʿ eyler. Tā maşrıḳa gelince niçün kim Ḥaḳ Teʿālā'nuñ ẕāt-ı [3]şerīfi ʿālem-i ġaybdan ki vaṭan-ı aṣlī ve maḥall-i müfreddür ve [4][İBB22a]burc-ı esedi ḥaḳīḳatden işrāḳ[4] eyler. ʿĀlem-i şehā[5]dete gelür ki maḥall-i mürekkebātdur, cemāl u dīdār gösterür ve [6]bunca sāʿatleri ve menzilleri ve dereceleri ki [İÜ28b]yigirmi sekiz [7]ve otuz iki kelime-i İlāhī'nüñ maẓharlarıdur, seyr ider ve Ṣūret[8]u'llāh ve ṣūret-i Raḥmān ḫilḳatin[5] giyer ve mecmūʿ-ı mevcūdāta [9]müşāhede[6] düşer ve **"لا إله الّا الله"** diyü şehādet eyler ve çün [10]ʿālem[7]-i şehādetden girü ʿālem-i ġayba rücūʿ eyleye[8] kim **"كلّ شيء يرجع الى آصله**[11]**"**[9] maḥallīdür ve maġrib-i vaṭan-ı aṣlīdür. Girü[12]bu sāʿatleri [YK234a]ve bu menzilleri ve bu dereceleri seyr [13]eyler. Tā[10] maḥall-i maşrıḳa gelince dünya güneşi seyr itdügi[ML24b][11] gibi e'ẕ-ẕāhir-i ʿünvānü'l-bāṭın anuñçün [2]Ḥażret-i Resūlu'llāh kim eşref-i maḥlūḳāt u ekmel-i mevcūdāt[3]dur buyurur kim: **"انّ لله ارضاً بيضاء تسير الشّمس فيها**[4]**يوماً كمثل ايّام الدنيا ثلثين مرّةً**[IBB22b] [IÜ29a]**مشحونةً**[5]**خلقاً لا يعلمون**[12] Yaʿnī Ḥażret-i Risālet'e buyurur kim "A'llāh içün [6]bir aḳ[13] yir vardur kim güneş anda otuz gün seyr [7]ider ve[14] otuz kerre dünyā günlerin seyr itdüġi gibi [8]ḫalḳ anı görürler fe-ammā bilmezler ve idrāk eylemezler[15]." Niçün kim ʿālem-i ḫilḳatüñ [9]çoġı kendü ḫılḳatlerin bilmezler ki şarṭ-ı evvel oldur ki[16] [10]ḳande ḳaldı ḫılḳat-i kāyinātı bileler[17]. İmdi her kimse [11]kim kendü nefsin ve ḫılḳatın ve kemā[18] kāyinātı ki[19] yigirmi sekiz ve otuz iki [12]kelime-i İlāhī'dür, bilmese cehl u ẓulmātdan maġrib ve[20] ḳara[13]nlıgundan[21] güneş gibi nūrāniyyeti

---

[1] tā: -ML
[2] irince: irinceye degin, İÜ
[3] bu: -İBB, -YK
[4] işrāḳ: eşrāf, İBB
[5] ḫilḳatin: ḫilḳatüñ, İÜ
[6] müşāhede: şāhid, ML, İÜ
[7] ʿālem: Derkenar, ML
[8] eyleye: -ML; eyler, İÜ
[9] "Her şey aslına geri döner."
[10] Tā: -İBB, -YK
[11] itdügi: ML'de fazla yazılmış
[12] "Allah için bir beyaz yer vardır ve güneş onda otuz gün seyr eder, otuz kere dünya günlerini seyrettiği gibi, ancak insanlar bunu bilmezler." (Avâliyu'l-Âlî, 4/100)
[13] bir aḳ: -İÜ
[14] ve: -ML
[15] ve idrāk eylemezler: -ML, -İBB, -YK
[16] oldur ki: evvelīdür, ML
[17] bileler: -ML
[18] -ın ve kemā: -ML, -YK
[19] ki: -ML
[20] ve: -İBB
[21] ḳaranlıġundan: ḳara gölgenden, ML, İBB, YK

insānla ve[1] ʿirfānla ṭoġmaz [ML25a]ve ṣūr-ı İsrāfīl onun kim rūḥ-ı ḳudsīdür. Nuṭḳ-ı [2]evliyā ve nuṭḳ[2]-ı ehlu'llāh'dur. [İÜ29b]Ḳulaġına girmedi ve işitmedi [3]ve bu rūḥ-ı ḳudsiyle ḥayāt-ı ebedīye vāṣıl olmadı [4]ve ʿāmālī-nāmesi kim yigirmi sekiz ve otuz iki kelime-i kelām-ı [İBB23a]ḳadīm ezelī vü [5]ebedī ki kelimetün bāḳiyyetün ve kelimetün ṭabiyyetündür[3] ki ḥazret-i Resūlu'llāh'uñ [6]cemālinde ve cemīʿ-i ẕürriyyet[4] benī ādemüñ vechinde tecellī [7]eylemiş idi ki vechu'llāh u ṣūretu'llāh ve dīdār-ı cennet [8]andan ʿibāretdür. Görmedi ve girmedi ve sırr-ı istivāyı[5] [9]kim ṣırāṭ-ı müstaḳīm andan[6] kināyetdür[7], ʿubūr eyleyüp geçmedi [10]ve otuz iki kelime-i ādemiyye kim nuṭḳu'llāhdur[8], ṣaġ eline alup [11]dergāh-ı Ḥaḳḳ'a ulaşdurmadı. İmdi ey ṭā[12]lib-i esrār-ı Ḥaḳīḳat! Her kimse kim bu yigirmi sekiz ve otuz iki kelime-i [13][İÜ30a]tevḥīdi söylemedi ol kimesne bī-dīn [YK134b]ve bī-milletdür ve her kimse ki bu yigirmi sekiz ve otuz iki kelime-i tevḥīdi[9] şerʿen söyleye ve īmān getüre ve [ML25b]ṭarīḳaten fiʿle ve ʿamele getürüp işleye ve ḥaḳīḳaten [2]müşāhede eyleyüp göre ve ol kişi[10] cemīʿ-i kāyināta hādī [3]vü mehdī olur ve anlar şol kimselerden[11] olur kim: **"اولئك[4]على هدىً من ربّهم واولئك هم المفلحون"**[12]

İmdi İslām'uñ bir şartı daḫı ṣalātdur. [6]Ḳavlühu Teʿālā: **" و يقيموا الصلاه ويؤتوا الزكاة وذلك[7] دين القيمة"**[IBB23b][13] Yaʿnī Ḥaḳ Teʿālā buyurur kim: Ṣalāta ḳāyīm [8]oluñ ve zekātı virüñ niçün kim dīnüñ ḳāyīm[9]liġidür ve hem müʾminlerüñ miʿrācıdur ve cennetüñ [10]miftāḥıdur. Ḳāle'n-nebiyyü[14] [İÜ30b]ʿaleyhi'ṣ-ṣālātu ve's-selām[15] **"معراج الصلاة[11]"** ve bir ḥadīṯ-i [12]şerīfde[17] buyurur kim: **"اقامها[13] الصلاة عماد الدين فمن المؤمن و مفتاح الجنّة"** [16] [ML26a] Yaʿnī, ṣalāt dīnüñ diregidür, şol kimse [2]ki **"فقد اقام الدين ومن تركها فقد هدم الدين"**[18][19]

---

[1] insānla ve: -ML, -İBB, -YK
[2] nuṭḳ: -ML, -İBB,-YK
[3] kelimetün bāḳiyyetün ve kelimetün ṭabiyyetündür: kelime-i bāḳiyye-yi ṭayyibedür, İBB
[4] ẕürriyyet: -İÜ
[5] -yı: -ML
[6] müstaḳīm andan: müstaḳīmden, ML, İÜ
[7] kināyetdür: ʿibāretdür, İÜ
[8] -dur: -ML
[9] söylemedi ol kimesne bī-dīn ve bī-milletdür ve her kimse ki bu yigirmi sekiz ve otuz iki kelime-i tevḥīdi: -ML, -İBB
[10] ol kişi: -ML, -İBB, -YK
[11] anlar şol kimselerden: anlardan, ML, İBB, YK
[12] "İşte onlar Rab'lerinden (gelen) bir doğru yol üzeredirler ve kurtuluşa erenler de işte onlardır." (Bakara/5)
[13] "O'na kulluk etmeleri, namazı kılmaları ve zekâtı vermeleri emredilmişti. İşte bu dosdoğru dindir." (Beyyine/5)
[14] nebiyyü: -İÜ
[15] ʿaleyhi'ṣ-ṣālātu ve's-selām: ʿaleyhi's-selāmü'ṣ-ṣalāt, ML
[16] "Namaz müminin miracı ve cennetin anahtarıdır." (Bihâru'l-Envâr, 79/303)
[17] şerīfde: -YK
[18] **"ومن تركها فقد هدم الدين"**: -İBB
[19] "Namaz, dinin direğidir; onu kılan, dini (bu direği) ayakta durdurmuş, kılmayansa dini (bu direği) yıkmş olur." (Keşfü'l-Hafâ, 2/31)

aña iḳāmet eyler, taḥkīḳ-i dīne iḳāmet eyler ve şol kimse[1] [3]kim anı terk eyler taḥḳīḳ-i dīnin yıḳar. İmdi dīni[2] yıḳmaḳ [4]mü᾽minler ve müselmānlar işi degildür. Bil ki kāfirler [5]ve müşrikler işidür. Şol kişi kim ṣalātı [6]şerīʿaten[3] ve ṭarīḳaten ve ḥaḳīḳaten ḳılmasa Resūlu'llāh'uñ [7]sırrına muṭṭaliʿ olmaz. Bil ki nādān olur[4] ve Resūl[8]u'llāh'uñ sırrından bī-ḥaber ḳalur[5].

İmdi bilgıl ki[6] [İÜ31a]ṣalāt [9]üç ḳısm üzerinedür kim ṣalāt-ı ḥażar ve ṣalāt-ı [10]sefer ve ṣalāt-ı cumʿa. Ṣalāt-ı ḥażar oldur kim [11]her kişi kim[7] oturāḳ ola anuñ[8] üzerine her [12]gün on yedi rekʿat ṣalāt[9]-ı ḥażar farżdur ve şol kimse kim[İBB24a] ehl-i sefer ola anuñ üzerine daḫı [ML26b]her gün on bir rekʿat ṣalāt-ı sefer farżdur [2]ve bir daḫı bu kim bir kişi cemīʿ[10]-i müselmānlardan ola [3][YK135a]ve[11] eger müsāfir ve[12] eger mücāvir ola anuñ üzerine [4]on beş rekʿat ṣalāt-ı cumʿa hem farż ve [5]hem sünnetdür ve hem şarṭ-ı vācībdür. Zīrā kim Ḥaḳ[13] Teʿālā [6]cemīʿ-i mevcūdātı cumʿa günü ḫalḳ eylemişdür ve hem cumʿa[14] günü [7]tamām olmışdur ve girü ḳıyāmet cumʿa günü ola [8]ve daḫı ḥaşr u neşr cumʿa günü ola. Ṣūret-i [9]ḥisāb u mizān u [İÜ31b]ṣırāṭ cumʿa günü ola ve mecmūʿ-ı [10]ehl-i İslām cumʿa günü cennete gire ve Ḥaḳ Teʿālā cemālini [11]cumʿa günü göstere kim buyurur[15]: **" خلق الله تعالى**[12] **آدم في يوم الجمعة لا تقوم الساعة إلا**[13] **في يوم الجمعة "**[16] Yaʿnī Ḥażret-i Risālet ʿaleyhi's-selām[17] buyurur kim [ML27a]A'llāhu Teʿālā Ādem'i cumʿa günü ḫalḳ eyledi ve daḫı sāʿat-i [2][İBB24b]ḳāyim olmaz, illā cumʿa günü olur. İmdi öyle olsa [3]cumʿa günüñ faẓīleti lā-yuʿad ve-lā-yuḥsādur. Zīrā kim [4]cumʿa cāyiz degildür. İllā mışr cāmiʿde cāyiz olur. **" لا** [5]**يجوز الجمعة إلا في مصر جامع "**[18]

---

[1] ki aña iḳāmet eyler, taḥkīḳ-i dīne iḳāmet eyler ve şol kimse: -İBB
[2] dīni: -ML, -İBB
[3] şerīʿaten: şerʿen, ML, İÜ
[4] Resūlu'llāh'uñ sırrına muṭṭaliʿ olmaz. Bil ki nādān olur: -İBB
[5] bī-ḥaber ḳalur: yād olur: ML, İBB, YK
[6] bilgıl ki: bil, ML, İBB, YK
[7] kim: -İBB, -YK
[8] her kişi kim oturāḳ ola anuñ: -İÜ
[9] anuñ üzerine her gün on yedi rekʿat ṣalāt: -İBB
[10] cemīʿ: -İBB, -İÜ
[11] ve: -İBB
[12] ve: -İBB
[13] Ḥaḳ: Allāhu, İÜ
[14] cumʿa: -ML
[15] buyurur: -İBB
[16] "Allah Âdem'i cuma günü yarattı. Kıyamet de cuma günü kopacaktır." (Bihâru'l-Envâr, 6/109)
[17] ʿaleyhi's-selām: -ML, -İÜ
[18] "Şehir camisinden başka yerde Cuma namazı kılınması uygun değildir."

İmdi ey ṭālib-i [6]ehl-i yaḳīn! Ḥikmet-i İlāḥī ne iḳtiżā eyledi kim ṣalātuñ [7]biri on yedi ola ve biri daḫı on [İÜ32a]bir ola [8]ve biri daḫı[1] on beş ola. Niçün bir ġayrı [9]ṣaġış üzerine olmaya illā bu ḥisāb [10]ʿadedince ola. Ḥikmet budur kim ṣalāt-ı ḥażar on [11]yedi rekʿatdur ki on yedi kelime-i İlāhī üzerine [12]ki kelime-i muḳaṭṭaʿātdur. **" الر، كهيعص، طس، حم، [13]ق، ن"** on dört kelime olur. Üç ḥarf [ML27b]daḫı ḥarf[2]-i baṭnı vardur ki elifde fī ve ṣād [2]da dāl ve nūnda vāv on yedi kelime-i [3]muḳaṭṭaʿāt kelām-ı ḳadīm olur kim on yedi rekʿat[3] [4]ṣalāt-ı ḥażar anuñ ʿadedince ḳılarsın ve bir [5]ḳısm daḫı ṣalāt-ı [İBB25a]seferdür ki on bir rekʿatdur. [6]Ol daḫı on bir[4] kelime-i müteşābihāt kelām-ı ḳadīm [7]üzerinedür ki budur[5]: **"ب، ت، ث، [8]ج، خ، ذ، ز، ش، ض، ظ، غ"** On bir [9]kelime-i müteşābihātdur ki on bir rekʿat [İÜ32b]ṣalāt-ı [10]sefer anuñ üzerine vāḳıʿ olmışdur. [YK135b]Ḳaçan kim [11]on yedi rekʿat[6] ṣalāt-ı ḥażar ile on bir rekʿat [12]ṣalāt-ı seferi cemʿ eyleseñ yigirmi sekiz rekʿat ṣalāt olur. Yigirmi sekiz[7][13]kelime ve kelām-ı ḳadīm-i İlāhī olur kim[8] Ādem ʿaleyhi's-selām vechinde Ḥażret-i Bārī [ML28a]ḳalem-i ḳudretle[9] yazmışdur. ʿUbūdiyyet u perestiş[10] [2]anuñ ʿadedince eylersin tā maʿlūm ola ki ḳılduġıñ [3]namāz[11] ve itdigüñ niyāz anuñ muḳābilinde[12] vāḳıʿ [4]olmışdur ve ṣalāt-ı cumʿa kim ʿabdu'l-müʾminīn ve [5]ḥaccü'l-mesākīn ve cemīʿ-i müʾminler üzerine şarṭ mışr [6]cāʿmidür. Ol daḫı on beş rekʿatdur ki [İBB25b]on [7]beş kelime[13]-i müteşābihāt-ı İlāhī üzerine vāḳıʿ [8]olmışdur. Budur[14]: **" ب، ت، ث، ج، [9]خ، ز، ذ، ش، ض، ظ، غ، پا، چا، [10]ژا، اکا"** On beş kelime-i müteşābihāt[15]-ı İlāhī olur ki on [11]beş rekʿat ṣalāt-ı cumʿa olur ve anuñ ʿad[12]dince şarṭ olmışdur. **" لا تقوم الساعة إلا في يوم [13]الجمعة"**[16] Didügi maʿnā budur ki cemīʿ-i sāʿat bu kelime-i İlāhī'den [ML28b]kināyetdür ki on yedi rekʿat ṣalāt-ı ḥażarı [2]on beş rekʿat ṣalāt-ı cumʿa ile cemʿeyleseñ otuz iki [3]rekʿat ṣalāt olur ki otuz iki nuṭḳ-ı Ādem ʿaleyhi's-selām muḳā[4]bilinde kim kelām-ı ezelī vü ebedīdür ve kelām-ı ġayr-ı maḫlūḳdur.

---

[1] daḫı: de, ML
[2] ḥarf: -İBB , -YK; baṭınında, İÜ
[3] rekʿat: -İÜ
[4] bir: -İBB
[5] budur: -İBB, -YK
[6] rekʿat: -İÜ
[7] rekʿat ṣalāt olur. Yigirmi sekiz: -ML, -İBB; yigirmi sekiz, -YK
[8] olur kim: -ML, -İÜ, -YK
[9] ḳalem-i ḳudretle: ḳudret ḳalemiyle, İÜ
[10] ʿUbūdiyyet u perestiş: ḳulluġı ve ṭapmaḳlıġı, İÜ
[11] namāz: -İÜ
[12] muḳābilinde: āzāsında, YK
[13] kelime: -ML
[14] Budur: -İBB, -YK
[15] müteşābihāt: -ML, -İBB, -İÜ
[16] "Kıyamet cuma günü kopacaktır." (Bihâru'l-Envâr, 86/274)

[5]Ḳāle’n-nebiyyü ʿaleyhi’s-selām: **“كلام الله تعالى غير مخلوقٍ من** [6]**قال مخلوق وهو كافر”**[1] Yaʿnī Ḥażret-i Risālet’e buyurur [7]kim Ḥaḳ Teʿālā’nuñ kelām-ı ḳadīmi ġayr-ı maḫlūḳdur, yaʿnī [8]maḫlūḳ degildür dimek olur, her kim ki maḫlūḳdur [9]diye ol kişi kāfirdür. Niçün kim Ḥaḳ Teʿālā’nuñ [10]kelām-ı ḳadīmi kelām-ı nāṭıḳ nuṭḳ-ı Ādem’dür ki [İBB26a]dūde [11]vü siyāhīden maḫlūḳ u mürekkeb degildür. Bil kim [12]bir nūrdur ki cemīʿ[2]-i dūde vü siyāhī andan maḥlūḳdur [13]ve mürekkebdür ve bunca ʿubūdiyyet u perestiş [ML29a]ol kelām-ı ḳadīmüñ ʿadedince eylersin ki [YK136a]yigirmi sekiz ve [2]otuz iki kelime-i ezelī vü ebedī mecmūʿ[3] elüñde ve yüzüñde[3] tecellī eylemişdür ve şehādet eyler ki ṣaġ elüñ [4]bir parmaġını ḳaldırsañ kelime-i şehādet içün [5]üç mufaṣṣal olur. Ol üç mufaṣṣalı ṣol elüñ o[6]n dört mufaṣṣallarına ḍarb eyleseñ on yedi mufaṣṣal [7]olur. On yedi kelime-i muḳaṭṭaʿāt Kelāmu’llāh mu[8]ḳābilinde ki on yedi rekʿat ṣalāt-ı hażaruñ ḥaḳīḳatini [9]maʿnāsı budur ve bir daḫı on bir mufaṣṣal ki saġ [10]elüñde ʿaḳd eylersen ol daḫı on bir rekʿat [11]ṣalāt-ı seferdür ki anuñ üzerine baġlanmışdur. [12]Kaçan kim on yedi mufaṣṣal ile on bir mufaṣṣalı cemʿ [13]eyleseñ yigirmi sekiz mufaṣṣal olur ki yirmi sekiz kelime-i İlāhī ezelī vü [ML29b][İBB26b]ebedī kelimedür[4] ki vech-i ādemde dest-i ḳudretle tecellī[5]-yi naḳş [2]olmışdur.

Ḳāle’n-nebiyyü[6] ʿaleyhi’s-selām: **“ما أنزل الله على آدم** [3]**إلا تسعة وعشرون حرفاً”**[7] Yaʿnī Ḥażret-i Resūlu’llāh [4]buyurur kim: Ḥaḳ Teʿālā indirmedi Ādem üzerine illā yigirmi sekiz [5]ḥarf indirdi ki vechinde tecellī eylemişdür. İmdi [6]ey ṭālib-i ehl-i yaḳīn! Bil kim ṣalātuñ[8] şerāiṭinden [7]ve vācibātından[9] bir niçe aḥkām daḫı vardur. Āb-dest [8]gibi ve eẕān u ḳāmet gibi. Niçün kim bunlar olmasa[9] ṣalāt dürüst olmaz ve maḳbūl [İÜ33a]degildür. Ḳāle’n-nebiyyü[10] ʿaleyhi’s-selām: [10]**“لا يقبل الله الصلاة إلا بالوضوء”**[11] Yaʿnī A’llāhu Teʿālā [11]ṣalātı ḳabūl eylemez. İllā āb-dest ile. Zīrā kim ṣalātuñ [12]şarṭı[12] āb-destdür ve āb-destüñ ḥaḳīḳati

---

[1] “Allah’ın kelâmı mahlûk değildir. Her kim ki Allah’ın kelamı mahluktur derse o kimse kafirdir.” (Müessesetu’r-Risâle, 1/172)
[2] cemīʿ: -ML
[3] mecmūʿ: -İBB, -YK
[4] kelimedür: gelmişdür, İBB, YK
[5] tecellī: -İBB, -YK
[6] nebiyyü: -ML
[7] “Allah Âdem üzerine yirmi dokuz harf indirdi.” (Tenzihü’ş-şeriat/770)
[8] ṣalātuñ: -İBB; namāzuñ, YK
[9] İlāhī üzerine vāḳıʿ olmışdur. Budur: **“ب، ت، ث، ج، خ، ز، ذ، ش، ض، ظ، غ، پا، چا، ژا، اکا”** On beş kelime-i İlāhī olur ki on beş rekʿat ṣalāt-ı cumʿa olur ve anuñ ʿaddince şarṭ olmışdur. **“لا تقوم الساعة إلا في يوم الجمعة”** Didügi maʿnā budur ki [...] ḥażret-i Resūlu’llāh buyurur kim “Ḥaḳ Teʿālā indirmedi ādem üzerine illā yigirmi sekiz ḥarf indirdi ki vechinde tecellī eylemişdür.” İmdi ey ṭālib-i ehl-i yaḳīn bil kim ṣalātuñ şerāiṭinden ve vācibātından: -İÜ
[10] el-nebiyyü: -ML, -İBB, -İÜ
[11] “Allah abdestsiz namazı kabul etmez.” (Mucemü’ş-şüyûh, 2/1048)
[12] şarṭı: ḥaḳīḳati, İÜ

[13]cemīʿ-i menhiyyātdan ṭayyīb u ṭāhir[1] olmaḳdur ve mecmūʿ-ı [ML30a]āʿżāyı ġıll u ġışdan pāk[2] eylemekdür. Ḳāle'n-nebiyyü[3] ʿāleyhi's-selām: [2]**"الصوفي يصطفي قلبه من الغل والغش"**[4] Yaʿnī [3][İBB27a]Ḥażret-i Risālet[5] buyurur kim: Ṣūfī oldur kim ḳalbini ġıll u ġışdan[6] ṣāf [4]eyleye. İmdi maʿlūm oldu kim ġıll u ġışdan ġaraż[7] ḥicāb [5]ẓulmātdur[8]. İmdi [YK136b]bir kişide hicāb ẓulmātı [6]olsa āb-destüñ ve namāzuñ nūrāniyyetin görmez. [7]Zīrā āb-dest almaḳ elüñ ve[9] yüzüñ ve cemīʿ-i āʿżāñ [8]pāk eylemekdür ve bir āb-dest daḫı [İÜ33b]oldur ki mecmūʿ-ı [9]ʿalāyıḳ-ı dünyevīden ve[10] taʿayyünāt-ı māsivādan ve [10]efkār-ı ġayrīden pāk u ṣāf olmaḳdur. Ammā [11]āb-dest-i ḥaḳīḳī[11] oldur kim mecmūʿ-ı eşyāʾnuñ [12]ve[12] aḥkāmuñ ḥaḳīḳatini añlayup ve āb-ı ḥayātla [13]vużu alıp[13] ġusl eylemekdür. Ḳāla'llāhu Teʿālā: [ML30b]**"يآ ايّها الذين آمنوا إذا قمتم إلى الصلاه فأغسلوا**[2] **وجوهكم وايديكم إلى المرافق وامسحوا برءوسكم**[3] **وأرجلكم إلى الكعبين"**[14] Yaʿnī, yā şol kimesneler ki [4]īmān getürdüñüz ḳaçan kim namāza ḳalḳsa[İBB27b]ñuz [5]yüzleriñüzi yuñ ve elleriñüzi yuñ dirsekleriñüze [6]degin[15] ve[16] bir daḫı başıñuza mesḥ eyleñ ve[17] [7]ayaḳlarıñuzı ṭopuġa dek yuñ. Yaʿnī ḥaḳīḳati [8]maʿnāsı budur kim evvel iki elüñ üç kerre yursın [9] ve üç kerre [10]aġzıña mażmaża [İÜ34a]virirsin ve üç kerre burnuña mażmaża[18] virirsin[19] ve üç kerre yüzüñ mesḥ eylerseñ[20] [11]ve üç kerre ṣaġ ḳoluñ ve[21] üç kerre [12]ṣol ḳoluñ dirsege varınca[22] yursın ve ṣu degü[13]rürsin[23] ve bir kerre başıña mesḥ eylersin ve bir kerre [ML31a]ṣaġ ḳulaguñ ve bir kerre ṣol ḳulaġuñ yursın [2]ve iki kerre boynuñ iki yanın yursın ve üç [3]kerre

[1] ṭayyīb u ṭāhir: et-ṭayyīb u et-ṭāhir, İBB
[2] pāk: ṣāf, İBB, İÜ, YK
[3] nebiyyü: -ML, -İÜ
[4] "Sufi olan kimse kalbini hileden uzak tutmalı."
[5] ḥażret-i Risālet: Resūlu'llāh, YK
[6] ġıll u ġışdan: -ML, -İBB
[7] ġaraż: murād, İÜ
[8] ẓulmātdur: ẓulmātıdur, ML
[9] ve: -ML
[10] ve: -ML
[11] ḥaḳīḳī: ḥaḳīḳati, İBB
[12] ve: -İBB
[13] alıp: olup, İBB
[14] "Ey iman edenler! Namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi ve başlarınıza mesh edip- her iki topuğa kadar da ayaklarınızı yıkayın." (Maide/6)
[15] degin: varınca, ML
[16] ve: -ML
[17] dirsekleriñüze degin ve bir daḫı başıñuza mesḥ eyleñ ve: -İÜ
[18] mażmaża: -İÜ
[19] ML, abdest sıralaması yanlış
[20] mesḥ eylerseñ: yursın, İÜ
[21] ve: -ML
[22] varınca: gelince, İÜ
[23] ve ṣu degürürsin: -İBB, -İÜ, -YK

ṣaġ ayaguñ[1] ve üç kerre ṣol ayaġuñ [4]ṭopuga degin[2] yursın. Mecmūʿ[3]-ı yigirmi sekiz ve otuz iki[4] kelime-i İlāhī [5]muḳābilinde vāḳıʿ olmışdur kim elüñde ayaġuñda ve [6]yüzüñde ve nuṭḳuñda maẓhar olmışdur ki āb-ı ḥayāt [7]ve-māʾen ṭahūra[5] ile sirişte olmışdur ve andan [8]kināyetdür.

İmdi ey ṭālib-i [İBB28a]Ḥaḳ![6] Eẕān daḫı [9]namāża şarṭdur ve hem vācibdür. Ol daḫı bu resmle[10]dür kim [İÜ34b][YK137a]"الله اكبر" ol daḫı[7] bir kelimedür. "الله اكبر" Ol daḫı [11]bir kelimedür. "الله اكبر" Bir kelimedür. "الله اكبر" Bu daḫı bir kelime[12]dür[8]. Dört kelime olur. "اشهد ان لا إله الا [13] الله" Beş kelime oldı. "اشهد ان لا إله الا الله" [ML31b]Altı kelime oldı "واشهد ان محمد رسول الله" Yedi [2]kelime oldı. "واشهد ان محمد رسول الله" Sekiz [3]kelime oldı. "حي على الصلاة"[9] Ṭoḳuz kelime oldı. [4]"حي على الصلاة" On kelime oldı. "حي على الفلاح" [5]On bir kelime oldı. "حي على الفلاح"[10] On iki [6]kelime oldı. "الله اكبر" On üç kelime oldı. [7] " الله اكبر" On dört kelime oldı. "لا إله الا الله" [8]On beş kelime oldı. Mecmūʿ-ı eẕān[11] birer kelime-i tāmma [9]olur ki [İÜ36a][12]eẕānuñ kelimātıdur. Bu kelimātı her gün [10]beş vaḳtde beş kerre oḳumaḳ [İBB28b]gerekdür. Niçü[11]n kim[13] kelime-i daʿvetdür ve hem evḳātı maʿlūm eyler ve hem [12]şarṭ-ı ṣalāt hem vācibdür. İmdi bu kelimāt-ı [13]eẕān on beş kelimedür. Her gün beş kerre [ML32a]oḳunur. Beş kerre on beş olur ki beş [2]kerre on beş, yetmiş beş kelime[14] olur. [3]İki kelime daḫı eẕān-ı ṣubḥda[15] vardur kim anlar ġayrı [4]eẕānda yoḳdur. "الصلاة خير من النوم الصلاة [5]خير من النوم"[16] Cümle yetmiş yedi kelime olur ki yigir[6]mi ṭoḳuz sūre-i muḳaṭṭaʿātuñ eczāsı yetmiş [7]yedi kelime[17] olur. Bu resmle " الم، الم، المص، [8]الر، الر، الر، المر، الر، كهيعص، طه، طم، [9]طس، طم، الم، الم، الم، الم، [10]الم، يس، ص، حم، حم، ق، ن[IÜ36b]، حم، حم، حم، [11]حمعق، [18]حم" mecmūʿ-ı muḳaṭṭaʿāt-ı [12]Kelāmu'llāh'dur. Eẕān bunuñ üzerine mebnā[13]dur[19] ki bir ḥaḳīḳat-i vāḥiddür. Her kimse kim bu muḳaṭṭaʿāt-ı

---

[1] ve üç kerre ṣaġ ayaguñ: -İBB
[2] ṭopuga degin: -ML, -İBB, -İÜ
[3] Mecmūʿ: Dükeli, İÜ
[4] ve otuz iki: -İÜ
[5] Çok temiz su.
[6] Ḥaḳ: İlāhī, İBB
[7] ol daḫı: -ML, -İÜ, -YK
[8] "الله اكبر" Bu daḫı bir kelimedür: YK -
[9] "Haydi namaza."
[10] "Haydi kurtuluşa."
[11] eẕān: -ML, -İBB, -İÜ
[12] Varaklarda karışıklık vardır.
[13] Niçün kim: Anuñçün kim, İÜ
[14] kelime: -İÜ
[15] ṣubḥda: ṣabāḥda, İÜ
[16] "Namaz uykudan daha hayırlıdır."
[17] kelime: -İÜ
[18] عسق:حمعق , İBB
[19] mebnādur: āşikārdur, İÜ

[ML32b][İBB29a]Kelāmu'llāh'a īmān getürmese ve tekfīr[1] eylese anlardan [2]olur kim ḳavlühu Teʿālā: "**انّ الذّين يكفرون بآيات**[YK137b]**الله**[4]**ويقتلون النبيّين بغير الحقّ**" [2] Ve bir daḫı [4]ṣalātuñ şarṭı ḳāmetdür. Ol daḫı bu resmledür: [5]**"الله اكبر"** Bir kelimedür, **"الله اكبر"** iki kelimedür, **"اشهد**[6]**ان لا إله الا الله"** üç kelimedür, **"رسول الله**[7]**واشهد ان محمد"** dört kelime oldı, **"حي على الصلاة"** [8]beş kelime oldı, **"حي على الفلاح"** altı kelime oldı, [9] **"قد قامت الصلاة"**[3] teʾkīdsiz bir kelimedür yedi [İÜ35a]kelime [10]oldı, **"قد قامت الصلاة"** teʾkīd ile sekiz kelime [11]oldı, **"الله اكبر الله اكبر"** daḫı iki kelime oldı[4], [12]on kelime oldı, **"لا إله الا الله"** daḫı bir kelimedür, mecmūʿ [13]on bir kelime-i tām olur. On bir kelime-i müteşābihāt [ML33a]ʿadedince ki yigirmi ṭoḳuz sūreʾ-i muḳaṭṭaʿātda gelmemişdür ve ṣalāt-ı [2]sefer anuñ [İBB29b]üzerine mebnādur[5]. Bu resmle **"ب، ت، ث، ج، خ، ذ، ز، ش، ض، ظ، غ**[4]**"** kelimāt-ı ḳāmetüñ cümlesi bu kelimenüñ üzerine [5]mebnādur ki her gün beş kerre oḳurlar ve iḳāmet [6]eylerler.[6] İmdi bu beş kerre on bir[7] kelimāt-ı ḳāmetimiz [7]elli beş kelime olur ki yigirmi sekiz ḥurūf-ı teheccīnüñ eczāsı [8]yetmiş iki kelime [İÜ35b]olur. Bu resmle **"الف، بى،** [9]**تى، ثى، جيم، حى، خى، دال، ذال، رى،** [10]**زى، سين، شين، صاد، ضاد، طى، ظيض** [11]**عين، غين، فى، قاف، كاف،** [12]**لام، ميم، نون، واو، هى، يى"** mecmūʿ [13] yetmiş iki kelime[8] olur. Ḳaçan kim yetmiş iki kelimeden [ML33b]on yedi kelime-i aṣlı[9] iḫrāc eyleseñ kim on yedi[10] kelime-i ṣalāt-ı ḥażar anuñ[11] üzerine farż olmışdur [2]kim **"ق، ن**[3]**ل، ر، ك، ه، ى، ع، ص، ط، س، ح، م،"** üç ḥarf daḫı ḥarf[12]-i baṭını vardur. [4] Elifden fā ṣāddan dāl nūndan vāv üç [5]ḥarf-i baṭınıyla on yedi kelime olur bu on [İBB30a]yedi kelime [6]yetmiş iki kelimeden [YK138a]iḫrāc eyleseñ bāḳī elli beş kalur[13]. Elli beş [7]kelimāt-ı ḳāmet anuñ [İÜ37a]üzerine mebnādur. Ḳaçan kim on [8]yedi kelimāt-ı eẕānla on bir[14] kelimāt[15]-ı ḳāmeti cemʿ eyleseñ [9]yigirmi sekiz kelime-i kelām-ı ḳadīm olur ki Ḥażret-i Resūlu'llāh [10]Bilāl'üñ vechinde müşāhede eylemiş idi. [11]Şol sebebden **"ارهنى يا بلال"** [16] diyü buyurdı [12]ve bir daḫı ḳaçan kim on yedi ṣalāt-ı

[1] tekfīr: tekfir, İBB
[2] "Allah'ın âyetlerini inkâr edenler, Peygamberleri haksız yere öldürenler..." (Ali İmran/21)
[3] "Namaz zamanı geldi."
[4] iki kelime oldı: -İBB
[5] mebnādur: āşikāredür, İÜ
[6] eylerler: iderler, İBB
[7] kerre on bir: -İBB
[8] kelime: -ML, -İBB, -İÜ
[9] aṣlı: -İÜ
[10] kelime-i aṣlı iḫrāc eyleseñ kim on yedi: -ML
[11] ḥażar anuñ: ḥażaruñ, İBB
[12] ḥarf-i: -İBB, -YK
[13] elli beş kalur: -ML, -İBB, -İÜ
[14] bir: yedi, ML, İBB (yanlış)
[15] kelimāt: -ML, -İBB
[16] "Beni ferahlat yâ Bilal." (Beyhâki, 1/390)

muḥkemāt-ı ḥażarla [13]on bir ṣalāt[1]-ı müteşābihāt-ı suġrā cemʿ eyleseñ yigirmi sekiz [ML34a]kitābet-i vech-i kerīm Ādem ʿaleyhi's-selām olur ki Ḥażret-i Aḥdiyyet [2]dest-i ḳudret ve ḳalem-i ḳudret[2] ile yazmışdur ve mesṭūr eylemişdür [3]ki[3] hem kitābet-i mesṭūr u varaḳ-ı menşūr andan ʿibāretdür. [4]Ḳaçan istivādan ʿubūr eyleyesin kim dört kelimenüñ [5]ḳāyim-maḳāmıdur ki **"پا، چا، ڑا، گا"** dur. Otuz iki kelime-i [İÜ37b]İlāhī ezelī vü [6]ebedī olur kim Ḥażret-i Resūlu'llāh Bilāl'üñ nuṭḳunda [7]müşāhede eyleyüp görmiş idi ki Rūḥ[8]u'llāh ve Rūḥ-ı [İBB30b]Ḳudsī andan kināyetdür ve cemīʿ-i [9]ümmetini ol Rūḥu'llāh ile ve Rūḥ-ı Ḳudsīyle [10]Ḥażret-i Aḥdiyyete daʿvet eyledi[4].

Ḳavlühu Teʿālā: **"قل ادعوا** [11]**الله او ادعوا الرحمن ايا ما تدعوا فله الاسماء** [12]**الحسنى"**[5] İmdi her kimse kim bu daʿvete ʿavd[6] eylemedi [13]ve esmāʿ-ı ḥüsnāya girmedi. Ol kişi A'llāh'uñ ḳavli [ML34b]ve Resūlu'llāh'uñ ümmeti degildür. Niçün kim[7][8] Resūlu'llāh'uñ [2]ümmeti olmaḳ Resūlu'llāh'a tābiʿ olup Resūl[3]u'llāh'uñ gitdügi yola gitmekdür[9] ve Ḥażret-i Resūl[4]u'llāh'uñ bildügini bilmekdür ve anuñ şerīʿatini[10] [İÜ38a]ve ṭarīḳini ve ḥaḳīḳatini [5]añlayup anuñla bīʿat eyleyüp ve aña mutābaʿat eylemekdür[11]. [6]Ḳavlühu Teʿālā: **"** [7]**انّ يد الله فوق ايديهم الّذين يبايعونك إنّما يبايعون الله"**[12] Yaʿnī yā Muḥammed! Şunlar kim senüñle [8]bīʿat eylediler[13]. Şöyledür ki A'llāh ile [YK138b]bīʿat itmişlerdür [9]daḫı A'llāh'uñ eli anlardadur[14] ve's-selām.

Ḳavlühu Teʿālā: [10]**"و يقيموا الصلاه ويؤتوا الزكاة** [IBB31a] **وذلك دين القيمة"**[15] İmdi ey ṭālib esrār-ı İlāhī! [12]Bir daḫı dīn-i İslām'uñ bünyādı ve ḳāyimliġi[16] zekātdur [13]ki Ḥażret-i Risālet'e buyurur ki: **"صلّوا صلوتكم اود و** [ML35a]**زكاتكم"**[17] Yaʿnī namāzuñızı ḳıluñ ve

---

[1] ṣalāt: -ML, -İBB, -İÜ
[2] dest-i ḳudret ve ḳalem-i ḳudret: dest-i ḳudretle ḳalem, ML, İBB, YK
[3] ve mesṭūr eylemişdür ki: -İBB, -YK
[4] eyledi: eylerdi, İBB
[5] "De ki: "(Rabbinizi) ister Allah diye çağırın, ister Rahman diye çağırın. Hangisiyle çağırırsanız çağırın, nihayet en güzel isimler O'nundur." (İsra/110)
[6] ʿavd: icābet, İÜ, YK
[7] Niçün kim: Anuñçün kim, İÜ
[8] Resūlu'llāh'uñ ümmeti degildür. Niçün kim: -YK
[9] Resūlu'llāh'uñ gitdügi yola gitmekdür: -İBB
[10] şerīʿatini: -ML, -İBB, -YK
[11] eylemekdür: ḳılmaḳdur, İÜ
[12] "Sana bîat edenler ancak Allah'a bîat etmiş olurlar. Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir." (Fetih/10)
[13] eylediler: itdiler, İBB, YK; ider, İÜ
[14] anlaradur: anlaruñ üzerinedür, İÜ
[15] "O'na yürekten inanıp boyun eğmeleri, namaz kılmaları ve zekât vermeleri emredilmişti. Doğru din de işte budur." (Beyyine/5)
[16] ḳāyimliġi: ḳāyim-maḳāmlıġı, YK
[17] "Namazınızı kılın ve zekatınızı verin" (Cum'a/80)

zekātuñızı edā [2]eyleñ[1] diyü buyurur. İmdi Ḥaḳ Teʿālā buyurur kim, her kimse[2] [3]kim namāzını ḳılmaya ve zekātını [İÜ38b]virmeye kāfirlerden [4]ve müşriklerden olur[3]. Ḳavlühu Teʿālā: **"فويل للمشركين الّذين لا يؤتون الزكاة وهم بالآخرة هم كافرون"**[4] [6]İmdi şol kimse kim A'llāhu Teʿālā'nuñ emrine muṭīʿ [7]olup on parmaġından bir parmaġın[5] kelime-i şehādet [8]içün ḳaldıra ve A'llāhu Teʿālā'nuñ birligine[6] vaḥdāniyyetine [9]şehādet eyleye. Ol kimse malından zekātın [10]çıḳarup Ḥaḳ[7] Teʿālā vaḥdāniyyeti içün müstaḥaḳına [11]vire. Ḳavlühu Teʿālā: [İBB31b]**"انّما الصّدقات للفقراء والمسا**[12]**كين والعاملين عليها والمؤلفة قلوبهم وفي الر**[13]**قاب والغارمين وفى سبيل الله وابن السبيل"**[8] [ML35b]Niçün kim[9] A'llāhu Teʿālā zekātı on aḳçede [2]bir aḳçe eylemişdür. [İÜ39a]Tā her kimse kim müslümān ola on [3]parmaġından bir parmaġını ve on aḳçede bir aḳçe zekāt [4]muḳābilinde[10] çıḳara. Zīrā kim zekāt virmek [5]müʾminlerüñ ve müslümānlaruñ işidür ve bir daḫı [6]bu kim cemīʿ-i beyʿ u şirā eyleyen kimesnelere tenbīh u [7]teʾkīd daḫı olmışdur ki bir ḳumāş fāyidesi içün [8]on aḳçede bir aḳçe alalar diyü ḳānūn olmışdur. [9]Artuḳ alsa inṣāfsızlıḳ ve ḥarāmdur dimişlerdür. [10]Tā maʿlūm ola kim on parmaġuñdan bir parmaġı çıḳarsın [11]kelime-i tevḥīd ve kelime-i şehādet [YK139a]içün üç [12]mufaṣṣaldur. Ṣol elüñ on dört mufaṣṣalına ḍarb [13]eyleseñ [İBB32a]on yedi mufaṣṣal olur. On yedi [ML36a]kelime-i muḳaṭṭaʿāt kim ṣalāt-ı ḥażar [İÜ39b]anuñ muḳābilinde vāḳıʿ [2]olmışdur ve ezānuñ daḫı on yedi[11] kelimāt [3]anuñ üzerine mebnādur ve anuñ ʿadedince ʿubūdiyyet [4]u perestiş eylersen tā on yedi parma[5]ġuñ mufaṣṣalları ve muḳaṭṭaʿatları[12] maʿlūm ola[13] ve ol [6]dört parmaḳ kim ʿaḳd eylersen[14] on bir [7]mufaṣṣaldur ki on bir kelime-i müteşābihāt [8]ʿadedince ve on bir ṣalāt-ı seferi anuñ ʿad[9]edince[15] ḳılarsın ve on bir kelimāt-ı ḳāmet [10]anuñ[16] muḳābilinde[17] vāḳıʿ[18] olmışdur.

---

[1] edā eyleñ: virüñ, İÜ
[2] kimse: -İBB
[3] olur: ola, İBB
[4] "Onlar zekâtı vermeyen kimselerdir. Onlar ahireti de inkâr ederler." (Fussilet/7)
[5] bir parmaġın: -İÜ
[6] birligine: birligi, ML
[7] Ḥaḳ: Allāhu, İÜ
[8] "Sadakalar (zekâtlar), Allah'tan bir farz olarak ancak fakirler, düşkünler, zekât toplayan memurlar, kalpleri İslâm'a ısındırılacak olanlarla (özgürlüğüne kavuşturulacak) köleler, borçlular, Allah yolunda cihad edenler ve yolda kalmış yolcular içindir." (Tevbe/60)
[9] niçün kim: anuñçün kim, İÜ
[10] muḳābilinde: -İÜ
[11] yedi: -İBB
[12] ve muḳaṭṭaʿatları: -İBB
[13] ola: -İÜ
[14] ʿaḳd eylersen: baġlarsañ, İÜ
[15] ʿadedince: ʿadedi üzre, İÜ
[16] anuñ: -İÜ
[17] muḳābilinde: muḳābelesinde, İBB, YK
[18] vāḳıʿ: -ML, -İBB

Tā maʿlūm ola kim [11]on yedi ṣalāt-ı ḥażarla on yedi kelimāt-ı eẕānı[1] [12]ve on bir ṣalāt-ı seferle on bir kelimāt-ı [13]ḳāmeti ikisin[2] cemʿ eyleyesin. [ML36b]Yigirmi sekiz kitābet-i vech-i kerīm Ādem ʿaleyhi's-selām olur ki Ḥażret-i Re[2]sūlu'llāh buyurur: **" من لم يؤمن بالحروف"**[3] Yaʿnī şol kimse kim bu yigirmi [5]ṭoḳuz ḥarfle yigirmi [İÜ40a]ṭoḳuz ḥurūfa īmān getü[6]rmese anuñ maḳʿadı nārdan ola. Ḳaçan kim [7]yigirmi sekiz ḥarfle istivāyı ūbūr eyleyesin kim [8]cemīʿ-i evliyānuñ [ve] enbiyānuñ ṣırāt-ı müstaḳīmidür ve otuz iki kelime-i nuñ ṣırāt-ı müstaḳīmidür [9]ve otuz iki kelime[4]-i nuṭḳ-ı Ādem'dür ki ezelī vü[5] ebedī ġayr-ı maḫlūḳdur. [10]Ḳavlühu Teʿālā: **" و اعلمو أنّما غنمتم من شيء فأن الله**[11] **خمسه و للرسول ولذي القربي و اليتامي و**[12] **المساكين و ابن السّبيل"**[6] Yaʿnī şol [13] kimseler[7] kim ġanīlerdendür. A'llāh içün ve Resūla'llāh[8] [ML37a]içün ḫamse vireler[9]. Yaʿnī başda bir zekāt vireler. [2]Niçün kim A'llāhu Teʿālā'nuñ buyruġıdur. Müstaḥaḳlarına [3]ḳısmet eyleyeler. Maʿnāsı dimek olur kim [YK139b]beş [4]parmaḳda bir parmaġı kelime-i şehādet içün çıḳar[5]ırsın. Ol parmaḳ üç mufaṣṣaldur. Ṣol [6]elüñ [İBB33a]beş parmaġına ḍarb eyleseñ [İÜ40b]kim[10] anlaruñ [7]müstaḥaḳlarıdur. On yedi mufaṣṣal olur[11]. [8]On yedi kelime-i muḥkemāt muḳābilinde on [9]yedi rekʿat[12] ṣalāt-ı ḥażar ve on yedi kelimāt [10]eẕān anuñ üzerine vāḳıʿ olmışdur ve ol [11]dört parmaḳ kim ʿaḳd eylersin on bir mufaṣṣaldur. [12]On bir kelime-i müteşābihāt ʿadedince ki ṣalāt-ı [13]sefer kelimāt-ı ḳāmet[13] anuñ üzerine vāḳıʿ olmışdur. [ML37b] Tā maʿlūm ola kim eẕānuñ ve ḳāmetüñ[14] ve ṣalātuñ ve zekātuñ[15] [2]perestişi ve ʿubūdiyyeti yigirmi sekiz kelime-i İlāhī ezelī vü[16] ebedī [3]olur kim Ḥażret-i Resūlu'llāh'uñ vechinde ve cemīʿ-i [4]ẕürriyyet benī ādemüñ yüzlerinde ve ellerinde [5]ve ayaḳlarında tecellī eylemişdür ki Ḥaḳ Teʿālā dest-i [6]ḳudretle ve ḳalem-i ḳudretle taṣvīr eyleyüp yazmışdur[17] [7]ve gicede ve

[1] on yedi kelimāt-ı eẕānı: -İÜ
[2] on bir kelimāt-ı ḳāmeti ikisin: -İÜ
[3] "Yirmi dokuz harfe inanmayan kişi ateşten bir koltukta oturur."
[4] nuñ ṣırāt-ı müstaḳīmidür ve otuz iki kelime-i: -İBB, -İÜ, -YK
[5] vü: -ML, -İBB
[6] "Bilin ki, ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri mutlaka Allah'a, Peygamber'e, onun yakınlarına, yetimlere, yoksullara ve yolculara aittir." (Enfal/41)
[7] -ler: -ML
[8] Resūlu'llāh: Resūl'ü, ML
[9] vireler: verirler, İBB
[10] kim: -İÜ
[11] On yedi mufaṣṣal olur.: -İÜ
[12] rekʿat: -İÜ
[13] ḳāmet: -ML
[14] ḳāmetüñ: -ML
[15] zekātuñ: -İBB
[16] vü: -ML, -İBB
[17] yazmışdur: yazmışlardur, ML

gündüzde yüzüñ aña ṭutup[1] ʿibādet [8]eylersin [İÜ41a]ve anuñ ʿadedince ḳıyām ve rükūʿ ve sücūd [9]ve kuʿūd eylersin[2]. Niçün kim [İBB33b]maḥall-i ṣalātda ḳıyām [10]olsañ gözüñ secde yirin gözlemek[3] şarṭdur ve rükūʿa gelince iki ellerüñ gözetmek şarṭdur ve[4][11]sücūda[5] gelicek[6] yüzüñ burnuñ üzre[7] [12]iki yanına naẓar eylemek şarṭdur ki istivādan [13]kināyetdür ve ḳuʿūda gelseñ kim[8] maḥall-i teşehhüddür, [ML38a]ṣadruñ üzre naẓar eyleseñ şarṭdur.

Kim: [2]**"أفمن شرح الله صدره للإسلام فهو علي**[3]**نورٍ من ربّه"**[9] Yaʿnī[10] A'llāhu Teʿālā Ḥażret-i Resūlu'llāh'uñ [4]İslām'ı içün[11] mübārek ṣadrını yardı kendü [5]nūrı muḳābilinde, ve bir daḫı buyurdı kim: **"الم نشرح لك صدرك"**[12] Yaʿnī bunun maʿnāsı [7]oldur ki ṣadr-ı maḥall-i ʿilmdür ve Beytu'llāh'dur. [YK140a]MÂdem ki [8]Ḥażret-i Cibrīl[13] ʿaleyhi's-selām[14] Ḥażret-i Resūlu'llāh'uñ mübārek ṣadrını [9]yarmayınca Ḥażret-i Resūlu'llāh'a[15] nübüvvet gelmedi [İÜ41b]ve otuz iki kelime-i İlāhī'den [10]ki [İBB34a]maḥall-i vilāyetdür. Otuz iki kelime-i İlāhiyye ki mebdāʾ-ı nübüvvetdür[16]. [11]ḲÂdem basmadı ki Ḳāla'llāhu Teʿālā[17]: **"انّا فتحنا لك فتحاً مبيناً ليغفر**[12]**لك الله ما تقدّم من ذنبك و ما تأخر"**[18] Yaʿnī, yā Muḥammed! biz saña feṯḥ itdük şol beyān idecegi feṯḥi[19] ve seni [ML38b]ve cemīʿ[20] gelüp gelecegi yarlıġamaġiçün. Ve bir daḫı buyurur kim: [2]**"اخترت الفطرة الّتي فطر النّاس كان**[21]**عليها"**[22] Yaʿnī, [3]yā Muḥammed! Biz ḫilḳat iḫtiyār eyledük ki sen ve cemīʿ-i [4]nās anuñ üzerine ola.

---

[1] ṭutup: dutup, ML
[2] ve anuñ ʿadedince ḳıyām u rükūʿ u sücūd u kuʿūd eylersin: -İBB
[3] gözlemek: -ML; yirinde olmaḳ, İÜ
[4] rükūʿa gelince iki ellerüñ gözetmek şarṭdur ve: -ML, -İBB
[5] sücūda: secdeye, YK
[6] gelicek: gelince, İÜ, YK
[7] yüzüñ burnuñ üzre: yüzüñ üzre burnuñ, İBB, YK; burnuñ, İÜ
[8] gelseñ kim: gelince, İÜ
[9] "Allah'ın, göğsünü İslâm'a açtığı, böylece Rabbinden bir nur üzere bulunan kimse, kalbi imana kapalı kimse gibi midir?" (Zümer/22)
[10] yaʿnī: -İÜ
[11] İslām'ı içün: -İÜ
[12] "(Ey Muhammed!) Senin göğsünü açıp genişletmedik mi?" (İnşirah/1)
[13] Cibrīl: Cebrā'il, İÜ
[14] ʿaleyhi's-selām: -İBB
[15] Resūlu'llāh'a: Risālete, ML, İBB, YK
[16] mebdāʾ-ı nübüvvetdür: -İBB
[17] Ḳāla'llāhu Teʿālā: -ML, -İBB, -İÜ
[18] "Şüphesiz biz sana apaçık bir fetih verdik. Ta ki Allah, senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlasın, sana olan nimetini tamamlasın." (Fetih/1-2)
[19] feṯḥi: -ML, -İBB, -YK
[20] cemīʿ: YK -
[21] **كان**: -ML
[22] "Bütün insanların üzerinde yaratıldığı bir fıtrat seçtim."

İmdi her kimse [5]kim bu ġilḳat-i insān kim ġilḳat-i Ḥaḳ'dur ve yigirmi sekiz [6]ve otuz iki kelime-i İlāhī'dür ki imdi Ḥażret-i Resūlu'llāh'uñ sırr[7]ndan ve A'llāh'uñ dīdārından maḥrūm ḳaldı ve [8]daḫı anlardan[1] oldı kim: **" وتسودّ**[IBB34b][9] **تغشى وجوههم النّار وجوههم"**[2] Yaʿnī, anlaruñ [İÜ42a]yüzlerini nār[3] örtdi [10]ve yüzleri ḳara oldı ve's-selām[4]. Ḳavlühu Teʿālā[5]: **"كتب عليكم الصّيام كما كتب علي الّذين من قبلكم** [11]**يا ايّها الّذين آمنوا"**[6] [12]Yaʿnī şol kimseler kim müʾmin u müselmānlardur. [13]A'llāh'uñ buyurduġı ve Ḥażret-i Resūlu'llāh'uñ ḳavli ile [ML39a]anlaruñ üzerine otuz gün[7] orucṭutmaḳ [2]farż ve hem sünnetdür. Zīrā kim bizden evvel [3]gelen evliyā vü müʾmīn u müʾmināt [4]bu ṭarīḳ üzerine ṭutmışdur ve gündüz ṭaʿāmınuñ eklinden ve şürbünden münḳaṭıʿ olup ʿubūdiyyet u perestiş üzerine[8] olmışlardur.

Niçün kim oruc[5]bir aydur ve bir ayımız seyr-i ḳamer üzerine otuz gündür kim[9] [6][İBB35a] Ḳavlühu Teʿālā[10]: **"والقمر قدّرناه منازل حتّي عادك العرجون القديم"**[11] Yaʿnī, ḳamere [İÜ42b]menziller muḳadder eyledük. Ḥattā [8]ʿurūc ḳadīm ola[12] ve anuñ [YK140b]üzerine çıḳup [9]seyr eyler ve ʿādet-i ḳadīm üzre meziller[13] ḳaṭʿ [10]eyler. Zīrā kim ḳamer-i felekü'l-burūcda yigirmi ṭoḳuz [11]menzil seyr eyler ve otuzuncı günde hilāl [12]olup görinür ve vaḳt olur kim otuz [13]menzil seyr eyler ve otuz birinci günde görinür. [ML39b]İmdi ḳaçan kim yigirmi ṭoḳuz menzili ḳaṭʿ eyleye otuz günde [2]görine. Yigirmi sekiz kelime-i İlāhī'nüñ ḥükmündedür ve ḳaçan kim otuz menzil [3]ḳatʿ eyleyüp otuz birinci[14] günde görine. Otuz iki kelime-i İlāhī'nüñ [4]ḥükmünde olur ki Ḥażret-i Resūlu'llāh'uñ cemālinde seyr-i ḳamer üzerine [5][İBB35b]tecellī eylemişdür ve cemīʿ-i aḥkām-ı İslām ve ḳavāʿidinüñ [6][İÜ43a]ʿubūdiyyetini ve perestişini bu yigirmi sekiz ve otuz iki kelime-i İlāhī'nüñ muḳābilinde [7]ḳomışdur[15]. Tā kim mecmūʿ-ı ḥaḳāyıḳuñ sırrı ve mevcūdātuñ [8]ḥaḳīḳati

---

[1] anlardan: şunlardan, İÜ
[2] "Yüzlerini de ateş bürüyecektir. (İbrahim/50)" (**"وتسودّ وجوههم"** bu kısım ayete dahil değil.)
[3] nār: -İÜ
[4] ve's-selām: -ML, -İBB, -YK
[5] Ḳavlühu Teʿālā: -ML, -İBB, -İÜ
[6] "Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakınmanız için oruç, sizden öncekilere farz kılındığı gibi, size de farz kılındı." (Bakara/183)
[7] otuz gün: -İÜ
[8] ṭutmışdur ve gündüz ṭaʿāmınuñ eklinden ve şürbünden münḳaṭıʿ olup ʿubūdiyyet ve perestiş üzerine: Derkenar, ML
[9] kim: -ML
[10] Ḳavlühu Teʿālā: -ML, -İBB
[11] "Ayın dolaşımı için de konak yerleri (evreler) belirledik. Nihayet o, eğrilmiş kuru hurma dalı gibi olur." (Yasin/39)
[12] ola: -İBB
[13] menziller: menzil, ML
[14] birinci: bir, ML, İBB, YK
[15] ḳomışdur: ḳurulmışdur, İÜ

bilinmek içün kim cemīʿ-i kāyināt ḫılḳat-i insānı [9]giymişdür ve ḳamerüñ seyri daḫı maʿlūm olsun kim felek[10]ü'l-burūcda leylen u nehāren ne içün ser-geşte olup [11]gerdiş eyler ve ṣūret-i insānı ne ṭarīḳle ve ne keyfiyyetle [12]terbiyye eyleyüp besler[1].

İmdi ey ṭālib esrār-ı Ḥaḳ! [13]Egerçi ṣūret-i ẓāhirde şems u ḳamer ve āfāḳ u enfüs [ML40a]mecmūʿ-ı kāyināt insāna mürebbī olmışdur. Fe-āmmā maʿnā [2]yüzünde [İBB36a]insān cemīʿ-i mevcūdātuñ ve maḫlūḳātuñ[2] ḫalḳı [3]ve şems u ḳamerüñ ve leyl u nehāruñ mürebbi [4]ve müdebbiri düşmişdür. [İÜ43b]Niçün kim[3] Ḥażret-i Risālet efendimiz[4] ekṣer [5]zamānda **"يا مدبّر اللّيل والنّهار"**[5] diyü niyāz eylerdi. [6]Zīrā kim mecmūʿ-ı maḫlūḳātı kendü mübārek vechinde ve[6] vücūdunda [7]yigirmi sekiz ve otuz iki kelime-i İlāhī ile iḥāṭa eylemiş idi [8]ve cemīʿ-i ʿālemi ve leyl u nehārı ḳamerüñ yigirmi sekiz ve otuz iki [9][YK141a]menzilinde maʿlūm idinüp görmiş idi. [10]Şol sebebden ḳavlühu Teʿālā[7]: **"اقتربت السّاعة وانثقّ القمر"**[11][8] Yaʿnī, sāʿat yaḳīn oldı ay yarıldı. [12]Niçün kim[9] Ḥażret-i Resūlu'llāh ḳameri şaḳḳ eyledi ve kendü [13]mübārek cemālinde sırr-ı istivā gösterdi. [ML40b]Yaʿnī yigirmi sekiz kelime-i ḥātimiyyeden ki [İBB36b]sāʿat-i ḥaḳīḳīdür otuz iki [2]kelime-i ādemiyye ʿubūr eyledi ve hem **"الولد سرّ ابيه"**[10] buyurdı. [3]Yaʿnī ben babamuñ sırrın bildüm, anuñ sırrı [İÜ44a]oldum[11] [4]dimek olur ve cemīʿ-i A'llāhu Teʿālā'nuñ esrārın [5]ḳamerüñ vechindeki kendü mübārek vechini eyledi [6]ve sāʿat yaḳīn idi ve mecmūʿ-ı sāʿat [7]ol yigirmi sekiz ve otuz iki kelimeden kināyet idi. Müşā[8]hede eyleyüp görmiş idi ve daḫı buyurur kim ḳavlühu Teʿālā[12]: [9]**"انّ فى ذلك لعبرةً لمن يخشى"** [10]**سترون ربّكم كما ترون القمر ليلة البدر لارى الابصار"**[13] Yaʿnī tīz ola kim [11]Rabbiñüzi göresiz ve[14] şol leyle-yi bedrde ay görür[15] gibi.

---

[1] besler: seyr eyler, İÜ
[2] maḫlūḳātuñ: maḫlūḳā, ML
[3] Niçün kim: Anuñçün kim, İÜ
[4] efendimiz: -ML, -İBB, -YK
[5] "Gecenin ve gündüzün yaratıcısı."
[6] vechinde ve : -ML
[7] ḳavlühu Teʿālā: -ML, -İBB, -İÜ
[8] "Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı." (Kamer/1)
[9] niçün kim: Anuñçün kim, İÜ
[10] "Çocuk babanın sırrıdır." (Makasıdü'l-hasene/530)
[11] oldum: -ML, -İBB
[12] ḳavlühu Teʿālā: -ML, -İBB, -YK
[13] "Rabbinizi gece dolunayı görür gibi göreceksiniz" (Kütüb-i Sitte 14/473)
[14] ve: -ML
[15] görür: gördiñüz, İÜ

[12]İmdi bu tecellīdin[1] ʿibret-i ulü'l-ebṣār içündür [13]ve leyle-yi bedrden ġaraż kendü mübārek cemālidür ki cemāl-i [ML41a]Ḥaḳ'dur[2] [İBB37a]ve sırr-ı Kelāmu'llāh'dur. Yigirmi sekiz ve otuz iki kelime-i İlāhī'nüñ [2]maẓharıdur kim otuz gün orucanuñ ʿadedince [3]ḳurumışdur. İmdi her kimse kim [İÜ44b]nuṭḳını bilmese [4]ve otuz iki kelime-i nuṭḳında müşāhede ḳılmasa ve Kelām[5]u'llāh'uñ ve kelām- ı nāṭıḳuñ remzine muṭṭaliʿ olmasa [6]ol kişi bu kelāmuñ muḳābilinde otuz gün [7]oruc ṭutup ve aġzına dünyā ṭaʿāmından [8]ve ekl u şürbünden loḳma ḳoymayup anuñ ʿadedince [9]ʿubūdiyyet u perestiş eylemek gerekdür. [10]Eger bir günlük orucunı ṣıyacaḳ olursa [11]yirine altmış gün borclu [YK141b]olup [12]ṭutmaḳ gerek[3] ve yāḫūd altmış aç[4] ṭoyurmaḳ gerekdür. [13]Eger itmeyecek olursa A'llāh emrin ṣıymış olur [ML41b]ve A'llāh emrin ṣıyan A'llāh emriyle kāfir u müşriklerden [2]olur. [İBB37b]Ḳāle'n-nebiyyü[5] ʿaleyhi's-selām: **"من اكل في رمضان متعمّداً فقد كفر"**[3][6] Yaʿnī şol kimse kim orucı [İÜ45a]ḳaṣd ile [4]ṣıya teʾkīd ile kāfirdür ve orucuñ daḫı ʿubū[5]diyyetini ve perestişini terk eylese A'llāh emrīn [6]ṣıymış olur ve ʿāṣīlerden olur. Ḳāle[7]'n-nebiyyü[7] ʿaleyhi's-selām: **"من ترك الصّلوة متعمّداً فقد كفر"**[8] [8]Yaʿnī her kimse kim ṣalātını ḳaṣdla terk eyleye kāfir olur. [9]Niçün kim[9] Ḥaḳ Teʿālā'nuñ farżı ve Resūl'üñ sünnetidür. [10]Ḳāle'n-nebiyyü ʿaleyhi's-selām[10]: **"منّى فليس سنّتى من ترك"**[11][11]

İmdi ey ṭālib! Cemīʿ-i evliyā vü enbiyā [12]dergāh-ı Ḥaḳḳ'a ʿubūdiyyetle perestişle irişmişlerdür. [13]Zīrā kim orucṭutmaḳ ve namāz ḳılmaḳ ẓāhir [ML42a]u bāṭında ʿubūdiyyet-ı Ḥaḳḳ'dur ve riyāżet u mücāhede[12] [2][İBB38a]namāzuñ ve orucuñ ḥaḳīḳatin añlamaġa saʿy u kūşişdür. [3]İmdi öyle olsa bir günlük orucı ṣıyan [4]altmış gün borclu olur. Niçün kim[13] ol [5]bir gün [İÜ45b]ṣabāḥdan ʿişāya[14] varınca ḳırḳ rekʿat [6]ṣalāt[15] olur. Farż ve[16] sünnet mecmūʿ ḳırḳ [7]rekʿat olur ve yigirmi rekʿat[17] daḫı ṣalāt[18]-ı terāvīḥdür olur

[1] tecellīdin: tecellīyin, ML, İÜ, YK
[2] cemāl-i Ḥaḳ'dur: -İÜ
[3] gerek: -ML
[4] aç: kişi ḳarnuñ, İÜ
[5] el-nebiyyü: -İÜ
[6] "Ramazan ayında kim kasten yerse kafirdir." (Kitâbü'l-Emvâl, 1064)
[7] el-nebiyyü: -İÜ; Resūlu'llāh buyurur kim, YK
[8] "Her kim ki, kasten namazı terk ederse açıkça küfre düşmüştür." (Mecmau'z-Zevaid, 1/295)
[9] Anuñçün kim, İÜ
[10] Ḳāle'n-nebiyyü ʿaleyhi's-selām: -İÜ
[11] "Sünnetimi terk eden benden değildir." (el'İlelü'l-mütenâhiye, 1/758)
[12] mücāhede: mücāhedāt, İÜ; müşāhede, YK
[13] Anuñçün kim, İÜ
[14] ʿişāya: aḫşama, YK
[15] ṣalāt: -İBB
[16] ve: daḫı, ML
[17] rekʿat: -ML, -İBB, -YK
[18] ṣalāt: -İÜ, -YK

[8]kim ḳılarsın mecmūʿın cemʿ eyleseñ altmış [9]rekʿat ṣalāt[1] olur. Yigirmi sekiz ve otuz iki kelime ʿadedince ki ikisini cemʿ[2] [10]eyleseñ altmış kelime-i İlāhī olur kim Ḥażret-i Risālet'üñ [11]vechinde tecellī eylemiş idi ve Ḥaḳ Teʿālā[3] Ḥażret-i Risālet'e [12]buyurmışdur kim: **"طوله ستّون** [YK142a]**زر اعاً فى السّماءٍ"**[4] [13]Yaʿnī, yā Muḥammed! Senüñ ḳāmetüñ uzunluġu altmış arşdur [ML42b][İBB38b]semāvātda. İmdi[5] yigirmi sekiz kelime-i ḥātimiyye ile otuz iki kelime-i ādemiyye [2]altmış kelime-i İlāhī olur kim Ḥażret-i Resūlu'llāhʿuñ vechiyle[6] [3]nuṭḳunda tecellī eylemiş idi. Şol sebebden bir [4]gün orucṣıyan altmış gün[7] daḫı anuñ [5]muḳābilinde ṭutmaḳ gerekdür kim orucuñ [İÜ46a]ve ṣalātuñ [6]ḥaḳīḳati aña maʿlūm ola ve günāhından ve ṣorı [7]ḥisābdan ḫalās ola ve bu orucuñ ve ṣalātuñ [8]ecrini ve ṣevābını bula ve daḫı ramażānda on [9]iki rekʿat[8] ṣalāt-ı ḳadr ḳılursın ve[9] orucuñ riyāżetin [10]ve ṣalātuñ mücāhedesin ḥālisen u muḫlisen çekersin. [11]Tā bu on iki rekʿat ṣalāt-ı ḳadiri ḳılup ve[10] [12]ḥaḳīḳatin añlayınca dürüşürsin.

İmdi [13]ey ṭālib! Bu on iki rekʿat[11] ṣalāt-ı ḳadr on iki [ML43a]ḫuṭūṭ vech-i ādemden kināyetdür. Dört kirpik iki [2]ḳaş bir ṣaç iki ḫaṭṭ-ı ʿārıż üç [İBB39a]ḫaṭṭ-ı [3]leb on iki kitābet-i İlāhī olur kim ṣalāt-ı [4]ḳadr ol on iki kitābetüñ muḳābilindedür kim [5]vech-i Ādem ʿaleyhi's-selām ṣūretinde mesṭūrdur ve bu on iki [6]ṣalāt-ı ḳadri ol altmış rekʿat ṣalāta[12] żamm [7]eyleseñ yetmiş iki rekʿat olur ki [İÜ46b]yigirmi sekiz kelime-i İlāhī'nüñ [8]eczāsı yetmiş iki kelime olur ki kāf ile nūn [9]muḳābilindedür ki kāf u nūn cümel ḥisābında [10]yetmiş ʿaded olur. İki daḫı ḥarf-i nefsdür[13]. [11]Yetmiş iki ʿaded olur ki cemīʿ-i kāyinātuñ [12]aṣlı ve maṣdarıdur ve hem yigirmi sekiz kelime-i İlāhī'nüñ eczāsı [13]muḳabelesinde[14] vāḳıʿ olmışdur ve bir daḫı [ML43b]Ḥażret-i Aḥādiyyet[15] Ḥażret-i Resūlu'llāh'a "yā sīn" diyü nidā eylemişdür. [2]Yā-sīn daḫı [İBB39b]cümel ḥisābında yetmiş [3]ʿaded olur. İki daḫı nefsleridür. [YK142b]Yetmiş [4]iki ʿaded[16] olur. Yetmiş iki

[1] ṣalāt: -İÜ
[2] ʿadedince ki ikisinicemʿ: -ML
[3] ḥażret-i Risāletüñ vechinde tecellī eylemiş idi ve Ḥaḳ Teʿālā: -İÜ
[4] "Âdem'in boyu gökyüzünde altmış arşındır." (Kütüb-i Sitte, 5/177)
[5] İmdi: -İBB
[6] vechiyle: vechle, ML
[7] gün: -ML, -İBB
[8] rekʿat: -ML
[9] ve ṣalātuñ ecrini ve ṣevābını bula ve daḫı ramażānda on iki rekʿat ṣalāt ḳadar ḳılarsın ve: -İÜ
[10] ve orucuñ riyāżetin ve ṣalātuñ mücāhedesin ḥālisen u muḫlisen çekersin. Tā bu on iki rekʿat ṣalāt-ı ḳadrī ḳılup ve: -İBB
[11] rekʿat: -ML, -İBB
[12] rekʿat ṣalāta: rekʿata, İÜ
[13] yetmiş ʿaded olur. İki daḫı ḥarf-i nefsdür: -İÜ
[14] muḳabelesinde: muḳabilinde, İBB
[15] ḥażret-i Aḥādiyyet: -ML, -İBB, -YK
[16] ʿaded: -İBB

kelime-i İlāhī'nüñ [5]eczāsı muḳābilinde ve yetmiş iki kāf ile [6]nūn muḳābilinde vāḳıʿ olmışdur. Mecmūʿ [7]bir ḥaḳīḳatdür[1] ve bir māhiyyet[2] ve bir daḫı sekiz rekʿat [8]ṣalāt-ı ʿīd ḳılarsın kim cemīʿ-i orucuñ [9]ve ṣalātuñ riyāżetinden ve mücāhedesinden [10]murād u müddeʿā[3] bu sekiz rekʿat [İÜ47a]ṣalāt-ı ʿīdi [11]ḳılmaḳdur. Zīrā kim sekiz tekbīr iki rekʿatdur. [12]Her bir tekbīri[4] bir rekʿatuñ ḳāyim-maḳāmıdur. Ol [13]dört kirpik iki ḳaş bir ṣaçdan [ML44a]kināyetdür. Mecmūʿı yedi kitābet olur. İstivā [2]ile yedi kitābetüñ[5] sekiz rekʿat[6] olur. Sekiz rekʿat[7] ṣalāt-ı [3][İBB40a]ʿīd ol sekiz kitābetüñ muḳābilinde vāḳıʿ [4]olmışdur ki cemīʿ-i ʿilm-i evvelīn u āḫirīnüñ miftāḥı [5]bu sekiz kitābetdür[8] ki sekiz cennet andan [6]kināyetdür ve hem cennet evliyā vü enbiyādur. Mādem ki [7]enbiyā vü evliyā bu sekiz kitābeti çār-ʿanāṣıra[9] [8]ḍarb eyleyüp her sekizi dört sekiz [9]eyleyince otuz iki kelime-i ezelī vü ebedīdür[10] ki vechlerinde [10]tecellī eylemiş idi. Nuṭḳu'llāh'a ve Kelāmu'llāh'a[11] [11]vāṣıl olmadılar [İÜ47b]ve cennete dāḫil olup Ḥaḳ [12]dīdārın görmediler. İllā bu kelime-i İlāhī'den [13]müşāhede eyleyüp gördiler ve cennete dāḫil [ML44b]oldılar ve ṣalātuñ ve orucuñ ḥaḳīḳatiyle bayram [2]namāzın ḳıldılar ki cemʿ-i ḫalāyıḳuñ tefaḫḫurı idi. Ṣūret-i [3]żāhirde bayramdur ve anuñla şād [İBB40b]u ḥürrem olurlar. [4]Bilmediler kim bayramdan ve cennetden ve Ḥaḳ dīdārından [5]ġaraż kendü vechleri idi ki yigirmi sekiz ve otuz iki kelime-i İlāhī [6]Ḥaḳ Teʿālā dest-i ḳudretle yüzlerinde yazmış ve taṣv[7]īr eylemiş idi ve ʿubūdiyyet u perestiş anuñ [8]ʿadedince eylerlerdi ve eger bir kişi suʾāl [9][YK143a]eylese kim orucyılda bir ay olup namāz [10]bir günde beş vaḳt oldı[12]. Sebeb ne idi dise[13] [11]cevāb oldur kim A'llāhu Teʿālā'dan evvel[14] [12]Ḥażret-i [İÜ48a]Resūlu'llāh'a Miʿrāc gicesi elli vaḳt [13]namāz farż olmış idi[15].

[1] -dür: -ML
[2] ve bir māhiyyet: -İBB
[3] u müddeʿā: -İÜ
[4] tekbīri: -YK
[5] yedi kitābetüñ: -İBB
[6] rekʿat: kitābet, İÜ, YK
[7] sekiz rekʿat: -ML
[8] ki cemīʿ-i ʿilm-i evvelīn u āḫirīnüñ miftāḥı bu sekiz kitābetdür: -İÜ
[9] ʿanāṣıra: ʿunṣura, ML
[10] ebedīdür: ebedīye, ML, İÜ
[11] Kelāmu'llāh: -İÜ
[12] oldı: -ML
[13] dise: -YK
[14] -dan evvel: İÜ -
[15] olmış idi: itmişdi, İÜ; eylemiş idi, YK

Ḳāle’n-nebiyyü[1] ʿaleyhi’s-selām: [ML45a]**“فرض على خمسون صلوةً كلّ يومٍ و ليلةٍ”**[2] [2]Yaʿnī, farż oldı baña elli vaḳt[3] namāż Miʿrāc gicesi [3]her gicede ve gündüzde ben daḫı A’llāh’dan [İBB41a]taḥfīf [4]diledim, diyü buyurdı[4]. Elli vaḳtden beş [5]vaḳtde ḳarār eyledi. İmdi beş vaḳtden [6]ġaraż lafẓu’llāhdur. Hem emr-i Ḥaḳ andan kināyetdür [7]ki lafẓu’llāh beş ḥarfdür ve melfūẓı on dört [8]kelimedür. Ḥāl u maḥāl yigirmi sekiz kelime-i İlāhī olur ki yigirmi sekiz [9]kelime-i İlāhī’nüñ yigirmi iki noḳṭası vardur. Yigirmi [10]iki noḳṭa ile yigirmi sekiz[5] kelimeyi cemʿ eyleseñ elli ḥarf[6] [11]u noḳṭa olur kim Ḥażret-i Resūlu’llāh Miʿrāc gicesi [12]cānib-i Ḥaḳḳ’dan elli vaḳt[7] namāz farż oldı[8]. Ol elli vaḳt namāz[9] ḥarf u [13]noḳṭa ʿadedince[10] farż olmış idi ki Ḥażret-i Resūl[İÜ48b]u’llāh [ML45b]taḥfīf diledi[11]. Elli vaḳtden beş vaḳtde ḳarār eyledi [2]ve hem A’llāhu Teʿālā Ḥażret[12]-i Resūlu’llāh’a [İBB41b]buyurur: **“من جاء بالحسنة فله عشر امثالها”**[3][13] Yaʿnī yā Muḥammed! Şol kimesne kim bir [4]ḥüsn ile geldi anuñ içün on ʿiväż[5]vardur[14], diyü buyurdı. Bir vaḳt namāz on [6]vaḳte ḳāyim-maḳām oldı ve beş vaḳte elli vaḳt [7]namāz ṣevābın virdi.

İmdi ey ṭālib! Oruc daḫı [8]A’llāhu Teʿālā’dan taḥfīf oldı. Zīrā kim Miʿrāc’da [9]Ḥażret-i Resūlu’llāh cānib-i Ḥaḳḳ’dan bir yıl oruc [10]buyrulmış idi. Girü Ḥażret-i Risālet Ḥakk’a niyāz [11]eyledi. Taḥfīf diledi. [YK143b]Bir yıldan bir aya ḳarār eyledi. [12]Aña daḫı: **“من جاء بالحسنة فله عشر امثالها”**[15] Yaʿnī[16] [13]bir ay[17] oruca bir yıllıḳ oruc ṣevābın virdi. [ML46a]Niçün kim bir yılımız üç yüz altmış gündür ve bir ayımız [2]üç yüz

---

[1] Ḳāle’n-nebiyyü: Ḳāle, İÜ
[2] “Bana her gün için elli vakit namaz bana farz oldu.” (Kütüb-i Sitte, 15/400)
[3] vaḳt: -ML
[4] diyü buyurdı: didi, YK
[5] kelime-i İlāhī’nüñ yigirmi iki noḳṭası vardur. Yigirmi iki noḳṭa ile yigirmi sekiz: -İÜ
[6] ḥarf: -İÜ
[7] vaḳt: -ML
[8] farż oldı: -ML; elli vaḳt namāz farż oldı: -İÜ
[9] vaḳt namāz: -ML
[10] -ince: -ML
[11] diledi: eyledi, İÜ
[12] ḥażret: -ML, -İBB
[13] “Kim iyilikle gelirse ona getirdiğinin on katı vardır; kim de kötülükle gelirse o sadece getirdiğinin dengiyle cezalandırılır.” (En’am/160)
[14] vardur: virdüm, İBB, YK
[15]“Kim iyilikle gelirse ona getirdiğinin on katı vardır; kim de kötülükle gelirse o sadece getirdiğinin dengiyle cezalandırılır.” (En’am/160)
[16] yaʿnī: -ML/ yaʿnī “Yā Muḥammed şol kimesne kim bir ḥüsne ile geldi anuñ içün on ʿiväż vardur.” diyü buyurdı. Bir vaḳt namāz on vaḳte ḳāyim-maḳām oldı ve beş vaḳte elli vaḳt namāz ṣevābın virdi. İmdi ey ṭālib orucdaḫı Allāhu Teʿālā’dan taḥfīf oldı. Zīrā kim miʿrācda ḥażret-i Resūlu’llāh cānib-i Ḥaḳḳ’dan bir yıl orucbuyrulmış idi. Girü ḥażret-i Risālet Ḥakk’a niyāz eyledi. Taḥfīf diledi. Bir yıldan bir aya ḳarār eyledi. Aña daḫı **“من جاء بالحسنة فله عشر امثالها”** yaʿnī: -İÜ
[17] bir ay: -İBB

altmış [İBB42a]sāʿatdür ve bir sāʿatimiz [3]bir günüñ ḳāyim-maḳāmı[1] oldı ve bir ay oruc[4]içün A'llāhu Teʿālā bir yıllıḳ orucuñ ecrini ve ṣevābını [5]virdi. İmdi[2] her kişi kim bu ṣavmuñ ve bu ṣalātuñ ve [6]zekātuñ ve cemīʿ-i aḥkām-ı dīnüñ şerāyiṭini ve vācibātını [7]fehm eylemese ve sırrını ve ḥaḳīḳatini añlamasa[3] ki yigirmi sekiz ve [8]otuz iki kelime-i İlāhī'nüñ[4] ʿadedince ḳurılup ve[5] anuñ [9]ʿadedince mebnā idügini bilmese ṭarīḳ-i Ḥaḳḳ'dan bī-[10]behre u bī-naṣīb [İÜ49a]olur ve kendü cemāli ki yigirmi sekiz ve [11]otuz iki kelime-i İlāhī idi. Oḳıyup idrāk eylemedi [12]ve orucuñ ve terāvīḥüñ ve ḳadir ve berāt ve ʿīd [13]ve ekberüñ[6] ecrini ve ṣevābını dergāh-ı Ḥaḳḳ'a ulaşdurup [ML46b]cennet-i dīdārın[7] görmedi ve Ḥaḳ cemālinden maḥrūm [2]u merdūd[8] ḳalup cehennem-i cehlden ʿaẕāb-ı elīme [3]müstaḥaḳ oldı ve nār ehli oldı[9] ve anlardan [4]oldı kim ḳavlühu Teʿālā[10]: **" ختم الله على قلو بهم و على سمعهم و على [5]ابصاريهم غشاوة ولهم عذاب عظيم"**[11][12] Anlar içündür.

[6]İmdi ey ṭālib! İslām'uñ erkānlarından [7]beşincisi Ḥacc'dur. **"حجّوا بيت ربّكم"**[13] Yaʿnī, [8]ziyāret eyleñ teñriñüz evini. Ḳāla'llāhu Teʿālā[14]: **" إنّ اوّل بيت وضع للنّاس للذى ببكة [9]للعالمين/ فيه آيات [IÜ49b]بيّنات مقام ابراهيم و [10]من دخله كان آمناً و لله على النّاس حجّ البيت [11]من استطاع اليه سبيلا و من كفر فإن الله غنّى عن العالمين"**[15] [YK144a]Yaʿnī bunuñ [ML47a]maʿnāsı[16] dimek olur ki "A'llāhu Teʿālā evvel beyt ki vaż' itdi [2]nās içün [İBB43a]Mekke-yi mübārekdür[17] ve ʿālemler içün [3]hādīdür. Yaʿnī hidāyet idicidür ve ol evde [4]āyāt-ı muḥkemāt vardur ki yigirmi sekiz ve otuz iki kelimeden kinā[5]yetdür ve maḳām-ı İbrāhīm'dür ve her kimse kim ol [6]eve gire emīn olur ve cemīʿ-i nās üzerine[18] ol [7]evi A'llāh içün ḥac eylemek vardur. Her kim ki [8]inkār eyleye kāfirdür ve A'llāhu Teʿālā

---

[1] -ı: -ML
[2] İmdi: -ML
[3] añlamasa: bilmese, İBB, İÜ, YK
[4] kelime-i İlāhī'nüñ: kelimenüñ, İÜ
[5] ʿadedince ḳurılup ve: -İBB
[6] -üñ: -İBB
[7] cennet-i dīdārın: cennetde dīdār, İBB
[8] merdūd: -İÜ
[9] ve nār ehli oldı: -İÜ
[10] ḳavlühu Teʿālā: -ML, -İBB
[11] **عظيم**: **اليم :** İBB, İÜ, YK
[12] "Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir, gözlerinde de kalın bir perde bulunmaktadır ve onlar için büyük bir azap vardır." (Bakara/7)
[13] "Rabbinizin evini haccedin." (Bihâru'l-Envâr, 79/206)
[14] Ḳāla'llāhu Teʿālā: -ML, -İBB, -İÜ
[15] "Gerçek şu ki, insanlar için yapılmış olan ilk ev, âlemlere bir hidayet ve bir bereket kaynağı olan Mekke'deki evdir. Orada apaçık deliller, İbrâhim'in makamı vardır. Oraya giren emniyette olur. Gitmeye gücü yetenin o evi ziyaret etmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkâr ederse bilmelidir ki, Allah bütün âlemlerden müstağnidir." (Ali İmran/96-97)
[16] bunuñ maʿnāsı: -İÜ
[17] mübārekdür: mübārekdedür, İBB, YK
[18] ve maḳām-ı İbrāhīm'dür ve her kimse kim ol eve gire emīn olur ve cemīʿ-i nās üzerine: -İÜ

ʿālemler üzerine ġanīdür.” [9]İmdi ey ṭālib-i Ḥaḳ ve ey ʿāşıḳ[1]-ı ẕāt-ı muṭlaḳ! [10]Her kimse ḥacca müteveccih olsa ki mevżiʿ-i reʾs veche-i [11]ādemdür, evvel mālından [İÜ50a]ve āl u evlādından ve kār u [12]kesbinden ve ʿalāyıḳ-ı dünyevīden geçüp [13]teslīm-i Ḥaḳ olmaḳ gerek[2] ve berr u berrīnüñ[3] zaḥmetin ol Beyt[ML47b]u’llāh[4] muḳābilinde raḥmet bilüp derd u belāya [2]ṣabr[5] eylemek gerek ve maḥabbetle beyt olup A’llāh’a[6]müteveccih [3]olup gitmek gerek ki mevżiʿ-i reʾis-i vechdür ve [4]otuz iki[7] kelime-i İlāhī’nüñ mevżiʿ ü maẓharıdur ve anuñ [5]muḳābilinde ʿubūdiyyet u perestiş ol Beyt[6]u’llāh’a ḳarşu eylemek gerekdür ki mevżiʿ-i reʾs [7]veche-i Ādem ʿaleyhi’s-selām Ḫalḳu’llāhu Teʿālā: **“ خلق الله تع رأس آدم[8] وجبهته من تربة الكعبة و صدره و ظهره من [9]بيت المقدّس”.**[8]

İmdi maʿlūm oldı kim vech-i [10]Ādem Beytu’llāh’dur ve cemīʿ-i evliyā vü enbiyānuñ [11]ḳıblegāhı ve secdegāhı [İÜ50b]olmışdur ve aña [12]müteveccih olup ʿubūdiyyet u perestiş [13]eylemişdür ve her kimse kim Kaʿbetu’llāh’ı[9] ṭavāf [ML48a]eylemek dilerse kendü libāsından ki dünyā libāsıdur, [2]çıḳa ve terk [İBB43a]eyleyüp iḥrām giye kefenüñ ḳāyim-maḳāmıdur [3]ve libās-ı uḫrevīdür ve hem [YK144b]**“لبّيك** [4]**لبّيك لا شريك لك اللهم**[10]**لبّيك”**[11] diyü[12] diyü Beytu’llāh’a irişüp müşāhede eyleyüp [5]göre ki maḳām-ı vech-i ādem’dür ve Ḥacerü’l-esved kim yedi ḫuṭūṭ-ı [6]ümmiyyetüñ miṣālidür. Andan ibtidā eyleyüp ṭavāf [7]eyler ve anuñ muḳābilinde yedi ṭavāf-ı ḳudūmı [8]Ḥacerü’l-esved’den ibtidā eyleyüp yedi ṭavāfda [9]yedi kerre Ḥacerü’l-esved’i öper ve yüzin gözin [10]sürer. Niçün kim Ḥacerü’l-esved vech-i Ādem ile Ḥavvā’dan [11]kināyetdür ve hem Kaʿbe’nüñ [İÜ51a]yüzi vāḳıʿ olmışdur.

İmdi [12]evvel yedi ṭavāf-ı [İBB44b]ḳudūmı eylersen ve yedi [13]daḫı saʿy ve ṣafā-yı Merve eylersen ve on dört ṭavāf[13] olur[14][ML48b]ve yedi daḫı ṭavāf-ı ʿumre eylersen ve daḫı yedi kerre [2]saʿy ve[15] ṣafā ve Merve eylersen yigirmi sekiz ṭavāf olur [3]kim yigirmi

---

[1] ʿāşıḳ: ʿāşıḳān, İBB
[2] gerek: -ML
[3] berr u berrīnüñ: birinüñ, İBB, İÜ
[4] Allāh: -YK
[5] ṣabr: ẕevḳ, İBB, YK; ẕevḳ u ṣafā, İÜ
[6] Ve maḥabbetle beyt olup Allāh’a: Ve maḥabbetle olup Beytu’llāh’a, İBB, YK
[7] otuz iki: yigirmi sekiz, İBB
[8] “Allah, Âdem’in başını ve alnını Ka’be toprağından, göğsünü ve sırtını da Kudüs toprağından yarattı.”
[9] Kaʿbetu’llāhı: kelime-i İlāhī’yi, İÜ
[10] **لبّيك اللهم: -**İÜ
[11] “Buyur Allah’ım buyur! Emrindeyim buyur! Senin hiçbir ortağın yoktur buyur!”
[12] diyü: -İBB, -İÜ, -YK
[13] ḳudūmı eylersen ve yedi daḫı saʿy ve ṣafā-yı merve eylersen ve on dört ṭavāf: -İBB
[14] olur: -ML
[15] saʿy ve: -İBB, -İÜ

sekiz kelime-i İlāhī muḳābilinde ki vech-i ādemde tecellī eylemişdür [4]ve Beytu'llāh ve beyt-i ʿışḳ andan kināyetdür ve [5]evliyā vü enbiyānuñ secdegāhıdur ve aña ḳarşu [6]yüz ṭutup ʿubūdiyyet[1] u perestiş eylemişlerdür ve bir daḫı [7]bu kim yedi ṭavāf ḥac vardur. Ol daḫı yedi [8]ḫuṭūṭ-ı ümmī ʿaddincedür. Vech-i Ḥavvā'da mesṭūrdur ve yedi[2] Ümm[9]ü'l-kitāb ve Fātiḥatü'l-kitāb ve[3] sebʿ āyāt andan [10]kināyetdür ve yedi ṭavāf ḥac anuñ üzerine mebnā[11]dur ve Ḥacerü'l-esved'i yedi kerre öpmek ol yedi [12]kitābet-i [İÜ51b]Ḥavvā muḳābilindedür ki dört kirpik iki [13]ḳaş [İBB45a]bir ṣaç yedi ṭavāf ḥacdan ʿibāretdür [ML49a]ve anuñ ʿadedince ṭavāf olur ve bir daḫı yedi ṭavāf-ı [2]ʿumre ol daḫı yedi kitābet ḫuṭūṭ ādemden kināyetdür [3]ki vech-i ādemde ḳalem-i ḳudretle mesṭūr olmışdur ki [YK145a]yedi ṭavāf [4]ʿumre anuñ muḳābilinde vāḳıʿ olmışdur. İki ḫaṭ[4] [5]ʿārıż ve iki ḫaṭ bīni ve iki ḫaṭ leb ve bir ḫaṭ [6]ʿanfaḳa yedi kitābet-i İlāhī olur ki yedi ṭavāf [7]ʿumre anuñ üzerine vāḳıʿ[5] olmışdur. İmdi yedi[6] ṭavāf [8]ḥacla yedi ṭavāf ʿumre on dört ṭavāf olur ki on dört [9]kitābet-i İlāhī vech-i ādemde mesṭūrdur ki **"فيه آيات بيّنات"**[7] [10]aña şāhiddür ve hem sebʿü'l-meṯānī ve'l-ḳurān[11]ü'l-ʿaẕīmdür ki: **"وأتمّوا الحجّ والعمرة لله"**[8] Yaʿnī [İBB45b][İÜ52a]ḥacla ʿumrenüñ [12]ṭavāfını tamām eyleñ A'llāh içün. İmdi [13]bir daḫı yedi ṭavāf[9]-ı ḳudūm ile yedi ṭavāf-ı vedāʿdur [ML49b]ki Ḥażret-i Risālet'üñ sünnetidür ve vech-i ādemüñ elvāḥı [2]muḳābilinde on dört kitābet-i İlāhī olur ki yedi [3]ṭavāf-ı ḳudūmla yedi ṭavāf-ı vedāʿdur[10]. Ol on [4]dört elvāh muḳābilinde on dört ṭavāf[11] [5]sünnet olur ki Ḥażret-i Risālet'e on dört ṭavāfı [6]ḥac ve ʿumre[12] içün on dört ṭavāf daḫı sünnet[13] ḳudūm-ı [7]vedāʿ eylemişdür. Tā maʿlūm ola kim farż ve sünnet [8]ikisi bir ḥaḳīḳat-ı vāḥiddür ve hem Ḥażret-i Risālete Ḥaḳ [9]Teʿālā'nuñ ʿaynı ve ẕāt-ı Ḥaḳḳ'uñ maẓharıdur. Niçün kim Beyt[10]u'llāh ʿālemlere hidāyet içündür ve Ḥażret-i Resūlu'llāh [11]daḫı ʿālemlere [İBB46a]raḥmet u hidāyet içün gelmişdür [12]ve ṭavāf-ı Kaʿbe'yi [İÜ52b]**"كما هو حقّه و كانّك تراه"**[14] eylemişdür [13]ve yedi ṭavāf ḥac ve yedi ṭavāf ʿumre ve yedi ṭavāf-ı ḳudūm

[1] ʿubūdiyyet: -ML, -İBB
[2] yedi: -ML, -İÜ, -YK
[3] ve: -ML
[4] ḫaṭ: ḫuṭūṭ, ML
[5] vāḳıʿ: -ML, -İBB, -İÜ
[6] yedi: -İBB
[7] "Orada apaçık deliller." (Al-i İmran/96)
[8] "Haccı ve umreyi Allah için eksiksiz yerine getirin." (Bakara/196)
[9] ṭavāf: -İBB
[10] -dur: -ML, -İÜ
[11] ṭavāf: -İÜ
[12] ʿumre: -ML, -İBB, -YK
[13] sünnet: -İÜ
[14] "Aslında olması gerektiği ve sanki Allah'ı görüyormuşsun gibi."

[ML50a]ve yedi ṭavāf-ı vedāʿyı vech-i ādemde ki maḳām[1] -ı Kaʿbe'dür, yigirmi sekiz ṭavāf [2]yigirmi sekiz kitābet-i İlāhī muḳābilinde **"كانّك تراه"**[2] ṭavāf eyleyüp [3]Ḥacerü'l-esved'i yigirmi sekiz kerre öpmişdür ki Ḥacerü'l-esved kitābet-i [4]vech-i ādem muḳābilinde [YK145b]vāḳıʿ olmışdur ve hem evvel ṭavāf-ı [5]Kaʿbe'yi Ḥacerü'l-esved'den ibtidā eylersin ve cemīʿ-i ṭavāf [6]ki saʿy u ṣafā ki Ḥacerü'l-esved'de şāhid u ṣābit [7]olsa gerekdür. Şol sebebden Ḥacerü'l-esved'üñ [8]iki gözi ola ve göre[3] ve bir daḫı[4] dili ola söyleye **"به[5] و لسان ينطق** [IBB46b]**يبصر بهما** [9]**له عينان"**[6] ve ḳıyāmet gününde ve Ḥacer[10]ü'l-esved dirile ve gelüp ṭavāf eyleyüp ve [11]eylemeyenleri bile ve[7] şahādet eyleye. Zīrā her kimse [12]kim Ḥacerü'l-esved'üñ ḥaḳīḳatini [İÜ53a]añladı ve yigirmi sekiz kitābet-i [13]vech-i ādem muḳābilinde yigirmi sekiz ṭavāf-ı Beytu'llāh eyledi [ML50b]ve yigirmi sekiz kerre Ḥacerü'l-esved'e yüz sürdi. ʿĀrif-i Bi'llāh [2]oldı ve Ḥacerü'l-esved aña şahādet eyledi[8] [3]ve bir daḫı Ḥacerü'l-esved gökden indi ve yetmiş biñ [4]melāʾike böyle indi ve südden aḳ idi ve elinde [5]bir aḳ ḫaṭṭı var idi. İllā benī ādemüñ yüzi ḳara günāh[6]kārları[9] yüz süre süre[10] ḫaṭālar ile ḳarartdılar. Fe-am[7]mā ḳıyāmet güninde girü yüzi nūrdan ola.

İmdi [8]ey ṭālib-i Ḥaḳ! Lisān-ı [İBB47a]ḥāl ile maʿnā yüzünden dimek olur.[9]Her kimse kim Ḥacerü'l-esved'üñ sırrın añlamasa [10]anuñ yüzi ḳara ṭaş gibi ḫaṭā içinde ola. Her [11]kimse kim añlayup[11] ke-mā-hū Ḥaḳḳ'a gördi ve anuñ[12] ʿadedince [12]Ḥacerü'l-esved'i ṭavāf eyledi yüzi aḳ oldı[13] [İÜ53b]ve yigirmi sekiz kelime-i [13]İlāhī'nüñ eczāsı yetmiş iki kelime olur ki vech-i ādemde [ML51a]mektūb u mesṭūrdur. Yetmiş biñ melāʾike ol kelime-i [2]İlāhī'den ʿibāretdür ve Ḥacerü'l-esved'le böyle itmişlerdür [3]ve ol aḳ[14] ḫaṭṭ kim Ḥacerü'l-esved'üñ yüzünde [4]böyle indi. Ḫaṭṭ-ı istivādan kināyetdür ve ʿahd-nāmenüñ [5]sırrıdur [YK146a]ve ol ʿahd-nāme ḳıyāmetde şehādet eyleye [6]ve cemīʿ-i ṭālibleri ḳurtara ve ʿāriflere şehādet eyleye [7]ve Beytu'llāh'uñ [İBB47b]ḥaḳīḳatini āşikāre ḳıla ki

---

[1] maḳām: -İÜ
[2] "Sanki Allah'ı görüyormuşsun gibi." (Kütüb-i Sitte 2/214)
[3] ve göre: -ML, -İÜ
[4] daḫı: -ML
[5] **به**: **بها** İBB
[6] "(Kıyamet gününde Hacerü'l-esved'in) İki gözü ola ve göre, dili ola ve söyleye." (Avâliyu'l-Âlî, 1/185)
[7] ve: -ML
[8] şahādet eyledi: şāhid oldı, İÜ
[9] günākārları: günāhkār ḳulları, İÜ
[10] süre: -ML; yüz süre süre, -İÜ
[11] añlayup: -İÜ
[12] yüzi ḳara ṭaş gibi ḫaṭā içinde ola. Her kimse kim añlayup kemā hū Ḥaḳḳ'a gördi ve anuñ: -İBB
[13] oldı: -ML, -İBB
[14] aḳ: -İÜ

yedi [8]ṭavāf-ı ḳudūmla yedi ṭavāf-ı ʿumre ve yedi ṭavāf[1]-ı [9]ḥacla yedi ṭavāf-ı vedāʿ[2] ki yigirmi sekiz ṭavāf olur. [10]Yigirmi sekiz kelime-yi İlāhī[3] ve kelām-ı ḳadīm muḳābilinde ve yigirmi sekiz kitābet-i [11]vech-i ādem muḳābilinde ki esmāʾ-ı küllī ve Esmāʾı [12]Ḥüsnādur ve āşikāre eyleye ki Ḳāla'llāhu Teʿālā[4]: **" المصوّر**[IÜ54a]**البارئ** [13]**هوالله الخالق له الا سماء الحسنى"**[5] Bu yigirmi sekiz kelime-i İlāhī'den [ML51b]kināyetdür ki ṭavāf-ı Kaʿbe anuñ muḳābilinde vāḳıʿ olmışdur [2]ve bir daḫı beyne'l-ʿālemīnden ʿArafāt'a[6] çıḳmaḳdur ki Ḳāla'llāhu Teʿālā[7]: **"افضتم من عرفات فاذكروا الله عند المشعر الحرام**[3]**فإذا"**[8] [4]Zīrā kim ʿArafāt'a çıḳmasañ ḥaccuñ maḳbūl olmaz. ʿArafāt'a [5]çıḳmaġuñ maʿnāsı oldur ki ʿArafāt vücūd-ı ādemüñ [6]ḳāyim-maḳāmıdur ve Ādem [İBB48a]ʿaleyhi's-selām Ḥavvā'yı[9] ʿArafāt'da bulmışdur [7]ki Ādem'le Ḥavvā[10] bir nūr ve bir ḥaḳīḳat-ı vāḥiddür ve ikisi [8]birbiriyle ʿArafāt'da buluşmışdur ki Ādem'le Ḥavvā bir ḥaḳīḳat-i vāḥiddür ve ikisi birbiriyle[11] ʿArafāt'da mülāḳāt olup ḳavuşmışlardur[12] [9]ve beyne'l-ʿālemīnüñ sırrı[13] sırr-ı istivādur ve anuñ [10]muḳābilinde vażʿ olınmışdur ki dört kelime-i İlāhī'nüñ [11]ḳāyim-maḳāmıdur ve hem dört meyildür. Ḳaçan kim beyne'[12]l-ʿālemīnden ḫaṭṭ-ı istivā üzerine ʿArafāt'a ḳarşu [13]sürʿatle ʿubūr eyleseñ kim [İÜ54b]dört kelime-i İlāhī'den [ML52a]otuz iki kelime-i İlāhī'ye girmekdür ki yigirmi sekiz ṭavāf-ı Kaʿbe ol [2] dört meylden otuz iki ṭavāf olur ki otuz iki [3]kelime-i ādem muḳābilinde ki Nuṭḳu'llāh ve Kelāmu'llāh-ı ḥaḳīḳatdür [4]ve on sekiz [İBB48b]biñ ʿālemüñ ḫāliḳi ve ḥayātı [5]vāḳıʿ olmışdur ki cemīʿ-i eşyāya muḥīṭdür ve [6]mecmūʿ[14]-ı eşyāyı iḥāṭa eylemişdür [YK146b]ve bu eşyā anuñ [7]üzerine olmışdur[15] ve'l-leyl kāyināt üzerine [8]devr eyler ve bir daḫı bu otuz iki kelime-i İlāhī'nüñ müfredātı [9]yetmiş iki kelime[16] olur ve yetmiş iki kelimeden [10]otuz iki kelime-i aṣlī iḫrāc eyleseñ ḳırḳ kelime [11]ḳalur. Ol ḳırḳ kelime-i İlāhī muḳābilinde ʿArafāt'da[17] [12]ḳırḳ kişi añmaḳ

[1] ṭavāf: -İÜ
[2] vedāʿ: daḫı, İÜ
[3] İlāhī: -ML, -İÜ
[4] Ḳāla'llāhu Teʿālā: -ML, -İBB, -İÜ
[5] "O, takdir ettiği gibi yaratan, canlıları örneği olmadan var eden, biçim ve özellik veren Allah'tır. En güzel isimler O'nundur." (Haşr/24)
[6] ʿArafāt'a: -İÜ
[7] Ḳāla'llāhu Teʿālā: -ML, -İBB, -İÜ
[8] "Arafat'tan dalga dalga indiğinizde Meş'ar-i Haram'da Allah'ı zikredin." (Bakara/198)
[9] -yı: -ML
[10] Ḥavvā: -ML, -İBB
[11] ʿArafāt'da buluşmışdur ki Ādem'le Ḥavvā bir ḥaḳīḳat-i vāḥiddür ve ikisi birbiriyle: -ML
[12] ʿArafāt'da mülāḳāt olup ḳavuşmışlardur: -YK
[13] sırrı: -İÜ
[14] mecmūʿ: cemīʿ, İBB
[15] eşyā anuñ üzerine olmışdur: eşyānuñ taḥt-ı taṣarrufunda olmışdur, İÜ
[16] kelime: -ML
[17] ʿArafāt'da: -İÜ

gerek. Dostlarından ve yārānlarından [13][İÜ56a]ve Müzdelife'de[1] yetmiş ṭaş düşürüp [ML52b]Minā'ya gelürseñ[2] maḥall-i işrāḳda yedi ṭaşı ʿuḳbāya atarsın[3]. [2]Yedi kitābet-i ḫaṭṭ-ı Ḥavvā muḳābilindeki şeyṭān-ı şūm [3]ol yedi ḫaṭṭ-ı ümmī oḳumayup bilmedüġinden [4]ötürü yedi laʿnet ṭaşın [İBB49a]şeyṭāna[4] [5]atarsın ve hem Ḳurʾān-ı şerīfde Ḥażret-i Aḥādiyyet [6]yedi yirde şeyṭāna secde buyurmışdur ve on [7]dört yirde secde yeri gelür ve on dört [8]kitābet-i vech-i Ḥavvā[5] muḳābilinde on dört yirde secde [9]yeri oḳunur ki ḥāl u maḥāl on dört kitābet-i [10]vech-i Ḥavvā'da mektūb u mesṭūrdur ve yetmiş ṭa[11]şuñ yedisin yedi ḫuṭūṭ-ı ümmī muḳābilinde [12]atduñ[6]. Yirinde altmış üç ṭaş ḳalur. [13]Anı daḫı eyyām-ı teşrīḳde[7] üç gün üç yirde [ML53a]yedişer ṭāş ḥacere atarsın [İÜ55b]her gün yigirmi [2]bir ṭaş olur. Yigirmi bir kitābet-i vech[8]-i Ḥavvā muḳā[3]bilinde atılur ki Fātiḥatü'l-kitāb ve Ümmü'l-kitāb andan [4]ʿibāretdür[9] ve Fātiḥatü'l-kitāb yigirmi bir ḥarfdür. Yigirmi [5]bir[10] kitābet-i vech[11]-i Ḥavvā'dan kināyetdür ve yigirmi bir [6]ṭaş anuñ muḳābilinde atarsın [İBB49b]üç kerre[12] yigirmi [7]bir ṭaşdan altmış üç ṭaş [8]olur ve yedi ṭaşı kim yedi ḫuṭūṭ-ı ümmī muḳābilinde [9]atmış idük altmış üç ṭaş ile [10]cemʿ eyleseñ yetmiş [YK148a]ṭaş olur. Niçün kim [11]yigirmi sekiz kelime-i İlāhī'nüñ eczāsı yetmiş iki kelime olur. [12]Yetmiş iki kāf ve nūn muḳābilinde ki cemīʿ[13]-i [13]kāyinātuñ aṣlı ve mebdāʾı bu kāf ile nūndandur[14] [ML53b]ve cemīʿ-i mevcūdāt kāfla nūndan vücūda gelmişdür [2][İÜ56a]ve henüz geliyor[15]. Şol sebebden kāf ve nūn ʿadedinde[16] [3]yetmiş ʿaded olur ve yetmiş ṭaş anuñ [4]ʿadedince[17] atılur ve Kaʿbe-yi şerīfi[18] daḫı her gün [5]yetmiş biñ[19] melek ḳudretden ṭavāf eyler ki yigirmi sekiz [6]ṭavāf yigirmi sekiz kelime-i İlāhī'nüñ muḳābilinde ṭavāf olur [7]ve yigirmi sekiz kelimenüñ müfredātı yetmiş iki [İBB50a]kelime olur. [8]İkisi kāf ve nūn muḳābilinde alacaḳ yetmiş [9]kelime kalur. Yetmiş biñ melek andan ʿibāretdür. [10]Her[20]

[1] Müzdelife'de: ḳırda daġda, ML, İBB
[2] gelürseñ: -ML, -İBB, -YK
[3] yedi ṭaşı ʿuḳbāya atarsın: -İÜ
[4] şeyṭāna: -İÜ
[5] Ḥavvā: -ML, -İBB
[6] atduñ: atarsañ anuñ, İÜ
[7] teşrīḳde: şerīfde, İÜ
[8] vech: -İÜ
[9] ʿibāretdür: kināyetdür, YK
[10] bir: -YK
[11] vech: -İÜ
[12] kerre: -ML; gün, İÜ, YK
[13] cemīʿ: -İBB
[14] nūndandur: nūndur, İBB, İÜ, YK
[15] geliyor: gelür, İÜ
[16] ʿadedinde: -İÜ; ʿadedince, YK
[17] ʿadedince: muḳābilinde, İÜ
[18] -i: -ML
[19] biñ: -ML, -İBB
[20] Her: -İBB

biri biñ melegüñ ḳāyim-maḳāmıdur ve anuñ ʿadedince [11]ṭavāf eylerler ve bir daḫı baş yülütmek[1] ve ṣaçını [12]nāḳıṣ eylemekdür. Ḳavlühu Teʿālā[2]: **" إن شاءالله آمنين [13]محلّقين رءوسكم ومقصّرين"**[3] İmdi ey ṭālib! [ML54a]Baş yülütmek[4] ve ṣaçı nāḳıṣ eylemegüñ [İÜ56b]maʿnāsı [2]oldur kim A'llāhu Teʿālā Ādem'üñ başını ve alnı ṭopraġını [3]Kaʿbe yirinden almışdur ve Kaʿbe mevżīʿ-i reʾs ve ḫılḳat-i [4]cebhe-i Ādem ʿaleyhi's-selāmdur ki maʿnā yüzünden Kaʿbe'nüñ ḥaḳīḳat-i [5]maḳāmı mevżīʿ-i reʾes u cebhedür dimek olur [6]ve her kimse kim Kaʿbe-yi ẓāhiren u bāṭınen ṭavāf eyleyüp [7]ve ḥaḳīḳatini bilmek dilerse ol maḳāmda kendüyi[5] [8][İBB50b]noḳṣān içünde göre ve başı ṣaçını ḳarakulaḳ [9]ve cehlden kināyetdür. Ol maḳāmda nāḳıṣ eyleyüp [10]yoldaki mevżīʿ-i reʾs-i cebhedür **" خلق الله تع[11] رأس آدم وجبهتة من تراب الكعبة"**[6] ve kendüyi [12]ol maḳāmda ḳurbān[7] eyleye. Zīrā kim cemīʿ-i evliyā [13]vü enbiyā ol maḳāmda kendülerin [YK147b]ḳurbān[8] eylemişler [ML54b]ve kendülikḷerinden geçmişlerdür.

İmdi [İÜ57a]ey ṭālib-i [2]esrār-ı İlāhī! Her kimse[9] kim Kaʿbe'nüñ ve Ḥacerü'l-esved'üñ [3]ve ṭavāfuñ ʿArafāt'uñ ve ḥacerelerüñ ve ṣaç yolmaḳ[10] [4]ve ḳurbānuñ ve cemīʿ-i Kaʿbe menāsiklerinüñ ḥaḳīḳatine [5]muṭṭaliʿ olup bilmese kim mecmūʿ [ı] yigirmi sekiz ve otuz iki [6]kelime-i İlāhī üzerine mebnādur ve anuñ ʿadedince [7]olduġın idrāk[11] eylemese ol kişi [İBB51a]Kaʿbe'ye [8]biñ kere varırsa ḥācī vü nāci olmaz. Niçün kim [9]ḥacca varmaḳ ḥaccuñ sırrını ve ḥaḳīḳatini bilmekdür [10]ve ṭavāfın **"كانّك تراه"**[12] eylemekdür ki yigirmi sekiz ve otuz iki [11]kelime-i İlāhī üzerine mebnādur ve yigirmi sekiz ve otuz iki ṭavāf [12]anuñ ʿadedince olmışdur ve vech-i Ādem'de ezelī vü ebedī [13]muṣavver u mesṭūrdur ki vech-i ādem Kaʿbe[13] turābından ve ṣadrı ve [ML55a]ẓahrı Beytü'l-muḳaddesden [İÜ57b]olmışdur. Yaʿnī [2]cemīʿ-i benī ādemüñ[14] vechi Kaʿbe'dür ve ṣadrı ve ẓahrı beytü[3]l-muḳaddes dimek olur.

[1] yülütmek: yolmaḳ, ML; yolunmak, İÜ, YK
[2] Ḳavlühu Teʿālā: -ML, -İBB, -YK
[3] "Allah sizin bilmediğinizi bilmektedir" (Fetih/27)
[4] yülütmek: yolmaḳ, ML, YK; yolunmak, İÜ
[5] kendüyi: -İÜ
[6] "Allah, Âdem'in başını ve alnını Ka'be toprağından, göğsünü ve sırtını da Kudüs toprağından yarattı."
[7] ḳurbān: -YK
[8] ḳurbān: nāḳıṣ, ML
[9] kimse: kimesne, İBB
[10] yolmaḳ: giydürmenüñ, İBB
[11] idrāk: bilüp, İÜ
[12] "Sanki Allah'ı görüyormuşsun gibi." (Kütüb-i Sitte 2/214)
[13] Kaʿbe: -İÜ
[14] -üñ: -ML

Niçün kim cemīʿ-i mevcūdāt [4]bir ḥāne[1]-i ḥaḳīḳīdür ki Beytu'llāh'dur ve Ṣıfātu'llāh'dur. [5]A'llāhu Teʿālā'nuñ ẕātıyla ḳāyimdür ve cemīʿ-i ṣıfātuñ [6]mevṣūfı Ḥaḳḳ'dur ki ṣıfāt[2]-ı mevṣūfuñ ʿaynıdur ve ḥaḳīḳat-i [7]ʿulviyyāt-ı felek [u] ʿarş ve Beytu'llāh ki vech-i [8][İBB51b]Ādem ʿaleyhi's-selāmdur ve süfliyyāt-ı felek-i kürsī ve beytü'l-muḳadde[9]sdür ki ṣadr u ẓahr Ādem ʿaleyhi's-selāmdur[3] dimek olur [10]kim cemīʿ-i kāyināt insānuñ miṣālidür ve āyīnesi [11]vāḳıʿ olmışdur. Zīrā kim Ādem ḫalīfe-yi Ḫudā'dur ve ḫalīfe-yi Ḫudā[4] [12]dimek ḳāyim-maḳām dimek olur kim[5]: **" واذ قال ربّك**[13]**للملائكة إنّى جاعل فى الارض خليفةً"**[6] Yaʿnī [ML55b] Ādem ʿaleyhi's-selām ḫalīfe oldı ve cemīʿ-i esmāʾya ve kerāmete maẓhar [2]düşdi ve bir ḥadīṯ-i ḳudsīde daḫı buyurur kim: [3][İÜ58a] **"خمرت طينة آدم بيدىّ اربعين صباحاً"**[YK148a][7] Yaʿnī [4]ben Ādem'üñ ṭıynetin[8] iki elümle ḳırḳ ṣabāḥ [5]yoġurdum dimek olur. Niçün kim yigirmi sekiz kelime-i İlāhī'nüñ [6]eczāsı yetmiş iki kelime olur. Yetmiş iki kelime-i [7]İlāhī'den otuz iki kelime-i aṣlī iḫrāc eyleseñ ḳırḳ [8]kelime ḳalur ki hemīşe ḳırḳ kelime[9] otuz iki kelimeden mürekkeb olur [9]kim ḳırḳ ṣabāḥ [İBB52a]andan kināyetdür ve cemīʿ-i erbaʿīn-i [10]meşāyıḫ bu ḳırḳ kelime üzerine mebnādur ki bu ḳırḳ [11]kelime-i İlāhī otuz iki kelimenüñ ḫamīri ve mürekkebi vāḳıʿ olmışdur [12]ve otuz iki kelime ol ḳırḳ kelime ile mürekkebdür ve otuz iki [13]kelime ile ḳırḳ kelimeyi cemʿ eyleseñ yetmiş iki kelime olur. [ML56a]Niçün kim Ādem'üñ ṭopraġı yetmiş yıl balçıḳ içinde [2]yatmışdur. Ol yetmiş kelime andan[10] [İÜ58b]kināyetdür kim vücūd-ı [3]Ādem bu yetmiş kelime ile mürekkeb olur ve anuñ [4]ʿaynıdur kim od ve ṣu ve ṭopraġ ve yil içinde [5]iken yetmiş iki kelimedür. Aṣl u ferʿ ol [6]vaṭanda bir ḥaḳīḳatdür ve otuz iki kelime-i İlāhī'nüñ ve cemīʿ-i [7]kāyinātuñ aṣlıdur. Bu ḳırḳ kelime olur. Otuz iki kelime[8]nüñ ferʿidür ve mecmūʿ-ı eşyānuñ ẓuhūrātı [9]ve esmāʾsı bu ḳırḳ kelimedür ki ol otuz iki kelime-i İlāhī'nüñ[10]ferʿidür. Nitekim [İBB52b]ṣūret-i ẓuhūrda bu otuz iki kelime-i İlāhī [11]cemīʿ-i ʿulūmuñ aṣlı ḥaḳīḳatidür ve cemīʿ-i ʿulūm [12]anuñ üzerine mürekkebdür ve ol otuz iki kelimenüñ [13]ferʿidür ki otuz iki mürekkebātı olmışdur.

[1] ḥāne: -İÜ
[2] mevṣūfı Ḥaḳḳ'dur ki ṣıfāt: mevsūfıdur ki, ML, İBB
[3] ve süfliyyāt-ı felek-i kürsī ve beytü'l-muḳaddesdür ki ṣadr u ẓahr Ādem ʿaleyhi's-selāmdur: -İBB
[4] Ḫudā: -ML
[5] Ādem ḫalīfe-yi Ḫudā'dur ve ḫalīfe-yi Ḫudā dimek ḳāyim-maḳām dimek olur kim, -İÜ, -YK
[6] "Hani Rabbin meleklere, 'Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım' demişti." (Bakara/30)
[7] "Âdem'in çamurunu kırk sabah ellerimle yoğurdum" (Avâliyu'l-Âlî, 4/98)
[8] ṭıynetin: balçıġını, İÜ
[9] kelime: -ML
[10] kelime andan: kelimeden, ML, İÜ

İmdi ey [ML56b]ṭālib-i Ḥaḳ![1] Cemīʿ-i eşyānuñ [İÜ59a]ve zemīn u āsumānuñ [2]sırrı ve ḥaḳīḳati bu otuz iki kelime-i İlāhī'dür ki vech-i ādemde [3]tecellī eylemişdür. Kelāmu'llāh u Kitābu'llāh andan [4]ʿibāretdür[2] ve cemīʿ şeyüñ[3] aşlıdur ki cemīʿ-i ẓuhūrātuñ [5]mebdāʾıdur. İmdi A'llāhu Teʿālā cemīʿ-i mevcūdātı kāfla nūndan [6]ḫalḳ eylemişdür. Ḳavlühu Teʿālā: **"فيقول له كن فيكون"**[4] Yaʿnī kāf ile nūndan olmışdur[5] [YK148b]ve Ḥażret-i Risālet buyurur: **"خلق الله الخلق من طرفة العين او هو اقرب"**[7] [6] Ve bir ḳavlde [8]daḫı A'llāhu Teʿālā cemīʿ-i mevcūdātı altı günde ḫalḳ eyledüm [9]diyü[7] buyurmışdur ki: **" إنّ ربّكم الله خلق السّموات والارض فى ستة ايّامٍ ثمّ استوى على العرش**[IBB53a] [10]"[8] [11]Yaʿnī A'llāhu Teʿālā semāvāt ile arżı altı gün [12]içinde[9] ḫalḳ [İÜ59b]eyledi[10]. Ṣoñra ʿarş[11] üzerine ber-ā-ber [13]oldı[12]. Niçün kim Mūsā ʿaleyhi's-selām Ḥaḳ Ḥażretine[13] suʾāl [ML57a]eyledi ki: Yā Rabb bu dünyāyı niçe ḫalḳ itdüñ[14]? Ḥaḳḳ'dan[15] [2]cevāb geldi kim: Altı günde ḫalḳ itdüm yā Musā![16] Diyü buyurdı [3]ve baʿżı ḳavm[17] Mūsā'ya suʾāl itdiler kim: Yā Mūsā![18] Yir ve gök [4]olmazdan evvel gice ve gündüz yoġ idi. Ḥāl bu kim [5]yir ve gök olmaġla gice ve gündüz oldı didiler. [6]Mūsā ʿaleyhi's-selām ḥayrete vardı. Bu ḥayrette iken cānib-i [7]Ḥaḳḳ'dan Mūsā'ya cevāb geldi kim: Yā Mūsā! [8]Ben semāvātımla arżımı kāfla nūndan ḫalḳ eyledüm. [9]Fe-ammā ḳullarım bir iş kim işlerler ivedi ile işlemesü[10]nler diyü [İBB53b]altı gün miḳdārı ḫalḳ eyledüm [İÜ60a]diyü cevāb [11]virdi[19]. Tā[20] maʿlūm ola kim ivemek ile bir iş [12]işlemesünler. Niçün kim bu ḳudret ve bu ḥikmet baña maḫṣūṣdur [13]ki āfāḳda[21] ve[22] enfüsde[23] olan cemīʿ-i efʿāl benim yed-i ḳud[ML57b]retimdedür ve benim taḥt-ı taṣarrufumdadur. Vāsıṭasız [2]nice dilersem işlerim diyü buyurdı. Fe-ammā cemīʿ-i

---

[1] Ḥaḳ: -ML, -İBB, -YK
[2] ʿibāretdür: ʿayāndur, İBB
[3] cemīʿ şeyiñ: cemʿnüñ, ML, İÜ
[4] "O'nun emri o şeye ancak "Ol!" demektir. O da hemen oluverir." (Yasin/36)
[5] Ḳavlühu Teʿālā **"فيقول له كن فيكون"** yaʿnī kāf ile nūndan olmışdur: -ML, -İBB
[6] "Allah mahlukâtı göz açıp kapayıncaya kadar ya da daha kısa bir sürede kadar yarattı."
[7] diyü: -YK
[8] "Şüphesiz ki Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra arşa istivâ edendir." (Araf/54)
[9] gün içinde: günde, YK
[10] eyledi: eyledim, YK
[11] ʿarş: arż, İBB
[12] oldı: oldım, YK
[13] ḥażretine: Teʿālā'ya, İÜ
[14] itdüñ: eyledüñ, İBB
[15] Ḥaḳḳ'dan: Cānib-i Ḥaḳḳ'dan, İÜ
[16] yā Mūsā: -ML
[17] baʿżı ḳavm: -ML
[18] Yā Mūsā: -ML, -İBB
[19] cevāb virdi: buyurdı, İBB, YK
[20] Tā: -İBB
[21] āfāḳda: āfātda, ML
[22] ve: -ML
[23] enfüsde: nefsde, ML, İBB

ẕürriyyet [3]benī ādeme lāyıḳ olan oldur ki benim ḥikmetim ve ḳudretim [4]bileler ve añlayalar. Cemīʿ-i kerāmetimi ve māhiyyetimi külliyet-i [5]esmāʾ ile ādeme taʿlīm eyleyüp dururın **"و لقد كرّمنا بنى ادمه"**[1] ḥükmüyle ve **"علم ادم الاسماء كلّها"**[2] [YK149a]ḥükmüyle Ādem maẓḥar-ı kerāmet oldı. Kāf ve nūn emrinden ẓuhūra geldi ve kāf ile[3] nūn aṣlında altı ḥarfdür. Ḫılḳat-i kāyināt ve cemīʿ-i eşyānuñ aṣlı ve maṣdarı dü-şeşdür ki sene-i eyyām [İÜ60b]andan ʿibārettür ve sene-i eyyām ṣıfat-ı şeş-cihetdür ki Ḥażret-i Mūsā kāf ile nūn muḳābelesinde görünmişdür ve nidā olmışdur ki[4] cemīʿ-i eşyā [İBB54a]ve zemīn-i āsumānuñ aṣlı bu kāfla nūndur kim āsumān kāf ve zemīn nūn müşābehesinden vāḳıʿ olmışdur ve cemīʿ-i ins ü cinnüñ vaḥş-ı ṭuyūr ve ḥayvānātuñ ve benī ādemüñ aṣlı bu kāf ile nūndur ki küll-i zevcīn u iṯneyn andan ʿibāretdür ve ḥaḳīḳat-i zevcīn u iṯneyn Ādem'le Ḥavvā'dan kināyetdür ki **"سبحان الّذى خلق الازواج كلّها"**[5] ki yigirmi sekiz ve otuz iki kelime-i İlāhī'nüñ[6] maẓharıdur ve yigirmi sekiz [6]kelime-i İlāhī eczāsıyla yetmiş iki kelime olur ve kāfla [7]nūn altı ḥarfdür. Kāf yigirmi[7] ve nūn elli[8] [İÜ61a]mecmūʿı [8]yetmiş aded olur. İki de nefsleri yetmiş[9]iki ʿaded olur ki yigirmi sekiz kelime-i İlāhī'nüñ muḳābilinde kāf ve [10]nūn daḫı yetmiş iki kelimedür ki cemīʿ eşyānuñ [11]aṣlı şeş-ciheti kāfla nūndur [İBB54b]ve dü-cihetindür [12]ki biri ʿaḳl-ı kül ve biri nefs-i kül müşābehesinde [13]vāḳıʿ olmışdur[9] ki ʿaḳl-ı kül Ādem ʿaleyhi's-selām[10] ve nefs-i [ML58a]kül Ḥavvā ʿaleyhi's-selām[11] olmışdur ve cemīʿ-i evliyā vü enbiyānuñ [2]ve'd-dīni Ādem ile Ḥavvā'dur ve **"بالوالدين احساناً"**[12] [3]Ḳāle ʿaleyhi's-selām: **"الاحسان ان تعبدالله كانّك** [4]**تراه فان لم تكن تراه فانّه يراك"**[13]

İmdi [5]murād Ādem ile Ḥavvā'dur ve iḥsān anlaruñ ḥaḳīḳatin [6]añlamaḳdur ki nicesin Ḥaḳ Teʿālā Ādem'e nisbet [YK149b]Ḥavvā'yı [7]noḳṣān üzere[14] eylemişdür ve ṣol

---

[1] "Andolsun biz insanoğluna şan, şeref ve nimetler verdik." (İsra/70)
[2] "Ve Âdem'e bütün isimleri öğretti." (Bakara/31)
[3] ile: -ML, -İBB
[4] cemīʿ-i eşyānuñ aṣlı ve maṣdarı dü-şeşdür ki sene-i eyyām andan ʿibārettür ve sene-i eyyām ṣıfat-ı şeş-cihetdür ki ḥażret-i Mūsā kāf ile nūn muḳābelesinde görünmişdür ve nidā olmışdur ki: -ML, -İBB
[5] "Nice şeyleri çift çift yaratan Allah" (Yasin/36)
[6] dururın **"و لقد كرّمنا بنى ادمه"** ḥükmüyle ve **"علم ادم الاسماء كاها"** ḥükmüyle Ādem maẓḥar-ı kerāmet oldı. Kāf ve nūn emrinden ẓuhūra geldi ve kāf [ve] nūn aṣlında altı ḥarfdür. Ḫılḳat-i kāyināt ve cemīʿ-i eşyānuñ ve zemīn-i āsumānuñ aṣlı bu kāfla nūndur kim āsumān kāf ve zemīn nūn müşābehesinden vāḳıʿ olmışdur ve cemīʿ-i üns u cinnüñ vaḥş-ı ṭuyūr ḥayvānātuñ ve benī ādemüñ aṣlı bu kāf ile nūndur ki küll-i zevcīn u eşnīn andan ʿibāretdür ve ḥaḳīḳat zevcīn u eşnīn Ādem'le Ḥavvā'dan kināyetdür ki **"سبحان الّذى خلق الازواج كلّها"** ki yigirmi sekiz ve otuz iki kelime-yi İlāhī'nüñ: -ML
[7] yigirmi: -ML, -İBB, -YK
[8] elli: -ML, -İBB, -YK
[9] ki biri ʿaḳl-ı küll ve biri nefs-i küll müşābehesinde vāḳıʿ olmışdur: -İBB; vāḳıʿ olmışdur, -İÜ
[10] ʿaleyhi's-selām: -İBB
[11] ʿaleyhi's-selām: -İÜ, -YK
[12] "Allah anne babanıza iyi davranmanizi emretti." (İsra/23)
[13] "İhsan, Allah'a onu görüyormuşsun gibi ibadet etmendir. Sen onu görmüyorsan da o seni görür." (Kütüb-i Sitte 2/214)
[14] üzere: -İÜ

eyegüsinden [8]ḫalḳ eyledi. [İÜ61b]Zīrā kim ʿaḳl-ı kül nefs-i külle nisbet [9]ʿulvīdür ve nefs-i kül ʿaḳl-ı kül ḳatında ve [10]aña[1] nisbet suflīdür. Niçün kim ʿaḳl-ı kül Ādem'dür [11]ve nefs-i kül Ḥavvā'dur ki Ādem'e[2] nisbet nisānuñ [12]ʿaḳlı nāḳışdur. Zīrā kim[3] Ādem'üñ ismi [İBB55a]ʿadedince [13]ḳırḳ altı ʿadeddür[4] ve otuz iki kelime-i İlāhī'nüñ ki kelime-i [ML58b]Ādem'dür, iḫrāc eyleseñ on dört kelime ḳalur. On d[2]ört kelime-i Ḥavvā ʿaleyhi's-selām[5] ism-i Ādem'den ẓuhūr eylemekle ṣol [3]yanından ʿibāret olındı ve bir daḫı yedi kitāb-ı [4]İlāhī vech-i Ḥavvā'da yoḳdur ve otuz iki ve yigirmi sekiz kelime-i İlāhī'ye [5]nisbet vech-i Ḥavvā yigirmi bir kelime oldı ve noḳṣān [6]içinde oldı ki Ḥażret-i Aḥdiyyet ʿālem-i maʿnādur. İḳtiżā-yı [7]ḥaḳīḳatle [İÜ62a]yedi kitābeti vech-i Ḥavvā'da menʿ eylemişdür ve eger [8]menʿ eylemeseydi Ādem'üñ vechinde[6] yigirmi sekiz ve otuz iki [9]kitābet-i İlāhī ezelī vü ebedī[7] oḳunmaz idi. Kimse bu sırra [10]ve bu remze vāḳıf olmazdı ve cemīʿ-i ʿālem ḥicāb-ı [11]ẓülmānīde ḳalurdı.

İmdi ey ṭālib-i Ḥaḳ bize [12]hidāyet [İBB55b]Ādem'le Ḥavvā'dan irişmese muḥsinlerinden[8] [13]olmaz idik. İmdi bize hidāyet Ādem'le Ḥavvā'dan [ML59a]olmışdur ve Ādem'le Ḥavvā'nuñ ḥaḳīḳatini Ḥażret-i Resūlu'llāh [2]**"كماهو حقّه وكانّك تراه"**[9] müşāhede eyleyüp [3]görmişlerdür ki **"الولد سّر ابيه"**[10] buyurmışdur ve **"والد احسان"**[11] [4]olmışdur. A'llāhu Teʿālā Ḥażret-i Risālet'e[12] bu sırrı ve bu ḥaḳīḳati [5]āşikāre eyledi ve hem buyurdı ki ḳāle'n-nebiyyü: **"قيما ملّة ابراهيم حنيفاً**[IÜ62b] **ربّى الى صراطٍ مستقيمٍ ديناً**[6]**هدانى"**[13] [7]Yaʿnī, yā Muḥammed! Ayt ki baña Rabbim hidāyet eyledi. Ṣırāt-ı müstaḳīme [8]ve daḫı [YK150a]millete İbrāhīm muḥkem-i hidāyet eyledi[14] ḫālisen muḫlisen. [9]Ve bir daḫı buyurdı kim: **"عرفت ربّى بربّى"**[15] Yaʿnī bu ḥaḳīḳati [10]ve bu maʿnāyı A'llāhu Teʿālā[16] ögretdi dimek olur ve Rabbimi Rabbimle [11]bildim[17] diyü buyurdı. [İBB56a]Cemīʿ-i ʿāleme hādī

[1] ḳatında ve aña: -İBB
[2] Ādem'e: -İBB
[3] kim: -ML, -İBB
[4] ʿadeddür: olur, İÜ
[5] ʿaleyhi's-selām: -İÜ, -YK
[6] vechinde: -İÜ
[7] ezelī u ebedī: -ML
[8] muḥsinlerinden: muḥsinlerden, İBB
[9] "Olması gerektiği gibi, sanki Allah'ı görüyormuşsun gibi." (Kütüb-i Sitte 2/214)
[10] "Çocuk babanın sırrıdır."
[11] "Güzelliğin babası."
[12] Risālet'e: Resūlu'llāh efendimize, İÜ; Resūlu'llāh'a, YK
[13] "(De ki)Şüphesiz Rabbim beni doğru yola, sapasağlam bir dine, Allah'ı bir bilen İbrâhim'in dinine iletti." (En'am/161)
[14] Ṣırāt-ı müstaḳīme ve daḫı millete İbrāhīm muḥkem-i hidāyet eyledi: -İBB
[15] "Rabbimi Rabbimle bildim" (Hz.Ebubekir)
[16] Allāhu Teʿālā: -ML, -İBB
[17] bildim: eyledim, ML; -İÜ

vü mehdī oldı [12]ve hem mehdīden ḫayr virdi ki benim evlādımdan bir mehdī [13]gele[1] ve benim ümmetimi ḥubūr u ẓulmden ve küfr u şirkden ḳurtara, [ML59b]**"قايما بالقسط"**[2] sırrını āşikāre eyleye ve ʿālemi ʿadlle [2]ve ḳıstļa ṭoldura ve cemīʿ-i meẕhebi bir meẕheb eyleye [3]ve yetmiş iki dili [İÜ63a]bir dil eyleye ve benüm ḳablime namāz ḳıla ve benüm [4]kelāmım ḥaḳīḳatini āşikāre[3] eyleye ve benüm[4] ṭarīḳim yüride [5]yoḥsūl ile bayı ber-ā-ber[5] eyleye ve hem buyurdı kim mehdī [6]Kaʿbe'den bir vekille[6] ẓuhūr eyleye ve baʿżı dimişlerdür ki [7]bir maġaradan ẓuhūr eyleye[7].

İmdi ikisi de cāyizdür [8]ve bir ḥadīṯ-i şerīfde buyuyrur ki: **" لا مهدى الّا عيسى ابن مريم**[9]**"**[8] Niçün kim ʿİsā ʿaleyhi's-selām [İBB56b]içün[9] buyurmışdur ki [10]āsumāndan ine ve benim ʿilmimi getüre ve benim ḳalbime ʿubūdiyyet u perestiş[10] [11]eyleye ve benim ümmetimi ṭarīḳ-i Ḥaḳḳ'a daʿvet eyleye[11]. Anuñçün daḫı buyurur kim Ḫorāsān'dan ẓuhūr eyleye [12]ḫılḳat-i Ādem'den gele[12] ve baʿżı āsumāndan ẓuhūr[13] ve nüzūl eyleyüp [13]Şām'da Aḳ Mināre üzerine ine dümüşdür[14]. Zīrā kim Ḥażret-i Risālet buyurur [ML60a]kim: **"شجرة اصلها بمكة وثمرتها فى الخراسان**[IÜ63b] **العلم"**[15] Ve baʿżı [2]aṣḥāblar ṣordılar[16] ki: Yā Resūlu'llāh! Bu ʿilmüñ teʾvīli [3]ḳaçan olur? Didiler. Ḥażret-i Risālet daḫı buyurdı[17]: **"جانب الخراسان**[YK150b][4] **يأتى تأويله من"**[18] İmdi niçün kim ḫılḳat-i Ādem'le [5]gele[19] didikleri ve āsumāndan ẓuhūr eyleye didikleri [6]ikisi daḫı cāyizdür. Fe-ammā ḫılḳat-i Ādem'den ẓuhūr [7]eyleyüp gelmek[20] [İBB57a]efḍaldür. Zīrā kim Ḥażret-i Risālet[21] buyurur kim: [8]**"إنّ مثل عيسى عندالله كمثل آدم خلقه من ترابٍ"**[22] Yaʿnī [9]ʿĪsā'nuñ miṯli A'llāh

---

[1] gele: ola, ML, İBB
[2] "Doğrulukla" (Al-i İmran/18)
[3] āşikāre: beyān, İBB, YK
[4] benüm: -İBB, -İÜ
[5] ber-ā-ber: -İÜ
[6] bir vekille: gelüp, İÜ
[7] ve baʿżı dimişlerdür ki bir maġaradan ẓuhūr eyleye: -İÜ
[8] "Meryem oğlu İsa'dan başka Mehdî yoktur."(Bihâru'l-Envâr, 71/93)
[9] içün: -ML, -İÜ
[10] perestiş: -ML, -İBB, -YK
[11] ve benim ümmetimi ṭarīḳ-i Ḥaḳḳ'a daʿvet eyleye: -ML, -İBB
[12] gele: -ML, -İBB
[13] ẓuhūr: -ML, -İBB, -İÜ
[14] ine dümüşdür: -ML, -İBB
[15] "İlim, kökü Mekke'de, meyvesi Horasan'da olan bir ağaçtır."(Tenzîhü'ş-Şerî'ati'l-Merfûa, 1/276)
[16] ṣordılar: suʾāl itdiler, İÜ
[17] buyurdı: -ML
[18] "Onun te'vili Horasan tarafından gelir."
[19] gele: geldi, İBB
[20] gelmek: -ML, -İBB
[21] Risālet: Resūlu'llāh, YK
[22] "Allah nezdinde İsâ'nın durumu Âdem'in durumu gibidir. Onu topraktan var etti." (Al-i İmran/59)

ḳatında Ādem miṣli gibidür. A'llāhu [10]Teʿālā[1] anı turābdan ḫalḳ eyledi. Egerçi Rūḥu'llāh o[11]lursa da.

İmdi ey ṭālib-i ehl-i vaḥdet! [12]Bil kim ol [İÜ64a]ṭaʾīfe ki mehdī içün geldi dirler. Taḥḳīḳ-i [13]mehdī-leşkeridür ve ehl-i tevḥīd u ehl-i ḥaḳīḳatdür. [ML60b]Zīrā kim mehdīden ġaraż Ḥażret-i Fażlu'llāh idi ve geldi ẓuhūr eyledi. [2]**" ذلك فضلالله يؤتيه من يشاء و الله ذوالفضل العظيم"**[2] [3]Yaʿnī, şol Fażlu'llāh'dur ki diledügine virür ve A'llāh [4]ulu faẓl ıssıdur ve hem Ḫorasān'dan ẓuhūr [İBB57b]itdi [5]ve beyān-ı esrār u ḥaḳāyıḳ eyledi ve hem ʿĪsā Rūḥu'llāh'dur [6]ve āsumāndan gelüp Şām'da[3] Aḳ Mināre üzerine [7]nüzūl itdi ki Aḳ Mināre kendü vücūdundan [8]kināyetdür ve Şam[4] ḥicāb-ı ẓulmānīden ʿibāretdür ki [9]kelām-ı ḳadīmüñ esrārı ve ḥaḳīḳati maʿnāsı gizlü [10]ve maḫfī idi ve ḥicāb içinde idi[5]. Cemīʿ-i esrāru'llāh[6] [11]ki yigirmi sekiz ve [İÜ64b]otuz iki kelime-i İlāhī vech-i ādemde ki levḥ-i maḫfūẓ-ı [12]Ḫudā'dur. Ḳalup bilinmemiş idi ve Ḥażret-i Fażlu'llāh [13]geldi oḳudı ve āşikāre eyledi ve Resūlu'llāh'uñ [ML61a]şerīʿatin ve ṭarīḳatin ḥaḳīḳatle beyān eyledi ve **"و انّ للقرآن ظهراً و بطناً"**[2][7] sırrını āşikāre eyledi ve [3]mecmūʿ-ı [İBB58a]ʿālemi ʿadlle ve ḳıstla ṭoldurdı ve [YK151a]Ḥażret-i Risā[4]let'üñ ḳıblesine ʿubūdiyyet u perestiş eyledi ve [5]cemīʿ-i meẕāhibi bir eyleyüp[8] eşyāyı ber-ā-ber eyledi. Yaʿnī [6]mecmūʿ[9]-ı eşyāda yigirmi sekiz ve otuz iki kelime-i İlāhī gördi ve her [7]şeyʾi maẓharında müşāhede eyledi ve cemīʿ-i eşyāda [8]ve zerrelerde muḥīṭ gördi.

İmdi ey ʿāşıḳ-ı ṣādıḳ! [9]Her kimse kim bu yigirmi sekiz ve otuz iki kelime-i ḳelām-ı ḳadīmi[10] [İÜ65a]mecmūʿ[11]-ı mevcū[10]dātuñ zerrelerinde müşāhede eylese [11]ol kimse on sekiz biñ ʿāleme[12] hidāyet u ʿadālet eylemiş [12]olur ve yetmiş iki dili bir dil ve bir nefs eylemiş [13]olur ve cemīʿ-i zürriyyet benī ādemüñ ḥaḳīḳatde hādīsi [ML61b]ve mehdīsi olur ve kendü nefsini ve kāffe-yi enāmı [İBB58b]şirkden [2]ve ẓulmden ve cevrden ḳurtarmış olur ve [3]yoḫsul ile bayı ber-ā-ber[13] eylemiş olur ve cemīʿ-i [4]meẕāhibi bir eylemenüñ

[1] Allāhu Teʿālā: -İÜ
[2] "Bu Allah'ın lutfudur, onu dilediğine verir. Allah büyük lutuf sahibidir." (Cuma/4)
[3] Şām'da: -İÜ
[4] Şām: -İÜ
[5] idi: -İBB
[6] esrāru'llāh: esrāra, ML, İBB; Resūlu'llāh, YK
[7] "Kur'an'ın zâhiri ve bâtını vardır." (Avâliyu'l-Âlî, 4/107)
[8] meẕāhibi bir eyleyüp: -İÜ
[9] mecmūʿ: dükeli, İÜ
[10] ḳadīmi: ḳadīm, -ML
[11] mecmūʿ: dükeli, İÜ
[12] ʿāleme: ʿālemi, ML
[13] ber-ā-ber: bir, İÜ

maʿnāsı oldur ki[1] cemʿ-i meẕāhibüñ [5]murādı ve teveccühü Ḥaḳ'dur ve Ḥaḳ'dan murād bu otuz iki [6]kelime-i İlāhī ezelī vü ebedīdür ki kelime-i bāḳiyyetendür ve cemīʿ-i [7]meẕhebüñ ve milletüñ maʿnā yüzünden ḳıblesidür. [8]Niçün kim Ḥaḳ Teʿālā[2] bir olup ve meẕheb u millet [9]bir niçe olıcaḳ şirkiyyet ve cevr ü ẓulm [İÜ65b]olmaḳ[3] lāzım gelür. [10]İmdi ḥāṣā ki böyle ola ḥaḳīḳatde Ḥaḳ bir ve [11]meẕheb daḫı birdür, iki degildür ve daḫı olmaz [12]ki: **"انّ الله لايغفرانّ يشرك به"**[4] Yaʿnī A'llāhu [13]Teʿālā aña şirkiyyet getüreni yarlıġamaz ve müşriküñ [ML62a]īmānı dürüst [İBB59a]olmaz. Eger zākir[5] u zāhid daḫı olursa [2]zīrā zāhid u ʿābid diyü[6] ikilikde ḳalana dirler [3]ki Ḥaḳḳ'ı kendü maẕharında görmeye ve cemīʿ-i eşyāda[7] şuhūd eylemeye [4]ve Ḥaḳ ḳorḳusundan yemegi içmegi terk eyleye [5]ve gice u gündüz ṣavm u ṣalāta meşġūl [YK151b]ola. [6]Yoḫsa şol ʿārifler kim **"من عرف"**[8] ḥükmüyle Ḥaḳḳ'ı [7]cemī-i eşyānuñ zerrelerinde ḥāżır u nāẓır[9] görürler [8]ve yirde u gökde Ḥaḳḳ'dan ġayrı nesne görmezler. [9]Anlaruñ yimekleri içmekleri nūr olur. Zīrā [10]kim [İÜ66a]cemīʿ-i meʾkūlāt u meşrūbāt ki ʿālem-i ġaybdan [11]neşv ü nümā bulup ʿālem-i şehādete gele. Ġaraż insāndur [12]ve insāna loḳma olayın diyü arzu ider[10]. Niçün kim [13]A'llāhu Teʿālā cemīʿ-i [İBB59b]mevcūdātı insānuñ yüzi ṣuyına ve maḥabbetine[11] [ML62b]ḫalḳ eylemişdür ki Ḥażret-i Resūlu'llāh buyurur[12]: **"خلقت العالم لاجلى و خلقتكم لاجلكم"**[13][14] Yaʿnī [2]dimek olur ki: ʿĀlemi sizüñ içün ve sizi benim [3]içün[15] ḫalḳ eyledim.

İmdi ey ṭālib! Mecmūʿ-ı kāyināt [4]bizim içündür ve biz daḫı mevcūdātuñ ḥaḳīḳatin ve mā[5]hiyyetin añlayup bilmek içün gelmişüz ki mecmūʿ-ı [6]eşyānuñ ḥaḳīḳati insāndur ve insānuñ ḥaḳīḳati [7]yigirmi sekiz ve otuz iki kelime-i İlāhī'dür ki esmāʾ-ı küll u esmāʾ-ı [8]ḥüsnā ve cihanda mektūb u mesṭūr olmışdur[16] [9]ve hem A'llāhu Teʿālā dest-i ḳudretle çār-[İÜ66b]ʿanāṣırdan ki cemīʿ-i [10]eşyānuñ aṣlıdur, yazup naḳş u taṣvīr [11]eylemişdür

[1] cemīʿ-i meẕāhibi bir eylemenüñ maʿnāsı oldur ki: -İÜ, -YK
[2] Teʿālā: -İÜ
[3] olmaḳ: -ML
[4] "Allah kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz." (Nisa/48)
[5] zākir: -ML, -İBB, -İÜ
[6] diyü: dimek, ML
[7] eşyāda: -ML
[8] "Bilen kişi..." (Keşfü'l-hafâ, 2/262)
[9] ḥāżır u nāẓır: ḥāżırūn, İBB
[10] ider: eylerler, İÜ
[11] ve maḥabbetine: -ML
[12] ḥażret-i Resūlu'llāh buyurur: -ML, -İBB, -İÜ
[13] **حكم:جلكم ,** ML
[14] "(Ey Muhammed!) Evreni (eşyayı) senin için, seni benim için yarattım." (Künhü'l-Ahbar, 1/289)
[15] ve sizi benim içün: -İÜ
[16] olmışdur: -İÜ

ki od ve şu ve ṭopraḳ ve yil her birisi [12]aşlında yigirmi sekiz ve otuz iki kelime-i İlāhī'dür. [İBB60a]Şol sebebden [13]çār-ʿanāṣıruñ ḥaḳīḳati insānda mevcūddur ve hem [ML63a]dört yirde tecellī eylemişdür ki elde ve ayaḳda ve vechinde [2]ve nuṭḳunda tā maʿlūm ola ki çār-ʿanāṣıruñ ḥaḳīḳati yigirmi sekiz ve otuz iki [3]kitābetdür ve ṣıfāt-ı insānı giymişdür ve ṣıfāt-ı evliyā [4]vü enbiyādur. Her kimse kim[1] bu ʿanāṣırı böyle bilmese [5]ol kişi Rabb'ini ve mertebesini[2] yitirmişdür[3] ve arżuñ [6]mīrāṣın yememiş olur ki: **" يرثها** [YK152a]**انّ الارض عبادى الصّالحون**[7]**"**[4] Ve bir daḫı Ḥażret-i Resūlu'llāh [8]buyurur ki: **" خلق لله تعالى رأس آدم و جبهته من** [9]**تربة الكعبة و صدره و ظهره** [IÜ67a]**من بيت المقدّس** [10]**و يده اليمنى من آرض المشرق و يده القبلة الى اخره**[IBB60b][12] **من ارض المغرب مابين المشرق و المغرب** [11]**اليسرى"**[5] Yaʿnī[6] A'llāhu Teʿālā aytdı: Ben Ādem'üñ başını ve alnını Kaʿbe ṭopraġından ḫalḳ eyledüm[7] [ML63b]ve arḳasıyla gögsü Ḳudüs-i mübārekden ve ṣaġ [2]elini maşrıḳdan ve ṣol elini maġribden ve saġ ayaġını [3]Mıṣır turābından[8] ve ṣol ayaġını Hicāz ṭopraġından[9] ḫalḳ itdim[10]. İmdi bu [4]ḥadīṯi ṭaleb it ile'l-āḫire[11]. **"سلام لك من آصحاب اليمين"**[12] İmdi ey ṭālib-i esrār-ı İlāhī! [6]İnsān çār-ʿanāṣırdan[13] maḫlūḳdur ve insānuñ her [7]āʿżāsı kāyinātuñ bir maḥallinden alınmışdur[14]. Niçün kim [8]bu kāyināt ki[15] yedi iḳlīm dört köşedür. Her bir [9]rükni insānuñ bir rüknünde muḳābil vāḳıʿ olmışdur [10]ki vech-i maḥall-i Kaʿbe ve ṣadr u ẓuhr-ı maḥall-i Ḳudüs ve ṣaġ [11]el [İÜ67b]maḥall-i maşrıḳ [İBB61a]ve ṣol el maḥall-i maġrib ve saġ [12]ayaḳ maḥall-i Mıṣır ve ṣol ayaḳ maḥall-i Ḥicāz vāḳıʿ[13]olmışdur ki cümlesi yedi rükn olur ve [ML64a]çār-ʿanāṣır ki bu cümlenüñ aṣlıdur. Yedi iḳlīm dört [2]köşe olur[16] ve her yedi ʿanāṣıra ḍarb eyleseñ [3]yigirmi sekiz ve otuz iki kelime-i İlāhī vāḳıʿ[17] olur ki nuṭḳ-ı Ādem ʿaleyhi's-selām muḳābilinde [4]ki cemīʿ sinüñ aṣlı ve ḥaḳīḳati olmışdur ve bir daḫı bu [5]kār-gāh[18]-ı ʿālemde yedi yil vardur ki yedi yirden eserler. [6]Biri ḳıble ve biri gün ṭoġısı ve biri

---

[1] kim: -ML
[2] mertebesini: mürebbini, İBB
[3] yitirmişdür: bilmez buyurmışdur, İBB; bilmez yitirmişdür, YK
[4] "(Andolsun zikirden sonra Zebûr'da da) 'Yeryüzü iyi kullarıma kalacaktır' diye yazmıştık." (Enbiya/105)
[5] "Ben Âdem'in başını ve alnını Ka'be toprağından, sırtını ve göğsünü Kudüs'ten, sağ elini doğudaki bir yerden, sol elini batıdaki bir yerden, sağ ayağını Mısır toprağından, sol ayağını da Hicaz toprağından yarattım. Kıble doğu ve batı arasındadır."
[6] yaʿnī: -ML
[7] eyledüm: itdüm, İÜ, YK
[8] turābından: ṭopraġından, İBB
[9] Hicāz ṭopraġından: Hicāz'dan, ML, İBB, İÜ
[10] ḫalḳ itdim: -ML, -İBB, -YK
[11] ile'l-āḫire: -İÜ
[12] "Selâm sana ey hakkın ve erdemin yanında olmuş kişi!" (Vakıa/91)
[13] ʿanāṣırdan: ʿunṣurdan, ML
[14] maḥallinden alınmışdur: maḥallinde almışdur, ML; maḥallinden olmışdur, İÜ
[15] kāyināt ki: kāyinātuñ, ML
[16] olur: -İÜ
[17] vāḳıʿ: -ML, -İBB, -YK
[18] kār-gāh: bār-gāh, İBB, YK

şimāl ve [7]biri ḳara yil ve biri yıldız ve biri gün batısı [8]ve biri lodos vāḳıʿ olmışdur. Mecmūʿ[ı] yedi [9]yildür ki her biri bir iḳlīmde ẓuhūr eyler. [YK152b]Niçün kim nefes-i [10]Raḥmān'dur ki: **"لاتسبّوالرّيح فانّه من نفس الرّحمن"**[IBB61b][1] [11]Yaʿnī hażret-i Risālet buyurur ki Sögmeñ ki nefes-i [12][İÜ68a]Raḥmān'dur. Ve biri daḫı buyurur kim: **" انّى وجدت ريّح الرحمن**[2] **من طرف اليمن**[13][3] Yaʿnī, ben buldum Raḥmān'uñ yilini ṭaraf-ı [ML64b]Yemen'den. Egerçi yil çoḳdur fe-ammā bu yedi yil meşhūr başlı[4] [2]yillerdür ki her biri bir[5] yirden eserler ve ẓuhūr eylerler ve bu yedi yili eger ʿanāṣıra ḍarb eyleseñ yigirmi sekiz ve otuz iki [4]kelime-i İlāhī olur kim nuṭḳ-ı Ādem ʿaleyhi's-selām muḳābilinde ki Nuṭḳu'llāh [5]ve nefs-i Raḥmān-ı ḥaḳīḳatdür ve hem ṭaraf-ı Yemen'den ẓā[6]hir olur ve bir daḫı yedi ḳat yir vardur ve yedi [7]ḳat[6] gök vardur ve yedi deryā ve[7] yedi muṣḥaf [8]ve yedi ḫaṭ vardur ki Ḥażret-i Nesīmī buyurur:

Beyt[8]: [İBB62a]Yedi yir gök [9]yedi deryā yedi muṣhaf yedi ḫaṭ
Nuṭḳ-ı Ḥaḳḳ'dan mest [10]olupdur heft u penc u çār-mest.[9]

İmdi ey ṭālib! [11]A'llāhu Teʿālā yiri ve gögi yedişer ḳat [İÜ68b]ve yedişer ṭabaḳa [12]eylemişdür. Tā kim ṭāliblere āsān ola ve yigirmi sekiz ve otuz iki [13]kelime-i İlāhī'ye yol bulalar[10] ve müşāhede eyleyeler ki ḫalḳ [ML65a]sebʿ semāvāt [u] ṭabāḳāt ve bir daḫı buyururlar[11]: **"لتركبّن طبقاً عن طبقٍ**[2][12] Ve Ḳurʾān daḫı yedi baṭndan ve yedi ḥarf [3]üzerine nāzil olmışdur. Yedi ḫaṭṭ-ı Ḥavvā muḳābilinde [4]Fātiḥa daḫı yedi āyetdür ki bu yedileri ḳaçan istivā eyleyesin. [5]Her yedüñ sekiz olur ve her sekizi çār-ʿanāṣıra [6]ḍarb eyleseñ otuz iki kelime-i İlāhī olur. Nuṭḳ-ı Ādem ʿaleyhi's-selām [7]muḳābilinde ki cemīʿ[i] [İBB62b]yedinüñ aṣlı ve eşyānuñ ḥaḳīḳati [8]perverdgārdur ki cemīʿni besleyüp fer[13] viren bu [9]otuz iki nuṭḳ-ı İlāhī'dür ki cemīʿ-i eşyānuñ merkezi vāḳıʿ [10]olmışdur.

---

[1] "Rüzgara sövmeyin çünkü o Rahman'ın nefesindendir." (Kütüb-i Sitte, 7/90)
[2] **الرحمن** :-İBB
[3] "Ben Rahman'ın rüzgarını Yemen tarafından buldum."
[4] başlı: -İBB, -YK
[5] bir: -ML
[6] ḳat: -YK
[7] ve: -ML
[8] Beyt: -ML
[9] Ayan, Hüseyin (2014), Nesimi Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Divanının Tenkitli Metni, TDK, Ankara, s. 206
Yir yedi u gök yedi deryā yedi muṣḥaf yedi/ Nuṭḳ-ı Ḥaḳḳ'dan mest olupdur ḥeft u penc u çār yedi: İÜ
[10] -lar: -ML
[11] buyururlar: -ML, -İBB, -YK
[12] "Siz halden hale geçeceksiniz." (İnşikak/19)
[13] fer: -ML; nefes, İÜ

[YK153a]İmdi bir daḫı bu kim bir haftamız yedi gündür [11]ve bir hafta daḫı [İÜ69a]sekiz gündür ve yedi gün olan [12]haftamız yigirmi sekiz kelime-i İlāhī'ye işāretdür ve sekiz [13]gün olan haftamız otuz iki kelime-i İlāhī'ye işāretdür. [ML65b]Vech-i ādem'de mektūbdur ve anuñ üzerine seyr eylerler ki [2]dört haftamız bir ay olur ve bir ayımız otuz gün [3]olur. Seyr-i ḳamer üzerine devr eyler. Ḳāla'llāhu Teʿālā[1]: **" [4]منازل حتّى والقمر قدّرناه عادك العرجون القديم"**[2] Yaʿnī[3] ḳamerüñ taḳvīmi [5]üzerine seyr eyler. Ḳaçan kim ḳamer yigirmi ṭoḳuz menzil seyr [6][İBB63a]eyleyüp otuz günde görinür. Yigirmi sekiz kelime-i İlāhī'nüñ [7]ḥükmündedür ḳaçan[4] kim otuz menzil seyr eyleyüp otuz bir gün görinür otuz iki kelime-i İlāhī'nüñ ḥükmündedür[5] ki vech-i Ādem'de mesṭūrdur ve bir ay daḫı anuñ [8]üzerine seyr eyler[6] ve bir günümüz on iki sāʿatdür [9]ve gicemiz daḫı on iki sāʿatdür[7] on iki [10]burc on iki seyyāre muḳābilinde gice vü gündüz [11]seyr eylerler[8]. Kitāb-ı vech-i Ādem muḳābilinde ki[9] on [12]iki kitābetdür ve on iki daḫı maḥall[10]-i ḥāl u maḥal[11] yigirmi [13]dört olur ve bir ayımız üç yüz altmış sāʿatdür. [ML66a]Üç yüz altmış gün muḳābilinde vāḳıʿ olmışdur. [2][İÜ69b]Üç yüz altmış sāʿatimiz altı kerre yigirmi sekiz ve altı [3]kerre otuz iki sāʿat olur ve güneş daḫı felek[4]ü'l-burūcda üç yüz [İBB63b]altmış derece[12] seyr ider[13]. Ol daḫı [5]taḳvīm-i ḳamer üzerine devr u seyr[14] eyler. Maşrıḳdan tā[15] maġribe varınca [6]ve maşrıḳ daḫı üç yüz altmışdur. Maġrib daḫı ü[7]çyüz altmışdur[16]. Niçün kim şems[17] iki gün bir yirden [8]ṭoġmaz ve iki gün bir yirden ṭolanmaz. Her gün bir yir[9]den ṭoġar ve bir yirden[18] ṭolanur ki yüz seksen [10]güni uzar[19] [YK153b]ve yüz seksen güni ḳışalur. Zīrā kim[11]yüz[20] seksen

[1] Ḳāla'llāhu Teʿālā: -ML, -İBB, -İÜ
[2] "Ay için de menziller belirledik; sonunda o, hurma salkımının (ağaçta kalan) yıllanmış sapı gibi olur." (Yasin/39)
[3] yaʿnī: -ML, -İBB, -İÜ
[4] ḳaçan: -İÜ, -YK
[5] ḳaçan kim otuz menzil seyr eyleyüp otuz bir gün görinür otuz iki kelime-yi İlāhī'nüñ ḥükmündedür: -ML
[6] ve bir ay daḫı anuñ üzerine seyr eyler: -İÜ
[7] ve gicemiz daḫı on iki sāʿatdür: -İBB, -İÜ, -YK
[8] seyr eylerler: -İBB
[9] gice ü gündüz seyr eylerler. Kitāb-ı vech-i Ādem muḳābilinde ki: -İÜ
[10] maḥall: -YK
[11] maḥal: -İÜ
[12] derece: -YK
[13] ider: eyler, İBB
[14] seyr: -ML, -İBB, -İÜ
[15] tā: -ML
[16] Maġrib daḫı üçyüz altmışdur: -İÜ
[17] şems: güneş, İÜ
[18] ṭoġmaz ve iki gün bir yirden ṭolanmaz. Her gün bir yirden ṭoġar ve bir yirden: -İBB
[19] uzar: uzanur, YK
[20] yüz: -ML

ile yüz[1] seksen üç yüz altmış gün [12]olur ve her[2] felekü'l-burūc gök yüzinde on [13]iki burcdur ve her burcumuz otuz derece olur. Mecmūʿı [ML66b]üç yüz altmış derece olur.

Üç yüz altmış günüñ [2]muḳābilinde ḳarār ṭutmışdur ve üç yüz altmış [İÜ70a]günümüz [3]altı kerre yigirmi sekiz ve altı kerre otuz ikiye maḳsūmdur. İnsāna işāret [4][İBB64a]ve şāhiddür. Niçün kim ḫılḳat-i insānda üç yüz altmış [5]pāre kemük ve üç yüz altmış pāre siñir[3] ve üç yüz altmış pāre ṭamar ve üç yüz [6]altmış ḳan ve üç yüz altmış et ve üç yüz [7]altmış deri mecmūʿ[ı][4] ay ve gün ve sāʿat [8]muḳābilinde maḳsūm u maḳar[5] olmışdur ki Ḥażret-i Risālet [9]buyurur: **"انّ فی الانسان ثلاثمائه و ستّون مفصلاً"**[6] [10] Ve daḫı[7] üç yüz altmış derecenüñ her derecesi altmış [11]daḳīḳadur ve her daḳīḳa altmış ṣāniyedür ve her ṣāniye altmış ṣālişedür[8] ve rābiʿa ve ḫā[12]mse tā ʿāşereye[9] varınca böyle gider ki yigirmi sekiz [13]ve otuz iki kelime-i İlāhī altmış kelime olur. Anuñ üzerine [ML67a]mebnādur ve bir yılımız sāʿati dört biñ üç yüz [İÜ70b]yigirmi [2]sāʿat olur[10] ki yetmiş iki kerre[11] yigirmi sekiz ve yetmiş iki kerre [3]otuz iki sāʿat [İBB64b]olur.

İmdi ey ṭālib-i esrār-ı [4]İlāhī! Cemīʿ-i arż u semāvāt içinde olan[12] ayımız günümüz [5]ve sāʿatimiz ve haftamız[13] ve yirimiz ve gögümüz ve cennetimiz ve cehennemimiz ve ḫūrimiz[14] ve ġılmanımız [6]ve mīzān u ṣırāṭımız ve Kaʿbe[15] vü Ḳudüs'ümüz ve ʿarş u kürsimiz ve şehādet u [7]ṣalātımız ve ṣavm[16] u zekātımız ve āb-dest u eẕānımız ve ḳāmetimiz ve şerāyiṭ u vā[8]cibātımız ve cemīʿ-i erkānımız[17] ve aḥkām u eşyā ser-be-ser ḫılḳat-i [9]insān giymişdir ve ḫılḳat-i [YK154a]insān şāhiddür ki: **" منها خلقناكم وفيها نعيدكم ومنها نخرجكم تارةً اخرى"**[18] [11]Ve bir daḫı ḫażret-i Risālet buyurur kim: **"منه بدأ و اليه يعود"**[19][20]

---

[1] yüz: -ML
[2] her: hem, YK; -İÜ
[3] ve üç yüz altmış pāre siñir, -ML, -İBB
[4] mecmūʿ: -İÜ
[5] maḳar: -İÜ
[6] "İnsanda üç yüz atmış eklem vardır."
[7] daḫı: -ML, -İÜ
[8] ve her ṣāniye altmış ṣālişedür: -ML, -İBB
[9] ʿāşere: ʿāşereye, ML
[10] olur: ider, YK
[11] olur ki yetmiş iki: ider iki kerre, İBB
[12] olan: -İÜ
[13] ve sāʿatimiz ve haftamız: İÜ -
[14] -miz: -ML
[15] Kaʿbe: -İÜ
[16] ṣavm: orūc, İBB, İÜ, YK
[17] -ımız: -ML
[18] "Sizi ondan yarattık, yine ona döndüreceğiz ve sonra oradan bir defa daha çıkaracağız." (Taha/55)
[19] منه:-İÜ
[20] "O'ndan başladı O'na döner."

[12]İmdi ṣābit oldı kim cemīʿ-i mevcūdāt bir insāndur[1] ḥaḳīḳatde[2] [13]ve bit ẕātdur [İBB65a]ve bu insān kāyinātuün hem ẕātınuñ [ML67b]ve hem ṣıfātınuñ [İÜ71a]maẓharıdur ki ẕāt u ṣıfātuñ ʿaynıdur ve ṣıfāt ẕātuñ ʿaynıdur[3] ve ṣıfāt [2]ẕātdan münfekk u münḳaṭıʿ olmaz. Niçün kim yigirmi sekiz ve otuz iki kelime-i [3]İlāhī biri ẕāt ve biri ṣıfāt müşābehesinde aynıya [4]düşmişdür ve vech-i ādemde ezelī vü ebedī mektūb [5]u mesṭūr olup şehādet eyler ki **"اشهد ان لا اله الّاالله و اشهد ان محمّد رسولالله"**[6][4] ḥükmüyle cemīʿ-i [7]ʿāleme ve benī ādeme nidā eyler ve söyler ki: A'llāh'dan ġayrı [8]A'llāh yoḳdur ki maḥall-i ẕātdur ve Muḥammed daḫı anuñ Resū[9]lidür. Maḥall-i ṣıfātdur ve Resūl diyü bir ġāyibden ḫaber getü[10]riciye dirler ki Ḥażret-i Risālet'e ʿālem-i ġaybdan ʿālem-i [11]şehādete ḫaber götürdi ve Ḥaḳ Teʿālā'nuñ sırrını [12][İBB65b]ve ḥaḳāyıḳını cemīʿ-i mermūzātını[5] ki yigirmi sekiz ve otuz iki kelime-i [13]İlāhī idi ki meşāyıḫ anı niçe [İÜ71b]ʿibāretle ve iżāfetle[6] [ML68a]taʿbīr u taʿrīf eylerler ve niçe ışṭılāḥāt-ı [2]meşāyıḫ üzere ẕikr eylerler[7]. ʿĀlem-i ġayb ve ʿālem-i [3]melekūt ve ʿālem-i lāhūt ve ʿālem-i nāsūt[8] ve ʿālem-i ceberūt[9] ve ʿālem-i [4]ervāh ve ʿālem-i müfred ve ʿālem-i mürekkeb[10] ve ʿālem-i emr[11] ve ʿālem[12]-i vücūd-ı muṭlaḳ dirler [5]ki maḥall-i ẕāt icmāldür ve Ḥażret-i Risālet'e geldi. ʿĀlem-i [6]ġaybdan ʿālem-i şehādete ḫaber virdi ve ʿālem-i [7]melekūtdan ʿālem-i mülke ve ʿālem-i lāhūtdan ʿālem-i nāsūta[13] [8]ve ʿālem-i ervāḥdan ʿālem-i ecsāma ve ʿālem-i ḫalḳdan [9]ʿālem-i emre ʿālem-i [YK154b]emrden[14] ʿālem-i mürekkebe ve vücūd-ı muṭlaḳdan, [10]ki ʿālem-i icmāldür[15], vücūd-ı muḳayyede ki maḥall-i tafṣīldür, [11]ḫaber virdi.

İmdi ey tālib! Ḥażret-i Risālet bu [12]sırrı ve bu ḥaḳāyıḳı ki yigirmi sekiz ve otuz iki[16] kelime-i İlāhī'dür ki[17] [13]ʿālem-i icmālden[18] ʿālem-i tafṣīle [İÜ72a]getürüp[19]

---

[1] mevcūdāt bir insāndur: mevcūdāt ve insān bir ḥılḳāt, YK
[2] ḥaḳīḳatde: -YK
[3] ve ṣıfāt ẕātuñ ʿaynıdur: -ML
[4] "Allah'tan başka ilah yoktur ve Muhammed O'nun Resulüdür."
[5] mermūzātını: ẕātıña, İÜ; rumūzātını, YK
[6] iżāfetle: iżāfātla, ML, İBB, YK
[7] ve niçe ışṭılāḥāt-ı meşāyıḫ üzere ẕikr eylerler.: -İBB
[8] ʿālem-i nāsūt: -ML, -İÜ
[9] ʿālem-i ceberūt: -İBB
[10] ve ʿālem-i mürekkeb: -ML, -İBB, -İÜ
[11] emr: -ML
[12] ʿālem: ʿālem ve, ML
[13] ...ve ʿālem-i ervāh ve ʿālem-i müfred ve ʿālī ve vücūd-ı muṭlaḳ dirler ki maḥall-i ẕāt icmāldür ve ḥażret-i Risālet'e geldi. ʿĀlem-i ġaybdan ʿālem-i şehādete ḫaber virdi ve ʿālem-i melekūtdan ʿālem-i mülke ve ʿālem-i lāhūtdan ʿālem-i nāsūta: -İBB
[14] emrden: müfredden, İÜ
[15] ki ʿālem-i icmāldür: -İBB
[16] ki yigirmi sekiz ve otuz iki: -İÜ
[17] ki: -ML
[18] icmālden: icmāldür, ML, İBB
[19] getürüp: getürüp āşikāre, ML; gelüp, İÜ

[ML68b]āşikāre ḳılmasa ne vechle mümkün olaydı ki ẕāt sıfātdan [2]ve kelām mütekellimden görineydi[1] ve Ḥaḳ Teʿālā ki vācibü'l-vücūddur cemīʿ-i [3]eşyānuñ maẓharında [İBB66a]niçe[2] müşāhede olup görüneydi. [4]İmdi çāre yoḳdur. Mādām ki yigirmi sekiz ve otuz iki kelime-i İlāhī ki [5]ezelī vü ebedī Ḥaḳ Teʿālā'nuñ ẕātı ve hem ṣıfātı olmayaydı [6]ṣıfat-ı mevṣufdan ve kelām-ı mütekellimden ne vechle tecellī eyleyeydi [7]ve yigirmi sekiz ve otuz iki kelime-i İlāhī ki kelimeten bāḳiyyeten[3] ḥükmiyle bir ḥaḳīḳat [8]ve bir māhiyyet olur[4], cemīʿ-i eşyāya kāfī ve[5] şāfī [9]ne ṭarīḳle olaydı. İmdi cemīʿ-i eşyānuñ [10]tecelliyātı bu yigirmi sekiz ve otuz iki kelime-i İlāhī'dür ki nuṭḳ-ı Ādem ʿaleyhi's-selāmdur [11]ve cemīʿ-i eşyāya muḥīṭ olup raḥmeti cihetiyle iḥāṭa [12][İÜ72b]eylemişdür[6] ve şāmil olup ṣıġışmışdur[7] ki ḳavlühu Teʿālā: [13]**" انّ و رحمتی و سعت کلّ شئً فاکتبها الّذین یتبعون الرّسول النّبی الامیّ الّذي یجدونه مکتوباً عندهم فی التّوریة والانجیل**[ML69a][IBB66b][2]"[8] Yaʿnī benüm raḥmetüm [3]her şeyʾe ṣıġdı. Tīz ola ki o raḥmeti yazam şol [4]kimselere ki taḳvā itdiler ve şunlara ki Resūl'e[9] tābiʿ [5]oldılar ki Nebī'dür[10] ümmīdür[11] ve anı bileler. Gelecek zamānda [6]Tevrāt'da ve İncīl'de mektūb[12] bileler" ve Ḥażret-i [7]Risālet buyurur kim: **" و سعت کلّ شئً رحمةً و علماً"**[13] [8]Yaʿnī ṣıġduñ sen her kişiye raḥmet cihetinden [9]ve ʿilm yaʿnī[14] otuz iki kelime-i [YK155a]İlāhī ki Ḥaḳ Teʿālā'nuñ hem ẕātı [10]ve hem ṣıfātıdur[15]. Cemīʿ-i mevcūdāta ve mecmūʿ-ı eşyāya [11]ṣıġdı ve şāmil olup [İÜ73a]kāfī vü şāfī oldı. [12]Niçün kim mecmūʿ-ı eşyā ʿilm cihetinden Ḥaḳ Teʿālā'nuñ [13]ṣıfātı vāḳıʿ olmışdur. Fe-ammā insān ẕātına maẓhar [ML69b]düşmişdür. Şol sebebden: **" ما و سعنی ارضي ولا سمائی الّا وسعنی قلب عبدي المؤمن**[2][IBB67a]"[16] Yaʿnī Ḥaḳ [3]Teʿālā buyurur ki: Ben ṣıġmadım arżıma ve semāvātıma. İllā ṣıġdım [4]müʾmin ḳulumuñ ḳalbine.

---

[1] görineydi: -ML, -İBB
[2] niçe: -ML, -İÜ, -YK
[3] kelimeten bāḳiyyeten: kelime-yi bāḳiyye, İBB, YK
[4] olur: olup, İÜ, YK
[5] ve: -ML
[6] eylemişdür: itmişdür, İÜ
[7] ṣıġışmışdur: ṣıġmışdur, İBB, YK
[8] "Rahmetim ise her şeyi kuşatmıştır; ayrıca rahmetimi Allah korkusu taşıyanlara. Onlar, ellerindeki Tevrat'ta ve İncil'de yazılı buldukları o elçiye, o ümmî peygambere uyarlar. Peygamber onlara iyiliği emreder ve onları kötülükten meneder" (A'raf/156-157)
[9] Resūl'e: Resūlu'llāh'a, YK
[10] -dür: -İBB
[11] ümmīdür: -İÜ
[12] mektūb: -İBB
[13] "Sen, rahmetin ve ilminle her şeyi kuşattın." (Mümin/7)
[14] yaʿnī: -ML, -İBB
[15] Ḥaḳ Teʿālā'nuñ hem ẕātı ve hem ṣıfātıdur: Ẕātu'llāh' ve Sıfātu'llāh'dur, İÜ; -dur: -ML
[16] "Ben yerime ve göğüme sığmam ama mümin kulumun gönlüne sığarım." (Bihâru'l-Envâr, 75/39)

İmdi[1] [İÜ76a][2]ey ʿāşıḳ-ı ṣādıḳ! A’llāhu[3] [5]Teʿālā vācibü’l-vücūddur. Semāvātla arża ṭopṭoludur [6]ve semāvātla arżuñ nūrıdur ki A’llāh nūrü’s-semavāt [7]ve’l-arż. Fe-ammā[4] A’llāhu Teʿālā semāvāt[5] ile [8]arż bilmekliġe ve añlamaḳlıġa ḳudret yoḳdur[6]. İllā Ḥaḳḳ’ı [9]bilmeklik ve añlamaḳlık insān-ı kāmile[7] müyesser u [10]muḳadder olmışdur. Şol sebebden buyurdı ki: [11]ʿĀlemi sizüñ içün ve sizi benüm içün [12]ḫalḳ eyledüm. Ve bir daḫı A’llāhu Teʿālā buyurur kim: “ **و ان تحملنا**[8][ML70a] **عرضنا الا مانة على السّموات و الارض** [13]**انّا**

حملها الانسان انّه كان ظلوماً جهولاً [2]**واشفقن منها و** [9]**الجبال فابين ان يحملنها**”[10] [İBB67b]Yaʿnī biz emāneti [3]ʿarż eyledük göklere ve yirlere ve ṭaġlara anı götür[4]mekde ibā itdiler illā insān götürmedi[11] ẓulūmen cuhūlen oldı[12]. İmdi ey ṭālib! [5]Bu daḫı ol maʿnādur ki A’llāhu Teʿālā yirlere ve göklere [6]ṣıġmadı, illā müʾmin ḳuluñ[13] ḳalbine ṣıġdı ve müʾmin [7]diyü īmānı taḥḳīḳe irişene dirler ki ehlu’llāh [8]ve ehl-i īmān anlardur. Niçün kim A’llāhu Teʿālā’nuñ [9]emāneti yigirmi sekiz ve otuz iki kelime-i İlāhī’dür ki Nuṭḳu’llāh u [10]Kelāmu’llāh ve esmāʾ-ı kül ve esmāʾ-ı ḥüsnā andan [11]ʿibāretdür ki vech-i ādemde emānet [YK155b]olup tecellī ḳılmış [12]idi ve ehlu’llāh[14] ki ehl-i taḥḳīḳdür. Geldiler anı cemīʿ-i [13]eşyāda gizlü vü maḫfī iken[15] müşāhede eyleyüp [ML70b]gördiler ve **“كنت كنزاً مخفيّاً”**[16] sırınıʿālem-i icmālden [İBB68a]maḥall-i [2]tafṣīle götürüp[17] āşikāre ḳıldılar ve mecmūʿ-ı eşyāda [3]muḥīt u müşāhede eylediler. İmdi şol kimse kim [İÜ74a(5)]A’llāhu [4]Teʿālā’nuñ ẕāt-ı şerīfin ve ṣıfāt-ı şerīfin[18] [5]ki yigirmi sekiz ve otuz iki kelime-i İlāhī idi, yüzlerindeki maḥall-i [6]şehādetdür tecellī ḳılmış idi, oḳumadılar [7]ve görmediler ve kendü nefsleri üzerine ḥāżır olmadılar ki [8]**“من عرف نفسه فقد عرف ربّه”**[19] sırrıdur ve ḥaḳīḳat-i [9]emānet

---

[1] İmdi: -ML
[2] İÜ nüshasında bu bölümden sonra varaklardaki metin sırasında karışıklık vardır. Bu yüzden bazı yerlerde satır numarası verilmiştir.
[3] Allāhu: Ḥaḳḳ, YK
[4] Fe-ammā: -YK
[5] arża ṭopṭoludur ve semāvātla arżuñ nūrıdur ki Allāh nūrü’s-semavāt ve’l-arż. Fe-ammā Allāhu Teʿālā semāvāt: -İÜ
[6] yoḳdur: -ML, -İBB
[7] insān-ı kāmile: insāna, ML, İBB, YK
[8] **ان تحملنا**: -ML
[9] **فابين ان يحملنها**: -İBB
[10] “Biz emaneti göklere, yerküreye ve dağlara teklif ettik, ama onlar bunu yüklenmek istemediler, ondan korktular ve onu insan yüklendi. Kuşkusuz insan çok zalim, çok bilgisizdir.” (Ahzab/72)
[11] ibā itdiler illā insān götürmedi: -ML
[12] ẓulūmen cuhūlen oldı: -İÜ
[13] müʾmin ḳuluñ: müʾminüñ, İBB, YK
[14] vech-i ādemde emānet olup tecellī ḳılmış idi ve ehlu’llāh: -İBB
[15] gizlü ve maḫfī iken: gizlü iken ve maḫfī iken, İBB
[16] “(Ben) Gizli bir hazine idim...” (Keşfü’l-hafâ 2/132)
[17] götürüp: görüp, ML
[18] ve ṣıfāt-ı şerīfin: -YK
[19] “Kendini bilen Rabbini bilir.” (Keşfü’l-hafâ 2/262)

andan kināyetdür. Yirine ulaşdırmadılar. Ẓulūmen [10]cuhūlen ve ġāʾin[1] oldılar **"انّ الله لايحبّ الخائنين"**[2] ki emānet-i [11]Ḥaḳḳ'a ḫıyānet eylediler ve **"لهم عذاب اليم"**[3]de ġālid ḳa[12]ldılar. Zīrā kim bu kār-gāh-ı ʿālem[4] iḳtiżā-i Ḥaḳḳ'la gice vü gündüz [13]gerdiş eyleyüp [İÜ74b]ʿālem-i ġaybdan ʿālem-i [İBB68b]şehādete [ML71a]ervāḥı ṭurmayup götürmekdedür. Niçün kim şāyed [2]benim ḥaḳīḳatüm ve māhiyyetim biline diyü gerdiş eyleyüp [3]çizginür ki Şeyḫ Saʿdī Raḥmetu'llāhı ʿaleyh buyurur:

[4]**Beyt**: Ebr u bād u meh u ḫorşīd u felek der-kārend
[5]Tā tu nānī be-kef ārī vü be-ġaflet ne-ḫorī
[6]Heme ez behr-i tu ser-geşte vü fermān ber-dār
Şarṭ-ı [7]inṣāf ne-bāşed ki tu fermān ne-berī.[5]

İmdi [8]ey ʿāşıḳ-ı ṣādıḳ ve ey ṭālib-i maʿşūḳ-ı [9]muvāfıḳ! Bu beytüñ daḫı maʿnāsını[6] bilmeñ gerek kim [10]dükeli zemīn u āsumān insāndan ötürü [11]ser-geşte olup leylen u nehāren A'llāhu Teʿālā'nuñ [12]emriyle[7] gerdiş ki bu yigirmi sekiz ve otuz iki kelime-i İlāhī'nüñ iḳtiżā[13]sıyla fermān-ber olup bir an bir sāʿat [ML71b]eklenmeyüp [İBB69a][İÜ75a]seyr eyler. İmdi öyle olsa şarṭ-ı [2][YK156a]inṣāf[8] degüldür kim biz buyruḳ itmeyüp[9] ve zemīn [3]u āsumānuñ sırrını ve ḥaḳīḳatini ki bu[10] yigirmi sekiz ve otuz iki [4]kelime-i İlāhī ki ezelī vü ebedī ġayrı mürebbī ve ġayrı maḫlūḳ [5]olup mecmūʿ-ı eşyāyı iḥāta eylemişdür ve cemīʿ-i [6]zerrāt kāyināta[11] muḥīṭ u şāmildür[12] ve şāfī vü [7]kāfīdür. Oḳunmayup bilinmese A'llāhu Teʿālā'nuñ emānetini [8]ve ʿahdini ṣınmış[13] olur ve Ḥaḳ Teʿālā'nuñ[14] dīdārından [9]maḥrūm u bī-naṣīb ḳalur ki Ḥażret-i Risālet buyurur: [10]**"لا امان لمن لاامانة ولا دين لمن لاعهد له"**[15] [11]İmdi ṣābit oldı kim benī ādemüñ üzerlerine ʿahd [12]u peymān ve ʿahd u emānet kendü nefslerini [İBB69b]ve ḫılḳatlerini[16] [13]ki yigirmi sekiz ve otuz iki kelime-i İlāhī'dür vechlerinde ve nuṭḳlarında[17] [ML72a]añlayup

[1] cuhūlen ve ġāʾin: cuhūl, ML, İBB
[2] "Allah ahdini bozanları asla sevmez." (Enfal/78)
[3] "Onlar için can yakıcı bir ceza vardır" (Nur/19)
[4] ʿālem: -ML, -İBB
[5] "Bulut, rüzgar, ay, güneş ve felek, bir ekmek elde edip gaflette olmayasın diye çalışırlar. Hepsi senin faydan için dolanıp emre hazır beklerler. (Bu durumda) Senin emir dinlememen insafa uymaz."
[6] daḫı maʿnāsını: -İÜ
[7] emriyle: öyle, ML
[8] inṣāf: -İÜ
[9] itmeyüp: iletmeyüp, İBB; añlamayup, İÜ, YK
[10] bu: -ML
[11] -a: -ML
[12] ve cemīʿ-i zerrāt kāyināta muḥīṭ u şāmildür: -İÜ
[13] ṣınmış: ṣımış, İBB, YK
[14] -nuñ: -ML
[15] "Güvenilirliği, emniyeti olmayan bir kişinin imanı yoktur; ahdine sadakati olmayanın da dini yoktur."
[16] ḫılḳatlerini: ḫaḳīḳatlerini, İBB, YK
[17] nuṭḳlarında: -YK

bileler ve eger añlanmayup[1] ḳalursa [İÜ75b]ḥayvān [2]u şeyṭān olur. Niçün kim ḥayvān diyü diri [3]yüriyüp kendüyi ve Ḥaḳḳ'ı bilmeyene dirler ve şeyṭān [4]diyü Ādem'i añlamayup secde ḳılmayana dirler. Zīrā [5]şeyṭāna şeyṭān olmaġa sebeb Ādem olmışdur. [6]Ḳavlühu Teʿālā: **"واذ قلنا للملائكة اسجدوا لآدم فسجدوا [9]الّا ابليس ابى واستكبر و كان من الكافرون"**[2] [8]İmdi ey ṭālib! Bu furṣatı ve bu ḥaḳīḳati elden [9]gidermeyüp kendü nefsimizi ve ḥaḳīḳatimizi añlayup idrāk [10]eyleyelüm. Yoḫsa cān bedenden[3] mufāriḳat olduḳdan ṣoñra [11]çāre yoḳdur. Bu furṣat ve bu ḥaḳīḳat [İBB70a]ele girmez ve cemāl-i [12]Ḥaḳḳ'dan āʿmā ḳalınur. Ḳavlühu Teʿālā: **"ومن كان فى هذه [13]اعمى فهو فى الاخرة آعمى و اضلّ سبيلاً"**[4] İmdi [ML72b][İÜ73a(8)]ṣābit oldı kim her kimse kim bunda āʿmā olsa āḫiretde [2]daḫı āʿmā olur ve yoldan ızlāl olmış [3][YK156b]olur ki Ḥażret-i Risālet buyurur: **" من لم يرى الله فى [4]الدّنيا لم يرى الله فى الآخرة"**[5] Bu daḫı ol maʿnādur: [5]Bunda teñrisini[6] görmeyen anda daḫı görmez ve yolın [6]yitürmiş olur. Niçün kim yol yitürmek [7]berr u beyābāna düşmekdür ki ne geldügi yolı bile[7] [8]ne gitdügi [İÜ73b]yolı bula müẕnibīne ẕālik ola.[9]Zīrā bir kişi kendüyi ve vaṭan-ı aṣlını[8] **"حبّ [10]الوطن من الايمان"**[9] ḥükmüyle bilmese ol kişi kendü[10] [11]ḥaḳīḳatini ve aṣlını [İBB70b]yitürmiş olur ve Maḥabbetu'llāh'[12]dan ayrılmış olur ki eşeddü'l-ʿaẕāb [13]müfāraḳatü'l-aḥbābdan olur. Dünyāsında [ML73a]ve āḫiretinde maḥiyyetini aldırmış olur ve dīdār-ı Ḥaḳḳ'dan [2]dūr[11] ve maḥrūm ḳalur. Dünyāya gelmekden ġaraż bu yigirmi sekiz [3]ve otuz iki kelime-i İlāhī[12] ile ʿubūdiyyet u perestiş eylemek oldı. [4]Ḳavlühu Teʿalā **"وما خلقت الجنّ و الانس الّا ليعبدون [5]اى كعرفون "**[13] eylemedi ve bī-bahre u bī-naṣīb oldı.

[6]İmdi ey ṭālib-i Ḥaḳ şol zümre-yi ḥaḳīḳat ve ehlu'llāh [7]kim cemāl-i Ḥaḳḳ'ı kemā-hū Ḥaḳḳ'a ġayb-ı şehādetde müşāhede [8]eyleyüp gördiler ve yigirmi sekiz ve [İÜ74a]otuz iki kelime-i İlāhī'nüñ raḥmānıyla [9]raḥmeti ḥimāyetinde emīn[14] u sālim oldılar, ulü'l-elbāb [10]u ulü'l-ebṣārdan oldılar ve hem aṣḥāb-ı [İBB71a]yemīnden [11]olup kitāb-ı ḥaḳīḳatlerin oḳudılar ve [İÜ76b(13)]bildiler [12]ve anlara cānib-i Ḥaḳḳ'dan ẕerre

[1] añlanmayup: añlamayup, İBB
[2] "Meleklere, "Âdem'e secde edin" dediğimizde İblîs dışındakiler derhal secde ettiler; o direndi, büyüklendi ve kâfirlerden oldu." (Bakara/34)
[3] bedenden: -ML, -İBB, -İÜ
[4] "Bu dünyada kör olan âhirette de kördür, yolunu daha da şaşırmıştır." (İsra/72)
[5] "Dünyada Allah'ı görmeyen ahirette de onu göremez."
[6] teñrisini: -ML, -İBB
[7] bile: bilmeye, İBB; -İÜ
[8] aṣlını: -İBB
[9] "Vatan sevgisi imandandır." (Keşfü'l-Hafâ 1/345)
[10] kendü: -İÜ
[11] dūr: -İBB, -YK
[12] İlāhī: -ML, -İBB
[13] "Ben cinleri ve insanları, başka değil, sırf bana kulluk etsinler diye yarattım." (Zariyat/54)
[14] emīn: -İÜ

ḳadar[1] [İÜ77a]ḍalālet irişmeyüp merḥūm [13]u maġfūr oldılar **" فمن اوتى كتابه بيمينه فاوْلئك يقرءون كتابهم ولا يظلمون فتيلاً**[ML73b]**"**[2] ehl-i cennet ve ehl-i [2]dīdār oldılar ve maḳām-ı rubūbiyyet-i tefaḫḫurla ve tenaʿumla ḥayāt-ı [3]ebedīye vāṣıl olup dīdār-ı Ḥaḳḳ'la ki [YK157a]cennet-i ḥaḳīḳatdür, [4]cāvid u ḫālid ḳaldılar ki Ḥażret-i Risālet buyurur: **" انّا لله جنّة ليس فيها حور ولا قصور ولا لبن ولا** [5]**عسل**[6]**"**[3]

İmdi ey ṭālib![4] Bundan daḫı murād dīdār-ı Ḥaḳḳ'dur ki yigirmi sekiz [7]ve otuz iki kelime-i İlāhī ki mektūb u mesṭūrdur ve ẕāt u [8]ṣıfāt müşābehesinde birbirine āyīne olup vech-i [İBB71b]ādemde [9]ki cemāl-i Ḥaḳ u ṣūret-i Raḥmān ḥükmüyle tecellī eylemişdür ki Ḫalḳ[10]u'llāhu Teʿālā: [İÜ77b]**"آدم على صورت الله و صورت رحمان"**[5] Pes[6] ṣābit [11]oldı kim ādem Ṣūretu'llāh ve ṣūret-i Raḥmān ve cennet-i evliyā [12]vü enbiyā oldı ki anda[7] ne ḥūr ve ne[8] ḳuṣūr ve leben ve ʿasel [13]vardur. Fe-ammā maʿnāen ḥaḳīḳaten ḥūr ve ḳuṣūr ve leben ve ʿaselüñ [ML74a]cümlesi anda mevcūddur ki yigirmi sekiz ve otuz iki kelime-i İlāhī'nüñ maẓharıdur. [2]Cemīʿ-i ḥūr ve ḳuṣūruñ ve ġılmānuñ vechlerinde tecellī eylemişdür [3]ki kitāb-ı ebrār andan kināyetdür[9] ve āʿlā-yı ʿiliyyīndür[4]ki esfeli's-sāfilīndür ve mecmūʿ-ı eşyāyı [5]ve eşgāl u ḥayvānātı esāmī-yi muḫtelifeyle iḫāṭa [6]eyleyüp her birine ḫayrdan ve şerrden ve nefʿden [7][İBB72a]ve żarardan[10] ve küfrden ve īmāndan cemīʿ-i meẕkūrāta [8]birer isim[11] ıṭlāḳ eylemişdür ve elsine-i [İÜ78a]muḥtelife [9]ile ẕikr eylemişdür ki cemīʿisi bu[12] yigirmi sekiz ve otuz iki kelime-i İlāhī'nüñ [10]ḥükmünde ve ḥimāyetindedür ki vech-i ādemde ezelī vü ebedī muṣavver [11]u mesṭūrdur ve kitāb-ı İlāhī'dür ki: **" كتاب مرقوم يشهده المقرّبون**[12]**"**[13]

İmdi ey ṭālib-i [13]Ḥaḳ bu kitāb-ı merḳūmdur ki anı muḳarribler şuhūd eyler [ML74b]ve ṭayyib u ṭāhirler[14] yapışup oḳur ki: **"لا يمسّه الّآ المطهّرون"**[2][15] Yaʿnī şunlar ki [YK157b]maḥabbet-i dünyevīden ve maḥabbet-i [3]efkār-ı ġayrīden ve küfr u ḍalāletden ve

[1] ḳadar: -ML, -İBB, -YK
[2] "Kimlerin amel defterleri sağından verilirse işte onlar amel defterlerini okuyacaklar ve en küçük bir haksızlığa uğramayacaklar." (İsra/71)
[3] "Allah'ın cennetinde sarayında, huri, köşk, süt ve bal yoktur." (Avâli'il-le'âlî, 4/101)
[4] ey ṭālib: -ML, -İBB, -YK
[5] "İnsan, Allah'ın, Rahmân'ın suretindedir." (Kütüb-i Sitte, 10/288)
[6] Pes: -İÜ, -YK
[7] anda: -İÜ
[8] ne: -ML, -İBB
[9] kināyetdür: ʿibāretdür, İÜ
[10] żarardan: żarūretden, İÜ
[11] isim: -YK
[12] cemīʿisi bu: cemīʿi, ML
[13] "O, Allah'a yakın olanların görüp durdukları, (ameller) kaydedilmiş bir defterdir." (Mutaffifin/21)
[14] ṭayyib u ṭāhirler: ṭayyibü'l-ṭāhirler, İBB
[15] "Ona ancak tertemiz olanlar (melekler) dokunabilir." (Vakıa/79)

şirk [4]u şübheden ve ḥicāb-ı ẓulmānīden ṭayyib [5]u ṭāhir[1] olmışdur. Zīrā kim Ḥaḳ Teʿālā'nuñ kelām-ı [6]şerīfinde bir kişi ṭahāretsiz [İBB72b]cenābetle [7]yapışa kāfir u günah-kār olur ki Ḥaḳ Teʿālā'nuñ kelām-ı [8]ḳadīmini ve kitāb-ı ʿaẓīmini ki yigirmi sekiz ve [İÜ78b]otuz iki kelime-i ezelī vü ebedī [9]gayr-ı mer'ī ve gayr-ı maḫlūḳ ve kelām-ı mükellemüñ ve ṣıfat u [10]mevṣūfuñ ʿaynıdur ki semāvātla arżuñ İlāhı [11]ve cemīʿ-i eşyānuñ mürebbīsi ve perverd-gārıdur. [12]Anı pāk u muḳaddesler yapışur ki: **"** [13]**انّالله يحبّ**[2] **المطهّرون"**[3] Niçün kim[4] anlar şübheden ve şekkden [ML75a]ve ḳorḳudan pāk u ṭāhir olmışlardur ki: **"**[2]**اولئك على هدىً من ربّهم و اولئك هم المفلحون"**[5] [3]Yaʿnī kendülerini iflāḥ eylemişlerdür ki kendülerinde [4]ḳorḳu ve maḥzūnluḳ ḳoyup evliyā vü enbiyā [5]zümresinden [İÜ79a]olmışlardur ki: **"**[6]**ألا إنّ أولياء الله لاخوف عليهم ولا هم يحزنون"**[6]

temmet

[1] ṭayyib u ṭāhirler: ṭayyibü'l-ṭāhirler, İBB
[2] **يحبّ**: -ML
[3] "Allah arınmaya çalışanları sever." (Tövbe/108)
[4] niçün kim: anuñçün kim, İÜ
[55] "Rableri tarafından gösterilen doğru yol üzerinde olanlar ancak onlardır ve kurtuluşa erenler de yalnızca onlardır." (Bakara/5)
[6] "Bilesiniz ki Allah dostlarına asla korku yoktur; onlar üzüntü de çekmeyecekler." (Yunus/63)

SONUÇ

İran'da Fazlullah Hurûfî ile ortaya çıkan Hurûfîlik felsefi akımı yüzyıllar boyunca İran, Azerbaycan, Osmanlı ve Hindistan'a uzanan geniş coğrafyada yayılmıştır. Fazlullah'ın görüşleri alim ve ulemalar tarafından yanlış bulunmuş, Fazlullah'ın halifeleri ve müritleri kovuşturmalara hatta toplu katliamlara maruz kalmışlardır. Bu dışlanmalardan sonra Hurûfîler farklı bölgelere yayılarak, dergahlara sığınarak ve kimliklerini gizleyerek eser üretmeye devam etmişler, faaliyetlerini sistemli şekilde sürdürmüşlerdir. Edebiyatımızın önemli şairlerinden Nesîmî ve Refi'î ile Anadolu'ya giren bu akım, Nesîmî'nin şiirinin gücüyle ve propaganda yapmayan samimi üslubuyla kısa zamanda yayılmıştır.

Hurûfîlerin tasavvuf ve vahdet-i vücut yorumlarının benimsenmesi ile Nesîmî, Arşî, Muhîtî gibi şairlerin de etkisiyle XVII. XVII. yüzyıllara kadar birçok şairin, Hurûfî olarak nitelendiremesek de Hurûfîlikten etkilendiği görülmektedir. Refi'î ile birlikte Rumeli'de de yayılan Hurûfîlik düşüncesi, Rumeli ve Arnavutluk'un abdallarının ve Rumeli'de bulunan Kalenderî, Halvetî, Gülşenî ve Bektâşî dergahlarının etkisiyle Hurûfîliğin bazı tasavvufi görüşleri kolayca benimsenmiştir.

Pir Sultan ve Balım Sultan ile fikrî temelleri atılan Bektaşîliğin Anadolu'da ve Rumeli'de yaygın şekilde dergahları bulunmaktadır. Hurûfîlik felsefesini benimseyen Balım Sultan, oluşturduğu Bektaşîlik temellerinde Hurûfîliğin etkisi görülmektedir. Hurûfîlik felsefesindeki vahdet-i vücut sevgisi, insan-evren ilişkisi ile birlikte Hurûfîliğin Şiî kökenli olması ve On İki İmam'ın önemi gibi unsurlar Bektaşîliği Hurûfîlik felsefisine yakınlaştırmıştır. Ancak Fazlullah'ın görüşlerini merkeze almamışlardır.

Çalışmamıza konu olan Derviş Mukîmî'nin hayatı hakkında yaptığımız incelemeler sonucunda bilgiye rastlamadık. Mukîmî'nin de diğer Hurûfîler gibi kendini gizlediğini, bu nedenle eseri Vahdet-nâme-i İlâhî'de de hayatı hakkında bilgi vermekten kaçındığını düşünmekteyiz. Eserlerinin nüshalarından hareketle XVI.-XVII. yüzyılda yaşadığını düşündüğümüz Mukîmî, o dönemde Hurûfîlerin dışlandığını düşünürsek, tezkirelerde de zikredilmemiştir. Mukîmî mahlasını kullanan başka şairleri incelediğimizde ise gerek üslup açısından gerek Hurûfîlikle bağlantısı açısından bir bağ bulamadık. Yeni çalışmalarla birlikte veriler toplandıkça yazarın hayatı hakkında bilgiler ortaya çıkacaktır.

Vahdet-nâme-i İlâhî, Hurûfî öğretilerinin halk diliyle anlatıldığı, birçok ayet ve hadisin Hurûfî izahlarının yapıldığı, Derviş Mukîmî'nin derviş-meşrep üslupta kaleme aldığı mensur eserdir. Diğer Hurûfî eserlerden farklı olarak Fazlullah övgüsünün çok kısa yapıldığı, Hurûfî tevillerinin anlaşılırlığını kolaylaştırmak amacıyla rivayetlerle desteklendiği esredir. Hurûfîliğin öğretilmesi amacıyla yazılmış olan Vahdet-nâme-i İlâhî'de sanat gayesi güdülmediği için secîye fazla yer verilmemiştir. Vahdet-nâme-i İlâhî'de atasözleri ve deyimlere de yer veren müellif, Hz. İsa, Hz. Ali, Cüneyd-i Bağdâdî'nin sözleri ve Nesîmî ile Sâdî'nin şiirlerinden parçalarla anlatımını desteklemiştir. Çalışmamızda Vahdet-nâme-i İlâhî'de işlenen konuları eserden hareketle oluşturduğumuz başlıklar altında toplayarak inceledik. İncelememizde; Zahir-Batın, Kur'ân, Fatiha, Besmele, Müteşabih Ayetler, Kelime-i Şahadet ve Kelime-i Tevhid, Abdest, Ezan, Namaz, Zekat, Oruç, Kadir Gecesi, Ramazan Bayramı, Miraç Gecesi, Hac, Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Âdem ve Yaratılış, Dört Unsur, Saatler, Günler, Haftalar, Aylar, Burçlar, Mehdî İnancı ve Fazlullah Hurûfî, konu başlıkları ile birlikte Hurûfî açıklamaları ve eserden seçtiğimiz konu ile ilgili örnekleri açıkladık.

Çalışmamızın son bölümünde Vahdet-nâme-i İlâhî'nin belirlediğimiz 4 nüshanın karşılaştırmasıyla oluşturduğumuz transkripsiyonlu metni bulunmaktadır. Millet Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yazma Eser Kütüphanesi Osman Ergin Koleksiyonu ve Yapı Kredi Sermet Çifter Yazma Eser Kütüphanesi nüshalarından yararlanarak oluşturduğumuz metinde anlam olarak alternatif oluşturan kelimeler ve nüshalarda eksik olan bölümler aparatta gösterilmiştir.

Sonuç olarak Hurûfî bir eser olan Derviş Mukîmî'nin Vahdet-nâme-i İlâhî'si, ilk dönem Hurûfîlik eserlerinin, Mukîmî'nin özgün üslûbuyla birlikte samimi bir dille açıklamasından oluşmuştur. Vahdet-nâme-i İlâhî'de geçen hadislerin zenginliği, arkaik kelimelerin bulunması, müellifin öğretileri açıklama tarzı açısından önemlidir. Diğer Hurûfî eserlerle benzer konular işlense de Derviş Mukîmî'nin konuları ele alış biçimi, kendine has anlatımı ve eserinin içeriğinin zenginliği bakımından Vahdet-nâme-i İlâhî Hurûfî eserler içerisinde önemli yere sahiptir. Çalışmamız, Hurûfîlik alanında yapılacak olan çalışmalara kaynaklık edecek nitelikte olduğunu düşünmekteyiz.

KAYNAKÇA

Aclûnî, İ. b. (h. 1351-1352). *Keşfu'l-Hafâ,* thk. Ahmed el-Kallâş (2 b.). Beyrut: Müessesetu'r-Risale Yayınevi.

Açıkgöz, N. (1982). *Riyâzü'ş-şuarâ, Riyazi Mehmet Efendi, Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.* Ankara.

Açıkgöz, N. (1982). *Riyazü'ş-Şu'ara-Riyâzi Mehmed Efendi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.* Ankara. https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-191371/riyazi-riyazus-suaratezkiretus-suara.html adresinden alındı. (E.T. 20.08.2019)

Ak, C. (2001). *Bağdatlı Rûhî Dîvânı.* Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi Yayınları.

Ak, C. (2008). Rûhî-yi Bağdâdî. *TDVİA* C. 16. İstanbul: TDV Yayınları.

Aksoyak, İ. H. (2009). *Gelibolulu Mustafa Âlî Divan C. I-III.* Boston: Harvard Üniversitesi Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü Yayınları.

Aksu, H. (1995). Fazlullah-ı Hurufi. *TDVİA* C. 12. İstanbul: TDV Yayınları.

Aksu, H. (1996). Abdülmecid Firişteoğlu. *TDVİA* C. 13. İstanbul: TDV Yayınları.

Aksu, H. (1998). Hurûfîlik. *TDVİA* C. 18. İstanbul: TDV Yayınları.

Albayrak, N. (2013). Vîrânî. *TDVİA* C. 43, s. 109-110. İstanbul: TDV Yayınları.

Algar, H. (2007). Noktaviyye. *TDVİA* C. 33. İstanbul: TDV Yayınları.

Âlî, G. M. (h.1277). *Künhü'l-Ahbâr* C. 1-4. İstanbul: Takvimhâne-i Âmire.

Alparslan, A. (1967). *Cavidân-nâme'nin Nesîmî'ye Tesiri, Doçentlik Tezi (Basılmamış).*

Altun, K. (1997). *Mustafa Mucib-Tezkire-i Mucib.* Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Âmiloğlu. (2014). *Arş-nâme Tercümesi* haz. Fatih Usluer (1 b.). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

Arıkoğlu, İ. (2006). *Ferişteoğlu'nun Cavidân-nâme Tercümesi: Işk-nâme (İnceleme-Metin) Doktora Tezi. Van: Van Yüzüncüyıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.*

Arrâk, E.-H. İ. (h. 1401). *Tenzîhü'ş-şerîʿati'l-merfûʿa ʿani'l-aḫbâri'ş-şenîʿati'l-mevżûʿa* nşr. Abdülvehhâb Abdüllatîf - Abdullah Muhammed es-Sıddîk [Ebü'l-Fazl İbnü's-Sıddîk]. Beyrut.

Ayan, H. (2014). *Nesîmî; Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Divanının Tenkitli Metni.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ballı, H. H. (2010). *Fazlullah Hurufi ve Hurufilik, Doktora Tezi.* İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı .

Ballı, H. H. (2015). Vîrânî Baba'nın İlm-i Cavidan/Fakrnâme'sinde Hurufî Unsurlar. *e-makâlât/ Mezhep Araştırmaları (www.emakalat.com)* , s. 43-66. (E.T. 20.08.2020)

Banarlı, N. s. (1971). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi.* İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi.

Bashir, S. (2013). *Fazlullah Esterâbâdî ve Hurufilik* . (A. T. Şen, Çev.) İstanbul: Kitap Yayınları.

Baş, M. Ş. (2007). *Aşkî Mustafa Efendi'nin Vahdet-nâme Mesnevisi (Metin, Muhteva, Tahlil). Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.*

Bayat, F. (2004). Hurufilik Merkezleri ve Anadolu'da Hurufilik. *Uluslararası Türk Dünyası İnanç Merkezleri Kongresi 23-27 Eylül 2002 Mersin*, (s. 261-276). Ankara.

Bilgin, A. A. (2012). *Vahdetnâme* C. 42. İstanbul: TDVİA.

Browne, E. (1898). Some Notes on the Literature Under Tatar Domination. *Journal of Royal Asiatic Society*.

Browne, E. G. (1907). Further Notes on the Literature of the Hurufis and Their Connection with the Bektashi Order of Dervichees. *Journal of Royal Asiatic Society*.

Bursalı Mehmet Tahir. (h.1333). *Osmanlı Müellifleri* C. 2. İstanbul: Matbaa-ı Amire.

Canan, İ. (2008). *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi.* İstanbul: Akçağ Yayınevi.

Canım, R. (2000). *Latîfî Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ.* Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Cebecioğlu, P. D. (2004). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü.* Ankara: Anka Yayınları.

Ceyhan, S. (2016). *Ma'rifiyye.* İstanbul: TDVİA.

Çağbayır, Y. (2017). *Ötüken Türkçe Sözlük.* İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Çavuşoğlu, M., & Tanyeri, M. A. (1981). *Hayretî Divan.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Çetin, A. (1995). Ezan. *TDVİA* C. 12. İstanbul: TDV Yayınları.

Çınarcı, M. N. (2007). *Şeyhülislâm Ârif Hikmet Bey'in Tezkiretü'ş-Şu'arâ'sı ve Transkripsiyonlu Metni, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Yüksek Lisans Tezi.* Gaziantep.

Dağlar, M. (2019). Sam Mirza'nın Tuhfe-i Sami Adlı Tezkiresinde Geçen Şair Seyyidler ve Şii Âlimler. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 77-90.

Dilçin, C. (2009). *Tarama Sözlüğü, XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla* (3 b.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Dilçin, C. (2013). *Yeni Tarama Sözlüğü* (3 b.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Diyanet İşleri Başkanlığı. (2019, 09). Diyanet İşleri Kuran Tefsiri: https://kuran.diyanet.gov.tr/Tefsir/ adresinden alındı

el-Hanefî, M. b.-İ.-D.-S. (1992). *Müesseretu'r-Risâle* thk. Abdullah b. Abdülhamid el-Muhsin et-Türkî ve Şuayb el-Amâdûd. Beyrut.

el-Hanefi, M. b.-z. (1971). *Şerhu Fusûsi'l-hikem.* Beyrut: Daru'l-Kutubi'l- İlmiyye.

el-Heysemi, N. (h. 1406). *Mecmau'z-Zevâid ve Menbaul Fevâid* C. 11. (A. Yerinde, Çev.) Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

el-Kinani, E.-H. A. (1981). *Tenzihü'ş- Şeriati'l-Merfua ani'l-Ehadisi'ş-Şeniati'l-Mevdua.* Beyrut: Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye.

el-Meclisî, M. B. (h. 1404). *Bihârü'l-envâr* C. 88. Beyrut: Müessese El-Vefâ.

el-Mevsılî, E. Y. (h. 1410). *Mu'cemü'ş-şüyûh* thk. Hüseyin Selîm Esed. Beyrut: Darü'l-Kutubu'l-İlmiyye.

Ertaylan, İ. H. (1946). *Hurufî Edebiyatı Örnekleri I: Gencnâme-i Refi'î.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Ertaylan, İ. H. (1946). *Hurufî Edebiyatı Örnekleri II: Mathnawi-i Penahi.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Esterâbâdî, F. (2012). *Câvidân-nâme- Dürr-i Yetîm İsimli Tercümesi* haz. Fatih Usluer (1 b.). (D. Murtazâ, Çev.) İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

Fatîn Davud. (2017). Fatîn Tezkiresi (Hâtimetü'l-Eşâr) haz. Ömer Çiftçi. Ankara: T.c. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-195831/fatin-tezkiresi.html adresinden alındı. (E.T. 20.08.2019)

Genç, İ. (2018). Esrar Dede Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye (İnceleme-Metin). Ankara, Ulus: Küştür Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. 01 10, 2020 tarihinde https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-206275/tezkire-i-suara-yi-mevleviyye.html adresinden alındı

Girâb, M. D. (2015). روایت أنا نقطة تحت الباء در ترازوی نقد. *Ulûmu Hadîs* C.20 S.77, 103-81.

Gökbulut, S. (2003). *Olanlar Şeyhi İbrahim Efendi'nin Vahdetnâme/Usûl-i Muhakkıkîn'i Işığında Tasavvufî Görüşleri Yüksek Lisans Tezi.* İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.(E.T. 10.01.2020)

Gökmen, S. (2017). Hurûfîlik ve Misâlî'nin Bir Gazelinin Hurûfîlik Bağlamında Şerhi. *Türkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, s. 433-452.

Gölpınarlı, A. (1956). Fadlallâh-ı Hurufî'nin Oğluna Ait Bir Mektup. *Şarkiyat Mecmuası*(1).

Gölpınarlı, A. (1958). Fazlullah-ı Hurufî'nin Vasiyyat-nâme'si veya Vesâyâsı. *Şarkiyat Mecmuası*(2).

Gölpınarlı, A. (1969). *100 Soruda Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatler.* İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Gölpınarlı, A. (1973). *Hurufilik Metinleri Kataloğu.* Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Gölpınarlı, A. (1989). *Hurufilik Metinleri Kataloğu* (2 b.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Gölpınarlı, A. (1992). *Alevî-Bektaşî Nefesleri.* İstanbul: İnkılap Yayınları.

Gölpınarlı, A., & Boratav, P. N. (2010). *Pir Sultan Abdal Hayatı Sanatı Eserleri.* İstanbul: Varlık Yayınları.

Gümüş, A. K. (2012). *Mecmû'a-i Nezâir (vr. 50b-100a) (Hasan Hüsnü Paşa No: 1031) İnceleme- Tenkitli Metin Yüksek Lisans Tezi.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Harman, Ö. F. (1996). Hac. *TDVİA* C. 14. İstanbul: TDV Yayınları.

Hatice Aynur, M. Ç. (2017). *Metin Neşri: Problemler, Tespitler, Öneriler.* İstanbul: Klasik Yayınları.

Hayyâmpûr, A. (h. 1340). *Ferheng-i Sühanverân.* Tebriz: İnkışarât-ı Tallâye.

İbnu'l-Cevzî, A. b.-F.-T.-B. (1983). *el-İlelu'l-Mütenâhiye fi'l-Ehâdisi'l-Vâhiye* thk. Halil Meys . Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye.

İhsâî, İ.-i. E. (h. 1405). *Avâliyu'l Âlî* C. 4. Kum: İntişârâtu'ş-Şühedâ.

İsen, M. (1994). *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı.* Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

İsen, M. (1999). *Latîfî Tezkiresi.* Ankara: Akçağ Yayınları.

İsen, M., Kılıç, F., Aksoyak, İ. H., & Erduran, A. (2009). *Şair Tezkireleri.* Ankara: Grafiker Yayınları.

Işık, E. (1995). Fatiha Suresi. *TDVİA* C. 12. İstanbul: TDV Yayınları.

Kaçalin, M. S. (1996). Gül Baba. *TDVİA* C. 14. İstanbul: TDV Yayınları.

Karaca, D. (2010). *Muhîtî'nin Kısmet-nâmesi Doktora Tezi.* Adana: Adana Çukuroca Üniversitesi.

Karpuz, H. Ö. (1991). *Abdurrahim Karahisârî'nin Vahdetnâme'si (Gramer İncelemesi-Metin-İndeks) Doktora Tezi.* Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kartal, A. (2001). Sa'dî-i Şirazî'nin Bostân İsimli Eserinin Türkçe Tercüme ve Şerhleri. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 5:99-120.

Kaya, B. A. (2012). Usûlî. *TDVİA* C. 42. İstanbul: TDV Yayınları.

Kayıkcıoğlu, M. S. (2017). *Hurûfîlik ve Bektaşîlik, Ne İdiler ve Nasıl Kaynaştılar? haz. İsmail Güleç* (2 b.). İstanbul: İz Yayıncılık.

Kemikli, B. (1997, Temmuz). Hüseyin Lâmekânî'nin İnsân-ı Kâmil Görüşü: "Risâle-i Vahdetnâme". *Kubbealtı Akademi Mecmuası*(26/3), s. 30-36.

Keskin, A. G. (2001). *Abdurrahim Karahisârî'nin Hayatı, Eserleri ve Vahdetnâme Mesnevisinin Tenkitli Metni, Doktora Tezi.* Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kılıç, F. (2010). *Meşâirü'ş-Şuarâ, İnceleme-Metin.* İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü.

Köksal, M. F. (2017). *Eski Türk Edebiyatında Tenkit ve Teori* (2 b.). İstanbul: Kesit Yayınları.

Köprülü, M. F. (2016). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* (2 b.). İstanbul: Alfa Yayınları.

Kufacı, O. (2019). Arşî Divanı'nda Fazlullah-ı Hurûfî İle İlgili Tespitler. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*(8/3), 1479-1523.

Kuleynî, S.-İ. (h.1365). *El-Kâfî.* Tahran: Dâru'l-Kütübü'l-İslâmiyye.

Kuşoğlu, M. O. (2012). *Sâdıkî-i Kitâbdâr'ın Mecma'ü'l-Havâs Adlı Eseri (İnceleme-Metin-Dizin) Doktora Tezi.* İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana bilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı.

Kut, G. (2007). Refi'î. *TDVİA* C. 34. İstanbul: TDV Yayınları.

Latîfî, K. (h. 1314). *Tezkiretü'l-Latîfî.* İstanbul: İkdam Matbaası.

Levend, A. S. (1973). *Türk Edebiyatı Tarihi.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Melikoff, İ. (1994). *Uyur İdik Uyardılar.* (T. Alptekin, Çev.) İstanbul: Cem Yayınevi.

Meriç, R. M. (1936). *Hurûfilik, İstanbul Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Lisans Tezi.* İstanbul.

Muallim Nâci. (1995). *Osmanlı Şâirleri* haz. Cemal Kurnaz. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Muhîtî Dede. (2016). *Kısmet-nâme* haz. Fatih Usluer. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

Muhtar, C. (1986). Hurûfî Türk Şairlerri. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*(4), 219-226.

Mukîmî. (tarih yok). *Vahdet-nâme*. Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî, no. 1232.

Mütercim Âsım. (h. 1305). *el-Okyânüsü'l-Basît fi-Tercemeti Kâmûsi'l-Muhît.* İstanbul.

Nişâburî, H. (tarih yok). *el-Müstedrek ale's-Sahiheyn thk. Mustafa Abdulkadir Ata.* Beyrut: Darü'l Kütübü'l-İlmiye.

Norris, H. T. (1999). The Hurufi Legacy of Fadlullah of Astarabad. *The Heritage of Sufism II: The Legacy of Medieval Persian Sufism (1150-1500)*, 87-97.

Ocak, A. Y. (1992). Balım Sultan. *TDVİA* C. 5. İstanbul: TDV Yayınları.

Ocak, A. Y. (1992). Bektaşîlik. *TDVİA* C. 5. İstanbul: TDV Yayınları.

Okuyucu, C., Kartal, A., & Köksal, F. (2011). *Klasik Dönem Osmanlı Nesri.* İstanbul: Kesit Yayınları.

Özcan, A. (. (1989). *Şakaik-i Numaniye ve Zeylleri.* İstanbul: Çağrı Yayınları.

Özcan, A. (1989). *Nev'îzâde Atâ'î Şaka'ik-ı Nu'maniye ve Zeyilleri.* İstanbul: Çağrı Yayıncılık.

Özkan, F. H. (2012). Kaygusuz Abdal'ın Elif-nâmesi. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, s. 185-198.

Özkırımlı, A. (1990). *Toplumsal Bir Başkaldırının İdeolojisi Alevîlik-Bektâşîlik.* İstanbul: Cem Yayınevi.

Özkök, K. (2014). *Muhammed Fethü'l-Maârif. Dem-i Vahdet.* İstanbul: Revak Kitabevi.

Öztürk, F. (2018). Defter Emini Silâhdâr-zâde Mehmed Emin-Tezkire-i Silâhdarzâde. Ankara, Ulus. 01 10, 2020 tarihinde https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/58902,tezkire-i-silahdar-zadepdf.pdf?0 adresinden alındı. (E.T. 10.02.2020)

Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü.* İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Pakalın, M. Z. (2009). *Sicill-i Osmani Zeyli.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Pala, İ. (2004). *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü.* İstanbul: Kapı Yayınevi.

Parlatır, İ. (2009). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü.* Ankara: Yargı Yayınevi.

Parlatır, İ. (2017). *Açıklamalı İslami Terimler Sözlüğü.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Sehâvî. (1987). *el-Makâsıdü'l-Hasene* thk. Abdullah Muhammed Sıddîk. Beyrut: Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye.

Sivri, M. (2017). Edip Harabi'nin "Vahdetname"sine Göstergebilimsel Bir Yaklaşım. *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, s. 11-23.

Solmaz, S. (2018). Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâ'sı (İnceleme-Metin). Ankara, Ulus: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. 01 10, 2020 tarihinde https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-201251/ahdi-gulsen-i-suara.html adresinden alındı. (E.T. 20.08.2019)

Solmaz, S., & Saygın, M. (2018/Yaz). Türk Edebiyatında Seci' ve Gülşen-i Şuara Örneği. *Journal of Turkish Language and Literature*, s. 841-862.

Sungurhan, A. (1999). *Kınalızâde Hasan Çelebi, Tezkiretü'ş-Şu'arâ, İnceleme-Tenkintli Metin, Gazi Üniversitesi Doktora Tezi.* Ankara.

Sungurhan, A. (2017). Beyânî Tezkiresi (Tezkiretü'şu'arâ). Ankara, Ulus: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. 01 10, 2020 tarihinde https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-194495/beyani-tezkiresi-tezkiretus-suara.html adresinden alındı. (E.T. 20.08.2019)

Süleyman Nazif. (1918). İran Edebiyatının Edebiyatımıza Tesiri. *Edebiyat-ı Umûmiyye Mecmuası*, 27-58.

Süreyya, M. (1996). *Sicill-i Osmanî,* haz. Nuri Akbayır C. 1-4. İstanbul: Tarih Vakfı Yurdu Yayınları.

Şemseddin Sâmi. (h. 1306). *Kâmusü'l-Â'lâm.* İstanbul: Mihran Matbâsı.

Şener, A. (1988). Abdest. *TDVİA* C. 1. İstanbul: TDV Yayınları.

Şenödeyici, Ö. (2015). *Nesîmî ve Hurufilik Kitabı* (1 b.). İstanbul: Kesit Yayınları.

Tarlan, A. N. (1944). *İran Edebiyatı.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Tatçı, M. (1998). Hayretî. *TDVİA* C. 17. İstanbul: TDV Yayınları.

Tatçı, M. (2006). *Hayretî'nin Dini-Tasavvufî Dünyası.* İstanbul: Horasan Yayınları.

Tökel, D. A. (2016). *Divan Şiirinde Harf Simgeciliği* (2 b.). İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Yayınları.

Tuğluk, İ. H. (2001). *Lâ-mekânî Şeyh Hüseyin; Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni, Master Tezi.* Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tulum, M. (2011). *17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Tulum, M. (2017). *Tarihî Metin Çalışmalarında Usul, Nâme-i Kudsî (Menâkıbu'l-Kudsiyye)'nin Yayımlanmış Metninden Derlenen Verilerle, Birinci Kitap.* Konya: Çizgi Kitabevi.

Tuman, M. N. (2001). *Tuhfe-i Nâ'ilî,* haz. Cemâl Kurnaz-Mustafa Tatçı. Ankara: Bizim Büro Yayınları.

Uçman, A. (1994). Edib Harâbî, *TDVİA*, C. 10. İstanbul: TDV Yayınları.

Uludağ, S. (2016). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü.* İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

Usluer, F. (2010). Hurûfilikte On İki İmam. *Turkish Studies İnternational Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,* s. 1361-1389.

Usluer, F. (2014). *Hurufi Metinleri 1.* Ankara: Birleşik Yayınevi.

Usluer, F. (2014). *İlk Elden KaynaklarlaDoğuşundan İtibaren Hurufilik.* İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Usluer, F. (2019). Divan Şairleri ve Hurufilik. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, s. 80-104.

Usluer, F., Şenödeyici, Ö., & Arıkoğlu, İ. (2014). *Hurufilik Bilgisi; Ferişteoğlu Abdülmecid Külliyatı.* Ankara: Gece Kitaplığı.

Ünver, M. (2009). Nesimi ve Vahdet-i Vücud. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*(39), s. 537-552.

Vicdânî, M. S. (2017). *Hurûfilik ve Bektaşîlik, Ne İdiler ve Nasıl Kaynaştılar* haz. İsmail Güleç (2 b.). İstanbul: İz Yayıncılık.

Yavuz, S. S. (2005). Mi'rac. *TDVİA* C. 30. İstanbul: TDV Yayınları.

Yiğit, M. (1986). *Refi'î'nin Beşâretnâme'si, Dilbilgisi-Karşılaştırmalı Metin-Sözlük, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Doktora Tezi.* Van.

Yılmaz, H. (2017). Gülbaba'nın Balkan Bektaşiliğindeki Yeri ve Feyzname Adlı Eserinde Bektaşilik Hurufilik İzleri. *Turkish Studies*, s.531-566.

Yılmaz, K. (2001). *Güftî ve Tesrifâtü'ş-Şuarâsı.* Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Yılmaz, K. (2001). *Güftî ve Teşrifâtü'ş-şu'arâ'sı.* Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Yılmaz, O. K. (2017). *İSAM Tahkikli Neşir Kılavuzu.* İstanbul: İSAM Yayınları.

Yitik, A. İ. (2007). Oruç. *TDVİA* C. 33. İstanbul: TDV Yayınları.

Zavotçu, G. (2009). *Rıza Tezkiresi (İnceleme-Metin).* Sahhaflar Kitap Sarayı: İstanbul.

Zencûye, İ. (h.1406). *Kitâbü'l-Emvâl thk. Şâkir Zîb Feyyâz.* Riyad.

Elektronik Kaynaklar

https://www.dorar.net/ (E.T.: 27.07.2019)

https://kuran.diyanet.gov.tr/ (E.T.: 27.07.2019)

http://www.kamus.yek.gov.tr/ (E.T.: 07.06.2019)

https://www.vajehyab.com/ (E.T.: 07.06.2019)

http://www.otukensozluk.com/ (E.T.: 07.06.2019)

DİZİN

Abdullah b. Zeyd b. Sa'lebe, 46
Abdül İsfahanî, 5
Abdülmecid Ferişteoğlu, IV, 14
Âhiretnâme, 14
Ahyolı, 12
Akçahisar, 11
âlem-i kebîr, 9
âlem-i sağîr, 9
Alıncak, 6
Aliyyü'l-A'lâ, 1, 11, 12, 19
Anadolu, III, 1, 2, 6, 10, 11, 12, 13, 14, 18, 19, 24, 81, 152, 154
Ankara, 1, 2, 13, 142, 154, 155, 156, 157
Arafat, 57, 59, 131
Arnavutluk, 12, 20, 152
Arşî, IV, 2, 15, 18, 152, 156
Arşnâme, 2, 6
âyîn-i cedîd, 5
Azerbaycan, III, 1, 13, 152
Bağdat, 17
Bağdatlı Rûhî, 17, 18, 154
Bahâeddin Hasan, 4
Bakü, 4
Balım Sultan, 18, 19, 20, 21, 152, 156
Balkanlar, 13
Batın, I, 36, 153
Bâtınî, 4, 7, 11
Bektaşî, 11, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 155
Belgrad Şehrengizi, 16
Beşâret-nâme, 2, 13
Beyazıt-ı Bistâmî, 7
Bilal, 46, 48, 117
Budin, 15
Bulgaristan, 12, 19
Bursa, 13, 154
Burûced, 4
Cavidannâme, 6, 12, 20
Cavidannâme Tercümesi, 2
Cavidannâme-i Kebir, 6
Cavidannâme-i Sagir, 6
Cavidî Ali, IV, 1
Celal Burûcurdî, 5
Cemre-i Akabe, 59
Cemre-i ûlâ, 59
Cemre-i vustâ, 59
Cihanşah, 10, 18, 22
Cüneyd-i Bağdâdî, 7, 153
Damgan, 4, 5
Demir Baba Tekkesi, 20
derviş-meşrep, 1, 27, 31, 153
Deştî, 5
Divan, 6, 15, 16, 154, 155, 157
Ebu Muhammed, 4
Edirne, 11
Eğriboz, 19
Emânet-nâme, 77
Emînî, 77
Emir Gıyâseddin, III, 12
Emir Şemseddin Muhammed, 13
Ergirikesri, 12
Eskişehir, 12

Esterâbâd, 4, 5, 10, 22
Fahreddîn-i Acemî, 11
Fakrnâme, 2, 154
Farsça Divan, 13
Fatih Sultan Mehmet, 11, 15
Fatihâ, 8, 69
Fazlullah, I, II, III, IV, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 72, 152, 153, 154, 155, 156
Fazlullah Horasanî, 5
Ferheng-i Sühanverân, 22, 155
Feyz-nâme-i Miftahü'l-gayb, 15
Filibe, 12, 20
Firâk-nâme, 12
Gelibolulu Âlî, 16, 18, 21
Genc-nâme, 13
Gilân, 4
Gîrân, 5
Gurganî, 13
Gül Baba, 15, 156
Gülşenî, 16, 18, 152
Hâbnâme, 4
Hac, II, 57, 58, 128, 153, 155
Hâce Hâfız Hasan, 10
Hacerülesved, 58
Hacı Bayram, 11, 13
Hacı Bektaş-ı Velî, 12, 19, 20
Hacı Surh, 10
Hac-nâme, 11, 13
Hakikatnâme, 2
Hakîkî, 18
Halep, 11, 13
halifetullah, 12
Hallâc-ı Mansur, 7
Harezm, 4, 5
hatt-ı istiva, 19
Havva, 58, 60, 66
Haydarî, 77
Hayretî, 16, 18, 21, 155, 157
Herat, 22
Hicaz, 68, 141
Hidâyetnâme, 14
Hindistan, 6, 10, 12, 152
Hoca İshak, 11, 14
Horasan, 4, 72, 138, 139, 157
Hristiyanlık, 8
Huruf-ı mukattaâ, 8
Hurûfîlik, I, III, IV, 1, 2, 4, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 21, 22, 38, 152, 153, 154, 157
hutût-ı ebiyye, 8
hutût-ı ümmiye, 8
Hüdhüd, 5
Hüseyin, 2, 5, 10, 12, 142
Hüseyin Gazi, 10
Hz. Âdem, II, IV, 5, 19, 54, 57, 64, 66, 153
Hz. Ali, II, IV, 19, 33, 38, 63, 79, 153
Hz. Havva, IV
Hz. İsa, 7, 27, 153
Hz. Muhammed, II, IV, 5, 42, 43, 61, 100, 153
Hz. Musa, 33, 56, 65
Hz. Ömer, 46
Hz. Peygamber, 5, 45
Hz. Süleyman, 5
III. Murad, 22

ışık, IV, 11
Işknâme, 2, 14
İlm-i Câvidan, 20
İran, III, 1, 4, 5, 11, 152
İsfahan, 4, 5, 10, 12
İslam, 4, 7, 8, 27, 36, 43, 48, 51, 154, 155, 156, 157
İsm u Müsemmâ, 13
İstanbul, 11, 24, 76, 80, 154, 155, 156, 157
İstiva-nâme, 4
İşkurt Dede, IV, 1, 7
Kâbe, 6, 19, 57
Kalenderî, 11, 16, 18, 152
Kanuni Sultan Süleyman, 15
Karakoyunlu, 10
Kâşifü'l-esrâr ve dâfiu'l-eşrâr, 14
Kemalüddîn, 4
Kerbelâ, 17
Keşf-nâme, 2, 14
Keyâ, 10
Kısmet-nâme, 2
Kıyâmet-nâme, 12
Kudüs, 57, 61, 67, 68, 128, 133, 141
Kürsînâme, 5
Kürsî-nâme, 12
Lugat-ı Kânûn-ı İlâhî, 14
Mahmûd Pesihanî, 10
Mahmut Paşa, 11
Mahrem-nâme, 4
Makâlât, 20
Maktelgâh, 6
Mazenderân, 4
Mecma'ü'l-Havâs, 22
Medine, 45
Mehdî, II, 5, 23, 72, 138, 153
Mekke, 4, 45, 127, 128, 138
Mersiye-i Birader, 12
Mersiye-i Seyyid Kemâleddîn Hüseyin, 12
Merve, 57, 129
Mesîh, 5
Meşhed, 4
Mevlana Bâyezid, Tevekkül b. Dârâ, 10
Mevlânâ Celâleddin, 4
Mevlana Ebu'l-Hasan, 10
Mevlana Hasan b. Haydar, 10
Mevlana Kemaleddin Hâşimî, 10
Mevlâna Mahmud, 10
Mevlânâ Mecdü'd-din, 10
Mevlevî, 16, 17
Mısır, 68, 141
Miftahü'l-Gayb, 2
mikrokosmos, 20
Mina, 57, 59
Mir Fâzılî, III
Mir Şerif, 1, 5, 11, 12, 13
Mîrânşah, 6
Misâlî, IV, 2, 15, 18, 155
mistik, III, 7
Muhabbetnâme, 7
Muhîtî, IV, 2, 7, 14, 15, 18, 21, 77, 152, 156
muhkem, 8, 41, 46, 48
Mukaddimetü'l-Hakâyık, 2, 14
mukattaâ, 8
Mukîmî, III, IV, 1, 2, 4, 9, 22, 23, 24, 27, 31, 32, 33, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42,

43, 44, 46, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 152, 153
Müslüman, 7, 43, 51
müteşabih, 8, 41, 49, 50
Müzdelife, 57, 60, 132
Nâkib, 10
Nâyinî, 5
Necef, 19
nefs, 5, 31, 64, 66, 67, 69, 136, 137, 140, 142
Nesîmî, III, 1, 2, 10, 11, 12, 13, 14, 18, 21, 33, 69, 79, 152, 153, 154
Nevnâme, 4, 6, 7
Noktavî, 10
nübüvvet, 62, 92, 120
On İki İmam, 17, 20, 152
Osmanlı, 1, 13, 17, 19, 22, 28, 82, 152, 156
Otman Baba, 18, 20
Penâhî, IV, 18
Pir Sultan Abdal, 19, 155
ramazan, 5, 43, 100
Refi'î, III, 1, 2, 13, 14, 18, 21, 152
Risâle, 2
Risâle-i Hurûf Tercümesi, 14
Risale-i Hurûfîye, 77
Risâle-i Mebde ve Me'ad, 77
ruh, 5
Rumeli, 11, 14, 16, 17, 18, 19, 152
rüya, 5, 6, 7
Saâdetnâme, 14
Sâdıkî, 22, 156
Safâ, 57
Safevî, 19
Said Nefîsî, 13
Salâtnâme, 7
Sâmî Tezkiresi, 22
secî', 27, 28
Semerkant, 6
Semirem, 4
Seyfî, 77
seyfullah, 12
Seyyid Ca'fer, 4
Seyyid İshak, III, 4, 5, 10
Seyyid Şerif, III, 13
Sivas, 12
Subhatü'l-abdal, 17
Sultan II. Bayezid, 11
Süleyman, 5, 10, 15, 17
Sünnî, 9, 36
Şah Abbas, 20
Şakku'l-Kamer, 61
Şamahı, 6
şer'î, 5
Şerh-i Kasîde, 13
Şeyh Abdal Ergûri, 77
Şeyh Ali Mağzayiş, 10
Şeyh Ebu'l Hasan, III
Şeyh Hasan, 5
Şeyh Hasan Fahreddin, 5
Şeyh İbrahim Gülşenî, 16
Şiî, 9, 19, 20, 152
Şiraz, 13
Tarîkat-nâme, 77
tasavvuf, 4, 11, 16, 20, 21, 27, 36, 152
Tatarpazarcığı, 12
te'vil, 36, 63, 64, 92

Tebriz, 4, 5, 10, 11, 155
Tercüme-i Hâbnâme, 14
Tevhîd-nâme, 12
tevil, 5, 7, 8, 27, 41, 50
Timur, 5, 10
Tohcı Mescidi, 12
Türkçe Divan, 13
Ubeyd Han, 22
Usûlî, 16, 18, 21, 156
ümmî hat, 9, 39, 60, 66
Ümmü'l-kitâb, 8
Vahdetî, 77
vahdet-i vücut, 7, 11, 16, 17, 20, 21, 152
Vahdet-nâme-i İlâhî, I, III, IV, 1, 2, 8, 9, 23, 24, 27, 28, 29, 31, 33, 35, 36, 38, 39, 44, 45, 73, 76, 152, 153
Vardar, 16
Vasiyetnâme, 6
velâyet, 5
Vîrânî, 2, 19, 20, 21, 77, 154
Yedi Ulu Ozan, 19
Yenice, 16
Yenice Şehrengizi, 16
Yûsuf Sîneçâk, 16
Zahir, I, 36, 153
zühd, 5

KİŞİSEL BİLGİLER	
Adı Soyadı	: İbrahim UZUN
Doğum tarihi	: 10.10.1995
Doğum yeri	: Yenimahalle/Ankara
Medeni hali	: Bekar
Uyruğu	: T.C.
Adres	: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara
Tel	:
Faks	:
E-mail	: ibrahimuzun2024@gmail.com
EĞİTİM	
Lise	: Sincan Nefise Andiçen Lisesi / 2013
Lisans	: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi / 2017